

896

AMSTELODAMI
Apud Ioannem Ianſonium
ANNO cId Idc xxxviii.

**Bayerische
Staatsbibliothek
München**

ILLVSTRI. DOMINO
GABRIELI
OXENSTIERNA

ILLVSTRISSIMI. HEROIS
GABRIELIS
OXENSTIERNA

L. BARONIS. IN KIMITHO. DOMINI. IN
TVRESIO. ET. STVREFORSSA. REGNI
SVECORVM. SENATORIS. AC. TV-
TORIS. PRIMI. PROREGIS. SV-
PREMÆ. CVRIÆ. PRÆSIDIS.
VVESTGOTHIÆ. DALIÆQ. IV-
DICIS. PROVINCIALIS. GLO-
RIÆ. SÆCVLI. AC.
EXEMPLO. NATI

FILIO

QVO. SINGVLARI. EIVS. HVMANITATI
INCOMPARABILI. IN. RES. PRÆ-
CLARAS. AC. INPRIMIS. STVDIA
QVIBVS. HEROICÆ. ANIMÆ. QVA-
LIS. EIVS. FORTVNÆ. SVÆ. PARAN-
TVR. ARDORI. RESPONDEREM. HANC
ÆVI. OMNIS. GENTIVMQVE. HISTO-

RIAM. A. TROGO. POMPEIO. PRO-
LIXE. CONDITAM. A. IVSTINO. PO-
STEA CONTRACTAM. MVLTORVM. DE-
NIQVE. INGENIIS. DILIGENTIAQ.
PRISTINO. NITORI. SVO. REDDI-
TAM. EXCVLTAM. A. SE. NVNC.
QVOQVE. RECENSITAM.

L. M. Q.

DEFERT. AC. INSCRIBIT.

MARCVS. ZVERIVS.

BOXHORNIVS.

LECTO.

LECTORI.

Sicut unicum institutum erat optime, quantum licebat, de Iustino mereri, ita paucissima nobis relicta deprehendimus. De quo & auctori & tibi & nobis gratulamur. Illi, quia priores ejus editiones corruptissimæ circumferebantur; tibi, quia vix restat quod inter legendum possit offendere; nobis, quia aliorum labores fecere, ut minus nobis fuerit laborandum. Amplissimi Bongarsii accuratam diligentiam potissimum commendamus. Accessit nuper clarissimi viri Berneggeri elegans ac erudita manus. quæ, in partem curarum veniente Freinsheimio, (cujus politissimum & ad magna quævis natum ingenium pariter etiam laudamus) nitidissimū Auctoris exemplar in vulgus emisit. quod, ne aut industriæ aliorum aliquid detraxisse, aut plusculum nobis tribuisse videremur, in ipso statim limine volumus profiteri. Si quid tamen bene à nobis heic factum, ut bene interpreteris; si quid perperam, ut corrigas ipse ac excuses, ea, qua par est, modestia rogamus. Vale.

TROGI POMPEII

FRAGMENTA,

DE EODEM,

ET

IUSTINO

veterum auctorum loca.

PRISCIANVS Lib. VI.

Rogus Pompeius Lib. 6. *Inde
Scepsim petit, quo se media in-
terfecta socru contulerat, is ab
Herculide petito colloquio.*

IDEM. Lib. V.

Trogus historicus in XXII femini-
num à flamine, protulit hæc flaminea.
Papicio propter mortem Flamineæ, fla-
minio obiit.

VETVS INTERPRES

VIRGILII, QUI est

apud P. Danielelem, in Il-

lud tertii Aeneid.

*TEVCRVS Rhæteas primum est ad-
veclus in oras.*

TEVCRVS. de hoc fabula du-
plex

plex est. nam & de parentibus ejus dupliciter traditur. Alii enim Cureas, & Idæ Nymphæ; alii, inter quos & Trogus, Scamandri filium tradunt: qui Scamander, cum Creta frugum inopia laboraret, cum parte tertia populi ad exteras sedes quærundas profectus est, ab Apolline monitus, ibi eum habiturum sedes, ubi noctu à terrigenis oppugnatus esset. Cum ad Frygiam venisset & castra posuisset, noctu mures arcuum nervos, & laboramenta armorum adroserunt. Scamander hos interpretatus hostes esse terrigenas, in Idæ montis radicibus ædificia collocavit: qui cum adversus finitimos bellum gereret, victor in Fanto flumine lapsus non comparuit, qui post à Cretensis in honorem regis sui Scamander appellatus est: filioque ejus Teucro regnum traditum, qui cives è suo nomine Teucros appellavit, qui post à rege Troo Trojani dicti sunt, & templum Apollini constituit, quem Sminthium appellavit, Cretenenses enim murem Sminthium dicunt.

Idem ad illud 4 AEneid.

Dructo-

Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis

Dives alit.

Triumphis dives, id est, bellicosa, & quidam dicunt Affros nunquam triumphasse. Plinius autem Secundus historiae naturalis, & Pompejus Trogus Affros dicunt pompam triumphi primos invenisse, quam sibi Romani postea vindicaverunt. Livius autem Andronicus refert, eos de Romanis saepius triumphasse, suosque porticus Romanis spoliis adornasse, meritò ergò dives triumphis.

PLINIVS IN INDICE HISTORIAE NATVRALIS, TROGV M AVCTOREM MVLTIS LOCIS LAVDAT ut lib. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 31. quæ ex eo transtulit, non arbitror esse ex libris historiarum.

Lib. 7. Cap. 3.

Et in AEgypto septenos uno utero simul gigni, auctor est Trogus. Eadem fere totidem verbis Solinus cap. 3.

Lib.

Lib. 11. Cap. 39.

Pili cute exeunt crassa, hirti, feminis tenuiores, equis in juba largi, in armis leoni, dasypodi & in buccis intus & in pedibus: quæ utraque Trogus & in lepore tradit: hoc exemplo libidinosiores hominum quoque colligens.

Cap. 52.

Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus & ipse auctor severissimus, quos verbis ejus subjiciam: frons ubi est magna, segnem animum subesse significat; quibus parva, mobilem; quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio rumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant; quibus juxta nasum flexa sunt, austeros; quibus juxta tempora inflexa, derisores; quibus in totum deflexa, malevolos & invidos; oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse judicant; qui carnosos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent: candidi pars extenta, notam imprudentiæ habet, qui identidem operire solent, inconstantia

stantiæ. Oricularum magnitudo lo-
quacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus
Trogus.

Lib. 17. Cap. 10.

Nam folia palmarum apud Babylonios
feri, atque ita arborem provenire, Tro-
gum credidisse demiror.

Lib. 31. Cap.

Trogus auctor est, circa Lyciam peni-
cillos mollissimos nasci in alto, unde ab-
latæ sunt spongiæ.

CHARISIUS Lib. 1.

Sed & Valgius, & Verrius, & Trogus
de animalibus: hæ res lacte dicuntur, at
consuetudo tamen aliud sequitur.

AVGV-

AVGVSTINVS

LIB. IV.

DE CIVITATE DEI,

CAP. IX.

IVstinus qui Græcam vel potius peregrinam, Trogum Pompejum sequutus, non Latine tantum, sicut ille, verum etiam breviter scripsit historiam. *Et paulo post*: Qualibet autem fide verum vel iste, vel Trogius scripserit; nam quædam illos fuisse mentitos aliæ fideliores litteræ ostendunt.

IUSTINI
HISTORIARVM

LIBRI XLIV.

1812-13

MISSOURI

LIBRARY

I V S T I N I
HISTORIARVM
PHILIPPICARVM,
EX HISTORIA TROGI
POMPEII,

LIBER PRIMVS.

Breviarium.

Affyriorum prima Monarchia sub Nino. Semiramidis à filio interfecta imperium. Postremus Affyriorum Rex Sardanapalus. Medorum Monarchia sub Astyage, Cyri avo. Cyri pueritia, adolescentia; & Harpagi ad Cyrum admonitio. Artes & conatus Cyri, qui Astyage capto monarchiam à Medis transfert ad Persas. Sybarem belli comitem, Cyrus nobili premio donat, Cræsum vincit, & Lydos debellat ac sub jugum astute retinet. Candauli tragœdia. Bellum Scyticum, in quo initia Cyro fœlicia, finis autem luctuosissimus. Cambyses Cyro succedit & suomet gladio conficitur. Legitimo hærede Smerde sublato Magi rerum potiuntur. Ostanes aliorum principum opera adjutus, Magos de medio tollit. Darius ex equi hinnitu servuli industria & astutia fit tertius Persarum Rex: Cyri filiam in matrimonium recipit. Babyloniam obsidet; Zopyrum fidelem servum invenit, cujus insigni prudentia, & in Persarum dignitatem charitate adjutus, urbe obsessa potitur.

P Rincipio rerum, gentium nationumque imperium penes reges erat: quos ad fastigium hujus majestatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio

provehebat. Populus nullis legibus tenebatur :
 arbitria principum pro legibus erant. Fines im-
 perii tueri magis, quam proferre, mos erat : in-
 tra suam cuique patriam regna finiebantur.
 Primus omnium Ninus, rex Assyriorum, vete-
 rem, & quasi avitum gentibus morem nova
 imperii cupiditate mutavit. Hic primus intulit
 bella finitimis, & rudes adhuc ad resistendum
 populos, terminos usque Libyæ perdomuit.
 Fuere quidem temporibus antiquiores, Vexo-
 ris Ægypti, & Scythiæ rex Tanaus : quorum
 alter in Pontum, alter usque Ægyptum exces-
 sit. Sed longinqua, non finitima bella gere-
 bant : nec imperium sibi, sed populis suis glo-
 riam quærebant; contentique victoria, imperio
 abstinebant : Ninus magnitudinem quæsitæ
 dominationis continua possessione firmavit.
 Domitis igitur proximis, cum accessione vi-
 rium fortior ad alios transiret, & proxima quæ-
 que victoria instrumentum sequentis esset, to-
 tius Orientis populos subegit. Postremum illi
 bellum cum Zoroastre, rege Bactrianorum
 fuit, qui primus dicitur artes magicas inve-
 nisse, & mundi principia, syderumque mo-
 tus diligentissime spectasse. Hoc occiso, &
 ipse decessit, relicto impubere adhuc filio
 Ninya, & uxore Semiramide. Hæc nec
 immaturo ausa tradere imperium, nec ipsa
 palam tractare, tot ac tantis gentibus vix pa-
 tienter uni viro, nedum feminae parituris,
 simulat se pro uxore Nini, filium; pro foemina,
 puerum. Nam & statura utrique mediocris, &
 vox pariter gracilis, & lineamentorum qualitas
 matri ac filio similis. Igitur brachia ac crura
 velamentis, caput tiara tegit : & ne novo habi-
 tu aliquid occultare videretur, eodem ornatu
 &

& populum vestiri jubet: quem morem vestis, exinde gens universa tenet. Sic primis initiis sexum mentita, puer esse credita est. Magnas deinde res gessit: quarum amplitudine, ubi invidiam superatam putat, quæ sit fatetur, quem-ve simulasset. Nec hoc illi dignitatem regni ademit, sed admirationem auxit; quod mulier non feminas modo virtute, sed etiam viros anteiret. Hæc Babyloniam condidit, murumque urbi cocto latere circumdedit, harenæ vice, bitumine interstrato: quæ materia in illis locis passim è terra exæstuat. Multa & alia præclara hujus reginæ fuere. Siquidem non contenta acquisitos viro regni terminos tueri, Æthiopiam quoque imperio adjecit. Sed & Indiæ bellum intulit; quò præter illam & Alexandrum Magnum nemo intravit. Ad postremum cum concubitus filii petisset, ab eodem interfecta est, duos & quadraginta annos post Ninum regno potita. Filius ejus Ninya contentus elaborato à parentibus imperio, belli studia deposuit, & veluti sexum cum matre mutasset, raro à viris visus, in feminarum turba consenuit. Posteriores quoque ejus, id exemplum sequuti, responsa gentibus per internuntios dabant. Imperium Syri, qui postea Assyrii dicti sunt, mille trecentis annis tenuerunt. Postremus apud eos regnavit Sardanapalus, vir muliere corruptior. Ad hunc videndum (quod nemini ante eum permissum fuerat) præfectus ipsius, Medis præpositus nomine Arbactus, cum admitti magna ambitione ægrè obtinuisset; invenit eum inter scortorum greges purpuram colorentem, & muliebri habitu, cum mollitia corporis, & oculorum lascivia omnes feminas anteiret, pensa inter virgines

partientem. Quibus visis, indignatus tali femina tantum virorum subiectum, tractantique lanam, ferrum & arma portantes parere; progressus ad socios, quid viderit, refert: Negat se ei parere posse, qui se feminam malit esse, quam virum. Fit igitur conjuratio; bellum Sardapalo infertur. quo ille audito, non ut vir regnum defensus, sed ut metu mortis mulieres solent, primo latebras circumspicit: mox deinde cum paucis & incompositis, in bellum progreditur. Victus, in regiam se recipit; & extructa incensaque pyra, & se & divitias suas in incendium mittit: hoc solo imitatus virum. Post hunc rex constituitur interfector ejus Arbactus, qui praefectus Medorum fuerat. Is imperium ab Assyriis ad Medos transfert. Post multos deinde reges, per ordinem successionis, regnum ad Astyagen descendit. Hic per somnum vidit ex naturalibus filiae, quam unicam habebat, vitem enatam, cujus palmitate omnis Asia obumbraretur. Consulti harioli, ex eadem filia nepotem ei futurum, cujus magnitudo praenuntietur, regnique ei amissionem portendi, responderunt. Hoc responso exterritus, neque claro viro, neque civi filiam, ne paterna maternaque nobilitas nepoti animos extolleret; sed ex gente, obscura tunc temporis, Persarum, Cambyssi mediocri viro in matrimonium tradidit. Ac ne sic quidem somnii metu deposito, gravidam ad se filiam arcessit, ut sub avi potissimum oculis partus necaretur. Natus infans datur occidendus Harpago, regis arcanorum participi. Is veritus, si ad filiam mortuo rege venisset imperium, quia nullum Astyages virilis sexus genuerat, ne illa necati infantis ultionem, quam a patre non potuisset,

potuisset, à ministro exigeret; pastori regii pecoris puerum exponendum tradit. Forte eodem tempore & ipsi pastori filius natus erat. Ejus igitur uxor, audita regii infantis expositione, summis precibus rogat, sibi afferri ostendique puerum, cujus precibus fatigatus pastor, reversus in silvam, invenit juxta infantem canem feminam, parvulo ubera præbentem, & à feris alitibusque defendentem. Motus & ipse misericordia, qua motam etiam canem viderat, puerum defert ad stabula, eadem cane anxie prosequente. quem ubi in manum mulier accepit, veluti ad notam puer allusit: tantusque in illo vigor, & dulcis quidam blandientis infantis risus apparuit, ut pastorem uxor ultro roga-
 ret, [quo suum partum pro illo exponeret] permetteret [que] sibi, sive fortunæ ipsius, sive spei suæ puerum nutrire. Atque ita permutata sorte parvulorum, hic pro filio pastoris educatur: ille pro nepote regis exponitur. Nutrici Spacos postea nomen fuit, quia canem Perse sic vocant. Puer deinde cum inter pastores esset, Cyri nomen accepit. Mox rex inter ludentes forte delectus, cum per lasciviam contumaces flagellis cecidisset, à parentibus puerorum querela est regi delata, indignantibus à servo regio ingenuos homines servilibus verberibus affectos. Ille arcessito puero & interrogato, cum, nihil mutato vultu, fecisse se ut regem respondisset; admiratus constantiam, in memoriam somnii responsiq; revocatur. Atque ita cum & vultus similitudo, & expositionis tempora, & pastoris confessio convenirent, nepotem agnovit. Et quoniã defunctus sibi somnio videretur, agitato inter pastores regno; animum minacem duntaxat in illo fregit. Cæterum Harpago

amico suo infestus, in ultionem servati nepotis, filium ejus interfecit, epulandumque patri tradidit. Sed Harpagus ad præsens tempus dissimulato dolore, odium regis in vindictæ occasionem distulit. Interjecto deinde tempore, cum adolevisset Cyrus, dolore orbitatis admonitus, scribit ei, ut ablegatus in Persas ab avo fuerit: ut occidi eum parvulum avus jusserit: ut beneficio suo servatus sit: ut regem offenderit: ut filium amiserit. Hortatur, exercitum paret, & pronam ad regnum viam ingrediatur, Medorum transitionem pollicitus. Epistola, quia palam ferri nequibat, regis custodibus omnes aditus obsidentibus, exinterato lepore inseritur, lepusque in Persas Cyro ferendus, fido servo traditur: addita retia, ut sub specie venatoris, dolus lateret. Lectis ille epistolis, eadem somnio aggredi jussus est: sed præmonitus, ut quem primum postera die obvium habuisset, socium coeptis assumeret. Igitur antelucano tempore ruri iter ingressus, obvium habuit servum de ergastulo cujusdam Medi, nomine Sybarem. Hujus requisita origine, ut in Persis genitum audivit, demptis compedibus, assumptoque comite, Persepolim regreditur. Ibi convocato populo, jubet omnes præsto cum securibus esse, & silvam viæ circumdatam excidere. Quod cum strenue fecissent, eosdem postera die apparatis epulis invitat: deinde cum alacriores ipso convivio factos videret, rogat, si conditio proponatur, utrius vitæ sortem legant, hesterni laboris, an præsentium epularum: præsentium, ut acclamavere omnes; ait, Hesterni similem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: se secutos, hodiernis epulis. Lætis omnibus,
Medis

Medis bellum infert. Astyages meriti sui in Harpagum oblatus, summam belli eidem committit: qui exercitum acceptum statim Cyro per deditionem tradidit, regisque crudelitatem perfidia defectionis ulciscitur. Quod ubi Astyages audivit, contractis undique auxiliis, ipse in Persas proficiscitur: & repetito alacrius certamine, pugnantis suis, partem exercitus à tergo ponit, & tergiversantes, ferro agi in hostes jubet: ac denuntiat suis, ni vincerent, non minus fortes etiam post terga inventuros, quam à frontibus viros: proinde videant, fugientibus hæc, an illa pugnantis acies rumpenda sit. Ingens, post necessitatem pugnandi, animus exercitui ejus accessit. Pulsa itaque cum Persarum acies paulatim cederet, matres & uxores eorum obviam occurrunt: orant *in prælium revertantur*: cunctantibus, sublata veste, obscœna corporis ostendunt, rogantes *num in uteros matrum vel uxorum velint refugere*. Hac repressi castigatione, in prælium redeunt: & facta impressione, quos fugiebant, fugere compellunt. In eo prælio Astyages capitur: cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit: nepotemque in illo magis, quam victorem egit: eumque maximæ genti Hyrcanorum præposuit. Nam in Medos reverti ipse noluit. Hic finis Medorum imperii fuit. Regnaverunt annos CCCL. Initio regni, Cyrus Sybarem cœptorum socium, quem juxta nocturnum visum ex gastrulo liberaverat, comitemque in omnibus rebus habuerat, Persis præposuit, sororemque suam ei in matrimonium dedit. Sed civitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio, etiam conditionem suam mutatam arbitantes, à Cyro defecerunt: quæ res multorum bello-

bellorum Cyro causa & origo fuit. Domitis
 demum plerisque, cum adversus Babylonios
 bellum gereret, Babylonii rex Lydorum Crœ-
 sus, cujus opes & divitiæ insignes ea tempesta-
 te erant, in auxilium venit; victusque jam de se
 sollicitus, in regnum refugit. Cyrus quoque post
 victoriam, compositis in Babylonia rebus, bel-
 lum transfert in Lydiam. Ibi fortuna prioris
 praelii perculsum jam Crœsi exercitum, nullo
 negotio fundit: Crœsus ipse capitur. Sed
 quanto bellum minoris periculi, tanto & mi-
 nor victoria fuit. Crœso & vita, & patrimonii
 partes, & urbs Barce concessa sunt: in qua etsi
 non regiam vitam, proximam tamen majestati
 regiae degeret. Hęc clementia non minus victo-
 ri, quam victo utilis fuit. Quippe ex universa
 Græcia, cognito quod illatum Crœso bellum
 esset, auxilia velut ad commune extinguen-
 dum incendium confluebant. Tantus Crœsi
 amor apud omnes urbes erat: passurusque Cy-
 rus grave bellum Græciæ fuit, si quid in Crœ-
 sum crudelius consulisset. Interjecto deinde
 tempore, occupato in aliis bellis Cyro, Lydi re-
 bellavere: quibus iterum victis, arma & equi
 adempti, iussique cauponas, & ludicras artes,
 & lenocinia exercere. Et sic gens industria
 quondam, potens, & manu strenua; effemi-
 nata mollicie luxuriaque, virtutem pristinam
 perdidit; & quos ante Cyrum invictos bella
 præstiterant, in luxuriam lapsos otium ac desi-
 dia superavit. Fuere Lydis multi ante Crœsum
 reges, variis casibus memorabiles: nullus ta-
 men fortunæ Candauli comparandus. Hic uxo-
 rem, quam propter formæ pulchritudinem de-
 peribat, prædicare omnibus solebat, non con-
 tentus voluptatum suarum tacita conscientia,
 nisi

nisi etiam matrimonii reticenda publicaret :
prorsus quasi silentium damnum pulchritudinis
esset. Ad postremum ut affirmationi suae fidem
faceret, nudam sodali suo Gygi ostendit. Quo
facto, & amicum in adulterium uxoris solici-
tatum, hostem sibi fecit : & uxorem, veluti tra-
dito alii amore, à se alienavit. Namque brevi
post tempore cædes Candauli, nuptiarum
præmium fuit, & uxor mariti sanguine dota-
ta, regnum viri & se pariter adultero tradidit.
Cyrus, subacta Asia, & universo Oriente in
potestatem redacto, Scythis bellum infert.
Erat eo tempore Scytharum regina Tamyris,
quæ non muliebriter adventu hostium terri-
ta, cum prohibere eos transitu Araxis fluminis
posset, transire permisit : & sibi faciliorem pu-
gnam intra regni sui terminos rata, & hosti-
bus objectu fluminis fugam difficiliorem.
Itaque Cyrus trajectis copiis, cum aliquantif-
per in Scythiam processisset, castrametatus est.
Dein postera die, simulato metu, quasi refu-
giens castra deseruisset, ita vini affatim, & ea
quæ epulis erant necessaria, reliquit. Quod cum
nuntiatum reginæ esset, adolescentulum fi-
lium, ad insequendum eum cum tertia parte
copiarum mittit. Cum ventum ad Cyri castra
esset, ignarus rei militaris adolescens, veluti ad
epulas, non ad prælium venisset, omissis hosti-
bus, insuetos barbaros vino se onerare patitur :
priusque Scythæ ebrietate, quam bello vin-
cuntur. Nam cognitis his, Cyrus reversus per
noctem, faucios opprimit, omnesque Scythas
cum reginæ filio interficit. Amisso tanto
exercitu, & quod gravius dolendum, unico
filio, Tamyris orbitatis dolorem non in lacry-
mas effudit : sed in ultionis solatia intendit;

hostesque recenti victoria exultantes, pari insidiarum fraude circumvenit. Quippe simulata diffidentia propter vulnus acceptum, refugiens, Cyrum ad angustias usque perduxit. Ibi compositis in montibus insidiis, ducenta milia Persarum cum ipso rege trucidavit. In qua victoria etiam illud memorabile fuit, quod ne nuntius quidem tantæ cladis superfuit. Caput Cyri amputatum, in utrem humano sanguine repletum conjici regina jubet, cum hac exprobratione crudelitatis, Satia te, inquit, sanguine quem sitisti, cujusque insatiabilis semper fuisti. Cyrus regnavit annos xxx. non initio tantum regni, sed continuo totius temporis successu, admirabiliter insignis. Huic successit filius Cambyfes, qui imperio patris Ægyptum adjecit: sed offensus superstitionibus Ægyptiorum, Apis, cæterorumque deorum ædes dirui jubet. Ad Ammonis quoque nobilissimum templum expugnandum, exercitum mittit: qui tempestatibus & harenarum molibus oppressus, interiit. Post hæc per quietem vidit fratrem suum Mergim regnaturum. Quo somnio exterritus, non dubitavit post sacrilegia etiam parricidium facere. Erat enim difficile ut parceret suis, qui cum contemptu religionis, grassatus etiam adversus deos fuerat. Ad hoc tam crudele ministerium, magum quendam ex amicis delegit, nomine Cometen. Interim ipse, gladio sua sponte evaginato, in femore graviter vulneratus occubuit; poenasque luit, seu imperati parricidii, seu sacrilegii perpetrati. Quo nuntio accepto, magus ante famam amissi regis occupat facinus; prostratoque Mergide, cui regnum debebatur, fratrem suum subjecit Oropasten.

Erat

Erat enim & oris, & corporis lineamentis perfimilis; ac nemine subesse dolum arbitrate, pro Mergide rex Oropasta constituitur. Quæ res eo occultior fuit, quod apud Persas persona regis sub specie majestatis occultitur. Igitur magi, ad favorem populi conciliandum, tributa & militiæ vacationem in triennium permittunt: ut regnum, quod fraude quæsierant, indulgentia & largitionibus confirmarent. Quæ res suspecta primo Ostani viro nobili, & in conjecturis sagacissimo, fuit. Itaque per internuntios quærit de filia, quæ inter regias pellices erat, an Cyri regis filius rex esset. Illa nec se ipsam scire ait, nec ex alia posse cognoscere: quia singulæ separatim recludantur. Tum pertractare dormienti caput jubet. Nam mago Cambyfes aures utraq; præciderat. Factus deinde per filiam certior, sine auribus esse regem, optimatibus Persarum rem indicat; & in eadem falsi regis impulsos, sacramenti religione obstringit. Septem tantum conscii fuere hujus conjurationis, qui ex continenti, ne dato in poenitentiam spatio, res per quenquam narraretur, occultato sub veste ferro, ad regiam pergunt. Ibi obviis interfectis, ad Magos perveniunt: quibus ne ipsis quidem animus in auxilium sui defuit: siquidem stricto ferro duos de conjuratis interficiunt. Ipsi tamen corripuntur à pluribus: quorum alterum Gobryas medium amplexus, cunctantibus fociis, ne ipsum pro mago transfoderent, quia res obscuro loco gerebatur, vel per suum corpus adigi Mago ferrum jussit: fortuna tamen ita regente, illo incolumi Magus interficitur. Occisis Magis, magna quidem gloria recepti regni principum fuit: sed multo major in eo, quod

quod cum de regno ambigerent, concordare potuerunt. Erant enim virtute & nobilitate ita pares, ut difficilem ex his populo electionem æqualitas faceret. Ipsi igitur viam invenerunt, qua de se iudicium religioni & fortunæ committerent. Pactique inter se sunt, ut die statuta omnes, equos ante regiam primo mane perducerent: & cuius equus inter solis ortum hinnitum primus edidisset, is rex esset. Nam & Solem Persæ unum Deum esse credunt: & equos eidem Deo sacros ferunt. Erat inter conjuratos Darius Hytaspis filius, cui de regno sollicito equi custos ait, si ea res victoriam moraretur, nihil negotii superesse: per noctem deinde equum pridie constitutam diem ad eundem locum ducit, ibique equæ admittit, ratus ex voluptate veneris futurum quod evenit. Postera die itaque, cum ad statutam horam omnes convenissent, Darii equus, cognito loco, ex desiderio feminae hinnitum statim edidit: & segnibus aliis, felix auspiciu domino primus emisit. Tanta moderatio cæteris fuit, audito auspicio, ut confestim equis desilierint, & Darium regem salutaverint. Populus quoque universus, secutus iudicium principum, eundem regem constituit. Sic regnum Persarum, septem nobilissimorum virorum virtute quæsitum, tam levi momento in unum collatum est. Incredible prorsus, tanta patientia cessisse eo, quod ut eriperent magis, mori non recusaverint. Quam præter formam, virtutemque hoc imperio dignam, etiam cognatio Dario iuncta cum pristinis regibus fuit. Principio igitur regni, Cyri regis filiam in matrimonium recepit, regalibus nuptiis regnum firmaturus: ut non tam in extraneum translatus, quàm in familiam
Cyri

Cyri reversum videretur. Interjecto deinde tempore, cum Assyrii descivissent, & Babyloniam occupassent, difficilisque urbis expugnatio esset; æstuante rege, unus de interfectores magorum, Zopyrus domi se verberibus lacerari toto corpore jubet: nasum, aures, & labia sibi præcidi: atque ita regi inopinanti se offert. Attonitum, & quærentem Darium causas, auctoremque tam fœdæ lacerationis, tacitus quo proposito fecerit, edocet; formatoque in futura consilio, transfugæ titulo Babyloniam proficiscitur. Ibi ostendit populo laniatum corpus: queritur crudelitatem regis, à quo in regni petitione, non virtute, sed auspicio: non iudicio hominum, sed hinnitu equi superatus sit: Iubet illos ex amicis exemplum capere, quid hostibus cavendum sit: Hortatur, non mœnibus magis quam armis confidant, patianturque se commune bellum recentiore ira gerere. Nota nobilitas viri pariter & virtus omnibus erat: nec de fide timebant, cuius veluti pignora, vulnera corporis, & injuriæ notas habebant. Constituitur ergo dux omnium suffragio: & accepta parva manu, semel atque iterum cedentibus consulto Persis, secunda proelia facit. At postremo universum sibi creditum exercitum Dario prodit, urbemque ipsam in potestatem ejus redigit. Post hæc Darius bellum Scythis infert, quod sequenti volumine referetur.

LIBER II.

Breviarium.

*Scytharum origo & antiquitas, de qua cum
 Aegyptiis contendunt, descriptio Scythiae,
 & morum gentis, quæ in plaustis degens ju-
 stitiam colit & continentiam. Scytharum
 fortitudo bellica, Aegyptios fugant, Asiam-
 que reddunt tributariam. Amazonum à
 Scythis origo, reginæ, res gestæ. Bellum Scy-
 tharum adversus servos, quos lepido strata-
 gemate reprimunt. Darius Scythis, deinde
 Ionibus & Atheniensibus arma infert. A-
 theniensium origo, gloriatio, industria, artes,
 Reges. Respublica Atheniensis Solonis legi-
 bus & politico stratagemate firmata. Tisi-
 stratus post fortiter gesta in Megarenses ty-
 rannidem per 33. annos occupat. Ejusdem
 filius Hippias patria pulsus Persarum exer-
 citum in Græciam adduxit. Inde nobilis illa
 Marathonia pugna, in qua victi Persæ.
 Athenienses victores Duce Miltiade. Dis-
 sidium fraternum de regno inter Darii filios.
 Xerxes bellum adversus Græcos instaurat
 validissimo exercitu. Fortitudine Sparta-
 norum, quorum Rex Leonidas, Persæ ad
 Thermopylas maxima clade afficiuntur.
 Themistoclis industria Persarum classis ad
 Salaminium fretum navali prælio victa post
 multam stragem fuga sibi consulit. Mar-
 donio terrestris exercitus commissus. Xerxes
 agrè evadit piscatoria scapha, ejusdem pe-
 destris exercitus fame obruitur: unde nova
 clades.*

clades. Mardonius in Bœotia ad Plataeas, cum Persis à Græcorum copiis victus, cum paucis profugit. Eodem ferè momento adversus Persas in Asia fœliciter dimicatum est. Athenienses Spartanis delusis, urbem ex integro restaurant, Spartani Persarum fines depopulantur. Pausanias defectionis reus damnatur. Aristides proditoris consilia discutit. Xerxes iterum arma movet infœliciter, à Cymone navali terrestrique prælio superatus.

IN relatione rerum ab Scythis gestarum, quæ satis amplæ magnificæque fuerunt, principium ab origine repetendum est. Non enim minus illustria initia, quam imperium habuere: nec virorum imperio magis, quam fœminarum virtutibus claruere. Quippe cum ipsi Parthos Bactrianosque, feminae autem eorum Amazonum regna condiderint: prorsus ut res gestas virorum mulierumque considerantibus incertum sit, uter apud eos sexus illustrior fuerit. Scytharum gens antiquissima semper habita: quanquam inter Scythas & Ægyptios diu contentio de generis vetustate fuerit: Ægyptiis prædicantibus, initio rerum, cum aliæ terræ nimio fervore solis arderent, aliæ rigerent frigoris immanitate, ita ut non modo primæ generare homines, sed ne advenas quidem recipere ac tueri possent, priusquam adversus calorem vel frigus velamenta corporis invenirentur, vel locorum vitia quasi arte remediis mollirentur; Ægyptum ita temperatam semper fuisse, ut neque hyberna frigora, nec æstivi solis ardores incolas ejus premerent: solum ita fœcundum, ut alimentorum in usum hominum nulla terra feracior fuerit. Iure igitur ibi primum homines
natos

natos videri debere, ubi educari facillimè possent. Contra, Scythæ cœli temperamentum, nullum esse vetustatis argumentum putabant: quippe naturam, cum primum incrementa caloris ac frigoris, regionibus distinxit, statim ad locorum patientiã, animalia quoque generasse: sed & arborum atq; frugum pro regionũ conditione, apte genera variata. Et quanto Scythis sit cœlum asperius quam Ægyptiis, tanto & corpora & ingenia esse duriora. Caterum si mundi, quæ nunc partes sunt, aliquando unitas fuit; siue illuvies aquarum principio rerum terras obrutas tenuit: siue ignis, qui & mundum genuit, cuncta possedit, utriusq; primordii Scythas origine præstare. Nam si ignis prima possessio rerum fuit, qui paulatim extinctus, sedem terris dedit; nullam prius quam Septentrionalem partem, hyemis rigore ab igne secretam; adeo ut nunc quoque nulla magis rigeat frigoribus. Ægyptum vero, & totum Orientem, tardissime temperatum: quippe qui etiam nunc torrenti calore solis exæstuet. Quod si omnes quondam terræ submersæ profundo fuerunt; profecto editissimam quamque partem decurrentibus aquis primum detectam; humilimo autem solo eandem aquam diutissimè immorata: & quanto prior quæq; pars terrarum siccata sit, tanto prius animalia generare cœpisse. Porro Scythiam adeo editiorem omnibus terris esse, ut cuncta flumina ibi nata in Mæotim, tum deinde in Ponticum & Ægyptium mare decurrant. Ægyptum autẽ, quæ tot regum, tot seculorum cura impensaq; munita sit, & adversum vim incurrentium aquarum tantis structa molibus, tot fossis conscissa, ut cum his arceantur, illis recipiantur aquæ; nihilominus coli, nisi excluso Nilo, non potuerit, non posse videri hominum vetustate ultimam, quæ siue ex aggerationibus regum, siue Nili trahentis limum, terrarum resentissima videatur. His igitur argumentis superatis Ægyptiis, antiquiores semper Scythæ visi.

Scythia

Scythia autem in Orientem porrecta, includitur ab uno latere Ponto, & ab altero montibus Riphæis: à tergo Asia & Phasi flumine. Multum in longitudinem & latitudinem patet. Hominibus inter se nulli fines. neque enim agrum exercent: nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Vxores liberosque secum in plaustis vehunt: quibus, coriis, imbrium hyemisque causa tectis, pro domibus utuntur. Iustitia gentis ingeniis culta, non legibus. Nullum scelus apud eos furto gravius: quippe sine tecti munimento pecora & armenta habentibus, quid salvum esset, si furari liceret? Aurum & argentum non perinde ac reliqui mortales appetunt. Lacte & melle vescuntur. Lanæ iis usus ac vestitum ignotus est, quanquam continuis frigoribus urantur. Pellibus tamen ferinis aut murinis utuntur. Hæc continentia illis morum quoque iustitiam edidit, nihil alienum concupiscentibus. Quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus. Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinencia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia secula terris omnibus continuaretur; neque plus hominum ferrum & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet. Prorsus ut admirabile videatur, hoc illis naturam dare, quod Græci longa sapientium doctrina, præceptisque philosophorum consequi nequeunt; cultosque mores incultæ barbariæ collatione superari. Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in his cognitio virtutis. Imperium Asiæ ter quæsivere, ipsi perpetuo ab alieno imperio aut intacti, aut invicti mansere.

mansere. Darium regem Persarum, turpi ab Scythia summovent fuga: Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt: Alexandri Magni ducem Sopyriona pari ratione cum copiis universis deleverunt: Romanorum audire, non sentire arma. Parthicum & Bactrianum imperium ipsi condiderunt. Gens laboribus & bellis aspera: vires corporum immensae: nihil parare quod amittere timeant: nihil victores praeter gloriam concupiscunt. Primus Scythis bellum indixit Vexoris rex Aegyptius, missis primo lenonibus, qui hostibus parendi legem dicerent. Sed Scythae jam ante de adventu regis à finitimis certiores facti, legatis respondent: *tam opulenti populi ducem stolidè adversus inopes occupasse bellum, quod magis domi fuerit illi timendum: quod belli certamen anceps, praemia victoria nulla, damna manifesta sint. Igitur non expectaturos Scythas dum ad se veniatur, cum tanto sibi plura in hoste concupiscenda sint; ultroque praedae ituros obviam.* Nec dicta, res morata: quos cum tanta celeritate venire rex addidicisset, in fugam vertitur, exercituque cum omni apparatu belli relicto, in regnum se recepit. Scythas ab Aegypto paludes prohibuere: inde reversi, Asiam perdomitam vectigalem fecere, modico tributo, magis in titulum imperii, quam in victoriae praemium imposito. Quindecim annis pacandae Asiae immorati, uxorum flagitatione revocantur, per legatos denunciantibus, *ni redeant, subolem se ex finitimis quasituras, nec passuras ut in posteritatem, Scytharum genus per feminas intercidat.* His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributi finem Ninus rex Assyriorum imposuit. Sed apud Scythas medio tempore duo regii juvenes,

juvenes, Ylinos & Scolopitus, per factionem optimatum, domo pulsi, ingentem juventutem secum traxere; & in Cappadocia ora, juxta amnem Thermodonta confederunt, subjectosque Themiscyreos campos occupavere. Ibi per multos annos spoliare finitimos assueti, conspiratione populorum per insidias trucidantur. Horum uxores, cum viderent exfilio additam orbitatem, arma sumunt: finesque suos, summoventes primo, mox etiam inferentes bella, defendunt. Nubendi quoque finitimis animum omisere; servitutem, non matrimonium appellantes. Singulare omnium seculorum exemplum ausa, auxere rempublicam sine viris: jam etiam cum contemptu virorum se tuentur. Et ne feliciores alia aliis viderentur; viros qui domi remanserant, interficiunt. Ultionem quoque caesorum conjugum, excidio finitimorum consequuntur. Tum pace armis quaesita, ne genus interiret, concubitus finitimorum ineunt. Si qui mares nascerentur, interficiebant. Virgines in eundem ipsis morem, non otio, neque lanificio; sed armis, equis, venationibus exercebant, inustis infantum dexterioribus mammis, ne sagittarum jactus impediretur: unde Amazones dictae sunt. Duae his reginae fuere, Marthesia & Lampeto, quae in duas partes agmine diviso, inclytae jam opibus, vicibus gerebant bella, solae terminos alternis defendentes: & ne successibus deesset auctoritas, genitas se Marte praedicabant. Itaque majore parte Europae subacta, Asiae quoque nonnullas civitates occupavere. Ibi Epheso, multisque aliis urbibus conditis, partem exercitus cum ingenti praeda domum dimittunt. Reliquae, quae ad tuendum Asiae imperium remanserant,

ferant, concursu barbarorum cum Marthesia regina interficiuntur. In hujus locum filia ejus Orithya regno succedit: cui præter singularem belli scientiam, eximia servata in omne ævum virginitatis admiratio fuit. Hujus virtute tantum additum gloriæ & famæ Amazonum est, ut Herculi rex, cui xii. stipendia debebat, quasi impossibile, imperaverit, ut arma reginæ Amazonum sibi afferret. Eo igitur profectus longis novem navibus, comitante principum Græciæ juventute, inopinantes aggreditur. Duæ tum sorores, Amazonum regna tractabant, Antiope & Orithya: sed Orithya foris bellum gerebat. Igitur cum Hercules ad littus Amazonum applicuit; infrequens multitudo cum Antiopa regina, nihil hostile metuente, erat. Qua re effectum est, ut paucæ repentino tumultu excitæ, arma sumerent, facilemque victoriam hostibus darent. Multæ itaque cæsæ, captæque. In his duæ Antiopæ sorores captæ sunt, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theseo. Sed Theseus obtenta in præmium captiva, eandem in matrimonium assumpsit, & ex ea genuit Hippolytum. Hercules post victoriam, Menalippen captivam sorori reddidit, & pretium arma reginæ accepit. Atque ita functus imperio, ad regem revertitur. Sed Orithya, ubi comperit bellum sororibus illatum, & raptorem esse Atheniensium principem; hortatur comites, frustra que & Ponti sinum, & Asiam edomitam esse dicit, si Græcorum non tam bellis, quam rapinis pateant. Auxilium deinde à Sagillo rege Scythiæ petit: Genus se Scytharum esse: cladem virorum, necessitatem armorum, belli causas ostendit; assecutasque virtute, ne segniores viris foeminas habere Scythæ viderentur.

rentur. Motus ille domestica gloria, mittit cum ingenti equitatu filium Panasagorum in auxilium. Sed ante præliū dissensione orta, ab auxiliis desertæ, bello ab Atheniensibus vincuntur: receptaculum tamen habuere castra sociorum, quorum auxilio intactæ ab aliis gentibus, in regnum revertuntur. Post Orithyam, Penthesilea regno potita est, cujus Trojano bello inter fortissimos viros, cum auxiliū adversus Græcos ferret, magna virtutis documenta extitere. Interfecta demum Penthesilea, exercituque ejus absumpto; paucae, quæ in regno remanserant, ægrè se adversus finitimos defendentes, usque tempora Alexandri Magni duraverunt. Harum Minithya, sive Thalestris regina, concubitu Alexandri per dies xiii. ad subolem ex eo generandā obtento, reversa in regnū, brevi tempore cum omni Amazonum nomine intercidit. Scythæ autem tertia expeditione Asiana, cum annis octo à conjugibus & liberis abfuissent, fervili bello domi excipiuntur. Quippe conjuges eorum longa expectatione virorum fessæ, nec jam teneri bello, sed deletos ratæ, servis ad custodiam pecorum relictis nubunt: qui reversos cum victoria dominos, velut advenas, armati finibus prohibent. Quibus cum varia victoria fuisset, admonentur Scythæ mutare genus pugnæ, memores non cum hostibus, sed cum servis præliandum; nec armorum, sed dominorum jur: vincendos: verbera in aciem, non arma adferenda; omissoque ferro, virgas ac flagella, cæteraq; servilis metus paranda instrumenta. Probato omnes consilio, instructi sicut præceptum erat, postquam ad hostem accessere, inopinantibus verbera intentant: adcoque illos perculerunt, ut quos ferro non pote-

poterant, metu verberum vincerent; fugamque non ut hostes victi, sed ut fugitivi servi capessere-
rent. Quicumque capi potuerunt, supplicia crucibus luerunt. Mulieres quoque male sibi conscia, partim ferro, partim suspendio vitam finierunt. Post hæc pax apud Scythas fuit, usq;
tempora Iancyri regis. Huic Darius rex Persarum, sicut supra dictum est, cum filia ejus nuptias non obtinuisset, bellum intulit: & armatis septingentis millibus hominum Scythiam ingressus, non facientibus hostibus pugnae potestatem, metuens, ne interrupto ponte Istris, reditus sibi intercluderetur, amissis octoginta millibus hominum trepidus refugit: quæ jactura, abundante multitudine, inter damna numerata non est. Inde Asiam & Macedoniam domuit: Ionas quoque navali proelio superat. Deinde cognito quod Athenienses Ioniis auxilium contra se tulissent, omnem impetum belli in eos convertit. Nunc, quoniam ad bella Atheniensium ventum est, quæ non modo ultra spem gerendi, verum etiam ultra gesti fidem patrata sunt; operaque Atheniensium effectu majora quam voto fuere, paucis urbis origo repetenda est; quia non, ut cæteræ gentes, à sordidis initiis ad summa crevere. Soli enim, præterquam incremento, etiam origine gloriantur: quippe non advenæ, neque passim collecta populi coluvies originem urbi dedit: sed eodem innati solo, quod incolunt; & quæ illis sedes, eadem origo est. Primi, lanificii, & olei, & vini usum docuere. Arare quoque, & serere frumenta, glandem vescentibus monstrarunt. Litteræ certe ac facundia, & hic civilis ordo disciplina, veluti templum Athenas habent. Ante
Deuca-

Deucalionis tempora regem habuere Cecropem : quem , ut omnis antiquitas fabulosa est, biformem tradidere, quia primus marem foeminae matrimonio junxit. Huic successit Cranaus , cujus filia Athis regioni nomen dedit. Post hunc Amphictyon regnavit , qui primus Minervae urbem sacrauit , & nomen civitati Athenas dedit. Hujus temporibus , aquarum iluvies majorem partem populorum Graeciae absumpsit. Superfuerunt quos refugia montium receperunt , aut ad regem Thessaliae Deucalionem ratibus evecti sunt; à quo propterea genus hominum conditum dicitur. Per ordinem deinde successionis regnum ad Erichtheum descendit , sub quo frumenti satio apud Eleusin à Triptolemo reperta est , in cujus muneris honorem noctes initiorum sacratae. Tenuit & Aegaeus , Thesei pater , Athenis regnum, à quo per divortium decedens Medea , propter adultam privigni aetatem, Colchos cum Medio filio ex Aegeo suscepto, concessit. Post Aegaeum Theseus, ac deinceps Thesei filius Demophoon, qui auxilium Graecis adversus Trojanos tulit, regnum possedit. Erant inter Athenienses & Dorienenses simultatum veteres offensa, quas vindicaturi bello Dorienenses, de eventu proelii oracula consuluerunt. Responsum superiores fore, ni regem Atheniensium occidissent. Cum ventum esset in bellum, militibus ante omnia, custodia regis praecipitur. Atheniensibus eo tempore rex Codrus erat; qui & responso Dei, & praecipitis hostium cognitis , permutato regis habitu , pannosus , sarmenta collo gerens, castra hostium ingreditur: ibi in turba obstitentium, à milite , quem falce astu convulneraverat , interficitur. Cognito regis cor-

pore, Dorienses sine proelio discedunt. Atque ita Athenienses virtute ducis, pro salute patriæ morti se offerentis, bello liberantur. Post Codrum nemo Athenis regnavit: quod memoriæ nominis ejus tributum est. Administratio reipublicæ annuis magistratibus permissa. Sed civitati nullæ tunc leges erant: quia libido regum pro legibus habebatur. Legitur itaque Solon, vir justitiæ insignis, qui velut novam civitatem legibus conderet: qui tanto temperamento inter plebem senatumq; egit (cum, si quid pro altero ordine tulisset, alteri displiciturum videretur) ut ab utrisque parem gratiam traheret. Hujus viri inter multa egregia, illud memorabile fuit. Inter Athenienses & Megarense de proprietate Salaminæ insulæ, prope usque interitum armis dimicatum fuerat. Post clades multas capital esse apud Athenienses coepit, si quis legem de vindicanda insula tulisset. Sollicitus igitur Solon, ne aut tacendo, parum reipublicæ consulere; aut censendo, sibi: subitam dementiam simulat, cujus venia non dicturus modo prohibita, sed & facturus erat. Deformis habitu, more vecordium in publicum evolat; factoque concursu hominum, quo magis consilium dissimularet, insolitis sibi versibus suadere populo coepit, quod vetabatur: omniumque animos ita coepit, ut extemplo bellum adversus Megarense decerneretur, insulaque devictis hostibus Atheniensium fieret. Interea Megarense, memores illati Atheniensibus belli, & deserti, ne frustra arma movisse viderentur, matronas Atheniensium in Eleusinis sacris noctu oppressuri, naves conscendunt. Qua re cognita, dux Atheniensium Pisistratus juventutem in insidiis locat, jussis matronis

tronis solito clamore ac strepitu, etiam in accessu hostium, ne intellectos se sentiant, sacra celebrare: egressosque navibus Megarense inopinantes aggressus, delevit: ac protinus classe captiva intermixtis mulieribus, ut speciem captarum matronarum præberent, Megaram contendit. Illi cum & navium formam, & petitam prædam cognoscerent, obvii ad portum procedunt, quibus cæsis, Pisistratus paulum à capienda urbe abfuit. Ita Megarense suis doli hosti victoriam dedere. Sed Pisistratus, quasi sibi, non patriæ vicisset, tyrannidem per dolum occupat: quippe voluntariis verberibus domi affectus, laceratoque corpore, in publicum progreditur: advocata concione, vulnera populo ostendit: de crudelitate principum, à quibus hæc se passum simulabat, queritur: adduntur vocibus lacrymæ, & invidiosa oratione multitudo credula accenditur: amore plebis invisum se senatui affirmat: obtinet ad custodiam corporis sui fatellitum auxiliū; per quos occupata tyrannide, per annos xxxiii. regnavit. Post ejus mortem Diocles, alter ex filiis, per vim stuprata virgine, à fratre puellæ interficitur. Alter, Hippias nomine, cum imperium paternum teneret, interfectorem fratris comprehendi jubet: qui cum per tormenta confcios cædis nominare cogeretur, omnes amicos tyranni nominavit: quibus interfectis, quærenti tyranno, an adhuc aliqui confcii essent; neminem ait superesse, quem amplius mori gestiat, quam ipsum tyrannum. qua voce ejusdem se tyranni victorem, post vindictam pudicitiae sororis ostendit. Hujus virtute cum admonita civitas libertatis esset, tandem Hippias regno pulsus, in exilium agitur: qui profectus in Persas,

ducem se Dario, inferenti Atheniensibus bellum, sicuti supra significatum est, adversus patriam suam offert. Igitur Athenienses, audito Darii adventu, auxilium à Lacedæmoniis, sociatum civitate petiverunt. Quos ubi viderunt quatridui teneri religione, non expectato auxilio, instructis decem millibus civium, & Platæensibus auxiliaribus mille, adversus sexcenta millia hostium, in campos Marathonios in prælium egrediuntur. Miltiades & dux belli erat, & auctor non expectandi auxilii: quem tanta fiducia ceperat, ut plus præsidii in celeritate, quam in fociis duceret. Magna igitur in pugnam euntibus alacritas animorum fuit, adeo ut cum mille passus inter duas acies essent, citato cursu ante jactum sagittarum ad hostem venerint: nec audaciæ ejus, eventus defuit. Pugnatum est enim tanta virtute, ut hinc viros, inde pecudes putares. Victi Persæ in naves confugerunt, ex quibus multæ suppressæ, multæ captæ sunt. In eo prælio tanta virtus singulorum fuit, ut cujus laus prima esset, difficile judicium videretur. Inter cæteros tamen Themistoclis adolescentis gloria emicuit, in quo jam tunc indoles futuræ imperatoriæ dignitatis apparuit. Cynægiri quoque militis Atheniensis gloria, magnis scriptorum laudibus celebrata est; qui post prælii innumeras cædes, cum fugientes hostes ad naves egisset, onustam navem dextra manu tenuit, nec prius dimisit, quam [manum] amitteret: tum quoque amputata dextra, navem sinistra comprehendit: quam & ipsam cum amisisset, ad postremum morfu navem detinuit. Tantam in eo virtutem fuisse, ut non tot cædibus fatigatus; non duabus manibus amissis victus; truncus ad postre-

stremum, & veluti rabida fera, dentibus dimicaverit. Ducenta millia Persæ eo prælio, sive naufragio amisere. Cecidit & Hippias tyrannus Atheniensis, auctor & concitor ejus belli, diis patriæ ultoribus pœnas repetentibus. Interea & Darius, cum bellum restauraret, in ipso apparatu decedit, relictis multis filiis, & in regno, & ante regnum susceptis. Ex his Artemenes maximus natu, ætatis privilegio, regnum sibi vindicabat; quod jus, & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus [dedit.] Porro Xerxes controversiam non de ordine, sed de nascendi felicitate referebat. *Namque Artemenem primum quidem Dario, sed privato provenisse: se regi primum natum. Fratres itaque suos, qui ante geniti essent, privatum patrimonium, quod eo tempore Darius habuisset, non regnum sibi vindicare posse: se esse quem primum in regno jam rex pater susceperit. Huc accedere, quod Artemenes non patre tantum, sed & matre privata adhuc fortuna, avo quoque materno privato, procreatus sit: se vero & matre regina natum; & patrem non nisi regem vidisse; avum quoque maternum Cyrum se regem habuisse, non heredem, sed conditorem tanti regni: & si in æquo jure utrumque fratrem pater reliquisset, materno tamen se jure & avito vincere.* Hoc certamen concordî animo ad patrui suum Artaphernem, veluti ad domesticum judicem, deferunt; qui domi cognita causa, Xerxem præposuit: adeoque fraterna contentio fuit, ut nec victor insultaverit, nec victus doluerit; ipsoque litis tempore invicem munera miserint; jucunda quoque inter se non solum, sed credula convivia habuerint; judicium quoque ipsum sine arbitris, sine convitio fuerit. Tanto moderatius tum fratres inter se regna maxima dividebant, quam nunc exi-

gua patrimonia partiuntur. Igitur Xerxes bellum à patre coeptum adversus Græciam, quinquennium instruxit. Quod ubi primum didicit Demaratus rex Lacedæmoniorum, qui apud Xerxem exulabat, amicior patriæ post fugam, quam regi post beneficia, ne inopinato bello opprimerentur, omnia in tabellis ligneis magistratui perscribit, easdemque cera superinducta delet: ne aut scriptura sine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet: fido deinde servo perferendas tradit, jussu, magistratui Spartanorum tradere. Quibus perlatis, Lacedæmone quæstioni res diu fuit, quod neque scriptum aliquid viderent, nec frustra missas suspicarentur, tantoque rem majorem, quanto sit occultior, putabant. Hærentibus in conjectura viris, soror regis Leonidæ consilium scribentis invenit. Erasa igitur cera, belli consilia deteguntur. Iam Xerxes septingenta millia de regno armaverat, & trecenta millia de auxiliis: ut non immerito proditum sit, flumina ab exercitu ejus siccata, Græciamque omnem vix capere exercitum ejus potuisse. Naves quoque mille ducentas numero habuisse dicitur. Huic tanto agmini dux defuit. Cæterum si regem spectes; divitias, non ducem laudes: quarum tanta copia in regno ejus fuit, ut cum flumina multitudine consumerentur, opes tamen regiæ superessent. Ipse autem primus in fuga, postremus in prælio semper visus est; in periculis timidus; sicubi metus abesset, inflatus; denique ante experimentum belli, fiducia virium, veluti naturæ ipsius dominus, & montes in planum deducebat; & convexa vallium æquabat; & quædam maria pontibus sternebat: quædam ad navigationis

tionis commodum per compendium ducebat. Cujus introitus in Graciam quam terribilis, tam turpis ac foedus discessus fuit. Nam cum Leonida rex Spartanorum cum quatuor millibus militum angustias Thermopylarum occupasset, Xerxes contemptu paucitatis, eos pugnam capeffere jubet, quorum cognati Marathoniam pugna interfecti fuerant; qui dum ulcisci suos quærunt, principium cladis fuere: succedente deinde inutili turba, major cædes editur. Triduo ibi cum dolore & indignatione Persarum dimicatum: quarta die, quum nunciatum esset Leonidæ, à xx. millibus hostium summum cacumen teneri, tunc hortatur socios recedant, & se ad meliora patriæ tempora reservent: sibi cum Spartanis fortunam experiendam; plura se patriæ quam vitæ debere: ceteros ad præsidia Graciæ servandos. Audito regis imperio discessere cæteri, soli Lacedæmonii remanserunt. Initio hujus belli sciscitantibus Delphis oracula, responsum fuerat, aut regi Spartanorum, aut urbi cadendum. Et idcirco rex Leonida cum in bellum proficisceretur, ita suos firmaverat, ut ire se parato ad moriendum animo scirent. Angustias propterea occupaverat, ut cum paucis aut majore gloria vinceret, aut minore damno reipublicæ caderet. Dimissis igitur fociis, hortatur Spartanos, *Meminerint, qualitercunque præliantibus, cadendum esse: caveant, ne fortius mansisse, quam dimicasse videantur; nec expectandum ut ab hoste circumvenirentur, sed dum nox occasionem daret, securis & latis superveniendum: nusquam victores honestius, quam in castris hostium perituros.* Nihil erat difficile persuadere persuasis mori: statim arma capiunt; & sexcenti viri, castra quingentorum millium irrum-

punt ; statimque regis prætorium petunt , aut cum illo, aut si ipsi oppressi essent, in ipsius potissimum sede morituri. Tumultus totis castris oritur. Spartani, posteaquam regem non inveniunt, per omnia castra victores vagantur; cædunt, sternuntque omnia : ut qui sciant se pugnare non spe victoriæ, sed in mortis ultionem. Prælium à principio noctis in maiorem partem diei tractum. Ad postremum non victi, sed vincendo fatigati, inter ingentes stratorum hostium catervas occiderunt. Xerxes duobus vulneribus terrestri proelio acceptis, experiri maris fortunam statuit. Sed Athenien- sium dux Themistocles, cum animadvertisset Ionas, propter quos bellum Persarum susceperant, in auxilium regis classe venisse; sollicitare eos in partes suas statuit. Et cum colloquendi copiam non haberet, quo applicituri erant, symbolos proponi, & saxis proscribi curat: *Quæ vos Iones dementia tenet? quod facinus agitis? bellum inferre olim conditoribus vestris, nuper etiam vindicibus, cogitatis? An ideo mœnia vestra condidimus, ut essent qui nostra delerent? quid si non hæc & Dario prius, & nunc Xerxi, belli causa nobiscum foret, quod vos rebellantes non destituimus? Quin vos in hac nostra castra ex ista obsidione transitis? Aut si hoc parum tutum extat, vos commisso prælio ite cessim; inhibete remos, & à bello discedite.* Ante navalis prælii congressionem miserat Xerxes quatuor millia armatorum Delphos, ad templum Apollinis diripiendum: prorsus, quasi non cum Græcis tantum, sed & cum diis immortalibus bellum gereret: quæ manus tota imbribus & fulminibus deleta est; ut intelligeret, quam nullæ essent hominum adversus deos vires. Post hæc Thespias, & Plataeas, & Athenas

Athenas vacuas hominibus incendit: & quoniam ferro in homines non poterat, in ædificia igne grassatur. Namque Athenienses post pugnam Marathoniam, præmonente Themistocle, victoriam illam de Persis, non finem, sed causam majoris belli fore, CC. naves fabricaverant. Adventante igitur Xerxe, consulentibus Delphis oraculum, responsum fuerat; *salutem muris ligneis tuerentur*. Themistocles navium præsidium demonstratum ratus, persuadet omnibus, *Patriam municipales esse, non mœnia; civitatemque non in ædificiis, sed in civibus positam. Melius itaque salutem navibus, quam urbi commissuros*. Hujus sententia etiam Deum auctorem esse. Probato consilio, conjuges liberosque cum pretiosissimis rebus, abditis insulis, relicta urbe, demandant: ipsi naves armati conscendunt. Exemplum Atheniensium & aliæ urbes imitæ. Itaque cum adunata omnis sociorum classis, & intenta in bellum navale esset; angustiaque Salaminii freti, ne circumveniri à multitudine posset, occupassent; dissensio inter civitatum principes oritur: qui cum deserto bello ad sua tuenda dilabi vellent, timens Themistocles, ne discessu sociorum vires minuerentur, per servum fidum Xerxi nuntiat, uno in loco eum contractam Græciam capere facillimè posse. Quod si civitates, quæ jam abire vellent, dissipentur; majore labore ei singulas confectandas. Hoc dolo impellit regem signum pugnae dare. Græci quoque adventu hostium occupati, prælium collatis viribus capeffunt. Interea rex, velut spectator pugnae, cum parte navium in littore remanet. Artemisia autem regina Halicarnassi, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter primos duces bellum acerrimè ciebat:

Quippe ut in viro muliebre timorem, ita in muliere virilem audaciam cerneret. Cum anceps proelium esset, Iones juxta præceptum Themistoclis, pugnae se paulatim subtrahere coeperunt, quorum defectio animos cæterorum fregit. Itaque circumspicientes fugam pelluntur Persæ, & mox proelio victi, in fugam vertuntur. In qua trepidatione multæ captæ naves, multæmersæ; plures tamen non minus savitiam regis, quam hostem timentes, domum dilabuntur. Hac clade perculsum, & dubium consilii Xerxem Mardonius aggreditur. Hortatur in regnum abeat, nequid seditionis moveat fama adversi belli, in majus, sicuti mos est, omnia extollens: sibi ccc. millia armatorum lecta ex omnibus copiis relinquat, qua manu aut cum gloria ejus perdomiturum se Græciam: aut si aliter eventus ferat, sine ejusdem infamia hostibus cessurum. Probato consilio, Mardonio exercitus traditur: reliquas copias rex ipse reducere in regnum parat. Sed Græci audita regis fuga, consilium ineunt pontis interrumpendi, quem ille Abydo veluti victor maris fecerat; ut intercluso reditu, aut cum exercitu deleretur: aut desperatione rerum, pacem victus petere cogeretur. Sed Themistocles, timens, ne interclusi hostes desperationem in virtutem verterent, & iter, quod aliter non pateret, ferro patefacerent; satis multos hostes in Græcia remanere dictitans, nec augeri numerum retinendo oportere; cum vincere consilio cæteros non posset, eundem servum ad Xerxem mittit, certio remque consilii facit; & occupare transitum maturata fuga jubet. Ille perculsus nuntio, tradit ducibus milites perducendos; ipse cum paucis Abydon contendit. Vbi cum solutum pontem hybernis tem-

tempestatibus offendisset, piscatoria scapha
trepidus trajecit. Erat res spectaculo digna, &
æstimatione fortis humanæ, rerum varietate
miranda, in exiguo latentem videre navigio,
quem paulo ante vix æquor omne capiebat; ca-
rentem etiam omni fervorum ministerio, cujus
exercitus propter multitudinem, terris graves
erant. Nec pedestribus copiis, quas ducibus as-
signaverat, felicius iter fuit: siquidem quoti-
diano labori (neque enim ulla est metuentibus
quies) etiam fames accesserat. Multorum de-
inde dierum inopia contraxerat & pestem; tan-
taque foeditas morientium fuit, ut viæ cadave-
ribus implerentur, alitesque & bestię, illece-
bris sollicitatę exercitum sequerentur. Interim
Mardonius in Græcia Olynthum expugnat.
Athenienses quoque in spem pacis, amicitiam-
que regis sollicitat, spondens incensæ eorum
urbis etiam in majus restitutionem. Postea-
quam nullo pretio libertatem videt his vena-
lem, incensis, quæ ædificare cœperant, copias
in Bœotiam transfert. Eo & Græcorum exer-
citus, qui centum millium fuit, sequutus est:
ibique prælium commissum. Sed fortuna re-
gis cum duce mutata non est. Nam victus Mar-
donius, veluti ex naufragio cum paucis profu-
git. Castra referta regalis opulentię capta. Un-
de primum Græcos, diviso inter se auro Persi-
co, divitiarum luxuria cepit. Eodem forte die
quo Mardonii copię deletæ sunt, etiam navali
prælio in Asia sub monte Mycale, adversus
Persas dimicatum est. Ibi ante congressionem,
cum classes ex adverso starent, fama ad utrum-
que exercitum venit, vicisse Græcos, & Mardo-
nii copias occisione occidisse. Tantam famæ
velocitatem fuisse, ut cum matutino tempore
prælium

proelium in Boeotia commissum sit, meridianis horis in Asiam, per tot maria, & tantum spatii, tam brevi horarum momento, de victoria nunciatum sit. Confecto bello, cum de præmiis civitatum ageretur, omnium iudicio, Atheniensium virtus cæteris prælata. Inter duces quoque Themistocles princeps, civitatum testimonio iudicatus, gloriam patriæ suæ auxit. Igitur Athenienses aucti, & præmiis belli, & gloria, urbem ex integro condere moliuntur. Cum moenia majora complexi fuissent, suspecti esse Lacedæmoniis coepere, recte reputantibus, quibus ruina urbis tantum incrementi dedisset, quantum sit datura munita civitas. Mittunt ergo legatos, qui monerent, ne munimenta hostibus & receptacula futuri belli exstruant. Themistocles, ut vidit spei urbis invideri, non existimans abruptè agendum, respondit legatis, ituros Lacedæmonem, qui de ea re pariter cum illis consulant. Sic dimissis Spartanis, hortatur suos, opus maturent. Dein ipse interjecto tempore in legationem proficiscitur, & nunc in itinere infirmitate simulata, nunc tarditatem collegarum accusans, sine quibus agi jure nihil possit, diem de die proferendo, spatium consummando operi quærebat: cum interim nunciatur Spartanis, opus Athenis maturari; propter quod denuo legatos mittunt ad inspicendam rem. Tum Themistocles per servum magistratibus scribit Atheniensium, legatos vinciant, pignusque teneant, ne in se gravius consulatur. Adiit deinde concionem Lacedæmoniorum; indicat *permunitas Athenas esse, & posse jam illatum bellum non armis tantum, sed etiam muris sustinere: Si quid ob eam rem de se crudelius statuerent, legatos eorum in hoc pignus Athenis*

Athenis retentos. Graviter deinde castigat eos, quod non virtute sed imbecillitate sociorum, potentiam quærerent. Sic dimissus, veluti triumphatis Spartanis, à civibus excipitur. Post hæc Spartani, ne vires otio corrumperent, & ut bis illatum à Persis Græciæ bellum ulciscerentur, ultro fines eorum depopulantur. Ducem suo, sociorumq; exercitui deligunt Pausaniam, qui pro ducatu, regnum Græciæ affectans, proditionis præmium cum Xerxe, nuptias filia ejus paciscitur, redditis captivis, ut fides regis aliquo beneficio obstringeretur. Scribit præterea Xerxi, quoscunque ad se nuntios misisset, interficeret; ne res loquacitate hominum proderetur. Sed dux Atheniensium Aristides, belli socius, collegæ conatibus obviam eundo, simul & in rem sapienter consulendo, proditionis consilia discussit. Nec multo post accusatus Pausanias, damnatur. Igitur Xerxes, cum proditionis dolum publicatum videret, ex integro bellum instituit. Græci quoque ducem constituunt Cimonem Atheniensem filium Miltiadis, quo duce apud Marathonem pugnatum est, juvenem, cujus magnitudinem futuram pietatis documenta prodiderunt. Quippe patrem ob crimen peculatus in carcerem conjectum, ibique defunctum, translatis in se vinculis ad sepulturam redemit. Nec in bello judicium diligentium fefellit: siquidem non inferior virtutibus patris, Xerxem terrestri navali-que bello superatum, trepidum recipere se in regnum coëgit.

LIBER III.

Breviarium.

Xerxis & Artabani præfecti perfidi tragicus interitus. Bellorum inter Lacedæmonios & Athenienses origo. Sparta Respublica, & Legislator. Leges à Lycurgo Spartanis latæ, quomodo ratæ fiant & habeantur? Bellum Messeniis illatum ob stupratas virgines & spuriorum Spartanorum in Italiam migratio. Messenii scelerum suorum luunt penas; & bellum instaurant ac tandem superantur. Tertium bellum Messenium Peloponnesiacum item, in quo multa eventuum variorum facies. Pacis fœdus ruptum. Spartani premuntur Periclis virtute, cujus egregia in rempublicam merita describuntur. Iterum pax sancita & violata: unde bellum Siculum.

Erxes rex Persarum, terror antea gentium, bello in Græciam infelicitè gesto, etiam suis contemptui esse cœpit. Quippe Artabanus præfectus ejus, deficiente quotidie regis majestate, in spem regni adductus, cum septem robustissimis filiis regiam vesperi ingreditur, (nam amicitia jure semper illi patebat) trucidatoq; rege, voto suo obfistentes filios ejus, dolo aggreditur. Secutior de Artaxerxe, puero admodum, fingit regem à Dario, qui erat adolescens, quo maturius regno potiretur, occisum; impellit Artaxerxem parricidium parricidio

cidio vindicare. Cum ventum ad domum Darii esset, dormiens inventus, quasi somnum fingeret, interficitur. Dein cum unum ex regis filiis scelere suo superesse Artabanus videret, metueretque de regno certamina principum; assumit in societatem consilii Bacabasum, qui præsenti statu contentus, rem prodit Artaxerxi, ut pater ejus occisus sit; ut frater falsa parricidii suspitione oppressus; ut denique ipsi parentur insidiæ. His cognitis Artaxerxes, verens Artabani numerum filiorum, in posterum diem paratum esse armatum exercitum jubet, recogniturus & numerum militum, & in armis industriam singulorum. Itaque cum inter cæteros & ipse Artabanus armatus assisteret, rex simulat se breviorē lorica habere: jubet Artabanum secum commutare: exuentem se, ac nudatum, gladio trajicit: Tum & filios ejus corripit jubet. Atque ita egregius adolescens, & eadem patris, & se ab insidiis Artabani vindicavit. Dum hæc in Persis geruntur, interea Græcia omnis, ducibus Lacedæmoniis & Atheniensibus, in duas divisa partes, ab externis bellis, velut in viscera sua, arma convertit. Fiunt igitur de uno populo duo corpora; & eorundem castrorum homines, in duos hostiles exercitus dividuntur. Hinc Lacedæmonii communia quondam civitatum auxilia, ad vires suas trahebant: inde Athenienses, & vetustate gentis, & gestis rebus illustres, propriis viribus confidebant. Atque ita duo potentissimi Græciæ populi, institutis Solonis, & Lycurgi legibus pares, ex æmulatione virium in bellum ruebant. Namque Lycurgus cum fratri suo Polybitæ Spartanorum regi successisset, regnumque sibi vindicare potuisset, Charillo, filio ejus, qui na-

tus

tus postumus fuerat, cum ad aetatem adultam pervenisset, regnum summa fide restituit: ut intelligerent omnes, quanto plus apud bonos pietatis jura, quam omnes opes valerent. Medio igitur tempore dum infans convalescit, tutelamque ejus administrat, non habentibus Spartanis leges instituit, non inventione earum magis, quam exemplo clarior: Siquidem nihil lege ulla in alios sanxit, cujus non ipse primus in se documenta daret. Populum in obsequia principum, principes ad justitiam imperiorum formavit. Parcimoniam omnibus suavit, existimans laborem militiæ, assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore. Emi singula non pecunia, sed compensatione mercium jussit. Auri argentique usum, velut omnium scelerum materiam, sustulit. Administrationem reipublicæ per ordines divisit: Regibus potestatem bellorum, magistratibus judicia, per annuas successiones; Senatui custodiam legum; populo sublegendi Senatum; vel creandi quos vellet magistratus, potestatem permisit. Fundos omnium æqualiter inter omnes divisit, ut æquata patrimonia neminem potentiorē altero redderent. Convivari omnes publice jussit, ne cujus divitiæ, vel luxuria in occulto essent. Juvenibus non amplius una veste uti toto anno permisit, nec quenquā cultius quā alterū progredi, nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriam verteretur. Pueros puberes non in forū, sed in agrū deduci præcepit, ut primos annos non in luxuria, sed in opere, & laboribus agerent. Nihil eos somni causa substernere, & vitam sine pulmento degere, neq; prius in urbē redire, quam viri facti essēt, statuit. Virgines sine dote nubere jussit, ut uxores eligerentur, non pecuniæ; severiusque

riusque matrimonia sua viri coercerēt, cū nullis dotis frānis tenerentur. Maximū honorē nō divitum & potentium, sed pro gradu ætatis senum esse voluit: Nec fane usquam terrarum locum honoratiorem senectus habet. Hęc quoniam primo, solutis antea moribus, dura videbat esse, auctorem eorum Apollinem Delphicum fingit, & inde se ea ex præcepto numinis detulisse, ut consuecendi tædium metus religionis vincat. Dein ut æternitatem legibus suis daret, jurejurando obligat civitatem, nihil eos de ejus legibus mutaturos, priusquam reverteretur: & simulat se ad oraculum Delphicum proficisci, consulturum, quid addendum mutandumque legibus videretur. Proficiscitur autem Cretam, ibique perpetuum exilium egit, abjicique in mare ossa sua moriens jussit, ne relatis Lacedæmonem, solutos se Spartani religionē jurisjurandi in dissolvendis legibus arbitrarentur. His igitur moribus ita brevi civitas convaluit, ut cum Messeniis propter stupratas virgines suas, in solemni Messeniorum sacrificio, bellum intulissent, gravissima se execratione obstrinxerint, non prius quàm Messeniam expugnassent, reversuros; tantum sibi vel de viribus suis, vel de fortuna spondentes. Quæ res initium dissensionis Græciæ, & intestini belli causa & origo fuit. Itaque cum contra præsumptionem suam annis decem in obsidione urbis tenerentur, & querelis uxorum post tam longam viduitatem revocarentur: veriti, ne hac perseverantia belli, gravius sibi quam Messeniis nocerent: quippe illis quantum juventutis bello intercidat, mulierum fecunditate suppleri; sibi & belli damna assidua, & fecunditatem uxorum, absentibus viris, nullam

nullam esse: itaque legunt juvenes ex eo genere militum, qui post iuramentum in supplementum venerant, quibus Spartam remissis promiscuos omnium foeminarum concubitus permisere: maturiorem futuram conceptionem rati, si eam singulae per plures viros experirentur. Ex his nati, ob notam materni pudoris, Partheniae vocati. qui cum ad annos xxx. pervenissent, metu inopiae, (nulli enim pater existerat, cuius in patrimonium successio speraretur) ducem Palantum assumunt, filium Araci, qui auctor Spartanis fuerat, juventutis ad generandam subolem domum remittendae: ut sicuti dudum patrem ejus nascendi auctorem habuissent, sic ipsum spei ac dignitatis suae haberent. Itaque nec salutatis matribus, e quarum adulterio infamiam collegisse videbantur, ad sedes inquirendas proficiscuntur; diuque & per varios casus iactati, tandem in Italiam deferuntur, & occupata arce Tarentinorum, expugnatis veteribus incolis, sedes ibi constituunt. Sed post annos plurimos dux eorum Palantus, per seditionem in exilium proturbatus, Brundisium se contulit, quo expulsi sedibus suis veteres Tarentini concesserant. His moriens persuadet, ut ossa sua, postremasque reliquias conterant, & tacite spargi in foro Tarentinorum curent. Hoc enim modo recuperare illos patriam suam posse, Apollinem Delphis cecinisse. Illi arbitantes eum in ultionem sui, civium fata prodidisse, praecipitis parvere: sed oraculi diversa sententia fuerat. Perpetuitatem enim urbis, non amissionem hoc facto promiserat. Ita ducis exulis consilio, & hostium ministerio, possessio Tarentina Partheniis in aeternum fundata.

ob

ob cuius beneficii memoriam Palanto divinos honores decrevere. Interea Messenii, cum virtute non possent, per insidias expugnantur. Dein cum per annos LXXX. gravia servitutis verbera, plerunque & vincula, cæteraque captivitatis mala perpessi essent, post longam pœnarum patientiam, bellum restaurant. Lacedæmonii quoque eo conspiratius ad arma concurrunt, quo adversus servos dimicaturi videbantur. Itaque cum hinc injuria, inde indignitas animos acueret; Lacedæmonii de belli eventu oraculo Delphis consulto, jubentur ducem belli ab Atheniensibus petere. Porro Athenienses, cum responsum cognovissent, in contemptum Spartanorum Tyrtaum poëtam claudum pede misere: qui tribus præliis fusus, eo usque desperationis Spartanos adduxit, ut ad supplementum exercitus, servos suos mitterent, hisque interfectorum matrimonia pollicerentur; ut non numero tantum amissorum civium, sed & dignitati succederent. Sed reges Lacedæmoniorum, ne contra fortunam pugnando, majora detrimenta civitati infligerent, reducere exercitum voluerunt; ni intervenisset Tyrtaeus, qui composita carmina exercitui pro concione recitavit; in quibushortamenta virtutis, damnorum solatia, belli consilia conscripserat. Itaque tantum ardorem militibus iniecit, ut non de salute, sed de sepultura solliciti, tesseras, insculptis suis & patrum nominibus, dextro brachio deligarent: ut, si omnes adversum prælium consumpsisset, & temporis spatio confusa corporum lineamenta essent, ex indicio titulorum tradi sepulturæ possent. Cum sic animatum reges exercitum viderent, curant rem hostibus nunciari.

Messeniiis

Messeniiis autem non timorem res, sed æmulationem mutuam dedit. Itaque tantis animis concursus est, ut raro unquam cruentius prælium fuerit. Ad postremum tamen victoria Lacedæmoniorum fuit. Interjecto tempore tertium quoque bellum Messenii reparavere: in cuius auxilium Lacedæmonii, inter reliquos socios etiam Athenienses adhibuere: quorum fidem cum suspectam haberent, supervacaneos simulantes, à bello eosdem dimiserunt. Hanc rem Athenienses graviter ferentes, pecuniam quæ erat in stipendium Perfici belli ab universa Græcia collata, à Delo Athenas transferunt, ne deficientibus à fide societatis Lacedæmoniiis, prædæ ac rapinæ esset. Sed nec Lacedæmonii quievire: qui cum Messeniorum bello occupati essent, Peloponnenses immisere, qui bellum Atheniensibus facerent. Parvæ tunc temporis, classe in Ægyptum missa, vires Atheniensibus erant: Itaque navali prælio dimicantes, facile superantur. Interjecto deinde tempore, post reditum suorum aucti & classis, & militum robore, prælium reparavere. Iam & Lacedæmonii, omisis Messeniis, adversus Athenienses arma verterant. Diu varia victoria fuit: ad postremum æquo Marte utrinque discessum. Inde revocati Lacedæmonii ad Messeniorum bellum, ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent, cum Thebanis paciscuntur, ut Bœotiorum imperium his restituerent, quod temporibus Perfici belli amiserant, ut illi Atheniensium bella fusciperent. Tantus furor Spartanorum erat, ut duobus bellis impliciti, fuscipere tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes acquirerent. Igitur Athenienses, adversus
tantam

tantam tempestatem belli, duos duces deligunt, Periclem spectatae virtutis virum, & Sophoclem scriptorem tragoediarum: qui diviso exercitu, & Spartanorum agros vastaverunt, & multas Achaiae civitates Atheniensium imperio adjecerunt. His malis fracti Lacedaemonii, in annos xxx. pepigerunt pacem: sed tam longum otium inimicitiae non tulerunt. Itaque quintodecimo anno, rupto foedere, cum contemptu deorum hominumque, fines Atticos populantur: Et ne praedam potius, quam pugnam expetisse viderentur, hostes ad praelium provocant. Sed Athenienses, consilio Periclis, populationis injuriam differunt in tempus ultionis; supervacuam pugnam existimantes, cum ulcisci hostem sine periculo possent. Deinde interjectis diebus, naves conscendunt, & nihil sentientibus Lacedaemoniis, totam Spartam depraedantur, multoque plura auferunt, quam amiserant. Prorsus ut in comparatione damnorum, longe pluris fuerit ultio, quam injuria. Clara quidem haec Periclis expeditio habita: sed multo clarior privati patrimonii contemptus fuit. Hujus agros, in populatione ceterorum, intactos, hostes reliquerant, sperantes acquirere se illi posse, aut periculum ex invidia, aut ex suspitione proditionis infamiam. Quod ante prospiciens Pericles, & futurum populo praedixerat; & ad invidiae impetum declinandum, agros ipsos dono reipublicae dederat: Atque ita, unde periculum quaesitum fuerat, ibi maximam gloriam invenit. Post haec interjectis diebus, navali praelio dimicatum est: victi Lacedaemonii fugerunt. Nec cessatum deinceps est, quin aut terra, aut mari, varia praeliorum fortuna in-

vicem

vicem se trucidarent. Denique fessi tot malis, pacem in annos quinquaginta fecere, quam non nisi sex annis servaverunt. Nam inducias quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant: quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia, potius quam si aperto prælio dimicassent. Hinc bellum in Siciliam translatum: quod priusquam expono, de Siciliae situ pauca dicenda sunt.

LIBER IV.

Breviarium.

Sicilia insula situs, soli natura. Aetna item montis ac Scyllæ & Charybdis miraculum. Nomina, incolæ veteres, Tyranni Sicilia, cui Carthaginenses inhiant. Rheginenses ab Himeramis oppressi. Athenienses imperium Sicilia ambiunt, & prosperè agunt initio. In incepto pergentes Syracusam Lacedæmoniis accersunt. Græcorum concursus fit, & bellum in Siciliam transfertur. Athenienses à Gylippo Lacedæmoniorum Duce terra marique franguntur: Ducibus Demosthene & Nicia indecoro fato sublati.

Siciliam ferunt angustis quondam faucibus Italię adhęsisse; direptamque velut à corpore, majore impetu superi maris, quod toto undarum onere illuc vehitur. Est autem ipsa terra tenuis ac fragilis; & cavernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, ut ventorum tota ferme flatibus pateat; nec non & ignibus generandis nutriendisque soli ipsius naturalis materia: quippe intrinsecus stratum sulphure & bitumine traditur: quæ res facit, ut spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter & compluribus locis nunc flammæ, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Inde denique Aetnæ montis per tot secula durat incendium. Et ubi acrior per spiramenta cavernarum ventus incubuit, harenarum moles egerun-

egeruntur. Proximum Italiae promontorium Rhegium dicitur, ideo quia Græcè abrupta hoc nomine pronuntiantur. Nec mirum si fabulosa est loci hujus antiquitas, in quem res tot coiere miræ. Primum quod nusquam aliàs tam torrens fretum, nec solum citato impetu, verumetiam sævo; neque experientibus modo terribile, verumetiam procul videntibus. Undarum porro in se concurrentium tanta pugna est, ut alias veluti terga dantes in imum desidere, alias quasi victrices in sublime ferri videas: nunc hic fremitum ferventis æstus, nunc illic gemitum in voraginem desidentis exaudias. Accedunt vicini, & perpetui Ætnæ montis ignes, & insularum Æolidum, veluti ipsis undis alatur incendium. Neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot seculis tantus ignis potuisset, nisi humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ Scyllam & Charybden peperere; hinc latratus auditus; hinc monstri credita simulacra, dum navigantes magnis vorticibus pelagi desidentis exterriti, latrare putant undas, quas forbentis æstus vorago conludit. Eadem causa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concursus, raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atque ibi suffocatum tamdiu tenet, donec per spiramenta [terræ diffusus, nutrimenta] ignis incendat. Iam ipsa Italiae Siciliaeque vicinitas, [jam] promontiorum altitudo ipsa ita similis est, ut quantum nunc admirationis, tantum antiquis terroris dederit; credentibus, coeuntibus in se promontoriis, ac rursus discedentibus, solida intercipi absumique navigia. Neque hoc ab antiquis in dulcedinem fabulæ compositum, sed metu & admiratione

ratione transeuntium. Ea est enim procul inspicientibus natura loci, ut sinum maris, non transitum putes; quò cum accesseris, discedere ac sejungi promontoria, quæ antea juncta fuerant, arbitrere. Sicilia primò Trinacriæ nomen fuit; postea Sicania cognominata est. Hæc à principio patria Cycloperum fuit: quibus extinctis, Cocalus regnum insulæ occupavit: post quem singulæ civitates in tyrannorum imperium concesserunt, quorum nulla terra feracior fuit. Horum ex numero Anaxilaus justitia cum cæterorum crudelitate certabat; cujus moderationis haud mediocrem fructum tulit: Quippe decedens cum filios parvulos reliquisset, tutelamque eorum Micalo, spectatæ fidei servo, commisisset; tantus amor memoriæ ejus apud omnes fuit, ut parère servo, quam deferre regis filios mallent; principesque civitatis obliti dignitatis suæ, regni majestatem administrari per servum paterentur. Imperium Siciliæ etiam Carthaginienfes tentavere; diuque varia victoria cum tyrannis dimicatum. Ad postremum amisso Hamilcare imperatore cum exercitu, aliquantisper quieverere victi. Medio tempore cum Rhegini discordia laborarent, civitasque per dissensionem divisa in duas partes esset; veterani ex altera parte ab Himera in auxilium vocati, pulsas civitate, contra quos implorati fuerant; & mox cæsis, quibus tulerant auxilium, urbem cum conjugibus & liberis sociorum occupavere; ausi facinus nulli tyranno comparandum: quippe ut Rheginis melius fuerit vinci, quam vicisse. Nam sive victoribus captivitatis jure servissent, sive amissa patria exulare necesse habuissent: non tamen, inter aras & patrios lares trucidati, crudelissi-

mis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis prædam reliquissent. Catinienſes quoque cum Syracuſanos graves paterentur; diſſiſi viribus ſuis, auxilium ab Athenienſibus petivere: qui ſeu ſtudio majoris imperii, quò Aſiam Græciamque penitus occuparent; ſeu metu factæ pridem à Syracuſanis claſſis, ne Lacedæmoniis illæ vires accederent; Lamponium ducem cum claſſe in Siciliam miſere, ut ſub ſpecie ferendi Catinienſibus auxilii, tentarent Siciliae imperium. Et quoniam prima initia, frequenter caſis hoſtibus, proſpera fuerant; majore denuo claſſe, & robuſtiore exercitu, Lachete & Cariade ducibus, Siciliam petivere: ſed Catinienſes, ſive metu Athenienſium, ſive tædio belli, pacem cum Syracuſanis, remiſſis Athenienſium auxiliis, fecerunt. Interjecto deinde tempore, cum fides pacis à Syracuſanis non ſervaretur, denuo legatos Athenas mittunt, qui ſordida veſte, capillo barbaque promiſſis, & omni ſqualoris habitu ad miſericordiam commovendam acquiſito, concionem deformes adeunt: adduntur precibus lacrymæ; & ita miſericordem populū ſupplices movent, ut damnarentur duces, qui ab his auxilia deduxerāt. Igitur claſſis ingens decernitur: creantur duces Nicias, & Alcibiades, & Lamachus; tantisque viribus Sicilia repetitur, ut ipsis terrore eſſent, in quorū auxilia mittebantur. Brevi poſt tempore, revocato ad reatum Alcibiade, duo prælia pedestria ſecunda Nicias & Lamachus faciunt: munitionibus deinde circundatis, hoſtes etiam marinis commeatibus in urbe claſſos intercludunt. Quibus rebus fracti Syracuſani, auxilium à Lacedæmoniis petiverunt. Ab his mittitur Gylippus, ſolus, ſed in quo
initar

instar omnium auxiliorum erat. Is audito genere belli, jam inclinato statu, auxiliis partim in Græcia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupat. Duobus deinde præliis victus, congressus tertio, occiso Lamacho, & hostes in fugam compulit, & socios obsidione liberavit. Sed cum Athenienses à bello terrestri in navale se transtulissent, Gylippus classem Lacedæmone cum auxiliis arcessit: quo cognito, & ipsi Athenienses in locum amissi ducis Demosthenem & Eurymedonta, cum supplemento copiarum mittunt: Peloponnesii quoque communi civitatum decreto, ingentia Syracusanis auxilia misere; & quasi Græciæ bellum in Siciliam translatum esset, ita ex utraque parte summis viribus dimicabatur. Prima igitur congressione navalis certaminis, Athenienses vincuntur. Castra quoque cum omni publica ac privata pecunia amittunt. Super hæc mala, cum etiam terrestri prælio victi essent, tunc Demosthenes censere cœpit, *ut abirent Sicilia, dum res, quamvis afflictæ, nondum tamen perditæ forent: neque in bello malè auspicato amplius perseverandum esse; domi gravior, & forsitan infeliciora bella, in qua servare hos urbis apparatus oporteat.* Nicias seu pudore male actæ rei, seu metu destitutæ spei civium, seu impellente fato, manere contendit. Reparatur igitur navale bellum, & animi à prioris fortunæ procella, ad spem certaminis revocantur: sed inscitia ducum, qui inter angustias maris tuentes se Syracusanos aggressi fuerant, facile vincuntur. Eurymedon dux in prima acie fortissime dimicans, primus cadit: triginta naves quibus præfuerat, incenduntur. Demosthenes & Nicias, & ipsi victi, exercitum in terram deponunt, tutiorem

fugam rati itinere terrestri. Ab his relictas centum triginta naves Gylippus invasit: ipsos deinde insequitur: fugientes partim capit, partim cædit. Demosthenes amisso exercitu, à captivitate, gladio, & voluntaria morte se vindicat: Nicias autem ne Demosthenis quidem exemplo, ut sibi consulere, admonitus, cladem suorum auxit dedecore captivitatis.

L I B E R V.

Breviarium.

*Alcibiades Siculi belli concitor in exilium con-
 jectus, Lacedamonios ad bellum Athenien-
 sibus inferendum impellit. Huic bello Da-
 rius Rex Persarum accedit socius Laceda-
 moniis. Alcibiadis res gestæ in patriam. La-
 cedamonii suspectus, negotium illis faceſcit
 Tiffafernis opera. Alcibiades statum reip.
 mutat, deinde classe instructa in bellum per-
 git adversus Lacedamonios. Navalis pugna
 & præclara de Lacedamoniiis victis ab Alci-
 biade reportata victoria. Is desideratus ci-
 vibus suis Athenas reversus summa cum
 omnium letitia excipitur. Lacedamonii Per-
 sarum freti auxilio exercitum Athenien-
 sium in Asia sparsum opprimunt. Alcibia-
 des ob rem male gestam veritus populi impe-
 tum denuò in voluntarium exilium profi-
 ciscitur. Theramenes tyrannorum unus, vir
 moderatus à collegis trucidatur. Thrasybu-
 lus remp. collapsam restituit, & prælio com-
 misso XXX. tyrannorum sævissimos Critiam
 & Hippolochum mactat. Conon Alcibiadis
 successor invalidos & novos milites nactus
 infeliciter rem gerit, & navali prælio supera-
 tus concedit ad Evagoram. Atheniensium
 tot cladibus fractorum pusillanimitas. La-
 cedamonii victores urbe Athenarum dedi-
 tione potiuntur. Lysander statum reip. mu-
 tat: inde XXX. tyranni: & cædes Alcibia-
 dis. Thrasybulus populares fugientes pla-*

cidè revocat : superstites tyrannos urbe pellit, qui dum bellum reparare student comprehensi trucidantur, & p̄vns iā id est discordiarum oblivione inter cives sancita.

VM Athenienses in Sicilia bellum per biennium cupidius, quam felicius gerunt, interim concitor & dux ejus Alcibiades absens Athenis infimulatur, mysteria Cereris Initiorum sacra, nullo magis quam silentio solemnia enuntiavisse. Revocatusque à bello ad judicium, sive conscientiam, sive indignitatem rei non ferens, tacitus in exilium Elidem profectus est. Inde ubi non damnatum se tantum, verum etiam diris, per omnium sacerdotum religiones devotum cognovit, Lacedæmonia se contulit : ibique regem Lacedæmoniorum impellit, turbatis Atheniensibus adverso Siciliae prælio, ultro bellum inferre. Quo facto, omnia Græciæ regna, velut ad extinguendum commune incendium, concurrunt. Tantum odium Athenienses immoderati imperii crudelitate contraxerant. Darius quoque rex Persarum, memor paterni avitque in hanc urbem odii, facta cum Lacedæmoniis per Tissafernem præfectum Lydiae societate, omnem sumptum belli pollicetur. Et erat hic quidem titulus cum Græcis coeundi : re autem vera timebat, ne victis Atheniensibus ad se Lacedæmonii arma transferrent. Quis igitur miretur, tam florentes Atheniensium opes ruisse, cum ad opprimendam unam urbem, totius Orientis vires concurrerent? Non tamen inertem, neque incruento cecidere bello : sed præliati ad ultimum, victores etiam interdum, consumpti magis

gis fortunæ varietate, quam vieti sunt. Principio belli omnes ab his etiam socii desciverant, ut fit: quo se fortuna, eodem etiam favor hominum inclinat. Alcibiades quoque motum adversus patriam bellum, non gregarii militis opera, sed imperatoriis virtutibus adjuvat. Quippe acceptis quinque navibus in Asiam contendit, & tributarias Atheniensium civitates, auctoritate nominis sui, ad defectionem compellit. Sciebant enim domi clarum, nec exilio videbant factum minorem; nec tam ablatum Atheniensibus ducem, quam Lacedæmonius traditum; partaque cum amissis imperia pensabant. Sed apud Lacedæmonios virtus Alcibiadis plus invidiæ quam gratiæ contraxit. Itaque cum principes velut æmulum gloriæ suæ interficiendum infidiis mandassent, cognita re Alcibiades per uxorem Agidis regis, quam adulterio cognoverat, ad Tissafernem præfectum Darii regis profugit; cui se celeriter officii comitate, & obsequendi gratia insinnavit. Erat enim & ætatis flore, & formæ veneratione, nec minus eloquentia, etiam inter Athenienses, insignis: sed in conciliandis amicitiarum studiis, quam in retinendis vir melior: quia morum vitia sub umbra eloquentiæ primo latebant. Igitur persuadet Tissaferni, *ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum praberet. Vocandos enim in portionem muneris Ionios, quorum pro libertate, cum tributa Atheniensibus penderent, bellum susceptum sit. Sed nec auxiliis nimis enixe Lacedæmonios juvandos; Quippe memorem esse debere, alienam se victoriam, non suam instruere; Et eatenus bellum sustinendum, ne inopia deferatur. Nam regem Persarum, dissentientibus Græcis, arbitrum pacis ac belli fore; & quos suis non possit, ipsorum*

armis victurum: perfecto autem bello, statim ei cum victoribus dimicandum. Domesticis itaque bellis Graciam obterendam, ne externis vacet; exaquandasque vires partium, & inferiores auxilio levandos. Non enim quieturos post hanc victoriam Spartanos, qui vindices se libertatis Graciae professi sint. Grata oratio Tissaferni fuit. Itaque commeatus maligne præbere: classem regiam non totam mittere; ne aut victoriam totam daret, aut necessitatem deponendi belli imponeret. Interea Alcibiades hanc operam civibus venditabat: ad quem cum legati Atheniensium venissent, pollicetur his amicitiam regis, si respub. à populo translata ad senatum foret: sperans, ut aut concordante civitate, dux belli ab omnibus legeretur: aut discordia inter ordines facta, ab altera parte in auxilium vocaretur. Sed Atheniensibus, imminente periculo belli, major salutis quam dignitatis cura fuit. Itaque permittente populo, imperium ad senatum transfertur. Qui cum insita genti superbia crudeliter in plebem consuleret, singulis tyrannidis sibi impotentiam vindicantibus, ab exercitu Alcibiades exul revocatur, duxque classi constituitur. Statim igitur Athenas mittit, ex continenti se cum exercitu venturum, recepturumque à quadringentis iura populi, ni ipsi redderent. Hac denuntiatione optimates territi, primo urbem prodere Lacedæmoniis tentavere: dein cum id nequissent, in exilium profecti sunt. Igitur Alcibiades, intestino malo patria liberata, summa cura classem instruit; atque ita in bellum adversus Lacedæmonios pergit. Iam Mindarus & Pharnabazus, Lacedæmoniorum duces, instructis navibus expectabant. Trælio commisso, victoria penes Athenienses fuit.

fuit. In eo bello major pars exercitus, & omnes ferme hostium duces cæsi: naves LXXX. captæ. Interjectis quoque diebus, cum bellum Lacedæmonii à mari in terram transtulissent, iterato vincuntur. His malis fracti, pacem petiere: quam ne acciperent, opera eorum effectum est, quibus ea res quæstum præstabat. Interea & Syracusanorum auxilia, illatum à Carthaginiensibus Siciliae bellum, domum revocavit: quibus rebus destitutis Lacedæmoniis, Alcibiades cum classe victrici Asiam vastat: multis locis prælia facit: ubique victor recipit civitates, quæ defecerant: nonnullas capit, & imperio Atheniensium adjicit: atque ita prisca navali gloria vindicata, adjecta etiam laude terrestribus belli, desideratus civibus suis Athenas revertitur. His omnibus præliis ducentæ naves hostium, & præda ingens capta. Ad hunc redeuntis exercitus triumphum, effusa omnis multitudo obviam procedit: & universos quidem milites, præcipue tamen Alcibiadem mirantur: in hunc oculos civitas universa, in hunc suspensa ora convertit: hunc quasi de cælo missum, & ut ipsam Victoriæ contuentur; laudant quæ pro patria, nec minus admirantur quæ exul contra gesserit, excusantes ipsi, iratum provocatumque fecisse. Enimvero tantum in uno viro fuisse momenti, ut maximi imperii subversi, & rursus recepti auctor esset; & unde stetisset, eo se victoriæ transferret: fieretque cum eo mira quædam fortunæ inclinatio. Igitur omnibus non humanis tantum, verum & divinis eum honoribus onerant: certant secum ipsi, utrum contumeliosius eum expulerint, an revocaverint honoratius. Ipsos illi deos gratulantes tulere obviam, quorum execrationibus

nibus erat devotus. Et cui paulo ante omnem humanam opem interdixerant, eum, si queant, in cœlo posuisse cupiunt. Explent contumelias honoribus, detrimenta muneribus, execrationes precibus. Non Sicilia illis adversa pugna in ore est, sed Græciæ victoria: non classes per illum amissæ, sed acquisitæ: nec Syracusarum, sed Ionię, Hellepontique meminerunt. Sic Alcibiades nunquam mediocribus, nec in offensa, nec in favore studiis suorum exceptus est. Dum hæc aguntur, à Lacedæmoniis, Lysander classi belloque præficitur, & in locum Tisaphernis, Darius rex Persarum filium suum Cyrum Ioniæ Lydiæque præposuit; qui Lacedæmonios auxiliis opibusque ad spem fortunæ prioris crexit. Aucti igitur viribus, Alcibiadem cum centū navibus in Asiam profectum, dum agros longa pace divites, securius populatur, & prædæ dulcedine sine insidiarum metu sparfos milites habet, repentino adventu oppressere: tantaque sedes palantium fuit, ut plus vulneris eo prælio Athenienses acciperent, quam superioribus dederant: & tanta desperatio apud Athenienses erat; ut ex continenti Alcibiadem ducem Conone mutarent: arbitantes victos se non fortuna belli, sed fraude imperatoris: apud quem plus prior offensa valuisset, quam recentia beneficia. Vicisse autem eum priore bello ideo tantum, ut ostenderet hostibus, quem ducem sprevisset, & ut carius eis ipsam victoriam venderet. Omnia enim credibilia in Alcibiade, vigor ingenii, & morum luxuria faciebat. Veritus itaque multitudinis impetum, denuo in voluntarium exilium proficiscitur. Itaque Conon Alcibiadi suffectus, habens ante oculos cui duci successisset, classē maxima industria

dustria exornat: sed navibus exercitus deerat, fortissimis quibusque in Asia populatione amissis. Armantur tamen senes, aut impuberes pueri, & numerus militum sine exercitus robore expletur. Sed non magnam bello moram ætas fecit imbellis: cæduntur passim, aut fugientes capiuntur; tantaque strages, aut occisorum, aut captivorum fuit, ut Atheniensium deletum non imperium tantum, verum etiam nomen videretur. Quo prælio perditis & desperatis rebus, ad tantam inopiã rediguntur, ut consumpta militari ætate, peregrinis civitatem, servis libertatem, damnatis impunitatem darent. Ex qua colluvione hominum, conscripto exercitu, domini antea Græciæ, vix libertatem tuebantur. Iterum tamen fortunam maris experiendam decernunt. Tanta virtus animorum erat, ut cum paulo ante salutem desperaverint, nunc non desperent victoriam. Sed neque is miles erat, qui nomen Atheniensium tueretur; neque ex vires, quibus vincere consuerant; neque ea scientia militaris in his, quos vincula, non castra continuerant. Itaque omnes aut capti, aut occisi. Cum dux Conon eo prælio superfuisset solus, crudelitatem civium metuens, cum octo navibus ad regem Cyprium concedit Euagoram. At dux Lacedæmoniorum rebus feliciter gestis, fortunæ hostium insultat; captivas naves cum præda bellica, in triumphi modum ornatas, mittit Lacedæmona: ac tributarias Atheniensium civitates, quas metus dubiæ belli fortunæ in fide tenuerat, voluntarias recepit; nec aliud ditionis Atheniensium præter urbem ipsam reliquit. Quæ cuncta cum Athenis nunciata essent, omnes relictis domibus, per urbem discurrere pavidi: alius alium sciscitari;

auctorem nuntii requirere: non pueros imprudentia; nō senes debilitas; non mulieres sexus imbecillitas domi tenet: adeo ad omnem ætatem tanti mali sensus penetraverat. In foro deinde coeunt, atque ibi perpeti nocte fortunam publicam questibus iterant. Alii fratres, aut filios, aut parentes deflent, cognatos alii, alii amicos cognatis chariores, & cum privatis casibus querelam publicam miscent: *jam se ipsos, jam ipsam patriam perituram, miserioremque incolumum, quam amissorum fortunam judicantes: sibi quisque ante oculos obsidionem, famem, & superbum victoremque hostem proponentes: jam ruinam urbis & incendia, jam omnium captivitatem & miserissimam servitutem recordantes: feliciores prorsus priores urbis ruinas ducentes, quæ incolumibus filiis parentibusque; tectorum tantum ruina taxata sint.* Nunc autem non classē, in quam, sicuti pridem, confugiant, superesse; non exercitum, cujus virtute servati pulchriora possent mœnia extruere. Sic deflētæ ac prope perditæ urbi hostes superveniūt, & obsidione circundata obsessos fame urgent. Sciebant enim neque ex advectis copiis multum superesse, & ne novæ advehi possent, providerant: quibus malis Athenienses fracti, post longam famem, & assidua suorum funera, pacem petivere: quæ an dari deberet, diu inter Spartanos, sociosque deliberatum. Cum multi delendum Atheniensium nomen, urbemque incendio consumendam censerent; negarunt se Spartani, ex duobus Græciæ oculis alterum eruturos: pacem polliciti, si demissa Pyræum versus muri brachia dejicerent, navesque quæ reliquæ forent, traderent; resque publica ex semetipsis xxx. rectores acciperet. In has leges traditam sibi urbem, Lacedæmonii
for-

formandam Lyfandro tradiderunt. Insignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darii regis Persarum, & exilio Dionysii Siciliae tyranni fuit. Mutato statu Athenarum, etiam civium conditio mutatur. Triginta rectores reipublicae constituuntur, qui fiunt tyranni: quippe à principio tria millia sibi satellitum statuunt, quantum ex tot cladibus prope nec civium superfuerat: & quasi parvus hic ad continendam civitatem exercitus esset, septingentos milites à victoribus accipiunt. Cædes deinde civium ab Alcibiade auspicantur, ne iterum rempublicam sub obtentu liberationis invaderet. Quem cum profectum ad Artaxerxem Persarum regem comperissent, citato itinere miserunt, qui eum interciperent: à quibus occupatus, cum occidi aperte non posset, vivus in cubiculo in quo dormiebat, crematus est. Liberati hoc ultoris metu tyranni, miseras urbis reliquias cædibus & rapinis exhauriunt. Quod cum displicere uni ex numero suo Therameni didicissent, ipsum quoque ad terrorem omnium interficiunt. Fit igitur ex urbe passim omnium fuga; repleturque Græcia Atheniensium exulibus: quod etiam ipsum auxilium cum miseris eriperetur, (nam Lacedæmoniorum edicto, civitates, exules recipere prohibebantur) omnes se Argos & Thebas contulere: ibi non solum tutum exilium egerunt, verum etiam spem recuperandæ patriæ receperunt. Erat inter exules Thrasybulus, vir strenuus, & domi nobilis, qui audendum aliquid pro patria & pro salute communi, etiam cum periculo ratus; adunatis exulibus, castellum Phylon Atticorum finium occupat: nec deerat quarundam civitatum tam crudeles casus miserantium.

rantium favor. Itaque Ismenias Thebanorum princeps, etsi publicis non poterat, privatis tamen viribus adjuvabat: & Lyfias Syracusanus orator, exul tunc, quingentos milites stipendio suo instructos, in auxilium patriæ communis eloquentiæ misit. Fit itaque asperum prælium: sed cum hinc pro patria summis viribus, inde pro aliena dominatione securius pugnaretur, tyranni vincuntur: victi in urbem refugerunt, quam exhaustam cædibus suis, etiam armis spoliant. Deinde cum omnes Athenienses prodicionis suspectos haberent, demigrare eos ex urbe jubent, & in brachiis muri, quæ diruta fuerant, habitare, extraneis militibus imperium tuentes. Post hæc Thraſybulum corrumpere, imperii societatem pollicentes, conantur: quod cum non contigisset, auxilia à Lacedæmoniis petivere: quibus accitis, iterato præliantur. In eo bello Critias & Hippomachus, omnium tyrannorum sævissimi, cadunt. Cæteris victis, cum exercitus eorum, ex quibus major pars Atheniensium erat, fugeret, magna voce Thraſybulus exclamat: *Cur se victorem fugiant, potius quam ut vindicem communis libertatis adjuvent? Civium illam meminerint aciem, non hostium esse; nec se ideo arma cepisse, ut aliqua victis adimat, sed ut adempta restituat: xxx. se dominis, non civitati bellum inferre. Admonet deinde cognationis, legum, sacrorum communium; tum vetusti per tot bella commilitii: orat misereantur exulum civium, si tam patienter ipsi serviant: reddant sibi patriam, accipiant libertatem.* His vocibus tantum promotum est, ut reversus in urbem exercitus, xxx. tyrannos emigrare Eleusina juberet, substitutis decem qui rempubl. regerent: qui, nihil exemplo prioris domi-

dominationis territi, eandem viam crudelitatis aggressi sunt. Dum hæc aguntur, nuntiat Lacedæmone, in bellum Athenienses exarsisse: ad quod comprimendum, Pausanias rex mittitur: qui misericordia exulis populi permotus, patriam miseris civibus restituit, & decem tyrannos ex urbe Eleusina migrare ad cæteros jubet. Quibus rebus cum pax statuta esset, interjectis diebus, repente tyranni non minus restitutos exules, quam se in exilium actos indignantes, quasi vero aliorum libertas, sua servitus esset; bellum Atheniensibus inferunt: sed ad colloquium, veluti dominationem recepturi, progressi, per insidias comprehensi, ut pacis victimæ trucidantur: populus quem emigrare jusserant, in urbem revocatur. Atque ita per multa membra civitas dissipata, in unum tantum corpus redigitur; & ne qua dissensio ex antea actis nasceretur, omnes jurejurando obstringuntur, discordiarum oblivionem fore. Interea Thebani Corinthiique legatos ad Lacedæmonios mittunt; qui ex manubiis, portionem prædæ communis belli periculique peterent. quibus negatis, non quidem aperte bellum adversus Lacedæmonios decernunt: sed tacitis animis tantam iram concipiunt, ut subesse bellum intelligi posset. Eodem fere tempore Darius rex Persarum moritur, Artaxerxe & Cyro filiis relictis. Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, testamento legavit. Sed Cyro judicium patris, injuria videbatur. Itaque occulte adversus fratrem bellum parabat. quod cum nuntiatum Artaxerxi esset, accersitum ad se fratrem, & innocentiam dissimulatione belli simulantem, compedibus aureis vinxit: interfecissetque, ni mater prohibuisset.

Dimissus

Dimissus igitur Cyrus, jam non occulte bellum, sed palam; nec per dissimulationem, sed aperta professione parare coepit: auxilia undique contrahit. Lacedæmonii memores Atheniensi bello enixe se ejus opera adjutos, velut ignorantes contra quem bellum pararetur, decernunt auxilia Cyro mittenda, ubi res ejus exegisset: quærentes apud Cyrum gratiam, & apud Artaxerxem, si vicisset, veniæ patrocinia, cum nihil adversus eum aperte decrevissent. Sed cum in bello fors prælii utrumque fratrem pugna obtulisset, prior Artaxerxes à fratre vulneratur; quem cum equi fuga periculo subtraxisset, Cyrus à cohorte regia oppressus, interficitur. Sic victor Artaxerxes, & præda fraterni belli & exercitu potitur. In eo prælio decem millia Græcorum in auxilio Cyri fuere: quæ & in cornu, in quo steterant, vicerunt; & post mortem Cyri, neque armis à tanto exercitu vinci, neque dolo capi potuerunt; revertentesque inter tot indomitas nationes, & barbaras gentes, per tanta itineris spatia virtute se usque terminos patriæ defenderunt.

LIBER VI.

Breviarium.

Lacedæmonii Asia imperium affectantes bellum movent. Rex Persarum Atheniensibus per Cononem auxilium concedit. Lacedæmonii Ducem exercitus Agesilaum præficiunt. Cononis prudenter & fortiter gesta. Pisandri & Cononis pugna in qua Lacedæmonii victi. Inclination fortuna Lacedæmoniorum, quam Agesilai fortitudo sustentat. Athenienses Iphicratem & Cononem Lacedæmoniis opponunt. Athenæ ex Lacedæmoniorum spoliis instaurantur. Græcia pax à Rege Persarum indicta, quam Lacedæmonii magno suo malo turbant. Thebani Lacedæmonios lacesunt, unde dubia Martis alea, & pugna ad Mantinea. Epaminonda fortissimi Thebanorum Ducis interitus, & elogium. Totius Græciæ labes post Epaminonda excessum.

Lacedæmonii more ingenii humani, quo plura habent, eo ampliora cupientes, non contenti accessione Atheniensium opum vires sibi duplicatas, totius Asiæ imperium affectare cœperunt: sed major pars sub regno Persarum erat. Itaque Hercyllides dux in hanc militiam electus, cum videret sibi adversus duos præfectos Artaxerxis regis, Pharnabazum & Tissafernem, maximarum gentium viribus succinctos, dimicandum, pacificari cum altero statuit.

statuit. Aptior visus Tiffaernes, vir & industria potior, & militibus Cyri quondam regis instructior, in colloquium vocatur, & statutis conditionibus, ab armis dimittitur. Hanc rem Pharnabazus apud communem regem criminatur, *ut Lacedæmonios Asiam ingressos non repulerit armis, sed impensis regis aluerit; merceturque ab his ut differant bella, quam gerant, tanquam non ad unius summam imperii detrimentum omne perveniat.* Indignum ait bella non perfici, sed redimi; hostem precio, non armis summoveri. His vocibus regem Tiffaerni alienatum hortatur, ut in locum ejus, navalis belli ducem eligat Conona Atheniensem, qui amissa bello patria Cypri exulabat: quippe Atheniensibus, etsi fractæ sint opes, manere tamen navalem usum, nec si eligendus sit ex universis, meliorem alium esse. Acceptis igitur quingentis talentis, jussus est Conona classi præficere. His cognitis, Lacedæmonii & ipsi à rege Ægypti Hercynione auxilia navalis belli per legatos petunt, à quo centum triremes, & sexcenta millia modiorum frumenti missa: à cæteris quoque sociis ingentia auxilia contracta sunt. Sed tanto exercitui, & contra tantum ducem, deerat dignus imperator. Itaque postulantibus sociis Agesilaum ducem, regem tunc Lacedæmoniorum: propter responsum oraculi Delphici, diu Lacedæmonii, an eum summæ rei præponerent, deliberaverunt: quibus futurum imperii finis denuntiabatur, cum regium claudicaret imperium: erat enim pede claudus. Ad postremum statuerunt, melius esse incesu regem, quam imperio regnum claudicare. Posteaquam Agesilaum cum ingentibus copiis in Asiam misere: non facile dixerim quod aliud par

par ducum tam bene comparatū fuerit: quippe ætas, virtus, consilium, sapientia utrique prope una: gloria quoque rerum gestarum eadem: quibus cum paria omnia fortuna dededit; invictum tamen ab altero utrumque servavit. Magnus igitur amborum apparatus belli, magnæ res gestæ fuerunt. Sed Cononem seditio militum invadit, quos præfecti regis fraudare stipendio soliti erant, eo instantius debita poscentibus, quo graviores sub magno duce militiam præsumebant. Itaque Conon diu rege per epistolas frustra fatigato, ad postremum ipse ad eum pergit: à cuius aspectu & colloquio prohibitus est, quod eum more Persarum adorare nollet: agit tamen cum eo per internuntios; & queritur opulentissimi regis bella inopia dilabi, & qui exercitum parem hostibus habeat, pecunia vinci, qua præstet; inferioremque eum ea parte virium inveniri, qua longe superior sit. Postulat dari sibi ministrum impensæ, quia pluribus id mandare perniciosum sit. Dato stipendio, ad classem remittitur: nec morâ agendis rebus facit: multa fortiter, multa feliciter agit: agros hostiles vastat: urbes expugnat; & quasi tempestas quædam cuncta prostermit. Quibus rebus territi Lacedæmonii, ad patriæ subsidium, revocandum ab Asia Agesilaum decernunt. Interim Pisandrus ab Agesilao proficiscente dux patriæ relictus, ingentem classem summis viribus instruit, fortunâ belli tentaturus. Necnon & Conon tunc primū cū hostium exercitu concursurus, magna cura ordinat suos. Summa igitur non tam ducum in eo prælio, quam militum æmulatio fuit. Nam & ipse dux Conon non tam Persis, quam patriæ studebat; & sicut afflictis Atheniensium rebus, auctor

amissæ

amiffæ dominationis fuerat: fic volebat idem haberi redditæ, patriamque vincendo recipere, quam victus amiserat: eo speciosius, quod ne ipforum quidem Athenienfium, fed alieni imperii viribus dimicet; pugnaturus periculo regis, victurus præmio patriæ; gloriamque diverfis artibus, quam priores civitatis fuæ duces confeuturus: quippe illos vincendo Perfæ, patriam defendiffe: fe Perfæ victores faciendo, reftitutum patriam efle. Porro Pifandrus pro conjunctione Agefilai, etiam virtutum æmulator erat; contendebatque ne à rebus geftis ejus, & gloriæ splendore decederet; neve tot bellis ac feculis quæfitum imperium, brevis momenti culpa subverteret. Eadem militum & omnium remigum cura erat, quos major follicitudo cruciabat, non tam ne ipfi quæfitas opes amitterent, quam ne priftinas Athenienfes reciperent. Sed quanto majus prælium fuit, tanto & clarior victoria Cononis. Victi Lacedæmonii fugam capeffunt; præfidia hoftium Athenis deducuntur: populo reftituta dignitate conditio fervilis eripitur: multæ quoque civitates recipiuntur. Hoc initium Athenienfibus refumendæ potentia, & Lacedæmoniis habendæ finis fuit. Namque velut cum imperio etiam virtutem perdidiſſent, contemni à finitimis cœpere. Primi igitur Thebani auxiliantibus Athenienfibus, bellum his intulere: quæ civitas ex infimis incrementis, virtute Epaminondæ ducis, ad ſpem imperii Græciæ erecta eſt. Fit itaque terreſtre prælium, eadem Lacedæmoniorum fortuna, qua pugnatum adverſus Conona navali prælio fuerat. In eo bello Lyſander, quo duce Athenienſes victi à Lacedæmoniis fuerant, interficitur. Pauſanias

nias quoque alter dux Lacedæmoniorum proditionis accusatus, in exilium abiit. Igitur Thebani potiti victoriam, universum exercitum ad urbem Lacedæmoniorum ducunt, facilem expugnationem rati, quoniam deserti à fociis omnibus erant: quod metuentes Lacedæmonii, regem suum Agesilaum ex Asia, qui ibi magnas res gerebat, ad defensionem patriæ arcessunt. Occiso enim Lyfandro, nullius alterius fiduciam ducis habebant. Cujus quoniam ferus adventus erat, conscripto exercitu, obviam hosti procedunt. Sed victis, adversus paulo ante victores, nec animus, neque vires pares fuere. Prima igitur congressione funduntur. Deletis jam suorum copiis, supervenit rex Agesilaus, qui restituto prælio, non difficulter, recenti & multis expeditionibus indurato milite, hostibus victoriam eripuit; ipse tamen graviter sauciatur. Quibus rebus cognitis, Athenienses verentes, ne iterum Lacedæmoniis victoribus, in pristinam sortem servitutis redigerentur, exercitum contrahunt, eumque in auxilium Boeotiorum per Iphicratem, viginti quidem annos natum, sed magnæ indolis juvenem, duci jubent. Hujus adolescentis supra ætatem virtus admirabilis fuit; nec unquam ante eum Athenienses, inter tot tantosque duces, aut spei majoris, aut indolis maturioris imperatorem habuerunt; in quo non imperatoriæ tantum, verum & oratoriæ artes fuere. Conon quoque, audito reditu Agesilai, & ipse ex Asia ad depopulandos Lacedæmoniorum agros revertitur: atque ita, undique belli formidine circumstrepente, clausi Spartani ad summam desperationem rediguntur. Sed Conon vastatis hostium terris, Athenas pergit: ubi

ubi magno civium gaudio exceptus, plus tamen tristitiæ ipse ex incensa, & diruta à Lacedæmoniis patria, quã lætitiæ ex recuperata post tantum temporis, cepit. Itaque quæ incensa fuerant, prædarum sumptu & exercitu Persarum restituit: quæ diruta, reficit. Fatum illud Athenarum fuit, ut ante à Persis crematæ, manibus eorum; & nunc à Lacedæmoniis dirutæ, ex spoliis Lacedæmoniorum restituerentur: versa quoque vice, nunc haberent socios, quos tunc hostes habuerant; & hostes nunc paterentur, cū quibus juncti tunc arctissimis societatis vinculis fuerant. Dum hæc geruntur, Artaxerxes rex Persarum, legatos in Græciã mittit, per quos jubet omnes ab armis discedere: qui aliter fecisset, eum se pro hoste habiturū: civitatibus libertatem suaq; omnia restituit: quod nō Græciæ laboribus, assiduisq; bellorum internecivis odiis consulens fecit: sed ne occupato sibi Ægyptio bello, quod propter auxilia, adversus præfectos suos Lacedæmoniis missa, susceperat, exercitus sui in Græcia detineretur. Fessi igitur tot bellis Græci, cupide parvere. Hic annus non eo tantum insignis fuit, quod repente pax tota Græcia facta est: sed etiam eo quod eodem tempore urbs Romana à Gallis capta est. Sed Lacedæmonii securis insidiantes, absentiam Arcadum speculati, castellum eorum expugnant, occupatoque præsidium imponunt. Itaque armato instructoq; exercitu, Arcades adhibitis in auxilium Thebanis, amissa bello repetunt. In eo prælio Archidamus dux Lacedæmoniorum vulneratur: qui cum cædi suos jam ut victos videret, per præconem corpora interfectorum ad sepulturam poscit. Hoc est enim signum apud Græcos victoriæ traditæ. Qua confessione
conten-

contenti Thebani, signum parcendi dedere. Paucis deinde post diebus, neutris quicquam hostile facientibus, cum quasi tacito consensu induciæ essent, Lacedæmoniis alia bella adversus finitimos gerentibus, Thebani Epaminonda duce, occupandæ urbis eorum spem ceperunt. Igitur principio noctis, taciti Lacedæmona proficiscuntur: non tamen aggredi incautos potuerunt. Quippe senes, & cetera imbellis ætas, cum adventum hostium præsensissent, in ipsis portarum angustiis armati occurrunt; & adversus quindecim millia militum, non amplius centum jam effoetæ ætatis viri, pugna se offerunt. Tantum animorum viriumque, patriæ & penatium conspectus subministrat; tantoque præsentia, quam recordatione sui, majores spiritus largiuntur. Nam ut videre, inter quæ, & pro quibus starent, aut vincendum sibi aut moriendum censuerunt. Pauci igitur sustinere senes aciem, cui par ante diem universa juvenus esse non potuit. In eo prælio duo duces hostium cecidere. Cum interim, Agesilai adventu nunciato, Thebani recessere: nec bellum diu dilatum: siquidem Spartanorum juvenus, senum virtute & gloria incensa, teneri non potuit, quin ex continenti, acie decerneret. Cum victoria Thebanorum esset, Epaminondas, dum non ducis tantum, verum etiam fortissimi militis officio fungitur, graviter vulneratur. Quo audito, his ex dolore metus, & illis ex gaudio stupor injicitur; atque ita veluti ex placito consensu à prælio disceditur. Post paucos deinde dies Epaminondas decedit, cum quo vires quoque reipubl. ceciderunt. Nam sicuti telo si primam aciem præfregeris, reliquo ferro vim nocendi sustuleris: sic illo

fic illo velut mucrone teli ablato duce Thebanorum, rei quoque publicæ vires hebetatæ sunt: ut non tam illum amisisse, quam cum illo interiisse omnes viderentur. Nam neque hunc ante ducem ullum memorabile bellum gessere; nec postea virtutibus, sed cladibus insignes fuere: ut manifestum sit, patriæ gloriam & natam, & extinctam cum eo fuisse. Fuit autem incertum, vir melior, an dux esset. Nam & imperium non sibi semper, sed patriæ quæsit: & pecuniæ adeo parcus fuit, ut sumptus funeri defuerit. Gloriæ quoque non cupidior quam pecuniæ: quippe recusanti, omnia imperia ingesta sunt: honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur. Iam litterarum studium, jam philosophiæ doctrina tanta, ut mirabile videretur, unde tam insignis militiæ scientia homini inter literas nato. Neque ab hoc vitæ proposito mortis ratio dissensit. Nam ut relatus in castra semianimis, vocem spiritumque collegit, id unum à circumstantibus requisivit, num cadenti sibi scutum ademisset hostis. Quod ut servatum audivit, allatumque, velut laborum gloriæque socium osculatus est. Iterum quæsit, utri vicissent. Ut audivit Thebanos, Bene habere se rem, dixit: atque ita velut gratulabundus patriæ, exspiravit. Hujus morte etiam Atheniensium virtus intercidit. Siquidem amissio cui æmulari consueverant, in segnitiam torporemque resoluti, non ut olim in classem exercitusque, sed in dies festos apparatusque ludorum, reditus publicos effundunt; & cum actoribus nobilissimis poëtisque theatra celebrant, frequentius scenam quam castra visentes; versi-

versificatoresque meliores, quam duces laudantes. Tunc vectigal publicum, quo antea milites & remiges alebantur, cum urbano populo dividi coeptum est. Quibus rebus effectum est, ut inter otia Græcorum, sordidum & obscurum antea, Macedonum nomen emergeret: & Philippus obses triennio Thebis habitus, Epaminondæ & Pelopidæ virtutibus eruditus, regnum Macedoniæ, Græciæ & Asiæ cervicibus, velut jugum servitutis imponeret.

D

LIBER

LIBER VII.

Breviarium.

*Macedonia vetus nomen, populus, primi Reges.
 Perdicca Regis familia illustris & infantis
 Europi nobile fatum. Legati Persarum ad
 Amyntam petulantia sua dant pœnas. Pax
 Macedonia Bubaris Reguli Persæ opera
 conciliatur. Tragœdia in familia Amyntæ,
 Alexandri Macedonis avi. Philippi Mace-
 donis varii casus, fratribus dolo materno vita
 sublatis à populo compulsus regnum susci-
 pit. Initia regni Philippici laude & obser-
 vatione dignissima, bella, conjugium, vitia
 & virtutes ejusdem.*

Acedonia antè nomine Emathio-
 nis regis, cujus prima virtutis ex-
 perimenta in illis locis extant,
 Emathia cognominata est. Hujus
 sicuti incrementa modica, ita ter-
 mini perangusti fuerunt. Populus Pelasgi, re-
 gio Bœotia dicebatur. Sed postea virtute re-
 gum & gentis industria, subactis primo finiti-
 mis, mox populis nationibusque, imperium ad
 usque extremos Orientis terminos prolatum.
 In regione Pæonia, quæ nunc portio est Mace-
 doniæ, regnasse fertur Pelegon pater Asteropæi,
 cujus Trojano bello, inter clarissimos vindices
 urbis, nomen accepimus. Ex alio latere in Eu-
 ropa regnum Europus nomine tenuit. Sed &
 Caranus cum magna multitudine Græcorum,
 sedes in Macedonia responso oraculi jussus
 quærere, cum in Emathiam venisset, urbem
 Ædessam, non sentientibus oppidanis, propter
 imbrium

imbrium & nebulae magnitudinem, gregem caprarum, imbrem fugientium, secutus, occupavit; revocatusque in memoriam oraculi, quo iussus erat, *ducibus capris imperium querere*, regni sedem statuit; religioseque postea observavit, quocunque agmen moveret, ante signa easdem capras habere, coeptorum duces habiturus, quas regni habuerat auctores. Urbem Aedessam ob memoriam muneris Aegaeas, populum Aegaeatas, vocavit. Pulso deinde Mida (nam is quoque portionem Macedoniae tenuit) aliisque regibus pulsus, in locum omnium solus successit; primusque adunatis gentibus variorum populorum, veluti unum corpus Macedoniae fecit; crescentique regno, valida incrementorum fundamenta constituit. Post hunc Perdicca regnavit, cuius & vita illustris, & mortis postrema, veluti ex oraculo praecepta, memorabilia fuere: siquidem senex moriens, Argæo filio monstravit locum, quo condi vellet; ibique non sua tantum, sed & succedentium sibi regum ossa poni iussit; praefatus, quoad ibi conditae posterorum reliquiae forent, regnum in familia mansurum: creduntque hac superstitione extinctam in Alexandro stirpem, quia locum sepulturae mutaverit. Argæus moderate, & cum amore popularium administrato regno, successorem filium Philippum reliquit; qui immatura morte raptus, Europum parvulum admodum instituit heredem. Sed Macedonibus assidua certamina cum Thracibus & Illyriis fuere: quorum armis veluti quotidiano exercitio indurati, gloria bellicae laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrii infantiam regis pupilli contemnentes, bello Macedonas aggrediuntur: qui praelio pulsi, rege suo in

canis prolato, & pone aciem posito, acrius certamen repetivere: Tanquam ideo victi fuissent antea, quod bellantibus sibi regis sui auspicia defuissent; futuri vel propterea victores, quod ex superstitione animum vincendi ceperant: simul & miseratio eos infantis tenebat, quem; si victi forent, captivum de rege facturi videbantur. Conserto itaque praelio, magna cæde Illyrios fudere, ostenderuntque hostibus suis, priore bello regem Macedonibus, non virtutem defuisse. Huic Amyntas succedit, & propria virtute; & Alexandri filii egregia indole insigniter clarus: cui Alexandro tanta omnium virtutum natura ornamenta extitere, ut etiam Olympio certamine, vario ludicrorum genere contenderit. Cum interim Darius rex Persarum, turpi ab Scythia fuga summotus, ne ubique deformis militiæ damnis haberetur, mittit cum parte copiarum Megabazum ad subigendam Thraciam, ceteraque ejus tractus regna: quibus pro ignobili momento erat accessura Macedonia. Qui brevi tempore executo regis imperio, legatis ad Amyntam regem Macedoniae missis, obsides in pignus futuræ pacis dari sibi postulabat. Sed legati benigne excepti, inter epulas ebrietate crescente, rogant Amyntam, ut apparatus epularum adjiciat jus familiaritatis, adhibitis in convivium suis ac filii uxoribus: id apud Persas haberi pignus ac foedus hospitii. Quæ ut venerunt, petulantius Persis eas contrectantibus, filius Amyntæ Alexander rogat patrem, respectu ætatis ac gravitatis suæ abiret convivio, pollicitus se hospitum temperaturum jocos. Quo digresso, mulieres quoque paululum è convivio evocat, cultius exornaturus, gratioresque reducturus. In
quarum

quarum locū matronali habitu exornatos iuvenes supponit; eosq; petulantia legatorū ferro, quod sub veste gerebant, compescere iubet. Atque ita interfectis omnibus, ignarus rei Megabazus, cum legati non redirent, mittit eo cum exercitus parte Bubarem, ut in bellum facile & mediocre: dedignatus ipse ire, ne dehonestaretur prælio tam foedæ gentis. Sed Bubares ante bellū, amore filia Amyntæ captus, omisso bello nuptias facit, depositisq; hostilibus animis, in affinitatis jura succedit. Post discessum à Macedonia Bubaris, Amyntas rex decedit, cujus filio & successorī Alexandro, cognatio Bubaris non Darii tantū temporibus pacem præstitit: verum etiā Xerxem adeo conciliavit, ut cum Graciam veluti tempestas quēdā occupasset, inter Olympum Hæmumque montes totius regionis eum imperio donaverit. Sed nec virtute minus, quā Persarum liberalitate regnum ampliavit. Per ordinem deinde successionis, regnum Macedonia ad Amyntam fratris ejus Menelai filium pervenit. Hic quoq; insignis industria, & omnibus imperatoriis virtutibus instructus fuit: qui ex Eurydice tres filios sustulit, Alexandrum, Perdiccam, & Philippum Alexandri Magni Macedonis patrē, & filiam Euryonem: Ex Cygnæa autem Archelaum, Archideum, Menelaum. Cum Illyriis deinde, & cum Olynthiis gravia bella gessit. Infidiis autem Eurydices uxoris, quæ nuptias generi pacta, occidendum virum, regnumque adultero tradendum susceperat, occupatus fuisset, ni filia pellicatum matris, & sceleris consilia prodidisset. Functus itaque tot periculis, senex decessit, regno, maximo ex filiis Alexandro, tradito. Igitur Alexander inter prima initia regni, bellum ab Illyriis pacta mercede,

cede, & Philippo fratre dato obfide, redemit. Interjecto quoque tempore per eundem obfidem cum Thebanis gratiam pacis reconciliat: quæ res Philippo maxima incrementa egregiæ indolis dedit. Siquidem Thebis triennio obfes habitus, prima pueritiæ rudimenta, in urbe seueritatis antiquæ, & in domo Epaminondæ, summi & philosophi & imperatoris, deposuit. Nec multo post Alexander infidiis Eurydices matris appetitus occumbit: cui Amyntas in scelere deprehensæ, propter communes liberos, ignarus eisdem quandoque exitiosam fore, pepercerat. Frater quoque ejus Perdicca pari infidiarum fraude decipitur. Indignum prorsus, libidinis causa liberos à matre vita privatos, quam scelerum suorum suppliciis liberorum contemplatio vindicaverat. Perdiccæ hoc indignior cædes videbatur; quod ei apud matrem misericordiam nec parvulus quidem filius conciliaverat. Itaque Philippus diu non regem, sed tutorem pupilli egit. At ubi graviora bella imminebant, serumque auxilium in exspectatione infantis erat, compulsus à populo regnum suscepit. Vt est ingressus imperium, magna de illo spes omnibus fuit; & propter ipsius ingenium, quod magnum spondebat virum; & propter vetera Macedoniæ fata: quæ cecinerant, uno ex Amyntæ filiis regnante, florentissimum fore Macedoniæ statum: cui spei scelus matris hunc residuum fecerat. Principio regni, cum hinc cædes fratrum indigne peremptorum, inde hostium multitudo: hinc infidiarum metus, inde inopia continuis bellis exhausti regni, immaturam ætatem tyronis urgerent; bella, quæ velut conspiratione quadam ad opprimendam Macedoniam, multarum gentium

gentium ex diversis locis uno tempore confluebant, quoniam omnibus par esse non poterat, dispensanda ratus; alia interposita pactione componit, alia redimit, facilimis quibusque aggressis, quorum victoria & militum trepidos animos firmaret, & contemptum sibi hostium demeret. Primum illi cum Atheniensibus certamen fuit: quibus per insidias victis, metu belli gravioris, cum interficere omnes posset, incolumes sine pretio dimisit. Post hæc bello in Illyrios translato, multa millia hostiū cædit. Urbem nobilissimam Larissam capit. Hinc Thessaliam, non prædæ cupiditate, sed quod exercitui suo robur Thessalorum equitum adungere gestiebat, nihil minus quam bellum metuentem, improvisus expugnat: unumque corpus equitum pedestriumque copiarum invicti exercitus fecit. Quibus rebus feliciter provenientibus, Olympiadem, Neoptolemi regis Molossorum filiam uxorem ducit; conciliante nuptias fratre patruele, altore virginis Arruba rege Molossorum, qui sororem Olympiadis Troadam in matrimonium habebat: quæ causa illi exitii, malorumq; omnium initium fuit. Nam dum regni incrementa affinitate Philippi acquisitum sperat, proprio regno ab eodem privatus, in exilio consenuit. His ita gestis, Philippus jam non contentus summovere bella, ultro etiam quietos laceffit. Cum Methonam urbem oppugnaret, in prætereuntem de muris sagitta jacta, dextrum oculum regis effodit. Quo vulnere nec segnior in bellum, nec iracundior adversus hostes factus est: adeo ut interjectis diebus, pacem deprecantibus dederit; nec moderatus tantum, verum etiam mitis adversus victos fuerit.

LIBER VIII.

Breviarium.

Græciæ elades sub Philippo Macedone. Thebani & Phocenses civilis belli faces. Thebani Philippum accersunt, qui Phocenses opprimunt. Athenienses salutis publicæ pro virili consulunt. Contra Philippus Græciam lacerat, Cappadociam Macedoniae adiungit. Olynthios delet. Latrocinium exercet variis modis. Atheniensibus, Thessaliis, Bæotiis & Phocensibus callidè imponit. Phocenses ad deditiōem, & reliquos Græcos cogit ad servile obsequium. Monarchiam cum summa iniustitia constituit.

GRÆCIÆ civitates dum imperare singulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt: quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, omnibus perire quod singulæ amitterent, non nisi oppressæ senserunt. Siquidem Philippus rex Macedoniae, velut è specula quadam, libertati omnium insidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter victoresque subire regiam servitutem coegit. Causa & origo hujus mali Thebani fuere: qui cum rerum potirentur, secundam fortunam imbecillo animo ferentes, victos armis Lacedæmonios & Phocenses, quasi parva supplicia cædibus & rapinis luissent, apud commune Græciæ concilium superbe accusaverunt. Lacedæmoniis crimini datum,

datum, quod arcem Thebanam induciarum tempore occupassent: Phocensibus, quod Bœotiam depopulati essent: prorsus quasi post arma & bellum, locum legibus reliquissent. Cum iudicium arbitrio victorum exerceretur, tanta pecunia damnantur, quanta exsolvi non posset. Igitur Phocenses, cum agris, liberis, conjugibusque privarentur, desperatis rebus, Philomelo quodam duce, velut deo irascentes, templum ipsum Apollinis Delphis occupaverunt. Inde auro, & pecunia divites, conducto mercenario milite, bellum Thebanis intulerunt. Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit. Itaque auxilia his & ab Atheniënsibus, & à Lacedæmoniis missa. Prima igitur congressione Philomelus Thebanos castris exiit. Sequenti prælio primus inter confertissimos dimicans cecidit, & sacrilegii poenas impio sanguine luit. In huius locum dux Onomarchus creatur. Adversus quem Thebani Thessalique non ex civibus suis, ne victoris potentiam ferre non possent, sed Philippum Macedoniæ regem ducem eligunt; & externæ dominationi, quam in suis timuerunt, sponte succedunt. Igitur Philippus, quasi sacrilegii, non Thebanorum ultor esset, omnes milites coronas laureas sumere jubet, atq; ita veluti deo duce in prælium pergit. Phocenses insignibus dei conspectis, conscientia delictorum territi, abjectis armis fugam capessunt, poenasque violatæ religionis sanguine & cædibus suis pendunt. Incredibile quantum ea res apud omnes nationes Philippo gloriæ dedit. *illum vindicem sacrilegii, illum*

ultorem religionum: quod orbis viribus expiari debuit, solum qui piacula exigeret extitisse dignum. Itaque diis proximus habetur, per quem deorum majestas vindicata sit. Sed Athenienses audito belli eventu, ne in Græciam Philippus transfiret, angustias Thermopylarum pari ratione sicuti antea advenientibus Persis, occupare; sed nequaquam simili aut virtute, aut causa: siquidem tunc pro libertate Græciæ, nunc pro sacrilegio publico; tunc à rapina hostium templa vindicaturi, nunc adversus vindices, templorum raptores defensuri: aguntque propugnatores sceleris, cujus turpe erat alios vindices fuisse: immemores prorsus, quod in dubiis rebus suis, illo deo etiam consiliorum auctore usi fuerant: quod illo duce tot bella victores inierant: tot urbes auspicato condiderant: tantum imperium terra marique quasi erant: quod nihil sine majestate numinis ejus aut privatæ unquam, aut publicæ rei gesserant. Tantum facinus admisisse ingenia omni doctrina exculta, pulcherrimis legibus institutisque formata, ut quid posthac succensere jure barbaris possent, non haberent. Sed nec Philippus melioris fidei adversus socios fuit: quippe veluti timens, ne ab hostibus sacrilegii scelere vinceretur, civitates quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub auspiciis ejus militaverant, quæ gratulatæ illi sibi que victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: conjuges liberosque omnium sub corona vendidit: non deorum immortalium templis, non ædibus sacris, non diis penatibus publicis privatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit: prorsus ut non tam sacrilegii ultor extitisse, quam sacrilegiorum licentiam quæsisse

quæfisse videretur. Inde veluti rebus egregie gestis, in Cappadociam trajicit: ubi bello pari perfidia gesto, captisque per dolum & occisis finitimis regibus, universam provinciam imperio Macedoniae adjungit. Deinde ad abolendam invidiae famam, qua insignis præter cæteros tunc temporis habebatur, per regna mittit, & opulentissimas civitates, qui opinionem fererent, regem Philippum magna pecunia locare, & muros per civitates, & fana, & templa facienda; & ut per præcones susceptores sollicitarent: Qui cum in Macedoniam venissent, variis dilationibus frustrati, vim regiae majestatis timentes, taciti proficiscebantur. Post hæc Olynthios aggreditur; receperant enim per misericordiam, post eadem unius, duos fratres ejus, quos Philippus ex noverca genitos, veluti participes regni interficere gestiebat. Ob hanc igitur causam urbem antiquam & nobilem excindit; & fratres olim destinato supplicio tradit; prædaque ingenti pariter & parricidii voto fruitur. Inde quasi omnia, quæ agitasset animo, ei licerent, auraria in Thessalia, argenti metalla in Thracia occupat. Et ne quod jus vel fas inviolatum prætermitteret, piraticam quoque exercere instituit. His ita gestis forte evenit, ut cum fratres duo, reges Thraciae, non contemplatione justitiæ ejus, sed invicem metuentes ne alterius viribus accederet, disceptationum suarum judicem eligerent. Sed Philippus, more ingenii sui, ad judicium veluti ad bellum, inopinantibus fratribus, instructo exercitu supervenit: & regno utrumque non judicis more, sed fraude latronis ac scelere spoliavit. Dum hæc aguntur, legati Atheniensium petentes pacem ad eum venerunt. Quibus auditis,

D 6 & ipse

& ipse legatos Athenas cum pacis conditionibus misit: ibique ex commodo utrorumque pax facta. Ex cæteris quoque Græciæ civitatibus, nō pacis amore, sed belli metu legationes venerunt. Siquidem crudescente ira, Thessali, Bœotique orant, ut professum adversum Phocenses ducem Græciæ exhibeat: tanto odio Phocensium ardentes, ut obliti cladium suarum, perire ipsi, quam non perdere eos præoptarent; expertamque Philippi crudelitatem pati, quam parcere hostibus suis mallent. Contra Phocensium legati, adhibitis Lacedæmoniis & Atheniensibus, bellum deprecabantur, cuius ab eo dilationem ter jam emerant. Foedum prorsus miserandumque spectaculum, Græciam etiam nunc & viribus, & dignitate orbis terrarum principem; regum certè gentiumque semper victricem, & multarum adhuc urbium dominam, alienis excubare sedibus; aut rogantem bellum, aut deprecantem: in alterius ope omnem spem posuisse orbis terrarum vindices; eoque discordia sua, civilibusque bellis redactos, ut adulentur ultro sordidam paulo ante clientelæ suæ partem: & hæc potissimum facere Thebanos Lacedæmoniosque, antea inter se imperii, nunc Græciæ imperantis æmulos. Philippus, venditione gloriæ suæ, tantarum urbium fastidium agitat; atque utros potius dignetur, æstimat. Secreto igitur auditis utrisque legationibus, his veniam belli pollicetur, iurejurando adactis, responsum nemini prodituros: illis contra venturum se, auxiliumque laturum. Utrosque vetat parare bellum, aut metuere. Sic variato responso securis omnibus, Thermopylarum angustias occupat. Tunc primum Phocenses captos se fraude Philippi animad-

animadvertentes, trepidi ad arma confugiunt. Sed neque spacium erat instruendi belli, nec tempus ad contrahenda auxilia: & Philippus excidium minabatur, ni fieret deditio. Victi igitur necessitate, pacta salute se dederunt. Sed pactio ejus fidei fuit, cujus antea fuerat deprecanti belli promissio. Igitur cæduntur passim rapiunturque; non liberi parentibus, non conjuges maritis, non deorum simulacra templis suis relinquuntur. Vnum tantum miseris solatium fuit, quod, cum Philippus portione prædæ socios fraudasset, nihil rerum suarum apud inimicos viderunt. Reversus in regnum, ut pecora pastores nunc in hybernos, nunc in æstivos saltus trajiciunt, sic ille populos & urbes, ut illi vel replenda, vel derelinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem suam transfert. Miseranda ubique facies, & excidio similis erat: Non quidem pavor ille hostilis, nec discursus per urbem militum erat: non tumultus armorum; non bonorum atque hominum rapina: sed tacitus mœror & luctus, verentibus ne ipsæ lachrymæ pro contumacia haberentur. Crescit dissimulatione ipsa dolor, hoc altius demissus, quo minus profiteri licet. Nunc sepulcra majorum, nunc veteres penates, nunc tecta, in quibus geniti erant, in quibusque genuerant, considerabant: miserantes nunc vicem suam, quod in eam diem vixissent; nunc filiorum, quod non post eam diem nati essent. Alios populos in finibus ipsis, hostibus opponit: alios in extremis [regni terminis] statuit: quosdam bello captos in supplementis urbium dividit. Atque ita ex multis gentibus nationibusque unum regnum populumque constituit. Compositis ordinatisque
Mace-

Macedoniæ rebus, Dardanos, cæterosque finitimos fraude captos expugnat. Sed nec à proximis manus abstinere. Siquidem Arrybam regem Epiri, uxori suæ Olympiadi arctissima cognatione junctum, pellere regno statuit; atque Alexandrum privignum ejus, uxoris Olympiadis fratrem, puerum honestæ pulchritudinis, in Macedoniam nomine sororis arcessit, omniq; studio sollicitatum spe regni, simulato amore ad stupri consuetudinem perpulit, majora in eo obsequia habiturus, siue conscientia pudore, siue regni beneficio. Cum igitur ad viginti annos pervenisset, ereptum Arrybæ regnum puero admodum tradit, scelestus in utrumque. Nam nec in eo jus cognationis servavit, cui ademittit regnum; & eum cui dedit, impudicum fecit ante quam regem.

LIBER

LIBER IX.

Breviarium.

Philippus cogitat de Græcia subjuganda; ideo Byzantium, sed frustra obsidet. A Scytharum Rege variis modis deluditur, unde pugna & præda abducta. Triballi Philippum præda spoliant. Athenienses & Thebanos Philippus prælio atterit. Victoria moderatè utitur: sævit in Thebanos, qui fortiter se gerunt. Græciam pacare studet, ut Persas bello adoriatur. Pausanias Philippum obtruncat, ultionem ab iniquo iudice exigens. Philippus Olympiade & Alexandro consciis interficitur. Philippi Elogium ejusdemque cum Alexandro filio & successore comparatio.

IN Græciam Philippus cum venisset, sollicitatus paucarum civitatum direptione; & ex præda modicarum urbium, quantæ opes universarum essent, animo prospiciens, bellum toti Græciæ inferre statuit. Ad cujus emolumentum egregie pertinere ratus, si Byzantium, nobilem & maritimam urbem, receptaculum terra marique copiis suis futuram, in potestatem redegisset; eandem claudentem sibi portas, obsidione cinxit. Hæc namque urbs condita primo à Pausania rege Spartanorum, & per VII. annos possessa fuit: deinde variante victoria nunc Lacedæmoniorum, nunc Atheniensium juris habita est. Quæ incerta possessio

sio effecit, ut nemine quasi suam auxiliis iuvante, libertatem constantius tueretur. Igitur Philippus longa obsidionis mora exhaustus, pecuniæ commercium de piratica mutuatur. Captis itaque centum septuaginta navibus, mercibusque distractis, anhelantem inopiam paululum recreavit. Deinde, ne unius urbis oppugnatione tantus exercitus tereretur, profectus cum fortissimis, multas Chersonensium urbes expugnat. Filiumque Alexandrum decem & octo annos natum, ut sub militia patris tyrocinii rudimenta deponeret, ad se arcessit. In Scythiam quoque prædandi causa profectus est, more negotiantium, impensas belli alio bello refecturus. Erat eo tempore rex Scytharum Atheas, qui cum bello Istriarum premeretur, auxilium à Philippo per Apollinenses petit, in successionem eum regni Scythiæ adoptaturus. Cum interim Istriarum rex decedens, & metu belli, & auxiliorum necessitate Scythas solvit. Itaque Atheas remissis Macedonibus renuntiari Philippo jubet, *neque auxilium ejus se petisse, neque adoptionem mandasse. Nam neque vindicta Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent: neque heredem sibi incolumi filio deesse.* His auditis Philippus legatos ad Atheam mittit, impensæ obsidionis portionem petentes, ne inopia deferere bellum cogatur. Quod eo promptius eum facere debere, quod missis à se in auxilium ejus militibus, ne sumptum quidem viæ, non modo officii pretia dederit. Atheas inclementiam cœli, & terre sterilitatem causatus, quæ non patrimonii ditet Scythas, sed vix alimentis exhibeat, respondit *nullas sibi opes esse, quibus tantum regem expleat; & turpius putare parvo defungi, quam totum abnuere: Scythas autem*

*autem virtute animi, & duritia corporis, non opibus
cenferi. Quibus derisus Philippus, soluta obfi-
dione Byzantii, Scythica bella aggreditur, præ-
missis legatis, quo securiores faceret, qui nun-
tient Atheæ, dum Byzantium obsidet, vovisse se sta-
tuam Herculi: ad quam in ostio Istri ponendam se
venire, pacatum accessum ad religionem dei petens,
amicus ipse Scythis venturus. Ille, si voto fungi vel-
let, statuam sibi mitti jubet; non modo ut ponatur,
verum etiam ut inviolata maneat, pollicetur:
Exercitum autem fines ingredi negat se passurum.
Ac si invitis Scythis statuam ponat; eo digresso subla-
turum, versurumque æs statuæ in aculeos sagitta-
rum. His utrinque irritatis animis, prælium
committitur. Cum virtute & numero præsta-
rent Scythæ, astu Philippi vincuntur. Viginti
millia puerorum ac foeminarum capta, pecoris
magna vis, auri argentique nihil. Ea primum
fides inopiæ Scythicæ fuit. Viginti millia no-
bilium equarum ad genus faciendum in Ma-
cedoniam missa. Sed revertenti ab Scythia,
Triballi Philippo occurrunt: negant se tran-
situm daturus, ni portionem accipiant præ-
dæ. Hinc iurgium, & mox prælium; in
quo ita in femore vulneratus est Philippus, ut
per corpus ejus equus interficeretur. Cum
omnes occisum putarent, præda amissa est.
Ita Scythica, velut devota, spolia penè luctu-
osa Macedonibus fuere. Vbi vero ex vulne-
re primum convaluit, diu dissimulatum bel-
lum Atheniensibus infert: quorum causæ
Thebani se junxere, metuentes, ne victis Athe-
nensibus, veluti vicinum incendium belli ad
se transfret. Facta igitur inter duas paulo ante
infestissimas civitates societate, legationi-
bus Græciam fatigant; communem hostem
putant*

putant communibus viribus summovendum : neque enim cessaturum Philippum, si prospere prima successerint, nisi omnem Græciam domuerit. Motæ quædam civitates Atheniensibus se jungunt : quædam autem ad Philippum belli metus traxit. Prælio commisso, cum Athenienses longe majore militum numero præstarent, assiduis bellis indurata virtute Macedonum vincuntur : non tamen immemores pristinæ gloriæ cecidere : quippe adversis vulneribus, omnes loca quæ tuenda à ducibus acceperant, morientes corporibus texerunt. Hic dies universæ Græciæ & gloriæ dominationis, & vetustissimam libertatem finivit. Hujus victoriæ callide dissimulata lætitia est. Denique non solita sacra Philippus illa die fecit : non in convivio risit : non ludos inter epulas adhibuit : non coronas aut unguenta sumpsit ; & quantum in illo fuit, ita vicit, ut victorem nemo sentiret. Sed nec regem se Græciæ, sed ducem appellari iussit. Atque ita inter tacitam lætitiā & dolorem hostium temperavit, ut neque apud suos exultasse, neque apud victos insultasse videretur. Atheniensibus, quos passus infestissimos fuerat, & captivos gratis remisit ; & bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit ; reliquiasque funerum ut ad sepulchra majorum deferrent, ultro hortatus est. Super hæc Alexandrum filium cum amico Antipatro, qui pacem cum his amicitiamque jungerent, Athenas misit. Thebanorum porro non solum captivos, verum etiam interfectorum sepulturam vendidit. Principes civitatis alios securi percussit : alios in exilium redegit, bonaque omnium occupavit. Pulsos deinde per injuriam,

injuriam, in patriam restituit; ex horum numero ccc. exules, iudices rectoresque civitati dedit: apud quos cum potentissimi quique rei ejus ipsius criminis postularentur, quod per injuriam se in exilium egissent, hujus constantiae fuerunt, ut omnes se auctores faterentur, meliusque cum republica actum cum damnati essent, quam cum restituti, contenderent. Mira prorsus audacia: de iudiciis vitae necisque suae, quemadmodum possunt, sententiam ferunt; contemnuntque absolutionem quam dare inimici possunt: & quoniam rebus nequeunt ulcisci, verbis usurpant libertatem. Compositis in Graecia rebus, Philippus omnium civitatum legatos ad formandum rerum praesentium statum evocari Corinthum jubet. Ibi pacis legem universae Graeciae pro meritis singularum civitatum statuit; conciliumque omnium, veluti unum senatum, ex omnibus legit. Soli Lacedaemonii, & legem, & regem contempserunt: Servitutem non pacem rati, quae non ipsis civitatibus conveniret, sed à victore ferretur. Auxilia deinde singularum civitatum describuntur, siue adjuvandus ea manu rex oppugnante aliquo foret, seu duce illo bellum inferendum. Neque enim dubium erat, imperium Persarum his apparatibus peti. Summa auxiliorum ducenta millia peditum fuere, & equitum quindecim millia. Extra hanc summam & Macedoniae exercitus erat, & confinis domitarum gentium barbaries. Initio veris tres duces in Asiam Persarum juris praemittit, Parmenionem, Amyntam, & Attalum, cujus sororem nuper expulsa Alexandri matre Olympiade, propter stupri suspicionem, in
matri-

matrimonium receperat. Interea dum auxilia à Gracia coeunt, nuptias Cleopatraz filiaz, & Alexandri, quem regem Epiri fecerat, celebrat. Dies erat pro magnitudine duorum regum, & collocantis filiam, & uxorem ducentis, apparatibus insignis. Sed nec ludorum magnificentia deerat: ad quorum spectaculum Philippus cum sine custodibus, medius inter duos Alexandros, filium generumque contenderet, Pausanias nobilis ex Macedonibus adolescens, nemini suspectus, occupatis angustiis, Philippum in transitu obtruncat; diemque laticitiaz destinatum, foedum luctu funeris facit. Hic Pausanias primis pubertatis annis stuprum per injuriam passus ab Attalo fuerat: cujus indignitati hæc etiam foeditas accesserat: nam perductum in convivium, solutumque mero Attalus, non suæ tantum, verum & convivarum libidini, velut scortum vile subjecerat, ludibriumque omnium inter æquales reddiderat. Hanc rem ægre ferens Pausanias, querelam Philippo sæpe detulerat. Cum variis frustrationibus non sine risu differretur, & honoratum insuper ducatu adversarium cerneret; iram in ipsum Philippum vertit; ultionemque quam ab adversario non poterat, ab iniquo iudice exegit. Creditum est etiam immissum ab Olympiade matre Alexandri fuisse; nec ipsum Alexandrum ignarum paternæ cædis extitisse: quippe non minus Olympiadem repudium, & prælatam sibi Cleopatram, quam stuprum Pausaniam doluisse. Alexandrum quoque, regni æmulum fratrem [ex noverca susceptum timuisse: eoque actum, ut in convivio antea primum cum Attalo, mox cum ipso patre iurgaret: adeo ut etiam stricto gladio eum

Philip-

Philippus confectatus sit, ægreque à filii cæde amicorum precibus exoratus. Quamobrem Alexander ad avunculum se in Epirum cum matre, inde ad regem Illyriorum contulerat: vixque revocanti mitigatus est patri, precibusque cognatorū ægrè redire compulsus. Olympias quoque fratrem suum Alexandrum Epiri regem in bellum subornabat, pervicissetque ni filia nuptiis pater generum occupasset. His stimulis irarum utrique Pausaniam de impunitate stupri sui querentem, ad tantum facinus impulisse creduntur. Olympias certe fugienti percussori, equos quoque præparatos habuit.] Ipsa deinde, audita regis nece, cum titulo officii ad exequias cucurrisset, in cruce pendentis Pausaniæ capiti, eadem nocte qua venit, coronam auream imposuit: quod nemo alius audere, nisi hæc, superstite Philippi filio, potuisset. Paucos deinde post dies, refixum corpus interfectoris super reliquias mariti cremavit; & tumulum ei eodem fecit in loco, parentarique eidem quotannis, incussa populo superstitione, curavit. Post hæc Cleopatram, à qua pulsa Philippi matrimonio fuerat, in gremio ejus prius filia interfecta, finire vitam suspendio coëgit, spectaculoque pendentis ultionem potita est, ad quam per parricidium festinaverat. Novissime gladium, quo rex percussus est, Apollini sub nomine Myrtalis consecravit: hoc enim nomen antè Olympiadis parvulæ fuit. Quæ omnia ita palam facta sunt, ut timuisse videatur, ne facinus ab ea commissum non probaretur. Decessit Philippus XL. & VII. annorum, cum annis XXV. regnasset. Genuit ex Larissæa saltatrice filium Aridæum, qui post Alexandrū regnavit.

Habuit

Habuit & alios multos ex variis matrimoniis regio more susceptos, qui partim fato, partim ferro periere. Fuit rex armorum quam conviviorum apparatibus studiosior; cui maximæ opes erant instrumenta bellorum: divitiarum quæstu, quam custodia solertior: Itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo & perfidia pari jure dilectæ. Nulla apud eum turpis ratio vincendi. Blandus pariter, & insidiosus alloquio; qui plura promitteret, quam præstaret: in seria & jocos artifex. Amicitias utilitate, non fide colebat. Gratiam fingere in odio, instruere inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quærere, solemnis illi consuetudo. Inter hæc eloquentia, & insignis oratio, acuminis & solertiæ plena; ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventionum deesset ornatus. Huic Alexander filius successit, & virtute & vitiis patre major. Itaque vincendi ratio utrique diversa. Hic aperte, ille artibus bella tractabat. Deceptis ille gaudere hostibus, hic palam fusis. Prudentior ille consilio, hic animo magnificentior. Iram pater dissimulare, plerumque etiam vincere: hic ubi exarsisset, nec dilatio ultionis, nec modus erat. Vini nimis uterque avidus: sed ebrietatis diversa vitia. Patri mos erat etiam de convivio in hostem procurrere, manum conferere, periculis se temere offerre: Alexander non in hostem, sed in suos sæviebat. Quamobrem Philippum sæpe vulneratum prælia remisere: hic amicorum interfecto convivio frequenter excessit. Regnare ille cum amicis volebat, hic in amicos regna exercebat. Amari pater malle, hic metui. Literarum cultus

cultus utrique similis. Solertiae pater maioris, hic fidei. Verbis atque oratione Philippus, hic rebus moderatior. Parcendi victis filio animus & promptior, & honestior. Frugalitate pater, luxuriae filius magis deditus erat. Quibus artibus orbis imperii fundamenta pater jecit, operis totius gloriam filius consummavit.

LIBER

LIBER X.

Breviarium.

Artaxerxis filii in Patrem conspirant. Pater in filiis sevit. Causa Parricidii ex multiplici libidine nata. Ochus Artaxerxis successor cognatorum Principum strage regiam replet. Persica Monarchia finis.

Artaxerxi regi Persarum ex pellicibus CXV. filii fuere, sed tres tantum iusto matrimonio suscepti: Darius, Ariarates, & Ochus. Ex his Darium contra morem Persarum, apud quos rex non nisi morte mutatur, per indulgentiam pater regem vivus fecit; nihil sibi ablatum existimans, quod in filium contulisset; sinceriusque gaudium ex procreatione capturus, si insignia maiestatis suæ vivus in filio conspexisset. Sed Darius post nova paternæ pietatis exempla, interficiendi patris consilium cepit. Sceleratus, si solus parricidium cogitasset; tanto sceleratior, quod in societatem facinoris assumptos, quinquaginta fratres fecit parricidas. Ostenti prorsus genus, ubi in tanto populo non solum sociari, verumetiam fileri parricidium potuit; ut ex quinquaginta liberis nemo inventus sit, quem aut paterna maiestas, aut veneratio senis, aut indulgentia patris, à tanta immanitate revoca-

revocaret. Adeone vile patrum nomen apud tot numero filios fuit, ut quorum praesidio tutus etiam adversus hostes esse debuerat, eorum infidiis circumventus, tutior ab hostibus, quam à filiis fuerit? Causa parricidii sceleratior ipso parricidio fuit. Occiso quippe Cyro fraterno bello, cuius mentio supra habita est, Aspasiā pellicem ejus rex Artaxerxes in matrimonium receperat. Hanc patrem cedere sibi, sicuti regnum, Darius postulaverat: qui pro indulgentia sua in liberos primo facturum se dixerat: mox poenitentia ductus, ut honeste negaret, quod temere promiserat, Solis eam sacerdotio praefecit, quo perpetua illi ab omnibus viris pudicitia imperabatur. Hinc exacerbatu juvenis, in iurgia primo patris erupit: mox facta cum fratribus conjuratione, dum patri infidias parat, deprehensus cum sociis, poenas parricidii diis paternae majestatis ultoribus dedit. Coniuges quoque omnium cum liberis, ne quod vestigium tanti sceleris extaret, interfectae. Post haec Artaxerxes morbo ex dolore contracto decedit, rex quam pater felicior. Hereditas regni Ocho tradita, qui timens parem conjurationem, regiam cognatorum caede & strage principum replet, nulla non sanguinis, non sexus, non aetatis misericordia permotus: scilicet ne innocentior fratribus parricidis haberetur. Atque ita veluti purificato regno, bellum Cadusiis infert. In eo cum adversus provocatorem hostium Codomannus quidam, omnium favore processisset, hoste caeso, victoriam suis pariter, & prope amissam gloriam restituit. Ob haec decora idem Codomannus praeficitur Armeniis.

Armeniis. Interjecto deinde tempore, post mortem Ochi regis, ob memoriam pristinae virtutis, rex à populo constituitur, Darii nomine, ne quid regiae maiestati deesset, honoratus; bellumque cum Alexandro Magno, diu variante fortuna, magna virtute gessit. Postremò victus ab Alexandro, & à cognatis occisus, vitam pariter cum Persarum regno finivit.

LIBER

LIBER XI.

Breviarium.

Occiso Philippo Alexander Macedones in officio continet. Initia principatus Alexandri. Persas bello aggredi constituit. Græcos defectionem cogitantes coercet. Thebas victis incolis revertit. Atheniensibus infestus. Sævit in Novercæ suæ cognatos. & in consanguineos suos deinde bellum Persicum aggreditur. Disciplinam militarem ordinat. Parva manu ingentia molitur. Persas prælio superat. Insidiis vitatis Gordium nodum fatalem callidè solvit. Tauro monte transcurso in gravissimum morbum incidit, & sanitati restituitur. Ad alterum prælium apparatus. Atrox pugna. Strages Persarum, & fuga Darii, cuius Uxor, Mater, filia captivæ ab Alexandro regiè excipiuntur. Persis superatis à Persarum luxu Alexander superatur. Nova in Orientem victoria. Tyrus expugnatur. Provinciis non paucis receptis pergit ad Hammonis oraeculum. Darii regnum ambit, & pacem petenti recusat. Tertii prælii inter Alexandrum & Darium circumstantiæ quædam. Eiusdem prælii descriptio. Persæ fugantur, victores præda ingenti potiuntur. Darius à suis victus & multis vulneribus confossus, salutem dicit Alexandro & in morte regium animum prodit. Alexander Darii obitum fletu & regia sepultura decorat.

N exercitu Philippi, sicuti varix gentes erant, ita eo occiso, diversi motus animorum fuere. Alii quippe injusta servitute oppressi, ad spem se libertatis erigebant:

alii tadio longinquæ militiæ, remissam sibi expeditionem gaudebant : nonnulli facem nuptiis filiæ accensam, rogo patris subditam dolebant. Amicos quoque, tam subita mutatione rerum, haut mediocris metus ceperat, reputantes nunc provocatam Asiam ; nunc Europam nondum perdomitam ; nunc Illyrios, & Thracas, & Dardanos, ceterasque barbaras gentes fidei dubiæ, & mentis infidæ: qui omnes populi si pariter deficiant, resisti nullo modo posse. Queis rebus veluti medela quædam interventus Alexandri fuit ; qui pro concione, ita vulgus omne consolatus, hortatusque pro tempore est, ut & metum timentibus demeret, & spe omnes impleret. Erat hic annos xx. natus : in qua ætate ita moderatè de se multa pollicitus est, ut appareret plura eum experimentis reservare. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, præter militiæ vacationem dedit : quo facto tantum sibi favorem omnium conciliavit, ut corpus hominis, non virtutem regis mutasse se dicerent. Prima illi cura paternarum exequiarum fuit : in quibus ante omnia, cædis conscios ad tumulum patris occidi iussit : soli Alexandro Lyncistarum fratri pepercit, servans in eo auspicium dignitatis suæ : nam regem eum primus salutaverat. Æmulum quoque imperii Caranum fratrem ex noverca susceptum, interfici curavit. Inter initia multas gentes rebellantes compescuit : orientes nonnullas seditiones extinxit. Quibus rebus erectus, citato gradu in Græciam contendit : ubi exemplo patris Corinthum evocatis civitatibus, dux in locum ejus substituitur. Inchoatum deinde à patre Persicum bellum aggreditur, in cujus apparatu occupato

pato nuntiatur, Athenienses, & Lacedæmonios ab eo ad Persas defecisse, auctoremque ejus defectionis, magno auri pondere à Persis corruptum, Demosthenem oratorem extitisse; qui Macedonum deletas omnes cum rege copias à Triballis affirmaverit, producto in concionem auctore, qui in eo prælio, in quo rex ceciderit, se quoque vulneratum diceret. Qua opinione mutatos omnium fermè civitatum animos esse: præsidia Macedonum obsideri. Quibus motibus occursurus, tanta celeritate instructo paratoque exercitu Græciam oppressit, ut quem venire non senserant, videre se vix crederent. In transitu hortatus Thessalos fuerat; beneficiorumque Philippi patris, maternæque suæ cum his sub Æacidarum gente necessitudinis admonuerat. Cupide hæc Thessalis audientibus, exemplo patris dux universæ gentis creatus erat, & vectigalia omnia, redditusque suos ei tradiderant. Sed Athenienses, sicuti primi defecerant, ita primi poenitere coeperunt: contemptum hostis in admirationem vertentes, pueritiamque Alexandri spretam antea, supra virtutem veterum ducum extollentes. Missis itaque legatis, bellum deprecantur: quibus auditis & graviter increpatis, Alexander bellum remisit. Inde Thebas exercitum convertit, eadem indulgentia usus, si parem poenitentiam invenisset. Sed Thebani armis, non precibus nec deprecatione usi sunt. Itaque victi, gravissima quæque supplicia miserrimæ captivitatis experti sunt. In consilio cum de excidio urbis deliberaretur, Phocenses, & Plataenses, & Thespienses, & Orchomenii, Alexandri focii, victoriæque participes, excidia urbium suarum,

crudelitatemque Thebanorum referebant: studia in Persas non præsentia tantum, verum & vetera adversus Græciæ libertatem increpantes. Quamobrem odium eos omnium populorum esse: quod vel ex eo manifestari, quod jurejurando se omnes obstrinxerint, ut victis Persis Thebas diruerent. Adjiciunt & scelerum priorum fabulas, quibus omnes scenas repleverint, ut non præsenti tantum perfidia, verum & vetere infamia invisi forent. Tunc Cleadas unus ex captivis, data potestate dicendi, non à rege defecisse, quem interfectum audierint, sed à regis heredibus; quicquid in eo sit admissum, credulitatis, non perfidiæ culpam esse; cujus tamen jam magna se supplicia pependisse, deleta juventute: nunc senum feminarumque sicuti infirmum, ita innoxium restare vulgus, quod ipsum stupris contumeliisque ita vexatum esse, ut nihil amarius unquam sint passi: nec jam pro civibus se, qui tam pauci remanserint, orare; sed pro innoxio patria solo, & pro urbe, quæ non viros tantum, verum & deos genuerit. Privata etiam regem superstitione deprecatur, geniti apud ipsos Herculis, unde originem gens Æacidarum trahat; actaque Thebis à patre ejus Philippo pueritia: rogat urbi parcat, quæ majores ejus partim apud se genitos, deos adoret: partim educatos, summæ majestatis reges viderit. Sed potentior fuit ira, quam preces. Itaque urbs diruitur: agri inter victores dividuntur: captivi sub corona venduntur, quorum pretium non ex e mentium commodo, sed ex inimicorum odio extenditur. Miseranda res Atheniensibus visa. Itaque portas refugiis profugorum contra interdictum regis aperuere. Quam rem ita graviter tulit Alexander, ut secunda legatione denuo bellum deprecantibus,

precantibus, ita demum remiserit, ut oratores & duces, quorum fiducia toties rebellent, sibi dedantur : paratisque Atheniensibus, ne cogantur subire bellum, eo res deducta est, ut rentis oratoribus, duces in exilium agerentur : qui ex continenti ad Darium profecti, non mediocre momentum Persarum viribus accessere. Proficiscens ad Persicum bellum, omnes novæ suæ cognatos, quos Philippus in excelsiorem dignitatis locum provehens, imperiis præfecerat, interfecit. Sed nec suis, qui apti regno videbantur, pepercit, ne qua materia seditio- nis, procul se agente, in Macedonia remane- ret : & reges stipendiarios conspectioris inge- nii, ad commilitium secum trahit : segniores ad tutelam regni relinquit. Adunato deinde exercitu naves onerat : unde conspecta Asia, incredibili ardore mentis accensus, duodecim aras deorum in belli vota statuit. Patrimonium omne suum, quod in Macedonia Europaque habebat, amicis dividit, sibi Asiam sufficere præfatus. Priusquam ulla navis littore exce- deret, hostias cædit, petens victoriam bello, quo toties à Persis petitæ Græciæ ultor electus sit : quibus longa jam fatis, & matura imperia con- tigisse, quorumque tempus esse vices excipere melius acturos. Sed nec exercitus ejus alia, quam regis animorum præsumptio fuit : quip- pe obliti omnes conjugum, liberorumque, & longinquæ domo militiæ, Persicum aurum, & totius Orientis opes, jam quasi suam prædam ducebant : nec belli periculorumque, sed di- vitiarum meminerant. Cum delati in conti- nentem essent, primus Alexander jaculum velut in hostilem terram jecit ; armatusque de navi tripudianti similis profiluit ; atque ita

hostias cædit, precatus ne se regem illæ terræ invitæ accipiant. In Illo quoque ad tumulos eorum, qui Trojano bello ceciderant, parentavit. Inde hostem petens, milites à populatione Asiæ prohibuit, parcendum suis rebus præfatus, nec perdenda ea quæ possessuri venerint. In exercitu ejus fuere peditum xxx. duo millia, equitum quatuor millia quingenti, naves centum Lxxxii. Hac tam parva manu universum terrarum orbem utrum sit admirabilius, vicerit an aggredi ausus fuerit, incertum est: cum ad tam periculofum bellum exercitum legeret, nō juvenes robustos, nec primum florem ætatis, sed veteranos; plerosque etiam emeritæ militiæ, qui cum patre patruisque militaverant, elegit: ut non tam milites, quam magistros militiæ electos putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit: ut si principia castrorum cerneres, senatum te alicujus prisce reipub. videre diceres. Itaque nemo in prælio fugam, sed victoriam cogitavit: nec in pedibus cuiquam spes, sed in lacertis fuit. Contra rex Persarum Darius, fiducia virium, nil astu agere, affirmans suis, occulta consilia victoriæ furtivæ convenire: nec hostem regni finibus arcere, sed in intimum regnum accipere: gloriosius ratus repellere bellum, quam non admittere. Prima igitur congressio in campis Adraستيis fuit. In acie Persarum sexcenta millia militum fuere, quæ non minus arte Alexandri, quam virtute Macedonum superata, terga verterunt. Magna itaque cædes Persarum fuit. De exercitu Alexandri novem pedites, centum viginti equites cecidere; quos rex impense, ad ceterorum exemplum humatos, statuis equestribus donavit, cognatisque eorum

rum immunitates dedit. Post victoriam major pars Asiæ ad eum defecit. Gessit & plura bella cum præfectis Darii, quos jam non tam armis, quam terrore nominis sui vicit. Dum hæc aguntur, interim indicio captivi ad eum defertur, insidias ei ab Alexandro Lyncistarum, genero Antipatri, qui præpositus Macedoniae erat, parari. Ob quam causam timens, ne quis interfecto eo in Macedonia motus oriretur, in vinculis eum habuit. Post hæc Gordien urbem petit, quæ posita est inter Phrygiam majorem & minorem: cujus urbis potiundæ non tam propter prædam cupido eum cepit, sed quod audierat in ea urbe, in templo Iovis jugum plaustrum Gordii positum; cujus nexum si quis solvisset, eum tota Asia regnaturum, antiqua oracula cecinisse. Hujus rei causa & origo illa fuit. Gordius cum in his regionibus bubus conductis araret, aves eum omnis generis circumvolare cœperunt. Profectus ad consulendos augures vicinæ urbis, obviam in porta habuit virginem eximiæ pulchritudinis: percontatus eam, quem potissimum augurem consuleret: illa audita causa consulendi, gnara artis ex disciplina parentum, regnum ei portendi, respondit: polliceturque se & matrimonii, & spei sociam. Tam pulchra conditio, prima regni felicitas videbatur. Post nuptias, inter Phrygas orta seditio est. Consulentibus de fine discordiarum, oraculo responderunt, regem discordiis opus esse. Iterato quærentibus de persona regis, jubentur eum regem observare, quem reversi primum in templum Iovis euntem plaustro reperissent. Obvius illis Gordius fuit, statimque eum regem consalutant. Ille plaustrum, quo vehenti.

regnum delatum fuerat, in templo Iovis positum, maiestati regiae consecravit. Post hunc filius Mida regnavit, qui ab Orpheo sacrorum solemnibus initiatus, Phrygiam religionibus implevit: quibus tutior omni vita, quam armis fuit. Igitur Alexander capta urbe cum in templum Iovis venisset, jugum plaustris requisivit: quo exhibito, cum capita loramentorum intra nodos abscondita reperire non posset, violentius oraculo usus, gladio loramenta cecidit: atque ita resolutis nexibus, latentia in nodis capita invenit. Hæc illi agenti, nuntiatum, Darium cum ingenti exercitu adventare. Itaque timens angustias, magna celeritate Taurum transcendit: in qua festinatione quingenta stadia cursu fecit. Cum Tarsum venisset, captus Cydni fluminis amœnitate, per mediam urbem influentis, projectis armis, plenus pulveris ac sudoris, in præfrigidam undam se projecit. Tum repente tantus nervos ejus occupavit rigor, ut interclusa voce non spes modo remedii, sed nec dilatio periculi inveniretur. Unus erat ex medicis, nomine Philippus; qui solus remedium polliceretur: sed & ipsum, Parmenionis pridie à Cappadocia missæ epistolæ, suspectum faciebant: qui ignarus infirmitatis Alexandri scripserat, à Philippo medico caveret: nam corruptum illum à Dario ingenti pecunia esse. Tutius tamen est ratus, dubiæ se fidei medici credere, quam indubitato morbo perire. Accepto igitur poculo, epistolas medico tradidit; atque ita inter bibendum oculos in vultum legentis intendit. Ut securum conspexit, lætior factus est, sanitatemque quarta die recepit. Interea Darius cum quadringentis millibus peditum, ac centum millibus

millibus equitum, in aciem procedit. Movebat hæc multitudo hostium, respectu paucitatis suæ, Alexandrum: sed interdum reputabat, quantas res cum ista paucitate gessisset: quantosque populos fudisset. Itaque cum spes metum vinceret, periculosius differre bellum ratus, ne desperatio suis cresceret, circumvectus suos, singulas gentes diversa ratione alloquitur: Illyrios & Thracas opum ac divitiarum ostentatione: Græcos veterum bellorum memoria, internecivique cum Persis odii accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Asiæ expetitæ: nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Ceterum & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore. Atque inter hæc identidem consistere aciem jubet, ut hac mora consuescant oculis turbam hostium sustinere. Nec Darii Regis opera in ordinanda acie defuit. Quippe omis- sis ducum officiis, ipse omnia circumire, singulos hortari, veteris gloriæ Persarum, imperiiq; perpetuæ à diis immortalibus datæ possessionis admonere. Post hæc prælium ingentibus animis committitur. In eo uterque rex vulneratur. Tandiu certamen anceps fuit, quoad fugeret Darius. Exinde cædes Persarum secuta est. Cæsa sunt peditum unum & sexaginta millia, equitum decem millia: capta quadraginta millia. Ex Macedonibus cecidere pedestres CXXX. equites CL. In castris Persarum multum auri, ceterarumque opum inventum. Inter captivos castrorum, mater, & uxor eademque soror, & filia duæ, Darii fuere. Ad quas visendas hortandasque cum Alexander venisset, conspectis armatis invicem se amplexæ, velut statim morituræ complorationem ediderunt.

ediderunt. Provoluta deinde genibus Alexandri, non mortem, sed dum Darii corpus sepeliant, dilationem mortis deprecantur. Motus tanta mulierum pietate Alexander, & Darium vivere dixit: & timentibus mortis metum dēpsit: easque haberi, ut reginas præcepit: Filias quoque non sordidius dignitate patris sperare matrimonium iussit. Post hæc opes Darii, divitiarumque apparatus contemplatus, admiratione tantarum rerum capitur. Tunc primum luxuriosa convivia, & magnificentiam epularum sectari: tunc Barsenen captivam diligere propter formæ pulchritudinem cœpit. A qua postea susceptum puerum Herculem vocavit. Memor tamen adhuc Darium vivere, Parmenionem ad occupandam Persicam classem, aliosque amicos ad recipiendas Asiæ civitates misit: quæ statim audita fama victoriæ, ipsis Darii præfectis cum auri magno pondere tradentibus se, in potestatem victorum venerunt. Tunc in Syriam proficiscitur: ubi obvios cum infulis multos Orientis reges habuit. Ex his pro meritis singulorum alios in societatem recepit: aliis regnum ademit, suffectis in loca eorum novis regibus. Insignis præter cæteros fuit Abdalonimus, rex ab Alexandro Sidoniæ constitutus. Quem Alexander, cum operam oblocare ad puteos exhauriendos, hortosque irrigandos solitus esset, misere vitam exhibentem, regem fecerat, spretis nobilibus, ne generis id, non dantis beneficium putarent. Tyrriorum civitas cum coronam auream magni ponderis, per legatos, in titulum gratulationis Alexandro misisset, gratè munere accepto, Tyrum se ire velle ad vota Herculi reddenda, dixit. Cum legati
rectius

rectius id eum in Tyro vetere & antiquiore templo facturum dicerent, in deprecantes ejus introitum ita exarsit, ut urbi excidium minaretur; confestimque exercitu insula applicato, non minus animosis Tyriis fiducia Carthaginiensium, bello excipitur. Augebat enim Tyriis animos Didonis exemplum, quæ Carthagine condita, tertiam partem orbis quæfisset; turpe ducentes, si foeminis suis plus animi fuisset in imperio quærendo, quam sibi in tuenda libertate. Amota igitur imbelli ætate Carthaginem, & arcessitis mox auxiliis, non magno post tempore per proditionem capiuntur. Inde Rhodum Alexander, Ægyptum, Ciliciamque sine certamine recipit. Ad Iovem deinde Ammonem pergit, consulturus & de eventu futurorum, & de origine sua. Namque mater ejus Olympias confessa viro suo Philippo fuerat, Alexandrum non ex eo se, sed ex serpente ingentis magnitudinis concepisse. Denique Philippus ultimo prope vitæ suæ tempore, filium suum non esse palam prædicaverat. Quæ ex causa Olympiadem, velut stupri compertam, repudio dimiserat. Igitur Alexander cupiens originem divinitatis acquirere, simul & matrem infamia liberare, per præmissos subornat antistites, quid sibi responderi velit. Ingredientem templum, statim antistites ut Ammonis filium salutant. Ille lætus dei adoptione, hoc se patre censi jubet. Rogat deinde, an omnes interfectores parentis sui sit ultus: respondetur patrem ejus nec posse interfici, nec mori: regis Philippi peractam plene ultionem esse. Tertiam interrogationem poscenti, victoriam omnium bellorum, possessionemque terrarum dari respondetur. Comitibus quoque suis respon-

responsum, ut Alexandrum pro deo, non pro rege colerent. Hinc illi aucta insolentia, mirusque animo increvit tumor, exempta comitate, quam & Græcorum literis, & Macedonum institutis didicerat. Reversus ab Ammone Alexandriam condidit, & coloniam Macedonum caput esse Ægypti jubet. Darius cum Babyloniam profugisset, per epistolas Alexandrum deprecatur, redimendarum sibi captivarum potestatem faciat, inque eam rem, magnam pecuniam pollicetur. Sed Alexander in pretium captivarum regnum omne, non pecuniam petit. Interjecto tempore, aliæ epistolæ Darii Alexandro redduntur, quibus filia matrimonium & regni portio offertur. Sed Alexander sua sibi dari rescripsit; jussitque supplicem venire, & regni arbitria victori permittere. Tum spe pacis amissa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditem, & centum millibus equitum obviam vadit Alexandro. In itinere nuntiatur, uxorem ejus ex collisione abjecti partus decessisse, ejusque mortem illacrymatum Alexandrum, exequiasque benigne profecutum, idque eum non amoris, sed humanitatis causa fecisse. Nam semel tantum eam Alexandro visam esse, cum matrem filiasque ejus parvulas frequenter consolaretur. Tunc Darius se ratus vere victum, cum post tot prælia, etiam beneficiis ab hoste superaretur, gratumque sibi esse, si vincere nequeat, quod à tali potissimum vinceretur. Scribit itaque & tertias epistolas, & gratias agit, quod nihil in suos hostile fecerit. Offert deinde majorem partem regni usque flumen Euphraten, & alteram filiam uxorem; pro reliquis captivis triginta millia talentum.

Ad.

Ad hæc Alexander, *Gratiarum actionem ab hoste supervacaneam esse respondit; nec à se quicquam factum in hostis adulationem, nec quod in dubios belli exitus, aut in leges pacis sibi lenocinia quæreretur: sed animi magnitudine, qua didicerit, adversus vires hostium, non adversus calamitates contendere; polliceturque præstaturum se ea Dario, si secundus sibi, non par haberi velit. Caterum neque mundum posse duobus solibus regi: neque orbem summa duo regna salvo statu terrarum habere: proinde aut deditio- nem ea die, aut in posteram, aciem paret: nec polliceatur sibi aliam, quam sit expertus, victoriam.* Po- stera die aciem producunt: tum repente ante prælium, confectum curis Alexandrum somnus arripuit. Cum ad pugnam solus rex deesset, à Parmenione ægre excitatus, quærentibus somni causas omnibus inter pericula, cum etiam in otio semper parcior fuerit: Magno se æstu liberatum ait, somnumque sibi à repentina securitate datum, quod liceat cum omnibus Darii copiis configere; veritum se longam belli moram, si Persæ exercitum divisissent. Ante prælium utraque acies hostibus spectaculo fuit. Macedones multitudinem hominum, corporum magnitudinem, armorumque pulchritudinem mirabantur: Persæ à tam paucis victa suorum tot millia, stupebant. Sed nec duces circumire suos cessabant. Darius vix de- nis armatis singulos hostes, si divisio fieret, eve- nire dicebat. Alexander Macedonas monebat, ne multitudinem hostium, nec corporis magnitudine, vel coloris novitate moverentur: tantum meminisse ju- bet, cum iisdem se tertio pugnare; nec meliores factos putarent fuga, cum in aciem secum tam tristem me- moriam cadum suarum, & tantum sanguinis duobus præliis fusi ferrent: & quemadmodum Dario mayo- rem.

rem turbam hominum esse, sic virorum sibi. Hortatur spernant illam aciem auro & argento fulgentem, in qua plus prædæ, quam periculi sit; cum victoria non armorum decore, sed ferri virtute quaeratur. Post hæc prælium committitur. Macedones in ferrum cum contemptu toties à se victi hostis ruebant: contra Persæ mori, quam vinci præoptabant. Raro ullo prælio tantum sanguinis fusum est. Darius cum vinci suos videret, mori voluit & ipse; sed à proximis fugere compulsus est. Suadentibus deinde quibusdam, ut pons Cydni fluminis, ad iter hostium impediendum, intercluderetur; Non ita se salutis suæ velle consultum ait, ut tot millia sociorum hosti objiciat: debere & aliis fugæ viam patere, qua patuerit sibi. Alexander autem periculosissima quæque aggrediebatur; & ubi confertissimos hostes acerrime pugnare conspexisset, eo se semper ingerebat, periculaque sua esse, non militum volebat. Hoc prælio Asiæ imperium rapuit, quinto post acceptum regnum anno; cujus tanta felicitas fuit, ut post hoc nemo rebellare ausus sit; patienterque Persæ post imperium tot annorum, jugum servitutis acceperint. Donatis refectionisque militibus xxxiv. diebus prædā recognovit. In urbe deinde Susa XL. millia talentum invenit. Expugnat & Persépolim, caput Persici regni, urbem multis annis illustrem, refertamque orbis terrarum spoliis, quæ interitu ejus primum apparuere. Inter hæc DCCC. admodum Græci occurrunt Alexandro, qui poenam captivitatis truncata corporis parte tulerant; rogantes, ut sicuti Græciam, se quoque ab hostium crudelitate vindicaret. Data potestate redeundi, agros accipere maluerunt, ne non tam gaudium parentibus,

tentibus, quam detestandum sui conspectum reportarent. Interea Darius in gratiam victoris à cognatis suis, aureis compedibus catenisque in vico Parthorum Thara vincitur. Credo ita diis immortalibus judicantibus, ut in terra eorum, qui successuri imperio erant, Persarum regnum finiretur. Alexander quoque citato cursu postera die supervenit: ibique cognovit Darium clauso vehiculo per noctem exportatum. Iusso itaque exercitu subsequi, cum sex millibus equitum, fugientem insequitur: in itinere multa & periculosa praelia facit. Emenso deinde multa millia passuum, cum nullum Darii indicium reperisset, respirandi equis data potestate, unus ex militibus, dum ad fontem proximum pergat, in vehiculo Darium, multis quidem vulneribus confossum, sed spirantem adhuc invenit: qui applicito captivo, cum civem ex voce cognovisset, id saltem presentis fortunæ solatium habere se dixit, quod apud intellecturum locuturus esset, nec incassum postremas voces emissurus. Perferri hæc Alexandro jubet, se nullis in eum meritorum officiis, maximorum illi debitorem mori, quod in matre liberisque suis, regium ejus, non hostilem animum expertus, felicius hostem quam cognatos sortitus sit: quippe matri & liberis suis ab eodem hoste vitam datam: sibi à cognatis ereptam, quibus & vitam, & regna dederit: Quamobrem gratiam illis eam futuram, quam ipse victor volet. Alexandro referre se, quam solam moriens potest, gratiam: precari superum inferumque numina, & regales deos, uti illi terrarum omnium victori contingat imperium. Pro se justam magis, quam gravem sepulture veniam orare. Quod ad ultionem pertineat, jam non suam, sed exempli, communemque omnium regum esse causam, quam

quam negligere, illi & indecorum & periculosum esse: quippe cum in altero iustitiæ ejus, in altero etiam utilitatis causa versetur. In quam rem unicum pignus fidei regiæ, dexteram se ferendam Alexandro dare. Post hæc porrecta manu exspiravit. Quæ ubi Alexandro nuntiata sunt, viso corpore defuncti, tam indignam illo fastigio mortem lacrymis profecutus est; corpusque regio more sepeliri, & reliquias ejus, majorum tumulis inferri jussit.

LIBER XII.

Breviarium.

Alexandri in retinendo milite solertia. Græci bellum absente Alexandro reparant. Alexander Rex Epiri Italiam turbat, & tandem in pugna cadit; Scythæ Alexandri præfectum & exercitum internecione delent. Alexandri simulatio, ambitio, cum Thalestri concubitus, luxus & profusiones. Qua ratione Macedones tumultuantes in officio continuerit. In domesticos suos ferrum stringit & nova ratione adversarios ulciscitur, populos multos subigit, & Bessum Darii interfectorem de medio tolli curat. In convivio mactat Clitum amicum, quem frustra desiderat peccati sera pœnitentia ductus: Ad ingenium reversus in prudentes consiliarios sedit: ad Orientem statuit imperii limites. Bacchi vestigiis alectatur: Herculisque gesta superare contendit. Porum pralio superatum regiè excipit & dimittit: multis populis expugnatis quietem exercitui concedere velle videtur. Bellum instaurat. In Sycambrorum Urbe de vita certat & periclitatur. Ab amicis periculo ereptus, Oceanum lustrat: terminos imperii statuit: præfectos vita privat & ad nuptias applicat animum. Liberalitas, munificentia & severitas ejusdem. Qua ratione Macedones seditiosos ad officium revocaverit. Hephaestionis obitus & tumulus. Dum occidentales Provincia manus porrigunt,

gunt. Alexander in lethalem morbum incidit Babylonem pergens. Alexander Antipatri artibus veneno extinguitur. Alexandri moribundi novissima verba. Eiusdem Alexandri Magni elogium.

Alexander in persequendo Dario amissos milites, magnis funerum impensis extulit; reliquis expeditionis ejus sociis, tredecim millia talentum divisit. Equorum major pars æstu amissa, inutilesque etiam qui superfu-
 fuerant, facti. Pecunia omnis centum nonaginta millia talentum Ecbatana congesta, ei-
 que Parmenio præpositus. Dum hæc aguntur, epistolæ Antipatri Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis regis Spartanorum in Græcia; bellum Alexandri regis Epiri in Italia; bellum Sopyrionis præfecti ejus in Scythia, continebatur. Quibus varie affectus, plus tamen latitiæ cognitis mortibus duorum æmulorum regum, quam doloris amissi cum Sopyrione exercitus, suscepit. Namque post profecti-
 onem Alexandri, Græcia ferme omnis in occasionem recuperandæ libertatis, ad arma concurrerat, auctoritatem Lacedæmoniorum secuta, qui Philippi Alexandrique pacem soli spreverant, & leges respuerant. Dux hujus belli Agis rex Lacedæmoniorum fuit; quem motum Antipater contractis militibus, in ipso ortu oppressit. Magna tamen utrinque cædes fuit. Agis rex cum suos terga dantes videret, dimissis satellitibus, ut Alexandro felicitate, non virtute inferior videretur, tantam stragem hostium edidit, ut agmina interdum fugaret. Ad postremum, etsi à multitudine victus, gloria
 tamen

tamen omnes vicit. Porro Alexander rex Epiri, in Italiam à Tarentinis, auxilia adversus Brutios deprecantibus, sollicitatus, ita cupide profectus fuerat, veluti in divisione orbis terrarum, Alexandro Olympiadis sororis suæ filio Oriens, sibi Occidens forte contigisset; non minorem rerum materiam in Italia, Africa, Siciliaque, quam ille in Asia, & in Persis habiturus. Huc accedebat, quod sicut Alexandro Magno Delphica oracula insidias in Macedonia, ita huic responsum Dodonæi Iovis urbem Pandosiam, amnemque Acherusium prædixerat. Quæ utraque cum in Epiro essent, ignarus eadem & in Italia esse, ad declinanda fatorum pericula, peregrinam militiam cupidius elegerat. Igitur, cum in Italiam venisset, primum illi bellum cum Appulis fuit: quorum cognitio urbis fato, brevi post tempore pacem & amicitiam cum rege eorum fecit. Erat namque tunc temporis urbs Appulis Brundisiū, quam Ætoli, sequuti tum fama rerum in Troja gestarum clarissimum ac nobilissimum ducem Diomedem, condiderant: sed pulsi ab Appulis, consulentes oracula, responsum acceperant, locum quem repetissent, perpetuo possessuros. Hac igitur ex causa, per legatos cum belli comminatione, restitui sibi ab Appulis urbem postulaverant. Sed ubi Appulis oraculum innouit, interfectos legatos in urbe sepelierant, perpetuam ibi sedem habituros. Atque ita defuncti responso, diu urbem possederunt. Quod factum cum cognovisset Alexander, antiquitatis fata veneratus, bello Appullorum abstinit. Gessit & cum Bruttiis Lucanisque bellum; multasque urbes cepit: tum & cum Metapontinis, & Pediculis, & Romanis, foedus amici-

amicitiamque fecit. Sed Bruttii Lucanique, cum auxilia à finitimis contraxissent, acrius bellum repetivere. Ibi rex juxta urbem Pandosiam, & flumen Acheronta, non prius fatalis loci cognito nomine quam occideret, interficitur; moriensque, non in patria fuisse sibi periculofam mortem, propter quam patriam fugerat, intellexit. Corpus ejus Thurii publice redemptum sepulturæ tradiderunt. Dum hæc aguntur in Italia, Sopyrion quoque, præfectus Ponti ab Alexandro Magno relictus, ociosum se ratus, si nihil & ipse gessisset, adunato XXX. millium exercitu, Scythis bellum intulit: Cæsusque cum omnibus copiis, pœnas temere illati belli genti innoxia, luit. Hæc cum nuntiata in Parthis Alexandro essent, simulato mœrore, propter Alexandri cognationem, exercitui suo triduum luctum indixit. Omnibus deinde, velut perpetrato bello, reditum in patriam expectantibus, conjugesque ac liberos suos animo jam quodammodo complectentibus, ad concionem exercitum vocat: *ibi nihil actum tot egregiis praliis ait, si incolumis Orientalis barbaria relinquatur; nec se corpus, sed regnum Darii petisse; persequendosque esse eos, qui à regno defece- rint.* Hac oratione velut ex integro incitatis militum animis, Hyrcaniam, Mardosque subegit. Ibi ei occurrit Thalestris sive Minithæa Amazonum regica cum ccc. mulieribus, xxv. dierum inter confertissimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quæsitura: cujus conspectus adventusque admirationi omnibus fuit, & propter insolitum foeminis habitum, & propter expetitum concubitus. Ob hoc tredecim diebus otio à rege datis, ut visa est iterum impleffe, discessit. Post hæc Alexander habitum

habitus regum Persarum, & diadema insolitum antea regibus Macedonicis, velut in leges eorum quos vicerat transfiret, assumit. Quæ ne invidiosius in se uno conspicerentur, amicos quoque suos longam vestem auratam purpureamque sumere jubet. Ut luxum quoque, sicuti cultum Persarum imitaretur, inter pellicum regiarum greges electæ pulchritudinis nobilitatisque, noctium vices dividit. His rebus ingentes epularum apparatus adjicit, ne jejuna & destructa luxuria videretur, conviviumque juxta regiam magnificentiam ludis exornat: immemor prorsus, tantas opes amitti his moribus, non quæri solere. Inter hæc indignatio omnium totis castris erat, à Philippo illum patre tantum degeneravisse, ut etiam patriæ nomen ejuraret, moresque Persarum assumeret, quos propter tales mores vicerat. Sed ne solus vitiis eorum, quos armis subegerat, succubuisse videretur; militibus quoque suis permisit, si quarum captivarum consuetudine tenerentur, ducere uxores: existimans minorem in patriam reditus cupiditatem futuram, habentibus in castris imaginem quandam larium, ac domesticæ sedis: simul & laborem militiæ molliorem fore dulcedine uxorum. In supplementa quoque militum, minus exauriri posse Macedoniam, si veteranis patribus tyrones filii succederent, militaturi in vallo, in quo essent nati; constantioresque futuri, si non solum tyrocinia, verum & incunabula in ipsis castris posuissent. Quæ consuetudo in successores quoque Alexandri mansit. Igitur & alimenta pueris statuta; & instrumenta armorum equorumque juvenibus data; & patribus, pro numero filiorum, præmia statuta.

Si

Si quorum patres occidissent, nihilominus pupilli stipendia patrum trahebant; quorum pueritia inter varias expeditiones, militia erat. Itaque à parvula ætate periculis laboribusque indurati, invictus exercitus fuere: neque castra aliter quam patriam, neque pugnam aliud unquam quam victoriam duxere. Hæc suboles nomen habuit Epigoni. Parthis deinde domitis, præfectus his statuitur ex nobilibus Persarum Andragoras: unde postea originem Parthorum reges habuere. Interea Alexander non regio, sed hostili odio sævire in suos cœpit. Maxime indignabatur carpi se sermonibus suorum, Philippi patris, patriæque mores subvertisse. Propter quæ crimina, Parmenion quoque senex, dignitate regi proximus, cum Philota filio, de utroque prius quæstionibus habitis, interficitur. Fremere itaque omnes universis castris cœpere, innoxii senis filiique casum miserantes; interdum se quoque non debere melius sperare dicentes. Quæ cum nuntiata Alexandro essent, verens ne hæc opinio etiam in Macedoniam divulgaretur, & ne victoriæ gloria sævitiae maculâ infuscaretur, simulat se ex amicis quosdam in patriam victoriæ nuntios missurum. Hortatur milites suis scribere, rariorem habituros occasionem, propter militiam remotiorem. Dados fasces epistolarum tacite ad se deferri jubet: ex quibus cognito de se singulorum iudicio, in unam cohortem eos qui de rege durius opinati fuerant, contribuit, aut consumpturus eos, aut in ultimis terris in colonias distributurus. Inde Drancas, Evergetas, Parymas, Parapammēnos, Adaspīos, cæterosque populos, qui in radice Caucaſi morabantur, subegit. Interea unus
ex ami-

ex amicis Darii Bessus, vinctus perducitur, qui regem non solum prodiderat, verum & interfecerat. Quem in ultionem perfidiæ excruciantum fratri Darii tradidit; reputans non tam hostem suum fuisse Darium, quam amicum ejus, à quo esset occisus. Et ut his terris nomen relinqueret, urbem, Alexandriam super amnem Tanaim condidit, intra diem septimum decimum muro vi. millium passuum consummato, translatis eo trium civitatum populis, quas Cyrus condiderat. In Bactrianis quoque Sogdianisque xii. urbes condidit, distributis his, quoscunque in exercitu seditiosos habebat. His ita gestis solemni die amicos in convivium vocat; Vbi orta inter ebrios rerum à Philippo gestarum mentione, præferre se patri ipse, rerumque suarum magnitudinem extollere cælo tenus cœpit, assentante majore convivarum parte. Itaque cum unus è senibus Clitus, fiducia amicitiae regiae, cujus palmam tenebat, memoriam Philippi tueretur, laudaretque ejus res gestas; adeo regem offendit, ut telo à satellite rapto, eundem in convivio trucidaverit. Qua cæde exultans, mortuo patrocinium Philippi, laudemque paternæ militiæ objectabat. Postquam satiatus cæde animus conquievit, & in iræ locum successit æstimatio, modo personam occisi, modo causam occidendi considerans, pigere eum facti cœpit: quippe paternas laudes tam iracunde accepisse se, quam nec convitia debuisset; amicumque senem & innoxium à se occisum inter epulas & pocula, dolebat. Eodem igitur furore in poenitentiam, quo pridem in iram versus, mori voluit. Primum in fletus progressus, amplecti mortuum, vulnera tractare, & quasi audienti

confiteri dementiam; arreptum telum in se
vertit: peregissetque facinus, nisi amici inter-
venissent. Mansit hæc voluntas moriendi et-
iam sequentibus diebus. Accesserat enim pœ-
nitentiæ, nutricis suæ & sororis Cliti recorda-
tio; cujus absentis eum maxime pudebat: tam
foedam illi alimentorum suorum mercedem
redditam, ut in cujus manibus pueritiam ege-
rat, huic juvenis, & victor, pro beneficiis fu-
nera remitteret. Reputabat deinde, quantum
in exercitu suo, quantum apud devictas gentes
fabularum atque invidiæ, quantum apud cæ-
teros amicos metum & odium sui fecerit:
quam amarum & triste reddiderit convivium
suum; non armatus in acie, quam in convivio
terribilior. Tunc Parmenion & Philotas, tunc
Amyntas consobrinus, tunc noverca fratres-
que interfecti: tunc Attalus, Eurylochus, Pau-
sanius, aliique Macedoniæ extincti principes,
occurrebant. Ob hæc illi quattriduo perseve-
rata inedia est, donec exercitus universi preci-
bus exoratus est, precantis ne ita mortem u-
nius doleat, ut universos perdat, quos in ulti-
mam deductos Barbariam, inter infestas, & ir-
ritatas bello gentes, destituat. Multum profue-
re Callisthenis philosophi preces, condiscipu-
latu apud Aristotelem familiaris illi, & tunc ab
ipso rege ad prodenda memoriæ acta ejus acci-
tus. Revocato igitur ad bellum animo, Cho-
rasmos & Dahas in deditionem accepit. Dein-
de, quod primo ex Persico superbiæ regiæ more
distulerat, ne omnia pariter invidiosiora essent,
non salutari, sed adorari se jubet. Acerrimus
inter recusantes Callisthenes fuit. Quæ res &
illi, & multis principibus Macedonum exitio
fuit: siquidem sub specie insidiarum omnes
inter-

interfecti. Retentus tamen est à Macedonibus mos salutandi regis, explosa adoratione. Post hæc Indiam petit, ut Oceano, ultimoq; Oriente finiret imperium. Cui gloriæ, ut etiam exercitus ornamenta convenirent, phaleras equorum, & arma militum, argento inducit; exercitumque suum, ab argenteis clypeis, Argyraspidas appellavit. Cum ad Nyfam urbem venisset, oppidanis non repugnantibus, fiducia religionis Liberi patris, à quo condita urbs erat, parcì jussit: latus non militiam tantum, verum & vestigia se dei sequutum. Tunc ad spectaculum sacri montis duxit exercitum, naturalibus bonis, vite, hederaque non aliter vestiti, quam si manu cultus, colentiumque industria exornatus esset. Sed exercitus ejus, ubi ad montem accessit, repentino impetu mentis, in sacros dei ululatus instinctus, cum stupore regis, sine noxa discurrit: ut intelligeret, non tam oppido se parcendo, quam exercitui suo consuluisse. Inde montes Dædalos, regnaque Cleofidis reginæ petit. Quæ cum se dedidisset ei, concubitu redemptum regnum ab Alexandro recepit; illecebris consecuta, quod virtute non potuerat: filiumque ab eo genitum, Alexandrum nominavit, qui postea regnum Indorum potitus est. Cleofis regina, propter prostratam pudicitiam, scortum regium ab Indis exinde appellata est. Peragrata India, cum ad saxum miræ asperitatis & altitudinis, in quod multi populi confugerant, pervenisset, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem saxi terramotu prohibitum: Captus itaq; cupidine, Herculis acta superare, cum summo labore ac periculo potitus saxo, omnes ejus loci gentes in dedicationem accipit. Unus ex regibus Indorum fuit,

Porus nomine, viribus corporis, & animi magnitudine pariter insignis, qui bellum jam pridem, audita Alexandri opinione, in adventum ejus parabat. Commisso itaque prælio, exercitum suum Macedonas invadere jubet; sibi regem eorum privatum hostem deposcit. Nec Alexander pugnae moram fecit: sed prima congressione vulnerato equo, cum præceps ad terram decidisset, concursu satellitum servatur. Porus multis vulneribus obrutus capitur. Qui victum se adeo doluit, ut cum veniam ab hoste accepisset, neque cibum sumere voluerit; neque vulnera curari passus sit; ægreque sit ab eo obtentum, ut vellet vivere. Quem Alexander ob honorem virtutis, incolumem in regnum remisit. Duas ibi urbes condidit: unam Nicæam, alteram ex nomine equi Bucephalen vocavit. Inde Adrestas, Gesteanos, Præsidas, Gangaridas, cæsis eorum exercitibus, expugnat. Cum ad Cuphites venisset, ubi eum hostium ducenta millia equitum opperiebantur, exercitus omnis, non minus victoriarum numero, quam laboribus fessus, lachrymis eum deprecatur, finem tandem belli faceret; aliquando patriæ, reditusque meminisset; respueretur militum annos, quibus vix ætas ad reditum sufficeret: ostendere alius caniciem, alius vulnera, alius ætate consumpta corpora, alius cicatricibus exhausta: solos se esse qui duorum regum, Philippi Alexandrique, continuam militiam pertulerint. Tandem orare, ut reliquias saltem suas paternis sepulchris reddat, quorum non studiis deficiatur, quam annis: Ac si non militibus, vel ipse sibi parcat, ne fortunam suam nimis onerando fatiget. Motus his tam justis precibus, velut in finem victoriæ, castra

castra solito magnificentiora fieri iussit, quorum molitionibus & hostis terreretur, & posteris admiratio sui relinqueretur. Nullum opus milites latius fecere. Itaque caesis hostibus, cum gratulatione in eadem reverterunt. Inde Alexander ad amnem Acesinem pergit: per hunc in Oceanum devehitur. Ibi Hiacensanas Sileosque quos Hercules condidit, in deditionem accepit. Hinc in Ambros & Sugambros navigat. Quæ gentes eum armatis LXXX. millibus peditum, & LX. millibus equitum excipiunt. Cum prælio victor esset, exercitum ad urbem eorum ducit. Quam desertam à defensoribus, cum de muro, quem primus ceperat, animadvertisset, in urbis planiciem sine ullo satellite defiliit. Itaque cum eum hostes solum conspexissent, clamore edito, undique concurrunt, si possint in uno capite orbis bella finire, & ultionem tot gentibus dare. Nec minus Alexander constanter restitit, & unus adversus tot millia præliatur. Incredibile dictu est, ut eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus laceffentium clamor terruerit; solus tot millia ceciderit ac fugaverit. Vbi vero obrui multitudine se vidit, trunco se, qui tum propter murum stabat, applicuit: cujus auxilio tutus, cum diu agmen sustinuisset, tandem cognito periculo ejus, amici ad eum defiliunt; ex quibus multi caesi: præliumque tamdiu anceps fuit, quoad omnis exercitus, muris dejectis, in auxilium veniret. In eo prælio sagitta sub mamma trajectus, cum sanguinis fluxu deficeret, genu posito tam diu præliatus est, donec eum, à quo vulneratus fuerat, occideret. Curatio vulneris gravior ipso vulnere fuit. Itaque ex

magna desperatione tandem salutis redditus, Polyperchonta cum exercitu Babyloniam mittit. Ipse cum lætissima manu navibus conscensis, Oceani littora peragrat. Cum venisset ad urbem Ambigeri regis, oppidani invictum ferro audientes, sagittas veneno armant: atque ita gemino mortis vulnere, hostem à muris summoventes, plurimos interficiunt. Cum inter multos vulneratus etiam Ptolemæus esset, moriturusque jamjam videretur, per quietem regi monstrata in remedia veneni herba est, qua in potu accepta, statim periculo liberatus est; majorque pars exercitus hoc remedio servata. Expugnata deinde urbe, reversus in naves, Oceano libamenta dedit, prosperum in patriam reditum precatus: ac veluti curru circa metam actō, positis imperii terminis, quatenus aut terrarum solitudines prodire passæ sunt, aut mare navigabile fuit, secundo æstu ostio fluminis Indi invehitur. Ibi in monumenta rerum à se gestarum, urbem Barcen condidit; arasque statuit, relicto ex numero amicorum, littoralibus Indis præfecto. Inde iter terrestre facturus, cum arida loca medii itineris dicerentur, puteos opportunis locis fieri præcipit, quibus ingenti dulci aqua inventa, Babyloniam redit. Ibi multæ devictæ gentes, præfectos suos accusaverunt; quos sine respectu amicitiae, Alexander in conspectu legatorum necari iussit. Filiam post hæc Darii regis, Statiram, in matrimonium recepit: sed & optimatibus Macedonum lectas ex omnibus gentibus nobilissimas virgines tradidit, ut communi facto crimen regis levaretur. Hinc ad concionem exercitum vocat: & promittit se æs alienum omnium

omnium propria impensa soluturum, ut prædam præmiaque integra domos ferant. Insignis hæc munificentia non summa tantum, verumetiam titulo muneris fuit, nec à debitoribus magis, quam à creditoribus gratius excepta: quoniam utrisque exactio pariter ac solutio difficilis erat. XX. millia talentum in hos sumtus expensa. Dimissis veteranis, exercitum junioribus supplet. Sed retenti veteranorum discessum ægre ferentes, missionem & ipsi flagitabant: nec annos, sed stipendia sua numerari jubebant: pariter in militiam lectos, pariter sacramento solvi, æquum censentes: nec jam precibus, sed convitio agebant, jubentes eum solum cum patre suo Ammone inire bella, quatinus milites suos fastidiat. Contra ille nunc castigare milites; nunc lenibus verbis monere, ne gloriosam militiam seditionibus infuscarent. Ad postremum cum verbis nihil proficeret; ad corripiendos seditionis auctores, è tribunali in concionem armatam inermis ipse defiliit, & nemine prohibente, XIII. correptos, manu sua ipse ad supplicia duxit: tantam vel illis moriendi patientiam metus regis, vel huic exigendi supplicii constantiam disciplina militaris dabat. Inde separatim auxilia Persarum in concione alloquitur. Laudat perpetuam illorum, tum in se, tum in pristinos reges fidem; sua in illos beneficia commemorat; ut nunquam quasi victos, sed veluti victoriæ socios habuerit: denique se in illorum, non illos in gentis suæ morem transisse: affinitatibus connubiorum victos victoribus miscuisse: Nunc quoque ait, custodiam corporis sui non Macedonibus tantum se, verum & illis crediturum. Atque ita mille ex his juvenes in numerum satellitum legit:

auxiliorum quoque portionem, formatam in disciplinam Macedonum, exercitui suo miscet. Quam rem ægre Macedones tulerunt, jactantes, hostes suos in officium suum à rege subiectos. Tunc universi flentes, regem adeunt, orant suppliciis suis potius faturet se, quam contumeliis. Qua modestia obtinuerunt, ut undecim millia militum veteranorum exauctoraret. Sed & ex amicis dimissi senes, Polypérchon, Clytus, Gorgias, Polydamas, Amadas, Antigenes. Dimissis his, Craterus præponitur, jussus præesse Macedonibus in Antipatri locum; Antipatrumque cum supplemento tyronum in locum ejus evocat: stipendia revertentibus, veluti militantibus, data. Dum hæc aguntur, unus ex amicis ejus Ephæstion decessit, dotibus primo formæ pueritiæque, mox obsequiis regi percharus: quem contra decus regium, Alexander diu luxit: tumulumque ei x i i. millium talentorum fecit; eumque post mortem coli ut deum jussit. Ab ultimis littoribus Oceani Babyloniam revertenti, nuntiat legationes Carthaginienfium, ceterarumq; Africæ civitatum, sed & Hispaniarum, Sicilia, Galliæ, Sardinia, nonnullas quoque ex Italia, ejus adventum Babyloniam operiri. Adeo universum terrarum orbem nominis ejus terror invaserat, ut cunctæ gentes, veluti destinato sibi regi adularentur. Hac igitur ex causa Babyloniam festinanti, veluti conventum terrarum orbis acturo, quidam ex Magis prædixit, ne urbem introiret, testatus hunc locum ei fatalem fore. Ob hoc omissa Babylonia, in Bursiam urbem trans Eufraten, desertam olim, concessit. Ibi ab Anaxarcho philosopho compulsus est rursus Magorum prædicta contemnere, ut falsa

ut falsa & incerta; & si fatis consent, ignota mortalibus: at si naturæ debeantur, immutabilia. Reversus igitur Babyloniam, multis diebus otio datus, intermissum olim convivium solemniter instituit: totusque in lætitiā effusus, cum diei noctem pervigilem junxisset, recedentem jam è convivio Medius Thessalus, instaurata comessatione, & ipsum & sodales ejus invitat. Accepto poculo, media portione repente veluti telo confixus, ingemuit, elatusque è convivio semianimis, tanto dolore cruciatus est, ut ferrum in remedia posceret, tantumque hominum velut vulnera indolesceret. Amici causam morbi, intemperiem ebrietatis disseminaverunt: re autem vera insidiæ fuerunt, quarum infamiam successorum potentia oppressit. Auctor insidiarum Antipater fuit, qui cum carissimos amicos ejus interfectos videret: Alexandrum Lyncistarum generum suum occisum: se magnis rebus in Græcia gestis, non tam gratum apud regem, quam invidiosum esse: à matre quoque ejus Olympiade variis se criminationibus vexatum: Huc accedebant ante paucos dies, supplicia in præfectos devictarum nationum crudeliter habitata. Ex quibus rebus se quoque à Macedonia non ad societatem militiæ, sed ad poenam evocatum arbitrabatur. Igitur ad occupandum regem, Cassandrum filium dato veneno subornat, qui cum fratribus Philippo & Iolla ministrare regi solebat: cujus veneni tanta vis fuit, ut non ære, non ferro, non testa contineretur, nec aliter ferri, nisi in ungula equi potuerit: præmonito filio, ne alii quam Thessalo, & fratribus crederet. Hac igitur ex causa, apud Thessalum, paratum, repetitumque

convivium est. Philippus & Iollas prægustare ac temperare potum regis soliti, in aqua frigida venenum habuerant, quam prægustatæ jam potioni supermiserunt. Quarto die Alexander indubitatam mortem sentiens, agnoscere se fatum domus majorum suorum ait: nam plerosque Æacidarum intra trigesimum annum defunctos. Tumultuantes deinde milites, insidiis perisse regem suspicantes, ipse sedavit; eosque omnes cum prolatus in editissimum urbis locum esset, ad conspectum suum admisit, osculandamque dextram suam flentibus porrexit. Cum lacrymarent omnes, ipse non sine lacrymis tantum, verum etiam sine ullo tristioris mentis argumento fuit, ut quosdam impatientius dolentes consolatus sit: quibusdam mandata ad parentes eorum dededit: adeo, sicuti in hostem, ita & in mortem invictus animus fuit. Dimissis militibus, amicos circumstantes percontatur, videantur ne similem sibi reperturi regem. Tacentibus cunctis, tum ipse, ut hoc nesciat, ita illud scire, vaticinarique se, ac pene oculis videre dixit, quantum sit in hoc certamine sanguinis fusura Macedonia; quantis cædibus, quo cruore, mortuo sibi parentatura. Ad postremum, corpus suum in Ammonis templo condi jubet. Cum deficere eum amici viderent, quærunt, *quem imperii faciat heredem*: Respondit, *Dignissimum*. Tanta illi magnitudo animi fuit, ut cum Herculem filium, cum fratrem Aridæum, cum Roxanem uxorem prægnantem relinqueret; oblitus necessitudinum, dignissimum nuncuparet heredem. Prorsus quasi nefas esset, viro forti alium quam virum fortem succedere; aut tanti regni opes aliis, quam probatis relinqui.

Hac

Hac voce veluti bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiæ misisset, ita omnes in æmulationem confurgunt, & ambitione vulgi tacitum favorem militum quærunt. Sexta die præclusa voce, exemptum digito anulum Perdiccæ tradidit: quæ res gliscentem amicorum dissensionem sedavit. Nam etsi non voce nuncupatus heres, iudicio tamen electus esse videbatur. Decessit Alexander, mensem unum, annos tres & triginta natus; vir supra humanam potentiam magnitudine animi præditus. Quæ nocte eum mater Olympias concepit, vilâ per quietem est cum ingenti serpente volutari: nec decepta somnio est. nam profecto majus humana mortalitate opus utero tulit: quam cum Æacidarum gens ab ultima sæculorum memoria, & regna patris, fratris, mariti, ac deinceps majorum omnium illustraverint: nullius tamen nomine, quam filii, clarior fuit. Prodigia magnitudinis ejus in ipso ortu nonnulla apparuere. Nam ea die qua natus est, duæ aquilæ tota die præpetes supra culmen domus patris ejus federunt, omen duplicis imperii, Europæ Asiæque præferentes. Eadem quoque die nuntium pater ejus duarum victoriarum accepit; alterius, belli Illyrici; alterius, certaminis Olympici, in quod quadrigarum currus miserat: quod omen universarum terrarum victoriam infanti portendebat. Puer acerrimis litterarum studiis eruditus fuit. Exacta pueritia, per quinquennium sub Aristotele doctore inclyto omnium philosophorum, crevit. Accepto deinde imperio, regem se terrarum omnium ac mundi appellari iussit: tantamque fiduciam sui militibus fecit,

ut illo præfente nullius hostis arma, nec inermes, timuerint. Itaque cum nullo hostium unquam congressus est, quem non vicerit: nullam urbem obsedit, quam non expugnaverit: nullam gentem adiit, quam non calcaverit. Victus denique ad postremum est, non virtute hostili, sed insidiis suorum, & fraude civili.

LIBER

LIBER XIII.

Breviarium.

Luētus post Alexandri Magni excessum : Macedonum ingratitude : Ducum ambitio, militumque avaritia. De Alexandri successore. Ducum exercitus sententiæ pugnantes. Perdiccæ sententiæ reclamant pedites ; unde tumultus & seditio ; cui Perdicca prudenter medetur. Aridaō Rege designato Perdicca & alii Duces , seu Principes provincias dividunt. Bellum pro Graciæ libertate ab Atheniensibus & Ætolis reparatum. Demosthenis pro patria labores : Antipatri obsidio & liberatio. Perdicca Cappadoces prælio fatigat. Bellum inter Antigonum & Perdiccam. Ptolomæi solers industria. De origine urbis Cyrenes digressio. Ptolomæus bellum parat in Perdiccam. Eumenis res fortiter & fœliciter gesta.

EXtincto in ipso ætatis ac victoriarum flore Alexandro Magno, triste apud omnes, tota Babylone silentium fuit. Sed nec devictæ gentes fidem nuntio habuerunt, quod ut invictum regem, ita immortalem esse crediderant ; recordantes, quoties præsentī morte ereptus esset : quam sæpe pro amisso, repente se non sospitem tantum suis, verum etiam victorem obtulisset. Ut vero mortis ejus fides adfuit, omnes barbaræ gentes paulo ante ab eo devictæ, non ut hostem, sed ut parentem luxerunt,

runt. Mater quoque Darii regis, quam amisso filio, à fastigio tantæ majestatis in captivitatem redactam, indulgentia victoris, in eam diem vitæ non poenituerat, audita morte Alexandri, mortem sibi ipsa conscivit; non quod hostem filio præferret: sed quod pietatem filii in eo, quem ut hostem timuerat, experta esset. Contra Macedones versa vice, non ut civem, ac tantæ majestatis regem, verum ut hostem amissum, gaudebant: severitatem nimiam, & assidua belli pericula execrantes. Huc accedebat, quod principes regnum & imperia, vulgus militum thesauros & grande pondus auri, velut inopinatam prædam, spectabant: illi successionem regni, hi opum ac divitiarum hereditatem cogitantes. Erant enim in thesauris quinquaginta millia talentum, & in annuo vectigali tributo, tricena millia. Sed nec amici Alexandri frustra regnum spectabant. nam ejus virtutis ac venerationis erant, ut singulos reges putares. Quippe ea formæ pulchritudo, & proceritas corporis, & virium ac sapientiæ magnitudo in omnibus fuit, ut qui eos ignoraret, non ex una gente, sed ex toto terrarum orbe electos judicaret. Neque enim unquam ante Macedonia, vel ulla gens alia, tam clarorum virorum proventu floruit: quos primo Philippus, mox Alexander tanta cura legerat, ut non tam ad societatem belli, quam in successionem regni, electi viderentur. Quis igitur miretur, talibus ministris, orbem terrarum victum, cum exercitus Macedonum tot, non ducibus, sed regibus regeretur? qui nunquam sibi reperissent pares, si non inter se concurrissent: multosque Macedonia pro uno Alexandros habuisset, nisi fortuna eos æmulatione virtutis

[Θ]

[Θ]

[Θ]

[Θ]

[Θ]

[Θ]

[Θ]

[Θ]

virtutis in perniciem mutuam armasset. Ceterum occiso Alexandro, non ut læti, ita & securi fuere, omnibus unum locum competentibus: nec minus milites, quàm invicem se timebant, quorum & libertas solutior, & favor incertus erat. Inter ipsos vero æqualitas discordiam augebat, nemine tantum ceteros excedente, ut ei aliquis se submitteret. Armati itaque in regiam cocunt, ad formandum rerum præsentium statum. Perdicca censebat Roxanis expectari partum, quæ exacto mense octavo, matura jam ex Alexandro erat; & si puerum peperisset, hunc dari successorem patri. Meleager negat differenda in partus dubios consilia: nec expectandum dum reges nascerentur, cum jam genitis uti liceret: seu puer illis placeat, esse Pergami filium Alexandri natum ex Barsine, nomine Herculem: seu mallent juvenem, esse in castris fratrem Alexandri Aridaum, comem, & cunctis non suo tantum, verum & patris Philippi nomine acceptissimum. Ceterum Roxanen esse originis Persicæ: nec esse fas, ut Macedonibus ex sanguine eorum, quorum regna deleverint, reges constituentur: quod nec ipsum Alexandrum voluisse dicit. Deniq; morientem nullam de eo mentionem habuisse. Ptolemæus recusabat regem Aridaum, non propter maternas modo sordes, quod ex Larissæo scorto nasceretur: sed etiam propter valetudinem majorem, quam patiebatur; ne ille nomen regis, aliud imperium teneret: melius esse ex his legi, qui pro virtute regi suo proximi fuerint, qui provincias regant, quibus bella mandentur, quam sub persona regis indignorum subjiciantur imperio. Vicit Perdiccæ sententia, consensu universorum. Placuit itaque Roxanis expectari partum; & si puer natus fuisset, tutores Leonatum, Perdiccam, Crateron, & Antipatrum consti-

constituunt, confestimque in tutorum obsequia jurant. Cum equites quoque idem fecissent, pedites indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum Alexandri fratrem regem appellant, satellitesque illi ex turba sua legunt, & nomine Philippi patris vocari jubent. Quæ cum nunciata equitibus essent, legatos ad mitigandos eorum animos, duos ex proceribus, Attalum & Meleagrum mittunt, qui potentiam ex vulgi adulatione quærentes, omissa legatione, militibus consentiunt. Statim & seditio crevit, ubi caput & consilium habere cœpit. Tunc ad delendum equitatum cuncti armati in regiam irrumpunt: quo cognito, equites trepidi ab urbe discedunt, castrisque positis, & ipsi pedites terrere cœperunt. Sed nec procerum inter se odia cessabant. Attalus ad interficiendum Perdiccam ducem partis alterius, mittit: ad quem armatum, & ultro vocantem, cum accedere percussores ausi non fuissent; tanta constantia Perdiccæ fuit, ut ultro ad pedites veniret, & in concionem vocatos edoceret, quod facinus molirentur: *respicerent contra quos arma sumpsisset: non illos Persas, sed Macedonas; non hostes, sed cives esse; plerosque etiam cognatos eorum, certe commilitones, eorundem castrorum ac periculorum socios: edituros deinde egregium hostibus suis spectaculum, ut quorum armis victos se doleant, eorum mutuis cadibus gaudeant, parentaturosque sanguine suo manibus hostium à se interfectorum.* Hæc cum pro singulari facundia sua Perdicca perorasset, adeo movit pedites, ut probato consilio ejus, dux ab omnibus legeretur. Tum equites in concordiam revocati, in Aridæum regem consentiunt. Servata est portio regni Alexandri filio, si natus esset. Hæc agebant,

agebant, posito in medio corpore Alexandri, ut
majestas ejus testis decretorum esset. His ita
compositis, Macedonia & Græciæ Antipater
præponitur: Regiæ pecuniæ custodia Cratero
traditur: castrorum, exercitus, & rerum cura
Meleagro, & Perdiccæ assignatur: jubeturque
Aridæus rex, corpus Alexandri in Hammonis
templum deducere. Tunc Perdicca infensus
seditionis auctoribus, repente ignaro collega,
lustrationem castrorum propter mortem regis,
in posterum edicit. Postquam armatum exer-
citum in campo constituit, consentientibus u-
niversis, evocatos dū transit, de singulis mani-
pulis seditiosos, supplicio tradi occulte jubet.
Reversus inde, inter principes provincias di-
vidit, simul ut & removeret æmulos, & munus
imperii, beneficii sui faceret. Primo, Ptolemæo
Ægyptus, & Africæ Arabiæque pars sorte ve-
nit, quem ex gregario milite Alexander virtutis
causa provexerat: cui ad tradendam provin-
ciam Cleomenes, qui Alexandriam ædificave-
rat, datur. Confinem huic provinciæ Syriam
Laumedon Mitylenæus, Ciliciam Philotas,
Philo Illyrios accipiunt. Mediæ majori Acro-
patos, minori focer Perdiccæ præponitur. Susia-
na gens Scyno, Phrygia major Antigono Phi-
lippi filio assignatur. Lyciam & Pamphiliam
Nearchus, Cariam Cassander, Lydiam Menan-
der sortiuntur. Leonato minor Phrygia evenit:
Thracia & regiones Pontici maris Lyfimacho:
Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data.
Summus castrorum tribunatus Seleuco An-
tiochi filio cessit. Stipatoribus regis satelliti-
busque Cassander filius Antipatri præficitur. In
Bactriana ulteriore, & Indiæ regionibus, prio-
res præf. ei retenti. Terras inter amnes Hyda-
spem

spem & Indum, Taxiles habebat. In colonias in Indis conditas, Pithon Agenoris filius mittitur. Parapammenos, fines Caucaſi montis, Exarches accepit. Aracoſſi Gedroſique Sibyrtio traduntur: Drancæ & Arei Statanori. Bactrianos Amyntas fortitur, Sogdianos Scythæus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanos, Phratarernes Armenios, Tleptolemus Perſas, Peuceſtes Babylonios, Archos Pelafgos, Arceſilaus Meſopotamiam. Cum hæc diſiſio, veluti fatale munus ſingulis contigiffet, ita magna incrementorum materia plurimis fuit. Siquidem non magno poſt tempore, quaſi regna, non præfecturas diſiſſent; ſic reges ex præfectis facti, magnas opes non ſibi tantum paraverunt, verum etiam poſteris reliquerunt. Dum hæc in Oriente aguntur, in Græcia Athenienſes, & Ætoli bellum, quod jam vivo Alexandro moverant, ſummis viribus inſtruebant. Cauſæ belli erant, quod reuerſus ab India Alexander, epiſtolas in Græciam ſcripſerat, quibus omnium civitatum exules, præter cædis damnati, reſtituebantur. Quæ recitata præſente univerſa Græcia, in mercatu Olympiaco, magnos motus fecerunt; quod plurimi non legibus pulſi patria, ſed per factionem principum fuerant, verentibus iſdem principibus, ne revocati potentiores in republica fierent. Palam igitur jam tunc multæ civitates, libertatem bello vindicandam fremebant. Principes tamen omnium Athenienſes & Ætoli fuere. Quod cum nunciatum Alexandro eſſet, mille naves longas focis imperari præceperat, quibus in Occidente bellum gereret; excuſurusque cum valida manu fuerat ad Athenas delendas. Igitur Athenienſes, contracto xxx. milium exercitu,

citu, & c. c. navibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia forte evenerat, gerunt; eumque detrectantem prælium, & Heracleæ urbis mœnibus tuentem se, obsidione cingunt. Eodem tempore, Demosthenes Atheniensis orator, pulsus patria, ob crimen accepti ab Harpalo auri, qui crudelitatem Alexandri fugerat, quod civitatem in ejusdem Alexandri bellum impelleret, forte Megaris exulabat: qui ut missum ab Atheniensibus Hyperidem legatum cognovit, qui Peloponneses in societatem armorum sollicitaret, sequutus eum, Sicyona, Argos & Corinthum, ceterasque civitates, eloquentia sua Atheniensibus junxit. Ob quod factum; missa ab Atheniensibus obviam nave, ab exilio revocatur. Interim in obsidione Antipatri, Leosthenes dux Atheniensium, telo è muris in transeuntem jacto, occiditur. Quæ res tantum animorum Antipatro dedit, ut etiam vallum rescindere auderet. Auxilium deinde à Leonato per legatos petit: qui cum venire cum exercitu nuntiatus esset, obvii ei Athenienses cum instructis copiis fuerunt, ibique, equestri prælio, gravi vulnere ictus extinguitur. Antipater, tametsi auxilia sua videret victa, morte tamen Leonati lætatus est: quippe & æmulum sublatum, & vires ejus accessisse sibi gratulabatur. Statim igitur exercitu ejus recepto, cum par hostibus etiam prælio videretur, solutus obsidione, in Macedoniam concessit. Græcorum quoque copiarum, finibus Græciæ hoste pulso, in urbes dilapsæ. Interea Perdicca, bello Ariarathi regi Cappadocum illato, prælioque victor, nihil præmii præter vulnera & pericula retulit. Quippe hostes ab acie in urbem recepti, occisis conjugibus & liberis,

liberis, domos quisque suas cum omnibus copiis incenderunt. Eodem congestis etiam servitiis, & semetipsos præcipitant, ut nihil hostis victor suarum rerum, præter incendii spectaculo frueretur. Inde, ut viribus auctoritatem regiam acquireret, ad nuptias Cleopatæ sororis Alexandri Magni, & alterius Alexandri quondam uxoris, non aspernante Olympiade matre ejus, intendit: sed prius Antipatrum, sub affinitatis obtentu, capere cupiebat. Itaque fingit se in matrimonium filiam ejus petere, quo facilius ab eo supplementum tyronum ex Macedonia obtineret. Quem dolum præsentiente Antipatro, dum duas eodem tempore uxores quærit, neutram obtinuit. Post hæc bellum inter Antigonom & Perdiccam oritur. Antigono Craterus & Antipater auxilium ferebant; qui facta cum Atheniensibus pace, Polyperchonta Græciæ & Macedoniae præponunt. Perdicca, alienatis rebus, Aridaum, & Alexandri Magni filium in Cappadocia, quorum cura illi mandata fuerat, de summa belli in consilium adhibet. Quibusdam placebat bellum in Macedoniam transferri, ad ipsum fontem & caput regni, ubi & Olympias esset mater Alexandri, non mediocre momentum partium, & civium favor, propter Alexandri Philippique nomina: sed in rem visum est ab Ægypto incipere, ne in Macedoniam profectis, Asia à Ptolemæo occuparetur. Eumeni, præter provincias quas acceperat, Paphlagonia, & Caria, & Lycia, & Phrygia adjiciuntur. Ibi Craterum & Antipatrum opperiri jubetur: adjutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccæ Alcetas, & Neoptolemus: Clito cura classis traditur: Cilicia Philotæ adempta, Philoxeno datur:

datur : ipse Perdicca Ægyptum cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia , in duas partes discurrentibus ducibus , in sua viscera armatur : ferrumque ab hostili bello in civilem sanguinem vertit, exemplo furentium , manus ac membra sua , ipsa cæsura. Sed Ptolemæus in Ægypto, sollerti industria, magnas opes parabat : quippe & Ægyptios insigni moderatione in favorem sui sollicitaverat : & reges finitimos beneficiis obsequiisque devinxerat : terminos quoque imperii, acquisita Cyrene urbe, ampliaverat; actusque jam tantus erat, ut non tam timeret hostes, quam timendus ipse hostibus esset. Cyrene autem condita fuit ab Aristæo, cui nomen Battos propter linguæ obligationem fuit. Hujus pater Cirnus, rex Theramenis insulæ, cum ad oraculum Delphos , propter dedecus adolescentis filii nondum loquentis , deum deprecaturus venisset , responsum accepit , quo jubebatur filius ejus Battus Africam petere , & urbem Cyrenem condere, usum linguæ ibi accepturus. Cum responsum ludibrio simile videretur, propter solitudinem Theramenis insulæ , ex qua coloni ad urbem condendam in Africam tam vastę regionis proficisci jubebantur , res omissa est. Interjecto deinde tempore, velut contumaces, pestilentia Deo parere compelluntur : quorum tam insignis paucitas fuit, ut vix unam navem comple-
rent. Cum venissent in Africam , pulsas accolis, montem Cyran , & propter amœnitatem loci, & propter fontis ubertatem , occupavere. Ibi Battus dux eorum , linguæ nodis solutis, loqui primum cœpit : quæ res animos eorum, ex promissis Dei jam parte percepta , in reliquam spem condendæ urbis accendit. Positis
igitur

igitur castris , opinionem veteris fabulæ accipiunt , Cyrenem , eximia pulchritudinis virginem , à Thessaliæ monte Pelio ab Apolline raptam, perlatamque in ejusdem montis juga, cujus collem occupaverant , à Deo repletam, quatuor pueros peperisse. Nomium, Aristæum, Authocum, Argæum : missos à patre Speo rege Thessaliæ, qui perquirerent virginem, loci amœnitate captos in iisdem terris cum virgine resedisse. Ex his pueris tres adultos in Thessaliam reversos, avita regna recepisse. Aristæum in Arcadia late regnasse, eumque primum, & apium, & mellis usum, & lactis adeo coagula hominibus tradidisse, solstitialesque ortus sideris primum invenisse. Quibus auditis, Battus virginis nomine ex responsis agnito, urbem Cyrenem condidit. Igitur Ptolemæus hujus urbis auctus viribus, bellum in adventum Perdiccæ parabat. Sed Perdiccæ plus odium arrogantia, quam vires hostium nocebant ; quam exosi etiam socii, ad Antipatrum gregatim profugiebant. Neoptolemus quoque in auxilium Eumeni relictus , non solum transfugere , verum etiam prodere partium exercitum voluit. Quā rem cum præsensisset Eumenes, cum proditore decernere prælio necesse habuit. Victus Neoptolemus ad Antipatrū & Polyperchonta profugit; hisque persuadet, ut continuatis mansionibus , læto ex victoria & securo fuga sua, Eumeni superveniant. Sed res Eumenem non latuit : Itaque insidiæ in insidiatores versæ : & qui securum aggressuros se putabant, securis in itinere , & pervigilio noctis fatigatis occursum est. In eo prælio Craterus occiditur. Neoptolemus quoque cum Eumene congressus, diu mutuis vulneribus acceptis colluctatus est; in sum-

in summa victus occumbit. Victor igitur duobus præliis continuis Eumenes, afflictas partes transitione sociorum paululum sustentavit. Ad postremum tamen Perdicca occiso, ab exercitu hostis cum Phytone, & Illyrio, & Alceta fratre Perdiccæ, appellatur : bellumque adversus eos Antigono decernitur.

LIBER XIV.

Breviarium.

Eumenis in bello adversus Antigonum prudentia & fortitudo. Prælio victus obsidetur, liberatur, ad Argyraspidas confugit eosque ad suas partes pertrahit. Dum Argyraspidæ Eumenis imperia contemnunt, hostium virtute superantur. Vnde in Eumenem conjuratio. Eumenis Captivi ad Argyraspidas oratio, qua petit ut sibi inter eos mori liceat. Petitione frustratus proditorum capita devovet, & Antigono victus traditur. Cassander Aridæi vices gerens Græciæ civitates opprimet, & in Macedoniam adversus Olympiadem proficiscitur. Olympias fugit: obsidetur, victori Cassandro se tradit; ejus jussu interficitur.

EVmenes, ut Perdiccam occisum, se hostem à Macedonibus judicatum, bellumque Antigono decretum cognovit; ultro ea militibus suis indicavit, ne fama aut rem in majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret; simul, ut circa se animati essent, cognosceret, sumpturus consilium ex motu universorum. Constantè tamen præfatus est, si cui hæc terrori essent, habere eum discedendi potestatem. Qua voce adeo cunctos in studium partium suarum induxit, ut ultro illum omnes hortarentur, rescisurosque se ferro decreta Macedonum affirmarent. Tunc exercitu in Ætoliam promoto, pecunias

cunias civitatibus imperat; recusantes dare, hostiliter diripit. Inde Sardis profectus est ad Cleopatram, sororem Alexandri Magni, ut ejus voce centuriones principesque confirmarentur, existimatuos ibi majestatem regiam verti, unde soror Alexandri staret. Tanta veneratio magnitudinis Alexandri erat, ut etiam per vestigia mulierum, favor sacraei ejus nominis quæreretur. Cum reversus in castra esset, epistolæ totis castris abjectæ inveniuntur: quibus iis, qui Eumenis caput ad Antigonum detulissent, magna præmia definiebantur. His cognitis, Eumenes vocatis ad concionem militibus, primo gratias agit, *quod nemo inventus esset, qui spem cruenti præmii fidei sacramento anteponeret: deinde callide subnectit, confectas has à se epistolas ad experiundos suorum animos esse. Caterum salutem suam in omnium potestate esse; nec Antigonum, nec quemquam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statuatur.* Hoc facto, & in præsentem labantium animos deterruit; & in futurum providit, ut si quid simile accidisset, non se ab hoste corrumpi, sed ab duce tentari arbitrarentur. Omnes igitur operam suam certatim ad custodiam salutis ejus offerunt. Cum interim Antigonus cum exercitu supervenit, castrisque positus, postera die in aciem procedit. Nec Eumenes moram prælio fecit: quæ victus, in munitum quoddam castellum confugit: ubi cum videret se fortunam obsidionis subiturum, majorem exercitus partem dimisit, ne aut consensu multitudinis hosti traderetur, aut obsidio ipsa multitudine gravaretur. Legatos deinde ad Antipatrum, quod solus par Antigoni viribus videbatur, supplices mittit: à quo cum auxilia Eumeni missa Antigonus

G didi-

didicisset, ab obsidione recessit. Erat quidem solutus ad tempus metu mortis Eumenes: sed nec salutis, dimisso exercitu, magna spes erat. Omnia igitur circumspicienti, optimum visum est, ad Alexandri Magni Argyraspidas, invictum exercitum, & tot victoriarum præfulgentem gloria, decurrere. Sed Argyraspides post Alexandrum omnes duces fastidiebant, sordidam militiam sub aliis, post tanti regis memoriam, existimantes. Itaque Eumenes blandimentis agere; suppliciter singulos alloqui; nunc *commilitones suos*, nunc *patronos* appellans, *periculorum Orientalium socios*: nunc *refugia salutis suæ*, & *unica præsidia* commemorans: *solos esse quorum virtute Oriens sit domitus*; *solos qui militiam Liberi patris, qui Herculis monumenta superarint*: per hos *Alexandrum, magnum factum*; per hos, *divinos honores*, & *immortalem gloriam consequutum*: orat ut non tam ducem se, quam *commilitonem* recipiant, *unumque ex corpore suo esse velint*. Receptus hac lege, paulatim imperium, primum monendo singulos, mox quæ perperam facta erant, blande corrigendo, usurpat: nihil in castris sine illo agi, nihil administrari sine solertia illius poterat. Ad postremum cum Antigonus venire cum exercitu nuntiatum esset, compellit eos in aciem descendere. Ibi dum ducis imperia contemnunt, hostium virtute superantur. In eo prælio non gloriam tantum tot bellorum, cum conjugibus & liberis, sed & præmia longa militia parta, perdiderunt. Sed Eumenes, qui auctor cladis erat, nec aliam spem salutis reliquam habebat, victos hortabatur: Nam & virtute eos superiores fuisse affirmabat: *quippe ab his quinque millia hostium caesa*; & *si in bello perstent, ultro hostes pacem petituros*. Damna, quibus se victos putent,

putent, duo millia mulierum, & paucos infantes, & servitia esse, quæ melius vincendo possint reparare, quam deferendo victoriam. Porro Argyraspides neque fugam se tentaturos dicunt, post damna matrimoniorum, & post conjuges amissas, neque bellum gesturos contra liberos suos; ultroque eum convitiis agitant, quod se post tot annos emeritorum stipendiorum, redeuntes domum cum præmiis tot bellorum, ab ipsa missione rursus in novam militiam, immensaque bella revocaverit, & à laribus jam quodammodo suis, & ab ipso limine patriæ abductos, manibus promissis deceperit: nunc quoque amissis omnibus felicitis militiæ quæstibus, ne victos quidem in misera & inopi senectâ quiescere sinat. Ignaris deinde ducibus, confestim ad Antigonum legatos mittunt, petentes ut sua reddi jubeat. Is redditurum se pollicetur, si Eumenem sibi tradant. Quibus cognitis, Eumenes cum paucis fugere tentavit: sed retractus, desperatis rebus, cum concursus multitudinis factus esset, petit ut postremum sibi alloqui exercitum liceret. Iussus ab universis dicere, facto silentio, laxatisque vinculis, prolatam, sicut erat catenatus, manum ostendit: Cernitis milites, inquit, habitum atque ornamenta ducis vestri, quæ mihi non hostium quisquam imposuit: nam hoc etiam solatio foret. Vos me ex victore victum, vos me ex imperatore captivum fecistis; quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obstricti estis. Sed ista omitto. Neque enim miseros convitia decent. Vnum oro, si propositorum Antigoni in meo capite summa consistit, inter vos me velitis mori. Nam neque illius interest, quemadmodum aut ubi cadam; & ego fuero ignominia mortis liberatus. Hoc si impetro, solvo vos jurejurando, quo toties vos sacramento mihi devovistis. Aut si ipsos pudet roganti vim adhibere,

ferrum huc date; & permittite quod vos facturos pro imperatore iurastis, imperatorem pro vobis sine religione jurisjurandi facere. Cum non obtineret, preces in iram vertit. At vos, ait, devota capita, respiciant dii perjuriorum vindices; talesque vobis exitus dent, quales vos ducibus vestris dedistis. Nempe vos iidem paulo ante & Perdiccæ sanguine estis aspersi, & in Antipatrum eadem moliti. Ipsum denique Alexandrum, si fas fuisset eum mortali manu cadere, interempturi; quod maximum erat, seditionibus agitastis. Ultima nunc ego perfidorum victima, has vobis diras atque inferias dico; ut inopes extorresque omne ævum in hoc castrensi exilio agatis, devorentque vos arma vestra, quibus plures vestros, quam hostium duces absumpsistis. Plenus deinde iræ, custodes suos præcedere ad Antigoni castra cœpit. Sequitur exercitus prodito imperatore suo, & ipse captivus, triumphumque de se ipso ad victoris sui castra ducit; omnia auspicia regis Alexandri, & tot bellorum palmas laureasque una secum victori tradentes: & ne quid deesset pompæ, elephantique quoque, & auxilia Orientalia subsequuntur. Tanto pulchrior hæc Antigono, quam Alexandro tot victoriæ fuerunt; ut cum ille Orientem vicerit, hic etiam eos à quibus Oriens victus fuerat, superaverit. Igitur Antigonus domitores illos orbis, exercitui suo dividit, redditis eorum quæ in victoria ceperat. Eumenem vero, verecundia prioris amicitiae, in conspectum suum venire prohibitum, assignari custodibus præcepit. Interea Eurydice, uxor Aridæi regis, ut Polyperchonta à Græciâ redire in Macedoniam cognovit, & ab eo arcessitam Olympiadem; muliebri æmulatione perculsa, abutens valetudine viri; cujus officia sibi vindicabat, scribit regis

nomine

nomine Polyperchonti, Cassandro exercitum tradat, in quem regni administrationem rex transtulerit: eadem & in Asiam Antigono per epistolas nuntiat. Quo beneficio devinctus Cassander, nihil non ex arbitrio muliebris audaciæ gerit. Deinde profectus in Græciam, multis civitatibus bellum infert: quarum excidio, veluti vicino incendio territi Spartani, urbem quam semper armis, non muris defenderant, tum contra responsa fatorum & veterem majorum gloriam, armis diffisi; murorum præsidio includunt. Tantum eos degeneravisse à majoribus, ut, cum multis sæculis murus urbi civium virtus fuerit, tunc cives salvos se fore non existimaverint, nisi intra muros laterent. Dum hæc aguntur, Cassandrum à Græcia turbatus Macedoniæ status domum revocavit. Namque Olympias mater Alexandri Magni regis, cum Epiro in Macedoniam, prosequente Æacida rege Molossorum, veniret, prohiberi que finibus ab Eurydice & Aridæo rege cœpisset; seu memoria mariti, seu magnitudine filii, & indignitate rei, moti Macedones, ad Olympiadem transiere: cujus jussu & Eurydice, & rex occiditur, sex annis post Alexandrum potitus regno. Sed nec Olympias diu regnavit. Nam cum principum paucissimæ cædes, muliebri magis, quam regio more fecisset, favorē sui in odium vertit. Itaque audito Cassandri adventu, diffisa Macedonibus, cum nuru Roxane, & nepote Hercule, in Pydnam urbem concedit. Proficiscenti Deidamia Æacidæ regis filia, & Thesalonice privigna, & ipsa clara Philippi patris nomine, multæque aliæ principum matronæ, speciosus magis quam utilis grex, comites fuere. Hæc cum nuntiata Cassandro essent,

statim citato cursu Pydnam venit, & urbem ob-
fidione eíngit. Cum fame, ferroque urgeretur
Olympias, longæ obsidionis tædio, pacta salu-
te, victori se tradidit. Sed Cassander ad concio-
nem vocato populo, sciscitaturus quid de O-
lympiade fieri velint, subornat parentes inter-
fectorum, qui sumpta lugubri veste, crudelita-
tem mulieris accusarent; à quibus accensi Ma-
cedones, sine respectu pristinae majestatis, occi-
dendam decernunt: immemores prorsus,
quod per filium ejus, virumque, non solum vi-
tam ipsi inter finitimos tutam habuissent: ve-
rum etiam tantas opes imperiumque orbis
quæsisent. Sed Olympias ubi obstinatos venire
ad se armatos vidit, veste regali, duabus ancillis
innixa, ultro obviam procedit. Qua visa, per-
cussiores attoniti fortuna majestatis prioris, &
tot in ea memoriae occurrentibus regum suo-
rum nominibus, substiterunt; donec à Cassan-
dro missi sunt, qui eam confoderent, non refu-
gientem gladium, nec vulnera: aut muliebri-
ter vociferantem; sed virorum more fortium,
pro gloria veteris prosapiae, morti succumben-
tem, ut Alexandrum posses etiam in moriente
matre cognoscere. Insuper exspirans, capillis
& veste crura contexisse fertur, ne quid posset
in corpore ejus indecorum videri. Post hæc
Cassander Thessalonicen, regis Aridæi filiam,
uxorem ducit: filium Alexandri cum matre, in
arcem Amphipolitanam custodiendos mittit.

LIBER XV.

Breviarium.

Antigoni bellum adversus socios, in quo Demetrius F. superatus pralio. Cassandri infamiliam Alexandri M. Savitia, Antigoni prosperi successus in bello. Lysimachi Antigono oppositi virtutes & praeclare gesta. Novus hostis Antigono accedit, nempe Seleucus, cujus origo, & res gestae subjiciuntur. Antigonus in pralio occumbit.

PErdicca, & fratre ejus, Eumene, ac Polyperchonte, ceterisque ducibus diversae partis occisis, finitum certamen inter successores Alexandri Magni videbatur; cum repente inter ipsos victores nata discordia est: quippe postulantes Ptolemæo, & Cassandro, & Lysimacho, ut pecunia in præda capta, provinciæque dividerentur; Antigonus negavit se in ejus belli præmia socios admissurum, in cuius periculum solus descenderit. Et ut honestum adversus socios bellum suscipere videretur, divulgat, se Olympiadis mortem à Cassandro interfectæ, ulcisci velle, & Alexandri regis sui filium cum matre obsidione Amphipolitana liberare. His cognitis, Ptolemæus & Cassander, inita cum Lysimacho & Seleuco societate, bellum terra marique enixe instruunt. Tenebat Ptolemæus Ægyptum

tum cum Africæ parte majore, & Cyprio, & Phœnicæ. Cassandro parebat Macedonia cum Græcia. Asiam & partes Orientis occupaverat Antigonus, cujus filius Demetrius, prima belli congressione, à Ptolemæo apud Galaman vincitur. In quo prælio major Ptolemæi moderationis gloria, quam ipsius victoriæ fuit. Siquidem & amicos Demetrii non solum cum suis rebus, verum etiam additis insuper muneribus, dimisit; & ipsius Demetrii privatum omne instrumentum, ac familiam reddidit, adjecto honore verborum, non *se propter prædam, sed propter dignitatem inisse bellum*; indignatum quod Antigonus devictis diversæ factionis ducibus, solus communis victoriæ præmia corripuisset. Dum hæc aguntur, Cassander ab Apollonia rediens, incidit in Abderitas, qui propter ranarum muriumque multitudinem relicto patriæ solo, sedes quærebant: veritus ne Macedoniam occuparent, facta pactione, in societatem eos recepit; agrosque iis ultimos Macedonia assignat. Deinde, ne Hercules Alexandri filius, qui fere annos quattuordecim excesserat, favore paterni nominis in regnum Macedonia vocaretur, occidi eum tacite cum matre Barsine jubet, corporaque eorum terra obrui, ne cædes sepultura proderetur: & quasi parum facinoris in ipso primum rege, mox in matre ejus Olympiade, ac filio admisisset; alterum quoque filium cum matre Roxane, pari fraude interficit; scilicet quasi regnum Macedonia, quod affectabat, aliter consequi, quam scelere non posset. Interea Ptolemæus cum Demetrio, navali prælio iterato, congregitur; & amissâ classè, hostique concessa victoria,

etoria, in Ægyptum refugit. Demetrius filium Ptolemæi Leontiscum, & fratrem Menelaum, amicosque ejus cum privati instrumenti ministerio, pari provocatus antea munere, Ægyptum remittit: & ut appareret eos non odio, sed dignitatis gloria accensos, donis muneribusq; inter ipsa bella contēdebant. Tanto honestius tunc bella gerebantur, quam nunc amicitia coluntur. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cū Demetrio filio appellari à populo jubet. Ptolemæus quoque, ne minoris apud suos auctoritatis haberetur, rex ab exercitu cognominatur. Quibus auditis, Cassander & Lyfimachus, & ipsi regiam sibi maiestatem vindicaverunt. Hujus honoris ornamentis tamdiu omnes abstinuerunt, quamdiu filii regis sui superesse potuerunt. Tanta in illis verecundia fuit, ut cum opes regias haberent, regum tamē nominibus æquo animo caruerint, quoad Alexandro justus heres fuit. Sed Ptolemæus & Cassander, ceterique factionis alterius duces, cum carpi se singulos ab Antigono viderent; dum privatum singulorum, non commune univerforū bellum ducunt, nec auxilium ferre alter alteri volunt, quasi victoria unius, non omnium foret; per epistolas se invicem confirmantes, tempus, locum coeundi condicunt, bellumque communibus viribus instruunt. Cui cum Cassander interesse propter finitimum bellum non posset, Lyfimachus cum ingentibus copiis in auxilium sociis mittit. Erat hic Lyfimachus illustri quidem Macedonia loco natus, sed virtutis experimentis omni nobilitate clarior; quæ tanta in illo fuit, ut animi magnitudine, philosophia ipsa, viriumq; gloria omnes, per quos Oriens domitus est, vicerit. Quippe cum Alexander Magnus

Callisthenem philosophum, propter salutatio-
nis Persicæ interpellatum morem, infidiarum,
quæ sibi paratæ fuerant, conscium fuisse ira-
tus finxisset ; eumque truncatis crudeliter
omnibus membris, abscissisque auribus, ac
naso, labiisque, deforme ac miserandum
spectaculum reddidisset ; insuper cum cane
in cavea clausum, ad metum cæterorum cir-
cumferret : tunc Lyfimachus audire Calli-
sthenem, & præcepta ab eo virtutis accipere
solitus, misertus tanti viri, non culpæ, sed li-
bertatis poenas pendentis, venenum ei in re-
media calamitatum dedit. Quod adeò agrè
Alexander tulit, ut eum objici ferocissimo le-
oni juberet. Sed cum ad conspectum ejus con-
citatus leo impetum fecisset, manum amicu-
lo involutam Lyfimachus in os leonis immer-
sit, arreptaque lingua, feram exanimavit. Quod
cum nunciatum regi esset, admiratio in satisfac-
tione cessit ; carioresque eum propter con-
stantiam tantæ virtutis habuit. Lyfimachus
quoque magno animo, regis, veluti parentis
contumeliam tulit. Denique omni ex animo
hujus facti memoria exturbata, postea in In-
dia insectanti regi quosdam palantes hostes,
cum à satellitum turba, equi sui celeritate de-
sertus esset, solus ei per immensas harenarum
moles cursus comes fuit. Quod idem antea
Philippus frater ejus cum facere voluisset, inter
manus regis exspiraverat. Sed Lyfimachum
desiliens equo Alexander, hastæ cuspide ita in
fronte vulneravit, ut sanguis aliter cludi non
posset, quam diadema sibi demptum rex, al-
ligandi vulneris causa, capiti ejus imponeret.
Quod auspiciū, primum regalis majestatis
Lyfimacho fuit. Sed & post mortem Alexandri,
cum

cum inter successores ejus provinciæ dividerentur, ferocissimæ gentes, quasi omnium fortissimo assignatæ sunt: adeo etiam consensu univerforum palmam virtutis inter cæteros tulit. Priusquam bellum inter Ptolemæum, sociosque ejus, adversus Antigonum committeretur, repente ex Asia majore digressus Seleucus, novus Antigono hostis accesserat. Hujus quoque & virtus clara, & origo admirabilis fuit. Siquidem mater ejus Laudice, cum nupta esset Antiocho, claro inter Philippi duces viro, visa est sibi per quietem ex concubitu Apollinis concepisse; gravidamque factam, munus concubitus, anulum à deo accepisse, in cujus gemma ancora sculpta esset: jussaque donum filio, quem peperisset, dare. Admirabilem fecit hunc visum & anulus, qui postera die, ejusdem sculpturæ, in lecto inventus est; & figura ancoræ, quæ in femore Seleuci nata cum ipso parvulo fuit. Quamobrem Laudice anulum Seleuco eunti cum Alexandro Magno ad Persicam militiam, edocto de origine sua, dedit. Vbi post mortem Alexandri, occupato regno Orientis, urbem condidit, ibique geminæ originis memoriæ consecravit. Nam & urbem ex Antiochi patris nomine Antiochiam vocavit; & campos vicinos urbi, Apollini dicavit. Originis ejus argumentum etiam in posteris mansit: Siquidem filii nepotesque ejus, ancoram in femore, veluti notam generis naturalem habuere. Multa in Oriente, post divisionem inter socios regni Macedonici, bella gessit. Principio Babyloniam cepit: inde auctis ex victoria viribus, Bactrianos expugnavit. Transiitum deinde in Indiam fecit, quæ post mortem Alexandri, veluti cervicibus jugo servitutis excusso,

excusso, præfectos ejus occiderat. Auctor libertatis Sandrocottus fuerat: sed titulum libertatis post victoriam in servitutem verterat. Siquidem occupato regno, populum quem ab externa dominatione vindicaverat, ipse servitio premebat. Fuit hic quidem humili genere natus, sed ad regni potestatem majestate numinis impulsus. Quippe cum procacitate sua Alexandrum regem offendisset, interfici à rege jussus, salutem pedum celeritate quæsierat: ex qua fatigatione, cum somno captus jaceret, leo ingentis formæ ad dormientem accessit, sudoremque profluentem lingua ei deterfit, expergefactumque blande reliquit. Hoc prodigio primum ad spem regni impulsus, contractis latronibus, Indos ad novitatem regni sollicitavit. Molienti deinde bellum adversus præfectos Alexandri, elephanta ferus infinitæ magnitudinis ultro se obtulit, & veluti domita mansuetudine, eum tergo excepit; duxque belli, & præliator insignis fuit. Sic acquisito regno, Sandrocottus ea tempestate, qua Seleucus futuræ magnitudinis fundamenta jaciebat, Indiam possidebat: cum quo facta pactione Seleucus, compositisque in Oriente rebus, in bellum Antigoni descendit. Adunatis igitur omnium sociorum copiis, prælium committitur: in eo Antigonus occiditur; Demetrius filius ejus in fugam vertitur. Sed socii profligato hostili bello, denuo in semetipsos arma verterunt: & cum de præda non convenirent, iterum in duas factiones deducuntur. Seleucus Demetrio, Ptolemæus Lyfimacho junguntur. Cassandro defuncto Philippus filius succedit. Sic, quasi ex integro, nova Macedonia bella nascuntur.

LIBER XVI.

Breviarium.

Antipater Cassandri filius fit Parricida. Demetrius Alexandrum, Cassandri F. interficit, & Macedoniam usurpat. Demetrius pralio fusus fugatur. Antipater Parricida fœdè perit. In Cassandri familiam numinis vindicta. Ttolomæi placidum fatum. Bellum Pyrrhi & Lysimachi. De Heracleæ origine & statu, digressio. Clearchi tyranni Heracliensis artes luculenter describuntur. Quibus rationibus Clearchus tyrannidem firmaverit. Clearchus tandem à Chione & Leonide juvenibus nobilissimis obtruncatur. Post Clearchi supplicium Heraclea conditio.

Post Cassandri regis, filiique ejus Philippi continuas mortes, Thessalonice regina uxor Cassandri, non magno post tempore, ab Antipatro filio, cum vitam etiam per ubera materna deprecaretur, occiditur. Causa parricidii fuit, quod post mortem mariti, in divisione inter fratres regni, propensior fuisse pro Alexandro videbatur. Quod facinus eo gravius omnibus visum est, quod nullum maternæ fraudis vestigium fuit. Quanquam in parricidio, nulla satis justa causa ad sceleris patrocinia prætexi potest. Ob hæc igitur Alexander in ultionem maternæ necis, gesturus cum fratre bellum, auxilium à Demetrio petit: nec Demetrius,

metrius, spe invadendi Macedonici regni, moram fecit. Cujus adventum verens Lyfimachus, persuadet genero suo Antipatro, ut malit cum fratre in gratiam reverti, quam paternum hostem in Macedoniam admitti. Inchoatam igitur inter fratres reconciliationem cum præsensisset Demetrius, per insidias Alexandrum interfecit; occupatoque Macedoniae regno, eadem apud exercitum excusaturus, in concionem vocat. *Ibi priorem se petitem ab Alexandro allegat; nec fecisse se, sed occupasse insidias. Regem autem se Macedonia vel ætatis experimentis, vel causis justiore esse. Patrem enim suum & Philippo regi, & Alexandro Magno socium in omni militia fuisse: liberorum deinde Alexandri ministrum, & ad persequendos defectores ducem extitisse. Contra Antipatrum avum horum adolescentium, amariorem semper ministrum regni, quam ipsos reges fuisse. Cassandrum vero patrem extinctorem regiae domus, non feminis, non pueris pepercisse; nec cessasse, quoad omnem stirpem regiae subolis deleret. Horum scelerum ultionem, quia nequisset ab ipso Cassandro exigere, ad liberos ejus translata.* Quamobrem etiam Philippum, Alexandrumque, si quis manium sensus est, non interfectores suos, ac stirpis suae, sed ultores eorum, Macedonia regnum tenere malle. Per hæc mitigato populo, rex Macedoniae appellatur. Lyfimachus quoque cum bello Doricetis regis Thracum premeretur, ne eodem tempore & adversus eum dimicare necesse haberet, tradita ei altera parte Macedoniae, quæ Antipatro ejus genero obvenerat, pacem cum eo fecit. Igitur Demetrius, totis Macedoniae regni viribus instructus, cum Asiam occupare statuisset, iterato Ptolemæus, Seleucus, & Lyfimachus, experti priore certamine quantæ vires essent

CONCOR-

concordiæ, pacta societate adunatisque exerciti-
bus, bellum adversus Demetrium transfe-
runt in Europam. His comitem se, & belli
socium jungit Pyrrhus rex Epiri, sperans non
difficilius Demetrium amittere Macedoniam
posse, quam acquisierat. Nec spes frustra fuit:
quippe exercitu ejus corrupto, ipsoque in fu-
gam acto, regnum Macedonia occupavit. Dum
hæc aguntur, Lyfimachus generum suum Anti-
patrum, regnum Macedonia ademptum sibi
loceri fraude querentem, interfecit; filiamque
suam Eurydicen querelarum sociam in custo-
diam tradit: atque ita universa Cassandri do-
mus Alexandro Magno, seu necis ipsius, seu
stirpis extinctæ poenas partim cæde, partim
supplicio, partim parricidio luit. Demetrius
quoque à tot exercitibus circumventus, cum
posset honeste mori, turpiter se dedere Seleuco
maluit. Finito bello, Ptolemæus cum magna
rerum gestarum gloria moriturus, contra jus
gentium, minimo natu ex filiis, ante infirmi-
tatem, regnum tradiderat, ejusque rei populo
rationem reddiderat: cujus non minor favor
in accipiendo, quam patris in tradendo regno
fuerat. Inter cetera patris & filii mutuæ pieta-
tis exempla, etiam ea res amorem populi ju-
veni conciliaverat, quod pater regno ei publi-
ce tradito, privatus officium regi inter satelli-
tes fecerat, omnique regno pulchrius regis
esse patrem duxerat. Sed inter Lyfimachum, &
Pyrrhum regem, socios paulo ante adversus
Demetrium, assiduum inter pares discordiæ
malum, bellum moverat. Victor Lyfimachus,
pulso Pyrrho Macedoniam occupaverat. Inde
Thraciæ, ac deinceps Heracleæ bellum intule-
rat: cujus urbis & initia & exitus admirabiles
fuere;

fuere; quippe Bœotiis pestilentia laborantibus, oraculum Delphis responderat, coloniam in Ponti regione sacram Herculi conderent. Cum propter metum longæ ac periculosa navigationis, mortem in patria omnibus præoptantibus, res omissa esset, bellum his Phocenses intulerunt: quorum cum adversa prælia paterentur, iterato ad oraculum decurrunt; responsum, *idem belli quod pestilentia remedium fore*. Igitur conscripta colonorum manu, in Pontum delati, urbem Heracleam condiderunt. Et quoniam fatorum auspiciis in eas sedes delati erant, brevi tempore magnas opes paravere. Multa deinde hujus urbis adversus finitimos bella, multæ etiam domesticæ dissensiones fuerunt. Inter cetera magnifica, vel præcipue illud memorabile fuit. Cum rerum potirentur Athenienses, victisque Persis, Græciæ & Asiæ tributum in tutelam classis descripssissent, omnibus cupide ad præsidium salutis suæ conferentibus; soli Heraclienses ob amicitiam regum Persicorum, collationem abnuerant. Missus itaque ab Atheniensibus Lamachus cum exercitu ad extorquendum quod negabatur, dum relictis in littore navibus, agros Heracliensium populatur, classem cum majore parte exercitus, naufragio repentinæ tempestatis amisit. Itaque cum neque mari posset amissis navibus neque terra auderet, cum parva manu inter tot ferocissimas gentes, reverti, Heraclienses honestiorem beneficii, quam ultionis occasionem rati, instructos com meatibus, auxiliisque dimittunt: bene agrorum suorum populationem impensam existimantes, si quos hostes haberant, amicos reddidissent. Passi sunt inter plurima mala, etiam tyrannidem: siquidem cum
plebs

plebs etiam novas tabulas, & divisionem agrorum divitum impotenter flagitaret, diu re in senatu tractata, cum exitus rei non inveniretur; ad postremum adversus plebem nimio otio lascivientem, auxilia à Timotheo Atheniensium duce, mox ab Epaminonda Thebanorum petivere. Vtrisque negantibus, ad Clearchum, quem ipsi in exilium egerant, decurrunt. Tanta calamitatum necessitas fuit, ut cui patriam interdixerant, eum ad tutelam patriæ revocarent. Sed Clearchus exilio facinorosior redditus, & dissensionem populi occasionem invadendæ tyrannidis existimans, primo tacitus cum Mithridate civium suorum hoste colloquitur; & inita societate paciscitur. ut revocatus in patriam prodita ei urbe, præfectus ejus constitueretur. Postea autem insidias, quas civibus paraverat, in ipsum Mithridatem verterat. Namque cum velut arbiter civilis discordiæ, de exilio reversus esset, statuto tempore, quo urbem Mithridati traderet, ipsum cum amicis suis cepit; captumque, accepta ingenti pecunia, dimisit. Atque ut in illo subitum se ex socio fecit hostem: sic ex defensore senatoriæ causæ, repente patronus plebis evasit; & adversus auctores potentiæ suæ, à quibus revocatus in patriam, per quos in arce collocatus fuerat, non solū plebem accendit, verum etiam nefandissima quæque tyrannicæ crudelitatis exercuit. Igitur populo ad concionem vocato, *neque se affuturum amplius grassanti in populum senatusi, ait; intercessurum etiam, si in pristina sævitia perseveret: quod si pares se crudelitati senatorum arbitrarentur, abiturum cum militibus suis, neque civilibus discordiis interfuturum. Sin vero diffidant viribus propriis, vindicta se civium non desuturum.*

Proinde

Proinde consulant sibiipsis : jubeant abire se, si malint, vel causa populari socium remanere. His verbis sollicitata plebs, summum ad eum imperium defert; & dum senatus potentiae irascitur, in servitutem se tyrannicae dominationis cum conjugibus & liberis tradit. Igitur Clearchus LX. senatores comprehensos (nam ceteri in fugam dilapsi erant) in vincula compingit. Latari plebs, quod à duce potissimum senatorum, senatus deleteretur, versaque vice, auxilium eorum in exitium conversum esse. Quibus dum mortem passim omnibus minatur, cariora eorum pretia facit: siquidem Clearchus magna pecunia (quasi minis populi occulte eos subtracturus) accepta, spoliatos fortunis, vita quoque spoliavit. Cognito deinde, quod bellum sibi ab iis qui profugerant, misericordia in auxilium sollicitatis civitatibus, pararetur, servos eorum manumittit. Et ne quid mali afflictis honestissimis domibus deesset, uxores eorum, filiasque nubere servis suis, proposita recusantibus morte, compellit; ut eos sibi fidiores, & dominis infestiores redderet. Sed matronis tam lugubres nuptiae, graviores repentinis funeribus fuere. Itaque multae se ante nuptias, multae in ipsis nuptiis, occisis prius novis maritis, interficiunt, & se tam funestis calamitatibus, virtute ingenui pudoris, eripiunt. Prælium deinde committitur: quo victor tyrannus captivos senatores in triumphi modum per ora civium trahit. Reversus in urbem, alios vincit, torquet alios, alios occidit: nullus locus urbis à crudelitate tyranni vacat. Accedit sævitiae insolentia, crudelitati arrogancia: interdum enim ex successu continuæ felicitatis obliviscitur se hominem: interdum Io-
vis

vis se filium dicit. Eunti per publicum, aurea aquila velut argumentum generis præferebatur. veste purpurea, & cothurnis regum tragicorum, & aurea corona utebatur: filium quoque suum Ceraunon vocat, ut deos non mendacio tantum, verum etiam nominibus illudat. Hæc illum facere, duo nobilissimi juvenes Chion & Leonides indignantes, patriam liberaturi in necem tyranni conspirant. Erant hi discipuli Platonis philosophi; qui virtutem, ad quam quotidie præceptis magistri eruebantur, patriæ exhibere cupientes, quinquaginta cognatos, veluti clientes, in insidiis locant. Ipsi more iurgantium, ad tyrannum veluti ad regem in arcem contendunt: qui jure familiaritatis admissi, dum alterum priorem dicentem intentus audit tyrannus, ab altero obtruncatur. Sed & ipsi, sociis tardius auxilium ferentibus, à satellitibus obruuntur. Quare factum est, ut tyrannus quidem occideretur, sed patria non liberaretur. Nam frater Clearchi Satyrus eadem via tyrannidem invadit; multisque annis, per gradus successionis, Heraclienfes sub regno tyrannorum fuere.

LIBER XVII.

Breviarium.

Lyfimachi Regis tragedia. Amisſis XV liberis in pralio occumbit. Seleucus per inſidias occidit à Ptolemao. Ptolemaus Principum amicitias Pyrrhi præſertim ſibi conciliat. De Epirotarum regno ejuſdemque origine ac regibus digreſſio. Pyrrhi varia fortuna.

PEr idem ferme tempus in Hellesponti & Cherſoneſi regionibus terræmotus fuit: maxime tamen Lyſimachia urbs ante duos & viginti annos à Lyſimacho rege condita, everſa eſt. Quod portentum dira Lyſimacho, ſtirpique ejus, ac regni ruinam, cum clade vexatarum regionum portendebat. Nec oſtentis fides defuit: nam brevi poſt tempore, Agathoclem filium ſuum, quem in ſucceſſionem regni ordinaverat, per quem multa bella proſpere geſſerat, non ſolum patrium, verum etiam humanum ultra morem, perofus, miniſtra Arſinoë noverca, veneno interfecit. Hæc illi prima mali labes, hoc initium impendentis ruinæ fuit. Nam parricidium, principum ſequutæ cædes ſunt, luentium ſupplicia quod occiſum juvenem dolebant. Itaque & hi qui cædibus ſuperfuerant, & hi qui exercitibus præerant, certatim ad Seleucum deficiunt; eumque pronum jam ex æmulatione gloriæ, bellum Lyſimacho inferre

ferre compellunt. Ultimum hoc cœtamen
commilitonum Alexandri fuit, & , velut ad
exemplum fortunæ , par reservatum. Lysimachus quattuor & LXX annos natus erat.
Seleucus septem & LXX. Sed in hac ætate
utrique animi juveniles erant, imperiique cupiditatem insatiabilem gerebant. Quippe cum orbem terrarum duo soli tenerent, angustiis sibimet inclusi videbantur, vitæque finem non annorum spatio, sed imperii terminis metiebantur. In eo bello Lysimachus amissis ante variis casibus XV liberis, non infrenue moriens, postremus domus suæ ruinæ cumulus accessit. Lætus tanta victoria Seleucus, & quod majus victoria putabat, solum se de cohorte Alexandri remansisse; victoremque victorum extitisse, non humanum esse opus, sed divinum munus gloriatur: ignarus prorsus, non multo post fragilitatis humanæ se ipsum exemplum futurum. Quippe post menses admodum septem à Ptolemæo, cujus sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, per insidias circumventus occiditur; regnumque Macedoniæ, quod Lysimacho eripuerat, cum vita pariter amittit. Igitur Ptolemæus cum & in gratiam memoriæ magni Ptolemæi patris, & in favorem ultionis Lysimachi ambitiosus apud populares esset, primo Lysimachi filios conciliare sibi statuit; nuptiasque Arsinoes sororis suæ, matris eorum petit, puerorum adoptione promissa, ut cum in locum patris eorum successisset, nihil illi moliri, vel verecundia matris, vel appellatione patris auderent. Fratrisk quoq; regis Ægypti concordiam per epistolas deprecatur; professus deponere se offensam erepti paterni regni, neq; amplius à fratre quæsiturum, quod

quod honestius à paterno hoste perceperit. Omnique arte adulatur Eumeni, & Antigono Demetrii filiis, Antiocho filio Seleuci, cum quibus bellum habiturus erat, ne tertius sibi hostis accederet. Sed nec Pyrrhus rex Epiri omissus, ingens momentum futurus, utri parti socius accessisset, qui & ipse spoliare singulos cupiens, omnibus se partibus venditabat. Itaque Tarentinis adversus Romanos laturus auxilium, ab Antigono naves, ad exercitum in Italiam deportandum, mutuo petit; ab Antiocho pecuniam, qui opibus quam militibus instructior erat; à Ptolemæo Macedonum militum auxilia. Sed Ptolemæus, cui nulla dilationis ex infirmitate virium venia esset, quinque millia peditum, equitum quatuor millia, elefantos quinquaginta, non amplius, quam in biennii usum dedit. Ob hæc Pyrrhus, filia Ptolemæi in matrimonium accepta, vindicem eum regni reliquit: ne abducta in Italiam juventute, prædam hostibus regnum relinqueret. Sed quoniam ad Epiri mentionem ventum est, de origine regni ejus pauca narranda sunt. Molossorum primum in ea regione regnum fuit. Post Pyrrhus Achillis filius, amisso per absentiam [Trojanis temporibus] paterno regno, in his locis consedit, qui Pyrrhidæ primo, postea Epirotæ dicti sunt. Sed Pyrrhus cum in templum Dodonæi Iovis ad consulendum venisset, ibi Lanassam neptem Herculis rapuit: ex cujus matrimonio octo liberos sustulit. Ex his nonnullas virgines nuptum finitimis regibus tradidit, opesque affinitatum auxilio magnas paravit, atque ita Heleno filio Priami regis, ob industriam singula-

singularem, regnum Chaonum, & Andromachen Hectoris, quam & ipse matrimonio suo in divisione Trojanæ prædæ acceperat, uxorem tradidit: brevique post tempore, Delphis insidiis Orestæ filii Agamemnonis, inter altaria dei interiit. Successor huic Pialis filius fuit. Per ordinem deinde, regnum ad Arrybam descendit: cui, quoniam pupillus & unicus ex gente nobili superesset, intentiore omnium cura servandi ejus educandique, publice tutores constituuntur: Athenas quoque erudiendi gratia missus; quanto doctior majoribus suis, tanto & gratior populo fuit. Primus itaque leges, & senatum, annuosque magistratus, & reipub. formam composuit: & ut à Pyrrho sedes, sic vita cultior populo ab Arryba statuta. Hujus filius Neoptolemus fuit: ex quo nata est Olympias, mater Alexandri Magni, & Alexander, qui post eum regnum Epiri tenuit: & in Italiâ bello gesto, in Brutiis interiit. Post ejus mortem frater Æacides regno successit, qui assiduis adversus Macedonas bellorum certaminibus populum fatigando, offensam civium contraxit: ac propterea in exilium actus, Pyrrhum filium vivum, admodum parvulum in regno reliquit. Qui & ipse cum à populo propter odium patris ad necem quæreretur, furtim substractus in Illyrios defertur: traditusque est Beroæ, Glauci regis uxori nutriendus, quæ & ipsa generis Æacidarum erat. Ibi eum, seu misericordia fortunæ ejus, seu infantilibus blandimentis inductus rex, adversum Casandrum Macedoniæ regem, qui eum sub belli comminatione deposcebat, diu protexit, addito in auxilium etiam adoptionis officio.

Quibus

Quibus rebus moti Epirotæ , odio in misericordiam verso, annorum x i. eum in regnum revocaverunt, datis tutoribus, qui regnum usque adultam ejus ætatem tuerentur. Adolescens deinde multa bella gessit; tantusque rerum successu haberi coëptus est, ut Tarentinos solus adversus Romanos tueri posse videretur.

LIBER XVIII.

Breviarium.

Pyrrho Tarentinis adversus Romanos suppetias ferenti Valerius Lavinus occurrit : unde praelia & strages. Carthaginiensium auxilium Romani remittunt. Pax cum Pyrrho componitur. Romanorum continentia Pyrrhus Siciliam occupat. De Carthaginiensium origine & veteribus incolis digressio, in qua etiam de Sidonis & Tyri conditoribus. Nova incola Tyri, inter quos Elissa qua à Pigmalione fratre recedit, ut rebus suis consuleret. Elissa agnomine Dido, Cyprum appellit, deinde in sinum Africae defertur & Carthaginem condit. Elissa propter Iarba votum sibi vim infert. Carthaginiensium crudelis superstitio. Clades Carthaginiensium in Sardinia. Superstites in exilium pulsi, patriam armis recuperare nituntur : unde Malei Patris in Cartalonem filiam severitas : & paulo post cruentus interitus.

Igitur Pyrrhus rex Epiri, cum iterata Tarentinorum legatione, additis Samnitium & Lucanorum precibus, & ipsis auxilio adversus Romanos indigentibus fatigaretur, non tam supplicum precibus, quam spe invadendi Italiae imperii inductus, venturum se cum exercitu pollicetur. In quam rem inclinatū semel animum, præcipitem agere cœperant exempla majorum : ne aut inferior pa-

truo suo Alexandro videretur, quo defensore
iisdem Tarentini adversus Bruttios usi fuerant;
aut minores animos Magno Alexandro ha-
buisset, qui tam longa à domo militia Orien-
tem subegit. Igitur relicto custode regni filio
Ptolemæo, annos xv nato, exercitum in portu
Tarentino exponit, duobus parvulis filiis, Ale-
xandro & Heleno, in solatia longinquæ secum
expeditionis adductis. Cujus audito adventu,
Consul Romanus Valerius Lævinus, festinans
ut prius cum eo congredieretur quam auxilia
sociorum convenirent, exercitum in aciem e-
ducit: Nec rex, tametsi numero militum infe-
rior esset, certamini moram fecit. Sed Roma-
nos vincentes jam, inusitata ante elephantor-
um forma stupere primo, mox cedere prælio
coegit; victoresque jam nova Macedonum
monstra repente vicerunt. Nec hostibus in-
cruenta victoria fuit. Nam & ipse Pyrrhus gra-
viter vulneratus est; & magna pars militum e-
jus cæsa; majoremque gloriam ejus victoriæ,
quam lætitiâ habuit. Hujus pugnæ eventum
multæ civitates secutæ, Pyrrho se tradunt. In-
ter ceteras etiam Locri, prodito præsidio Ro-
mano, ad Pyrrhum deficiunt. Ex ea præda Pyr-
rhus CC captivos milites Romam gratis remi-
sit, ut cognita virtute ejus, Romani cognosce-
rent etiam liberalitatem. Interjectis deinde
diebus, cum sociorum exercitus supervenisset,
iterato prælium cum Romanis facit, in quo par
fortuna priori bello fuit. Interea Mago, dux
Carthaginiensium, in auxilium Romanorum
cum cxx navibus missus, senatum adiit, ægre
tulisse Carthaginienses, affirmans, quod bel-
lum in Italia à peregrino rege paterentur: Ob
quam causam missum se, ut quoniam externo
hoste

hoste oppugnarentur , externis auxiliis juvantur. Gratia à senatu Carthaginiensibus acta, auxiliaque remissa. Sed Mago Punico ingenio, post paucos dies tacitus , quasi pacificator Carthaginiensium , Pyrrhum adiit speculaturus consilia ejus de Sicilia, quo eum arcessiri fama erat. Nam Romanis eadem causa mittendi auxilii Carthaginiensibus fuerat , ut Romano bello , ne in Siciliam transire posset Pyrrhus, in Italia detineretur. Dum hæc aguntur, legatus à senatu Romano Fabricius Luscinus missus , pacem cum Pyrrho composuit. Ad quam confirmandam , Cyneas Romam cum ingentibus à Pyrrho donis missus , neminem, cujus domus muneribus pateret, invenit. Huic continentia Romanorum simile exemplum, iisdem ferme temporibus fuit. Nam missi à senatu in Ægyptum legati , cum ingentia sibi à Ptolemæo rege missa munera sprevisent, interjectis diebus ad coenam invitatis , aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris causa receptas, postera die statuis regis imposuerunt. Igitur Cyneas cum turbatam cum Romanis pacem ab Appio Claudio renuntiasset, interrogatus à Pyrrho, qualis Roma esset, respondit, Regum urbem sibi visam. Post hæc legati Siculorum superveniunt, tradentes Pyrrho totius insulæ imperium, quæ assiduis Carthaginiensium bellis vexabatur. Itaque relicto Locris Alexandro filio, firmatisque sociorum civitatibus valido præsidio , in Siciliam exercitum trajecit. Et quoniam ad Carthaginiensium mentionem ventum est, de origine eorum pauca dicenda sunt, repetitis Tyriorum paulo altius rebus, quorum casus etiam dolendi fuerunt. Tyriorum gens condita à Phœnicibus fuit, qui

terræmotu vexati, relicto patriæ solo, Assyrium stagnum primo, mox mari proximum littus incoluerunt, condita ibi urbe, quam à piscium ubertate, Sidona appellaverunt: nam piscem Phœnices sidon vocant. Post multos deinde annos à rege Ascaloniorum expugnati, navibus appulsi, Tyron urbem ante annum Trojanæ cladis condiderunt: ibi Persarum bellis diu varieque fatigati, victores quidem fuisse: sed attritis viribus, à servis suis multitudine abundantibus, indigna supplicia perpessi sunt: qui conspiratione facta, omnem liberum populum cum dominis interficiunt: atq; ita potiti urbe, lares dominorum occupant, rempub. invadunt, conjuges ducunt, & quod ipsi non erant, liberos procreant. Unus ex tot millibus fervorum fuit, qui miti ingenio, senis domini, parvulique filii ejus fortuna moveretur; dominosque non truci feritate, sed piæ misericordiæ humanitate respiceret. Itaq; cum velut occisos alienasset, servisque de statu reipub. deliberantibus placuisset regem ex suo corpore creari, eumque potissimum quasi acceptissimum diis, qui solem orientem primus vidisset, rem ad Stratonem (hoc enim ei nomen erat) dominum occulte latentem detulit. Ab eo formatus, cū medio noctis omnes in unum campum processissent, ceteris in Orientem spectantibus, solus Occidentis regionem intuebatur. Id primum aliis videri furor, in Occidente solis ortum quærere: ubi vero dies adventare cœpit, editissimisq; culminibus urbis oriens splendere, expectantibus aliis, ut ipsum solem aspicerent, hic primus omnibus fulgorem solis in summo fastigio civitatis ostendit. non servilis ingenii ratio visa; requirentibusq;
aucto-

auctorem, de domino confitetur. Tunc intellectum est; quantum ingenua servilibus ingenia præstarent; malitiaque servos, non sapientia vincere. Igitur venia seni filioque data est; & velut numine quodam reservatos arbitantes, regem Stratonem creaverunt. Post cuius mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes transiit. Celebre hoc servorum facinus, metuendumque exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaque Alexander Magnus, cum interjecto tempore in Oriente bellum gereret, velut ultor publicæ securitatis, expugnata eorum urbe, omnes qui prælio superfuerant, ob memoriam veteris cædis crucibus affixit: genus tantum Stratonis inviolatum servavit, regnumque stirpi ejus restituit, ingenuis & innoxiiis incolis insulæ attributis, ut, extirpato servili germine, genus urbis ex integro conderetur. Hoc igitur modo Tyrii Alexandri auspiciis conditi, parcimonia & labore quærendi cito convaluere. Ante cladem dominorum cum & opibus, & multitudine abundarent, missa in Africam juventute, Uticam condidere: cum interim rex Tyro decedit, filio Pygmalione, & Elissa filia, insignis formæ virgine, hereditibus institutis. Sed populus Pygmalioni admodum puero regnum tradidit. Elissa quoque Acerbæ avunculo suo, sacerdoti Herculis, qui honos secundus à rege erat, nubit. Huic magnæ, sed dissimulatæ opus erant: aurumque metu regis non tectis, sed terræ crediderat: quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur. Quia incensus Pygmalion, oblitus juris humani, avunculū suum, eundemque generum, sine respectu pietatis occidit. Elissa diu fratrem propter scelus

averſata, ad poſtremum diſſimulato odio, mitigatoque interim vultu, fugam tacito molitur, aſſumptis quibuſdam principibus in ſocietatem, quibus par odium in regem eſſe, eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Tunc fratrem dolo aggreditur. fingit ſe ad eum migrare velle, ne amplius ei mariti domus, cupidæ oblivionis, gravem luctus imaginem renovaret, neve ultra amara admonitio oculis ejus occurrat. Non invitus Pygmalion verba ſororis audivit, exiſtimans cum ea & aurum Acerbæ ad ſe venturum. Sed Eliſſa miniſtros migrationis à rege miſſos, navibus cum omnibus opibus ſuis prima veſpera imponit, proveſtaque in altum, compellit eos onera harenæ pro pecunia involucris involuta, in mare deſicere. Tunc deſcens ipſa, lugubrique voce Acerbam ciet; orat, *ut libens opes ſuas recipiat, quas reliquerat; habeatque inferias, quas habuerat cauſam mortis.* Tunc ipſos miniſtros aggreditur: *ſibi quidem ait optatam olim mortem: ſed illis acerbos cruciatus, & dira ſupplicia imminere, qui Acerba opes, quarum ſpe parricidium rex fecerit, avaritia tyranni ſubtraxerint.* Hoc metu omnibus injeſto, comites fugæ accepit. Iunguntur & ſenatorum in eam noctem præparata agmina; atq; ita ſacris Herculis, cujus ſacerdos Acerbas fuerat, repetitis, exilio ſedes quærunt. Primus illis appulſus terræ, Cyprus inſula fuit: ubi ſacerdos Iovis, cum conjuge & liberis, deorum monitu, comitem ſe Eliſſæ ſociumque præbuit, pactus ſibi poſterisque perpetuum honorem ſacerdotii. Conditio pro manifeſto omine accepta. Mos erat Cyprius, virgines ante nuptias ſtatutis diebus dotalem pecuniam quæſituras, in quaſtum ad littus maris mittere, pro reliqua pudici-

pudicitia libamenta Veneri soluturas. Harum igitur ex numero LXXX admodum virgines raptas, navibus imponi Eliffa jubet; ut & juvenus matrimonia, & urbs subolem habere posset. Dum hæc aguntur, Pygmalion cognita sororis fuga, cum impio bello fugientem persequi pararet; ægre precibus matris, & deorum minis victus, quievit: cui cum inspirati vates canerent, non impune laturum, si incrementa urbis toto orbe auspiciatissimæ interpellasset, hoc modo spatium respirandi fugientibus datum. Itaque Eliffa delata in Africa finum, incolas loci ejus, adventu peregrinorum, mutuarumque rerum commercio gaudentes, in amicitiam sollicitat: deinde empto loco, qui corio bovis tegi posset, in quo fessos longa navigatione socios, quoad proficisceretur, reficere posset; corium in tenuissimas partes secari jubet, atque ita majus loci spacium quam petierat, occupat: unde postea ei loco Byrsæ nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui spe lucri multa hospitibus venalia inferebant; sedesque ibi statuentibus, ex frequentia hominum velut instar civitatis effectum est. Uticensium quoque legati, dona ut consanguineis attulerunt; hortatique sunt, urbem ibi conderent, ubi sedes sortiti essent. Sed & Afros detinendi advenas amor cepit. Itaque consentientibus omnibus, Carthago conditur, statuto annuo vectigali pro solo urbis. In primis fundamentis caput bubulum inventum est: quod auspicium quidem fructuosæ terræ, sed laboriosæ, perpetuoque servæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata. Ibi quoque equi caput repertum, bellicosum potentemque populum futurum significans, urbi

auspicatam sedem dedit. Tunc ad opinionem novæ urbis concurrentibus gentibus, brevi & populus, & civitas magna facta. Cum successu rerum florentes Carthaginiis opes essent, rex Maxitanorum Hiarbas decem Pœnorum principibus ad se arcessitis, Elissæ nuptias sub belli denuntiatione petit: quod legati reginæ referre metuentes, Punico cum ea ingenio egerunt; nuntiantes regem aliquem pōicere, qui cultiores victus eum, Afrosque perdoceat: sed quem inveniri posse, qui ad Barbaros & ferarum more viventes transire à consanguineis velit? Tunc à regina castigati, si pro salute patriæ asperiores vitam recusarent, cui etiam ipsa vita; si res exigat, debeatur: regis mandata aperuere, dicentes, quæ præcipiat aliis, ipsi facienda esse, si velit urbi consultum esse. Hoc dolo capta, diu Acerbæ viri nomine cum multis lacrymis & lamentatione flebili invocato, ad postremum ituram se quo suæ urbis fata vocarent, respondit. In hoc triumphens sumpto spatio, pyra in ultima parte urbis exstructa, velut placatura viri manes, inferiasq; ante nuptias missura, multas hostias cædit, sumpto gladio pyram conscendit; atque ita ad populum respiciens, ituram se ad virum, sicut præceperant, dixit, vitamque gladio finivit. Quandiu Carthago invicta fuit, pro dea culta est. Condita est urbs hæc LXXII annis antequam Roma; cujus virtus sicut bello clara fuit, ita domi status variis discordiarum casibus agitata est. Cum inter cetera mala, etiam peste laborarent, cruenta sacrorum religione, & scelere pro remedio usi sunt. Quippe homines, ut victimas immolabant; & impuberes (quæ ætas etiam hostium misericordiam provocat)

aris admovebant , pacem deorum sanguine eorum exposcentes, pro quorum vita dii rogari maximè solent. Itaque adversis tanto scelere numinibus , cum in Sicilia diu feliciter dimicassent, translato in Sardiniam bello , amissa majore exercitus parte , gravi prælio victi sunt. Propter quod ducem suum Maleum , cujus auspiciis & Siciliae partem domuerant , & adversus Afros magnas res gesserant , cum parte exercitus , quæ superfuerat , exulare jusserunt. Quam rem ægre ferentes milites , legatos Carthaginem mittunt , qui reditum primo , veniamque infelicis militiæ petant ; tum denuntient , quod precibus nequeant , armis se consecuturos. Cum & preces & minæ legatorum spretæ essent, interjectis diebus, conscensis navibus , armati ad urbem veniunt : ibi deos hominesque testari , *non se expugnatum , sed recuperatum patriam venire ; ostensurosque civibus suis, non virtutem sibi priore bello, sed fortunam defuisse : prohibitis com meatibus , obseffaue urbe , in summam desperationem Carthaginienfes adduxerunt.* Interea Cartalo Malei exulis ducis filius , cum præter castra patris à Tyro, quo decimas Herculis ferre , ex præda Siciliensi, quam pater ejus ceperat , à Carthaginienfibus missus fuerat , reverteretur , arcessitusque à patre esset , prius publicæ se religionis officia exsecuturum quam private pietatis, respondit. Quam rem etsi indigne ferret pater , non tamen vim afferre religioni ausus est. Interjectis deinde diebus , Cartalo petito com meatu à populo , cum reversus ad patrem esset ; ornatusque purpura , & infulis sacerdotii , omnium se oculis ingereret , tunc in secretum abducto pater ait : *Aususne es, nefandissimum caput,*

ista purpura & auro ornatus, in conspectum tot miserorum civium venire? & mœsta ac lugentia castra, circumfluentibus quæta felicitatis insignibus, velut exultabundus intrare? Nusquam ne te aliis jactare potuisti? Nullus locus aptior, quam sordes patris, & exilii infelicis ærumna fuerunt? Quid, quod paulo ante vocatus, non dico patrem, ducem certe civium tuorum superbe spreveristi? Quid porro tu in purpura ista coronisque aliud, quam victoriarum mearum titulos geris? Quoniam igitur tu in patre nihil nisi exsulis nomen agnoscis; ego quoque imperatorem me magis, quam patrem judicabo; statuamque in te exemplum, ne quis posthac infelicibus miseriis patris illudat. Atque ita eum cum ornatu suo, in altissimam crucem in conspectu urbis suffigi iussit. Post paucos deinde dies Carthaginem capit: evocatoque populo ad concionem, exilii injuriam queritur: belli necessitatem excusat: contentumque victoria sua, punitis auctoribus miserorum civium, injuriosi exilii omnibus se veniam dare dicit. Atque ita decem senatoribus interfectis, urbem legibus suis reddidit. Nec multo post ipse affectati re ni accusatus, duplicis & in filio & in patria parricidii poenas dedit. Huic Mago imperator successit, cujus industria, & opes Carthaginensium, & imperii fines, & bellicæ gloriæ laudes creverunt.

LIBER XIX.

Breviarium.

Magoni Carthaginiensium Imperatori succedunt Hasdrubal & Amilcar. Hasdrubal in Sardinia perit. Inde Siculum bellum & Persarum legatio. Horum filii & Carthaginiensis clades exercitus in Sicilia. Imilco, Dux huius exercitus Carthaginem reversus spe omni abjecta mortem sibi infert.

Mago Carthaginiensium imperator, cum primus omnium, ordinata disciplina militari, imperium Pœnorum condidisset, viresque civitatis nō minus bellandi arte quam virtute firmasset, diem fungitur, relictis duobus filiis Hasdrubale & Hamilcare: qui per vestigia paternæ virtutis decurrentes, sicuti generi, ita & magnitudini patris successerunt. His duobus Sardinia bellum illatum: adversus Afros quoque vectigal pro solo urbis multorum annorum repetentes, dimicatum: sed Afrorum sicuti causa iustior, ita & fortuna superior fuit; bellumque cum his solutione pecuniæ non armis finitum. In Sardinia quoque Hasdrubal graviter vulneratus imperio Hamilcari fratri tradito interiit: cuius mortem, cum luctus civitatis, tum & dictaturæ undecim, & triumphû quattuor insignem fecere: hostibus quoque crevere animi, veluti cum duce vires Pœnorum cecidissent. Itaque Sicilia populis propter assiduas Carthaginiensium injurias, ad

Leonidam fratrem regis Spartanorum concurrentibus, grave bellum natum : in quo & diu, & varia victoria præliatum fuit. Dum hæc aguntur, legati à Dario Persarum rege Carthaginem venerunt, afferentes edictum, quo Pœni humanas hostias immolare, & canina vesci prohibebantur; mortuorumque corpora cremare potius, quam terra obruere à rege juebantur: petentes simul auxilia adversus Græciam, cui illaturus bellum Darius erat. Sed Carthaginienſes auxilia negantes, propter assidua finitimorum bella, cæteris, ne per omnia contumaces viderentur, cupide paruere. Interea Hamilcar bello Siciliensi interficitur, relictis tribus filiis, Imilcone, Hannone, Gisco-ne. Hasdrubali quoque par numerus filiorum fuit, Annibal, & Hasdrubal, & Sappho. Per hos res Carthaginienſium ea tempeſtate gerebantur. Itaque & Mauris bellum illatum, & adversus Numidas pugnatum, & Afri compulsi stipendium urbis conditæ Carthaginienſibus remittere. Deinde cum familia tanta imperatorum gravis liberæ civitati eſſet, omniaque ipsi agerent simul & judicarent, centum ex numero ſenatorum judices deliguntur, qui reversis à bello ducibus, rationem rerum gestarum exigerent, ut hoc metu ita in bello imperia cogitarent, ut domi judicia legesque reſpicerent. In Sicilia in locum Hamilcaris, imperator Imilco ſuccedit: qui cum navali terrestrique bello ſecunda prælia feciſſet, multasque civitates cepiſſet, repente peſtilentis ſideris vi exercitum amiſit. Quæ res cum nuntiata Carthagini eſſet, mœſta civitas fuit: omnia ululatibus non ſecus ac ſi urbs ipſa capta eſſet, perſonabant: clauſæ privata domus, clauſa

clausa deorum templa, intermissa omnia sacra, omnia privata officia damnata. Cuncti deinde ad portum congregantur, egredientesque paucos è navibus, qui cladi superfuerant, de suis percontantur. Vt verò dubia antea spe, & suspensio metui incerta orbitatis expectatione, casus suorum miseris eluxit, tunc toto littore plangentium gemitus, tunc infelicium matrum ululatus, & flebiles querelæ audiebantur. Inter hæc procedit inops è navi sua imperator, sordida servilique tunica discinctus: ad cuius conspectum plangentium agmina junguntur. Ipse quoque manus ad cælum tendens, nunc sortem suam, nunc publicam fortunam deflet: nunc deos accusat, qui tanta belli decora, & tot ornamenta victoriarum, quæ ipsi dede-
rant, abstulerint: qui captis tot urbibus, totiesque hostibus terrestri navalique pralio victis, exercitum victorem non bello, sed peste deleverint. Deferre se tamen civibus suis non modica solatia, quod malis eorum hostes gaudere, non gloriari possent. Quippe cum neque eos qui mortui sunt, à se occisos; neque eos qui reversi sunt, à se fugatos possint dicere. Prædam quam relictis à se castris abstulerint, non esse talem, quam velut spoliū victi hostis ostendent: sed quam possessione vacua, fortuitis dominorum mortibus, sicuti caduca occuparint. Quod ad hostes pertinet, victores se recessisse; quod ad pestem, victos. Nihil tamen se gravius ferre, quam quod inter fortissimos viros mori non potuerit, servatusque sit non ad vitæ jucunditatem, sed ad ludibrium calamitatis. Quamquam ubi miseras copiarum reliquias Carthaginem reduxerit, se quoque sequenturum commilitones suos: ostensurumque patriæ, non ideo se in eam diem vixisse, quoniam velit vivere: sed ne hos, quibus nefanda lues pepercerat, inter hostium exercitus reli-
ctos,

lictos, morte sua proderet. Tali vociferatione per urbem ingressus, ut ad limina domus suæ venit, profecutam multitudinem velut postremo alloquio dimisit: obferatisque foribus, ac nemine ad se, ne filiis quidem admissis, mortem sibi conscivit.

LIBER

LIBER XX.

Breviarium.

Dionysius, Sicilia Tyrannus Græcia magna incolas bello aggreditur. Metapontinorum origo & fata. Crotoniensium & Locrentium bella. Pythagoras Philosophus Crotonienses ad frugalitatem revocat. Dionysius victis Locrentibus Crotonienses adoritur, quos relinquit ab Hannone retractus & tandem suorum insidiis opprimitur.

Dionysius è Sicilia Carthaginienfibus pulsus, occupatoque totius insulæ imperio, grave otium regno suo, periculosamque desidiam tanti exercitus ratus, copias in Italiam trajecit: simul ut militum vires continuo labore acuerentur, & regni fines proferrentur. Prima illi militia adversus Græcos, qui proxima Italici maris littora tenebant, fuit: quibus devictis, finitimos quosque aggreditur, omnesque Græci nominis Italiam possidentes, hostes sibi destinat: quæ gentes non partem, sed universam ferme Italiam ea tempestate occupaverant. Denique multæ urbes adhuc post tantam vetustatem vestigia Græci moris ostentant. Namque Tuscorum populi, qui oram inferi maris possident, à Lydia venerunt: & Venetos, quos incolas superi maris videmus, capta & expugnata Troja, Antenore duce, misit: Adria quoque Illyrico mari proxima, quæ & Adriatico mari nomen dedit, Græca urbs est: Arpos

Arpos Diomedes exciso Ilio , naufragio in ea loca delatus , condidit. Sed & Pisæ in Liguri- bus Græcos auctores habent: & in Tuscis, Tar- quinii à Theffalis & Spinambris : Perusini quoque originem ab Achæis ducunt. Quid Ceren urbem dicam? Quid Latinos populos, qui ab Ænea conditi videntur? Iam Falisci, Nolani, Abellani, nonne Chalcidensium colo- ni sunt? Quid tractus omnis Campaniæ? Quid Bruttii, Sabinique? Quid Samnites? Quid Ta- rentini? quos Lacedæmone profectos, Spuri- osque vocatos accepimus? Thurinorum ur- bem condidisse Philoctetem ferunt, ibique ad- huc monumentum ejus visitur: & Herculis sa- gittæ in Apollinis templo , quæ fatum Trojæ fuere. Metapontini quoque in templo Miner- væ ferramenta , quibus Epæus , à quo conditi sunt, equum Trojanum fabricavit , ostentant. propter quod omnis illa pars Italiæ , major Græcia appellata est. Sed principio originum Metapontini cum Sybaritanis & Crotoniensi- bus pellere ceteros Græcos Italia statuerunt. Cum primum urbem Sirim cepissent, in expu- gnatione ejus quinquaginta juvenes amplexos Minervæ simulachrum , sacerdotemque deæ velatum ornamentis, inter ipsa altaria trucidaverunt. Ob hæc cum peste & seditionibus ve- xarentur , priores Crotonienses Delphicum oraculum adierunt. Responsum his est, finem mali fore , si violatum Minervæ numen , & in- terfectorum manes placassent. Itaque cum statuas juvenibus justæ magnitudinis , & in- primis Minervæ fabricare cœpissent, Metapon- tini cognito oraculo deorum , occupandam manium & deæ pacem rati, juvenibus modica & lapidea simulacra ponunt, & deam pani-
ficiis

ficiis placant. Atque ita pestis utrobique sedata est, cum alteri magnificentia, alteri velocitate certassent. Recuperata sanitate, non diu Crotonienses quievire. Itaque indignantes, in oppugnatione Siris, auxilium contra se è Locrensisibus latum, bellum his intulerunt. Quo metu territi Locrenses, ad Spartanos decurrunt: auxilium supplices deprecantur. Illi longinqua militia gravati, auxilium à Castore & Polluce petere eos jubent. Neque legati responsum sociæ urbis spreverunt: profectique in proximum templum, facto sacrificio, auxilium deorum implorant. Litatis hostiis, obtentoque, ut rebantur, quod petebant, haud secus læti, quam si deos ipsos secum advekturi essent; pulvinaria iis in navi componunt, faustisque profecti ominibus, solatia suis pro auxiliis deportant. His cognitis, Crotonienses & ipsi legatos ad oraculum Delphos mittunt, victoriæ facultatem, bellicque prosperos eventus deprecantes. responsum, prius votis hostes, quam armis vincendos. Cum vovissent Apollini decimas prædæ, Locrenses & voto hostium, & responso dei cognito, nonas voverunt; tacitamque eam rem habuere, ne votis vincerentur. Itaque cum in aciem processissent, & Crotonensium centum viginti millia armatorum constitissent, Locrenses paucitatem suam circumspicientes (nam sola quindecim millia militum habebant) omiſſa spe victoriæ, in destinatam mortem conspirant; tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honeste quærunt, feliciter vicerunt: Nec alia causa victoriæ fuit, quam quod desperaverunt. Pugnantibus Locris, aquila ab acie nunquam recessit, eosque

eosque tam diu circumvolavit , quoad vince-
rent. In cornibus quoque duo juvenes diverso
à ceteris armorum habitu , eximia magnitudi-
ne, & albis equis , & coccineis paludamentis,
pugnare visi sunt, nec ultra apparuerunt, quam
pugnatum est. Hanc admirationem auxit in-
credibilis famæ velocitas. Nam eadem die, qua
in Italia pugnatum est, & Corintho , & Athe-
nis, & Lacedæmone nuntiata est victoria. Post
hæc Crotoniensibus nulla virtutis exercitatio,
nulla armorum cura fuit. Oderant enim quæ
infeliciter sumpserant ; mutassentque vitam
luxuria, ni Pythagoras philosophus fuisset. Hic
Sami Demarato locuplere negotiatore natus,
magnisque sapientiæ incrementis ornatus,
Ægyptum primo , mox Babyloniam ad perdi-
scendos siderum motus , originemque mundi
spectandam profectus , summam scientiam
consequutus erat. Inde regressus , Cretam &
Lacedæmona, ad cognoscendas Minois & Ly-
curgi inclytas ea tempestate leges , contende-
rat. Quibus omnibus instructus , Crotonam
venit, populumque in luxuriam lapsum, aucto-
ritate sua ad usum frugalitatis revocavit. Lau-
dabat quotidie virtutem ; & vitia luxuriæ , ca-
susque civitatum ea peste perditarum enume-
rabat ; tantumque studium ad frugalitatem
multitudinis provocavit, ut aliquos ex his lu-
xuriatos incredibile videretur. Matronarum
quoque separatam à viris doctrinam, & puero-
rum à parentibus frequenter habuit. Docebat
nunc has pudicitiam , & obsequia in viros;
nunc illos modestiam , & litterarum studium.
Inter hæc velut genitricem virtutum frugalita-
tem omnibus ingerebat, consecutusque dispu-
tationum assiduitate erat, ut matronæ auratas
vestes,

vestes, ceteraque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia delata in Iunonis ædem ipsi deæ consecrarent, præ se ferentes, vera ornamenta matronarum pudicitiam, non vestes esse. In juventute quoque quantum profligatum sit, victi feminarum contumaces animi manifestant. Sed ccc ex juvenibus cum sodalitii jure sacramento quodam nexi, separatam à ceteris civibus vitam exercerent, quasi coetum clandestinæ conjurationis haberent, civitatem in se converterunt, quæ eos, cum in unam domum convenissent, cremare voluit. In quo tumultu lx ferme periere: ceteri in exilium profecti. Pythagoras autem cum annos xx Crotonæ egisset, Metapontum migravit, ibique decessit: cujus tanta admiratio fuit, ut ex domo ejus templum facerent; eumque pro deo colerent. Igitur Dionysius tyrannus, quem supra à Sicilia exercitum in Italiam trajecisse, bellumque Græcis intulisse memoravimus, expugnatis Locris, Crotonienses vix vires longo otio ex prioris belli clade resumentes, aggreditur: qui fortius cum paucis tanto exercitui ejus, quam antea cum tot millibus Locrensiū paucitati restiterunt. Tantum virtutis paupertas adversus insolentes divitias habet, tantoque insperata interdum speratâ victoria certior est. Sed Dionysium gerentem bellum, legati Gallorum, qui ante menses Romam incenderant, societatem amicitiamque petentes adeunt; gentem suam inter hostes ejus positam esse, magnoq; usui ei futuram vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hostibus affirmant. Grata legatio Dionysio fuit. Ita pacta societate, & auxiliis Gallorum auctus, bellum velut ex integro restaurat.

staurat. Iis autem Gallis causa in Italiam veniendi, sedesque novas quærendi, intestina discordia, & assiduæ domi dissensiones fuere: quarum tædio, cum in Italiam venissent, sedibus Tuscos expulerunt; & Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Vergamum, Tridentum, Vicentiam condiderunt. Tusci quoque, duce Rhæto, avitis sedibus amissis, Alpes occupare: & ex nomine ducis gentes Rhætorum condiderunt. Sed Dionysium in Siciliam adventus Carthaginienfium revocavit: qui reparato exercitu, bellum quod lue deseruerant, auctis viribus repetebant. Dux belli Hanno Carthaginienfis erat: cujus inimicus Suniatus, potentissimus ea tempestate Pœnorum, cum odio ejus, Græcis litteris, Dionysio adventum exercitus, & segnitiam ducis familiariter prænuntiasset, comprehensis epistolis, prodicionis damnatur: factò senatus consulto, ne quis postea Carthaginienfis, aut literis Græcis, aut sermoni studeret; ne aut loqui cum hoste, aut scribere sine interprete posset. Nec multo post Dionysius, quem paulo ante non Sicilia, [non Italia] capiebat, assiduis belli certaminibus victus fractusque, insidiis ad postremum suorum interficitur.

LIBER XXI.

Breviarium.

Dionysii junioris artes tyrannicae describuntur : ejusdem luxuria, crudelitas, doli, exilium, tyrannis in Locrenses. callido commento Locrenses spoliatur, & obtruncat, ac Syracusas per prodicionem recipit. Hannonis tyrannidem Carthaginensem occupare tentantis tragedia. Dionysius junior Sicilia ejectus Corinthi moratur. Hamilcarem cognomine Rhodanum Alexandri consilia speculatum, ingrati Carthaginenses interficiunt.

EXtincto in Sicilia Dionysio tyranno, in locum ejus milites maximum natu ex filiis ejus, nomine Dionysium, suffecere; & naturæ jus secuti, & quod firmitus futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quam si portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur. Sed Dionysius inter initia regni, avunculos fratrum suorum, velut æmulos imperii sui, hortatoresque puerorum ad divisionem regni, tollere gestiebat. Quare paulisper dissimulatum animum prius ad favorem popularium conciliandum intendit; excusatus facturus quod statuerat, si probatus ante omnibus foret. Igitur nexorum tria millia è carcere dimittit: tributa populo per triennium remittit; & quibuscunque delinimentis potest, animos omnium sollicitat. Tunc ad destinatum facinus conversus, non cognatos tantum

tantum fratrum , sed etiam ipsos interficit : ut quibus consortium regni debebat , ne spiritus quidem consortium relinqueret , tyrannidem in suos priusquam in externos auspicatus. Sublatis deinde æmulis , in segnitiam lapsus , saginam corporis ex nimia luxuria , oculorumque valetudinem contraxit ; adeo ut non solem , non pulverem , non denique splendorem ferre lucis ipsius posset. Propter quæ dum contemni se putat , sævitia grassatur ; nec ut pater carcerem nexis , sed cædibus civitatem replet. Ob quæ non contemptior omnibus , quàm invisior fuit. Itaque cum bellum adversus eum Syracusani decrevissent , diu dubitavit , imperium deponeret , an bello resisteret. Sed à militibus prædam & urbis direptionem sperantibus , descendere in prælium cogitur. Victus , cum iterato non felicius fortunam tentasset , legatos ad Syracusanos mittit , spondens se depositurum tyrannidem , si mitterent ad eum , quibuscum sibi de pace conveniret. In quam rem missos primores , in carcere retinet ; atque ita incautis omnibus , nec quicquam hostile metuentibus , exercitum ad delendam civitatem mittit. Fit igitur in ipsa urbe anceps prælium : in quo oppidanis multitudine superantibus , Dionysius pellitur : qui cum obsidionem arcis timeret , cum omni regio apparatu in Italiam profugit tacitus. Exul à Locrensis sociis exceptus , velut jure regnaret , arcem occupat ; solitamque sibi sævitiam exercet. Conjuges principum ad stuprum rapi jubebat : virgines ante nuptias abducebat , stupratasque sponis reddebat : locupletissimos quosque aut civitate pellebat , aut occidi imperabat , bonaque eorum invadebat. Dein cum rapinæ occasio deesset , universam

nam civitatem callido commento circumvenit. Cum Rheginorum tyranni Leophronis bello Locrenses premerentur, voverant, si victores forent, ut die festo Veneris virgines suas prostituerent. Quo voto intermisso, cum adversa bella cum Lucanis gererent, in conditionem eos Dionysius vocat: hortatur ut uxores filiasque suas in templum Veneris, quam possint ornatissimas mittant: ex quibus sorte ductæ centum, voto publico fungantur, religionisque gratia, uno stent in lupanari mense, omnibus ante juratis viris, ne quis ullam attaminet: quæ res ne virginibus, voto civitatem solventibus, fraudi esset, decretum facerent, ne qua virgo nuperet, priusquam illæ maritis traderentur. Probato consilio, quo & superstitioni & pudicitia virginum consulebatur, certatim omnes feminæ impensius exornatæ, in templum Veneris conveniunt: quas omnes Dionysius immissis militibus spoliat, ornamentaque matronarum in prædam suam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quasdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos sex regnasset, conspiratione Locrorum civitate pulsus, in Siciliam redit. Ibi Syracusas securis omnibus, post longam intercapedinem pacis, per proditionem recepit. Dum hæc in Sicilia geruntur, interim in Africa princeps Carthaginiensium Hanno opes suas, quibus vires rei-publ. superabat, ad occupandam dominationem intendit, regnumque invadere, interfecto senatu, conatus est. Cui sceleri sollemnem nuptiarum diem filia suæ legit, ut religione votorum, nefanda commenta facilius tegerentur. Itaque plebi epulas in publicis porticibus, senatui in domo sua parat, ut poculis veneno infectis, secretius senatum, & sine arbitris interficeret,

ficeret, orbamque rempubl. facilius invaderet. Qua re magistratibus per ministros prodita, scelus declinatum, non vindicatum est; ne in viro tam potenti plus negotii faceret res cognita, quàm cogitata. Contenti itaque cohibuisse, decreto modum nuptiarum sumptibus statuunt; idque observari non ab uno, sed ab universis jubent, ne persona designata, non vitia correctâ viderentur. Hoc consilio præventus, iterum servitia concitat, statutaque rursus cædium die, cum denuo se proditum videret, timens judicium, munitum quoddam castellum cum viginti millibus servorum armatis occupat. Ibi dum Afros, regemque Maurorum concitat, capitur, virgisque cæsus, effossis oculis, & manibus cruribusque fractis, velut à singulis membris poenæ exigerentur, in conspectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in crucem figitur. Filii quoque, cognatique omnes, etiam innoxii, supplicio traduntur, ne quisquam aut ad imitandum scelus, aut ad mortem ulciscendam, ex tam nefaria domo superesset. Interea Dionysius Syracusis receptus, cum gravior crudeliorque in dies civitati esset, iterata conspiratione obsidetur. Tunc deposito imperio, arcem Syracusanis cum exercitu tradidit; receptoque privato instrumento, Corinthum in exilium proficiscitur. Ibi humillima quæque tutissima existimans, in sordidissimum vitæ genus descendit: non contentus in publico vagari, sed potare: nec conspici in popinis, lupanaribusque, sed totis diebus desidere: cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosusque & squalidus incedere: risum libentius præbere, quam captare: in macello persta-

perstare ; quod emere non poterat, oculis devorare : apud *Ædiles* adversus lenones iurgari ; omniaque ita facere, ut contemnendus magis, quàm metuendus videretur. Novissime, ludi-
magistrum professus, pueros in trivio docebat, ut aut à timentibus semper in publico videretur, aut à non timentibus facilius contemneretur. Nam licet tyrannicis vitiis semper abundaret : tamen simulatio hæc vitiorum, non naturæ erat ; magisque hæc arte, quàm amisso regali pudore faciebat, expertus quàm invisæ tyrannorum forent etiam sine opibus nomina. Laborabat itaque invidiam præteritorum contemptu præsentium demere : neque honesta, sed tuta consilia circumspiciebat. Inter has tamen dissimulationum artes, insimulatus est affectatæ tyrannidis : nec aliter quàm dum contemnitur, liberatus est. Inter hæc Carthaginien-
ses tanto successu rerum *Alexandri Magni* exterriti, verentes ne *Persico* regno & *Africâ* vellet adungere, mittunt ad speculandos ejus animos *Hamilcarem*, cognomento *Rhodanum*, virum solertia facundiaque præter ceteros insignem. Augebant enim metum & *Tyrus* urbs, auctor originis suæ, capta : & *Alexandria* æmula *Carthaginis*, in terminis *Africæ* & *Ægypti* condita : & felicitas regis, apud quē nec cupiditas, nec fortuna ullo modo terminabantur. Igitur *Hamilcar* per *Parmenionē* aditu regis obtento, profugisse se ad regem expulsum patria fingit, militemq; se expeditionis offert. Atq; ita consiliis ejus exploratis, in tabellis ligneis, vacua desuper cera inducta, civibus suis omnia perscribebat. Sed *Carthaginien*ses post mortē regis reversum in patriam, quasi urbē regi vendita esset, non ingrato tantū, verum etiam & crudeli animo, necaverunt.

LIBER XXII.

Breviarium.

Agathoclis Sicilia Tyranni pueritia, adolescentia, misera conditio, fœlicitas bellica, nova dignitas, perfidia, crudelitas, tyrannis. Carthaginienses in Hamilcarem proditorem tacita suffragia ferunt. Bella Agathoclis. Syracusis à Carthaginensibus obsessis, Agathocles audaci consilio bellum in Africam infert. Exposito in littore Africa exercitu gravi oratione suos ad pugnam accendit. Discussa superstitionis nebula, & navibus incensis Carthaginienses prælio superat, & urbes nobilissimas recipit. Siciliam Carthaginienses relinquere coguntur, & infeliciter cum Agathocle pugnant in Africa. Fatum acerbum Aphella & Bomilcaris. Agathocles totius Sicilia imperium occupat: in Africam reversus infœliciter pugnat: castra deserit: unde militum defectio: filiorum Agathoclis mors cruenta: & Agathoclis pax inita cum Carthaginensibus.

Agathocles Sicilia tyrannus, qui magnitudini prioris Dionysii successit, ad regni maiestatem ex humili & sordido genere pervenit. Quippe in Sicilia patre figulo natus, non honestiorem pueritiam, quàm principia originis habuit. Siquidem forma, & corporis pulchritudine egregius, diu vitam stupri patientia exhibuit. Annos deinde pubertatis egres-

egressus, libidinem à viris ad feminas transtulit. Post hæc apud utrumque sexum famosus, vitam latrociniiis mutavit. Interjecto tempore, cum Syracusas concessisset, accitusque in civitatem inter incolas esset, diu sine fide fuit; quoniam nec in fortunis quod amitteret, nec in verecundia quod inquinaret, habere videbatur: in summa gregariam militiam fortitus, non minus tunc seditiosa, quam antea turpi vita, in omne facinus promptissimus erat. Nam & manu strenuus, & in concionibus perfacundus habebatur. Brevi itaque centurio, ac deinceps tribunus militum factus est. Primo bello adversus Ætneos magna experimenta [sui Syracusanis dedit. Sequenti Campanorum, tantam de se spem omnibus fecit, ut in locum] demortui ducis Damasconis sufficeretur. Cujus uxorem adulterio cognitam, post mortem viri in matrimonium recepit. Nec contentus quod ex inope repente dives factus esset, piraticam adversus patriam exercuit. Saluti ei fuit, quod socii capti tortique, de illo negaverunt. Bis occupare imperium Syracusarum voluit: bis in exilium actus est. Amurgantinis apud quos exulabat, odio Syracusanorum, primo prætor, mox dux creatur. In eo bello & urbem Leontinorum capit, & patriam suam Syracusas obsidere cœpit: ad cuius auxilium Hamilcar dux Pœnorum imploratus, depositis hostilibus odiis, præsidia militum mittit. Ita uno eodemque tempore Syracusæ, & ab hoste, civili amore defensæ; & à cive, hostili odio impugnatæ sunt. Sed Agathocles, cum videret fortius defendi urbem quàm oppugnari, precibus per internuntios Hamilcarem exorat, ut inter se & Syracusanos pacis arbitria suscipiat, peculiaribus

in ipsum officia sua repromittens. Qua spe impletus Hamilcar, societatem cum eo, metu potentiae ejus jungit : ut quantum virium Agathocli adversus Syracusanos dedisset, tantum ipse ad incrementa domesticae potentiae reciperaret. Igitur non pax tantum Agathocli conciliatur : verum etiam praetor Syracusis constituitur. Tunc Hamilcari, expositis ignibus cereis tactisque, in obsequia Poenorum jurat. Deinde acceptis ab eo quinque millibus Afro- rum, potentissimos quosque ex principibus interficit : atque ita veluti reipub. statum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari jubet, contracto in gymnasio senatu, quasi quaedam prius ordinaturus. Sic compositis rebus, immissis militibus populum obsidet ; senatum trucidat : cujus peracta caede, ex plebe quoque locupletissimos & promptissimos interficit. His ita gestis, militem legit, exercitumque conscribit : quo instructus, finitimas civitates nihil hostile metuentes, ex improvviso aggreditur. Poenorum quoque socios, permittente Hamilcare, foede vexat : propter quod querelas Carthaginem socii non tam de Agathocle, quam de Hamilcare detulerunt : *hunc ut dominum & tyrannum, illum ut proditorem arguentes : a quo infestissimo hosti, fortunae sociorum, interposita pactione, donatae sint : sicut ab initio Syracusae in pignus societatis sint traditae, urbs semper Poenis infesta, & de imperio Siciliae Carthaginis amula : nunc insuper civitates sociorum eidem titulo pacis addictas. Denunciare igitur se haec brevi ad ipsos redundatura, ac prope diem sensuros, quantum malum non Siciliae magis, quam ipsi Africa attulerint.* His querelis senatus in Hamilcarem accenditur. Sed quoniam in imperio esset, tacita de eo suffragia tulerunt, & sen-

& sententias priusquam recitarentur, in urnam coniectas obsignari iusserunt, dum alter Hamilcar Gisgonis filius, à Sicilia reverteretur. Sed hæc callida commenta Pœnorum, & sententias, inaudita mors Hamilcaris prævenit; liberatusque est fati munere, quem sui per injuriam cives inauditum damnaverant. Quæ res Agathocli adversus Pœnos occasionem movendi belli dedit. Prima igitur illi cum Hamilcare Gisgonis filio, proelii congressio fuit: à quo victus, majori mole reparaturus bellum, Syracusas concessit. Sed secundi certaminis eadem fortuna, quæ & prioris, fuit. Cum igitur victores Pœni Syracusas obsidione cinxissent, Agathocles cum se neque viribus parem, neque ad obsidionem ferendam instructum videret; super hæc à sociis crudelitate ejus offensis, desertus esset, statuit bellum in Africam transferre: Mira prorsus audacia, ut quibus in solo urbis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret; & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena; victusque victoribus insultaret. Hujus consilii non minus admirabile silentium, quàm commentum fuit, populo hoc solum professus, invenisse se victoriæ viam: animos illi tantum in brevem obsidionis patientiam firmarent: vel si cui status præsentis fortunæ displiceret, dare se ei discedendi liberam potestatem. Cum mille sexcenti discessissent, ceteros ad obsidionis necessitatē frumento & stipendio instruit: quinquaginta tantum secum talenta ad præsentem usum aufert, cetera ex hoste melius, quàm ex sociis paraturus. Omnes deinde servos, militaris ætatis, libertate donatos sacramento adigit, eosque & majorem partem fermè militum navibus imponit, ratus exæquata utriusque ordi-

nis conditione , mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram : ceteros omnes ad tutelam patriæ reliquit. Septimo igitur imperii anno, comitibus duobus adultis filiis , Archagatho & Heraclida, nullo militum sciente quò veheretur, cursum in Africam dirigit. Cum omnes aut in Italiam prædatum se, aut in Sardiniam ituros crederent, tum primum, exposito in Africæ littore exercitu, consilium suum omnibus aperit. Quo in loco Syracusæ positæ sint, ostendit: *quibus aliud nullum auxilium superesset, quam ut hostibus faciant, quæ ipsi patiantur. Quippe aliter domi, aliter foris bella tractari. Domi ea sola auxilia esse, quæ patriæ vires subministrent: foris hostem etiam suis viribus vinci deficientibus sociis, & odio diuturni imperii externa auxilia circumspicientibus.* Huc accedere, quod urbes, castellaque Africa non muris cinctæ, non in montibus posita sint, sed in planis campis, sine ullis munimentis jaceant: quas omnes metu excidii facile ad belli societatem perlici posse. Majus igitur Carthaginensibus ab ipsa Africa, quàm ex Sicilia exarsurum bellum, coituraque auxilia omnium adversus unam urbem, nomine quam opibus ampliorem, & quas non attulerit vires, inde sumpturum. Nec in repentino Pœnorum metu, modicum momentum victoriæ fore, qui tanta audacia hostium perculsi, trepidaturi sint. Accessura & villarum incendia, castellorum, urbiumque contumacium direptionem, tum ipsius Carthaginis obsidionem. Quibus omnibus non sibi tantum in alios, sed & aliis in se sentient patere bella. His non solum Pœnos vinci, sed & Siciliam liberari posse. Nec enim moraturos in ejus obsidione hostes, cum sua urgeantur. Nusquam igitur alibi facilius bellum, sed nec prædam uberiores inveniri posse. Nam capta Carthagine, omnem Africam Siciliamque præmium victorum fore, Gloriam

certo

certe tam honesta militia tantum in omne ævum futuram, ut terminari nullo tempore oblivione possit; ut dicatur eos solos mortalium esse; qui bella, quæ domi ferre non poterant, ad hostes transtulerint, victique victores insecuti sint, & obsessores urbis suæ obsederint. Omnibus igitur forti ac lato animo bellum ineundum, quo nullum aliud possit aut premium victoribus uberius, aut victis monumentum illustrius dare. His quidem adhortationibus animi militum erigebantur: sed terrebat eos portentum religio, quod navigantibus eis, sol defecerat. Cujus rei rationem non minore cura rex, quàm belli reddebat, affirmans, si prius quàm proficiscerentur, factum esset, crediturum adversum profecturos prodigium esse: nunc quia egressis acciderit, illis ad quos eatur portendere. Porro defectus naturalium siderum semper præsentem rerum statum mutare; certumque esse florentibus Carthaginensium opibus, adversisque rebus, suis commutationem significari. Sic consolatis militibus, universas naves, consentiente exercitu, incendi jubet, ut omnes scirent, auxilio fugæ adempto, aut vincendum, aut moriendum esse. Deinde cum omnia, quacunque ingrederentur, prosternerent, villas castellaque incenderent, obvius eis fuit cum xxx millibus Pœnorum Hanno: sed prælio commisso, duo de Siculis, tria millia de Pœnis cum ipso duce cecidere. Hac victoria & Siculorum animi eriguntur, & Pœnorum franguntur. Agathocles victis hostibus, urbes castellaque expugnat, prædas ingentes agit, hostium multa millia trucidat. Castra deinde quinto lapide à Carthagine statuit, ut damna carissimarum rerum, vastitatemque agrorum, & incendia villarum, de muris ipsius urbis specularentur. Interea ingens tota Africa deleti Pœnorum exercitus

fama, occupatarumque urbium, divulgatur. Stupor itaque omnes & admiratio incessit, unde tanto imperio tam subitum bellum, præsertim ab hoste jam victo. admiratio deinde paulatim in contemptum Pœnorum vertitur. Nec multo post non Afri tantum, verumetiam urbes nobilissimæ novitatem sequutæ, ad Agathoclem defecere; frumentoque & stipendio victorem instruxere. His Pœnorum malis etiam deletus in Sicilia cum imperatore exercitus, velut quidam ærumnarum cumulus accessit. Nam post profectiōem à Sicilia Agathoclis, in obsidione Syracusarum Pœni segniores redditi, ab Antandro fratre regis Agathoclis occidione cæsi nuntiabantur. Itaque cum domi forisque eadem fortuna Carthaginiensium esset, jam non tributariæ tantum ab his urbes, verumetiam socii reges deficiebant, amicitiarum jura non fide, sed successu ponderantes. Erat inter ceteros, rex Cyrenarum Aphellas, qui spe improba, regnum totius Africæ amplexus, societatem cum Agathocle per legatos junxerat; pactusq; cum eo fuerat, ut Siciliæ illi, sibi Africæ imperium, victis Carthaginiensibus, cederet. Itaque cum ad belli societatem cum ingenti exercitu ipse venisset, Agathocles blando alloquio, & humili adulatione, cum sæpius simul cœnassent, adoptatusque filius ejus ab Aphella esset, incautum interficit: occupatoque exercitu ejus, iterato Carthaginienses omnibus viribus bellum cientes, magno utriusque exercitus sanguine, gravi prælio superat. Hoc certaminis discrimine tanta desperatio illata Pœnis est, ut nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transiturus ad eum Bomilcar, rex Pœnorum, cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in
medio

medio foro à Pœnis patibulo suffixus est : ut idem locus monumentum suppliciorum ejus esset, qui ante fuerat ornamentum honorum. Sed Bomilcar magno animo crudelitatem civium tulit ; adeo ut de summa cruce , veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur : objectans illis, nunc *Hannonem falsa affectati regni invidia circumventum : nunc Gisgonis innocentis exilium : nunc in Hamilcarem patrum suum tacta suffragia , quod Agathoclem socium illis facere, quam hostem maluerit.* Hæc cum in maxima populi concione vociferatus esset, expiravit. Inter ea Agathocles profligatis in Africa rebus , tradito Archagatho filio exercitu , in Siciliam recurrit ; nihil actum in Africa existimans, si amplius Syracusæ obsiderentur. Nam post occisum Hamilcarem, Gisgonis filium , novus eò à Pœnis missus exercitus fuerat. Statim igitur primo adventu ejus, omnes Siciliae urbes auditis rebus, quas in Africa gesserat, certatim se ei tradunt : atque ita pulsus è Sicilia Pœnis, totius insulae imperium occupavit. In Africam deinde reversus, seditione militum excipitur. Nam stipendiorum solutio in adventum patris dilata à filio fuerat. Igitur ad concionem vocatos, blandis verbis permulsi : *stipendia illis non à se flagitanda esse, sed ab hoste quarendam : communem victoriam, communem pradam futuram. Paulum modo anniterentur , dum belli reliquiae peraguntur , cum sciant , Carthaginem captam, spes omnium expleturam.* Sedato militari tumultu , interjectis diebus, ad castra hostium exercitum ducit : ibi inconsultius proelium committendo , majorem partem exercitus perdidit. Cum itaque in castra fugisset, versamque in se invidiam temere commissi belli videret, pristinamque offensam

non depensi stipendii metueret ; concubia nocte solus à castris cum Archagatho filio profugit. Quod ubi milites cognovere, haud secus quam si ab hoste capti essent, trepidavere : Bis se à rege suo in mediis hostibus relictos esse proclamantes ; salutemque suam desertam ab eo esse , quorum ne sepultura quidem relinquenda fuerit. Cum persequi regem vellent, à Numidis excepti, in castra revertuntur ; comprehenso tamen reductoque Archagatho, qui à patre noctis errore discesserat. Agathocles autem navibus, quibus reversus à Sicilia fuerat, cum custodibus earundem Syracusas defertur. Exemplum flagitii singulare, rex exercitus sui desertor, filiorumque pater proditor. Interim in Africa post fugam regis , milites pactione cum hostibus facta, interfectis Agathoclis liberis, Carthaginiensibus se tradidere. Archagathus cum occideretur ab Archesilao amico antea patris , rogavit eum quidnam liberis ejus facturum Agathoclem putet, per quem ipse liberis careat ? Tunc respondit, satis habere se, quod superstites eos esse Agathoclis liberis sciat. Post hæc Poeni ad persequendum belli reliquias, duces in Siciliam miserunt, cum quibus Agathocles pacem æquis conditionibus fecit.

LIBER XXIII.

Breviarium.

*Agathocles transit in Italiam adversus Brut-
tios, quorum origo & potentia paucis per-
stringitur. Agathocles vi morbi expugna-
tus revertitur in Siciliam, ubi turba dome-
stica, quæ uxorem & liberos Agathoclis in
Ægyptum pellunt. Agathoclis obitus. Tyr-
rhi Epirota bella & res gestæ, cum in Sicilia,
tum in Italia. Hieronis Sicilia Principis lau-
datissimi dignitas & veritas,*

Agathocles rex Siciliæ pacificatus cum
Carthaginienfibus, partem civitatum à
se fiducia virium dissidentē armis sub-
egit. Dein quasi angustis insulæ termi-
nis clauderetur, cuius imperii partem primis
incrementis ne speraverat quidem, in Italiam
transcendit; exemplum Dionysii secutus, qui
multas civitates Italiæ subegerat. Primi igitur
hostes illi Bruttii fuere, qui & fortissimi tum, &
opulentissimi videbantur, simul & ad injurias
vicinorū prompti. Nam multas civitates Græci
nominis Italia expulerant: auctores quoq; suos
Lucanos bello vicerant, & pacem cum his, æ-
quis legibus fecerant. Tanta feritas animorum
erat, ut nec origini suæ parcerent. Namque Lu-
cani iisdem legibus liberos suos, quibus &
Spartani, instituere soliti erant. Quippe ab ini-
tio pubertatis, in silvis inter pastores habeban-
tur, sine ministerio servili, sine veste quam in-
duerent,

duerent, vel cui incubarent; ut à primis annis duritiæ parcimoniæque, sine ullo usu urbis, assuescerent. Cibus his præda venatica, potus aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primo ex agris finitimorum prædari soliti, confluyente deinde multitudine, sollicitati præda, cum plures facti essent, infestas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis fociorum Dionysius Sicilia tyrannus, sexcentos Afros ad compescendos eos miserat, quorum castellum proditum sibi per Bruttiam mulierem, expugnauerunt; ibique civitatem, concurrentibus ad opinionem novæ urbis pastoribus, statuerunt; Bruttiosque se ex nomine mulieris vocaverunt. Primum illis cum Lucanis, originis suæ auctoribus, bellum fuit. Qua victoria erecti, cum pacem æquo jure fecissent, ceteros finitimos armis subegerunt; tantasque opes brevi consecuti sunt, ut perniciosi etiam regibus haberentur. Denique Alexander rex Epiri, quum in auxilium Græcarum civitatum, cum magno exercitu, in Italiam venisset, cum omnibus copiis ab his deletus est. Quare feritas eorum successu felicitatis incensa, diu terribilis finitimis fuit. Ad postremum imploratus Agathocles, spe ampliandi regni, à Sicilia in Italiam trajecit. Principio adventus opinionis ejus concussi, legatos ad eum, societatem amicitiamque petentes miserunt. Quos Agathocles ad cœnam invitatos, ne exercitum trajici viderent, in posterum statuta his die, conscensis navibus frustratus est. Sed fraudis haud lætus eventus fuit: siquidem reverti eum in Siciliam, interjectis paucis diebus, vis morbi coëgit, quo toto corpore comprehensus, per omnes

omnes nervos articulosque humore pestifero grassante, velut intestino singulorum membrorum bello impugnabatur. Ex qua desperatione bellum inter filium nepotemque ejus, regnum jam quasi mortui vindicantibus, oritur: occiso filio, regnum nepos occupavit. Igitur Agathocles, cum morbi cura, & ægritudo graviores essent, & inter se alterum alterius malo cresceret; desperatis rebus uxorem suam Texenam, genitosque ex ea duos parvulos, cum omni pecunia, & familia, regalique instrumento, quo præter illum nemo regum ditior fuit, navibus impositos Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit; timens ne prædonem regni sui, hostem paterentur. Quamquam uxor diu, ne ab ægro divelleretur, deprecata est, ne discessus suus adjungi nepotis parricidio posset; & tam cruento hæc deseruisse virum, quam ille impugnasse avum videretur; nubendo se non prosperæ tantum, sed omnis fortunæ inisse societatem: nec invitam periculo spiritus sui empturam, ut extremos viri spiritus exciperet; & exsequiarum officium, in quod, profecta se, nemo sit successurus, obsequio debita pietatis impleret. Discedentes parvuli, flebili ululatu amplexi patrem tenebant. Ex altera parte uxor maritum non amplius visura, osculis fatigabat. Nec minus senis lacrymæ miserabiles erant. Flebant hi morientem patrem; ille exules liberos: hi discessu suo solitudinem patris, ægri senis; ille in spem regni susceptos relinqui in egestate lugebat. Inter hæc regia omnis assistentium fletibus tam crudelis discidii impleta, resonabat. Tandem finem lacrymis necessitas profectionis imposuit, & mors regis proficiscentes filios insequuta est. Dum hæc aguntur, Carthaginienses cognitis

gnitis quæ in Sicilia agebantur, occasionem totius insulæ occupandæ datam sibi existimantes, magnis viribus eò trajiciunt; multasque civitates subigunt. Eo tempore & Pyrrhus adversus Romanos bellum gerebat: qui imploratus à Siculis in auxilium, sicuti dictum est, cum Syracusas venisset, multasque civitates subegisset, rex Siciliæ, sicut Epiri appellatur. Quarum rerum felicitate lætus, Heleno filio Siciliæ, velut avitum (nam susceptus ex filia Agathoclis regis erat) Alexandro autem Italiæ regnum destinat. Post hæc multa secunda prælia cum Carthaginienfibus facit. Interjecto deinde tempore, legati ab Italicis sociis venire, nuntiantes Romanis resisti non posse, deditionemque futuram, nisi subveniat. Anxius tam ambiguo periculo, incertusque quid ageret, vel quibus primum subveniret, in utrumque pronus consultabat. Quippe instantibus hinc Carthaginienfibus, inde Romanis, periculofum videbatur, exercitum in Italiam non trajicere: periculofius, à Sicilia deducere; ne aut illi non læta ope, aut hi deserti amitterentur. In hoc æstu periculorum, tutissimus portus consiliorum visus est, omnibus viribus decernere in Sicilia; & profligatis Carthaginienfibus, victorem exercitum transponere in Italiam. Itaque conferto prælio, cum superior fuisset, quoniam tamen à Sicilia abiret, pro victo fugere visus est: ac propterea socii ab eo defecerunt; & imperium Siciliæ tam cito amisit, quam facile quæsierat. Sed nec in Italia meliore felicitate usus, in Epirum revertitur. Admirabilis utriusq; rei casus, in exemplum fuit. Nam sicut ante secunda fortuna, rebus supra vota fluentibus, Italiæ Siciliæque imperium, & tot de Ro-

de Romanis victorias adstruxerat: ita nunc ad-
versa, velut in ostentationem fragilitatis hu-
manæ, destruens quæ cumulaverat, Siciliensi
ruinæ naufragium maris, & foedam adversus
Romanos pugnam, turpemque ab Italia disces-
sum adjecit. Post profectiōem à Sicilia Pyrrhi,
magistratus Hiero creatur: cujus tanta mode-
ratio fuit, ut consentiente omnium civitatum
favore, dux adversus Carthaginienſes primum,
mox rex crearetur. Hujus futurę majestatis, ipsa
infantis educatio quasi prænuntia fuit: quippe
genitus erat patre Hieroclyto, nobili viro, cujus
origo à Gelo, antiquo Siciliae tyranno, mana-
bat: sed maternum illi genus sordidum, atque
adeo pudibundum fuit. Nam ex ancilla natus,
ac propterea à patre, velut dehonestamentum
generis, expositus fuerat. Sed parvulum, & hu-
manæ opis egentem, apes, congesto circa jacen-
tem melle, multis diebus aluere. Ob quam
rem responſo aruspicum admonitus pater, qui
regnum infanti portendi caneſcant, parvulum
recolligit, omnique studio ad spem majestatis,
quæ promittebatur, instituit. Eidem in ludo in-
ter coæquales discenti, lupo tabulam, in turba
puerorum repente conspectus, eripuit. Adole-
ſcenti quoque prima bella ineunti, aquila in
clypeo, noctua in hasta consedit. Quod osten-
tum & consilio cautum, & manu promptum,
regemque futurum significabat. Deniq; adver-
sus provocatores sæpe pugnavit, semperque vi-
ctoriam reportavit. A Pyrrho rege multis mili-
taribus donis donatus est. Pulchritudo ei cor-
poris insignis, vires quoque in homine admi-
rabiles fuere: In alloquio blandus, in negotio
justus, in imperio moderatus: prorsus ut nihil
ei regium deesse, præter regnum, videretur.

LIBER

LIBER XXIV.

Breviarium.

Græcia civitates aliæ in alias assurgunt : Ptolomæi Macedonis in sororem Arsinoem conspiratio. in cæstrosa Ptolomæi & Arsinoes nuptiæ, tragicis casibus solvuntur. Gallorum qui Ptolomæum vicerunt & interfecerunt in Macedoniam irruptio. quo stratagemate Ptolomæum aggressi sint, & oppresserint Macedonum luctus & instauratio. Aliæ Gallorum Brenno Duce in Græciam expeditio : & despoliatione delphici templi consilium. Hujus templi & oraculi descriptiones. Brenni & aliorum consultatio, de templi oppugnatione & hortatio ad milites. Oppugnatio irrita & clades gallici exercitus Brenno interfecto.

Um hæc in Sicilia geruntur, interim in Græcia dissidentibus inter se bello Ptolemæo Cerauno, & Antiocho, & Antigono regibus : omnes ferme Græciæ civitates, ducibus Spartanis velut occasione data, ad spem libertatis erectæ, missis invicem legatis, per quos in societatis fœdera alligarentur, in bellum prorumpunt : & ne cum Antigono, sub cujus regno erant, bellum cepisse viderentur, socios ejus Ætolos aggrediuntur, causas belli prætendentes, quod consensu Græciæ sacratum Apollini Cirræum campum, per vim occupassent. Huic bello ducem deligunt Arean ; qui adunato exercitu,

exercitu, urbes, fataque in his campis posita, depopulatur: quæ auferri non poterant, incendit. Quod cum è montibus conspicati Ætolorum pastores essent, congregati admodum quingenti, sparsos hostes, ignorantisque quanta manus esset, quoniam conspectum illis metus & incendiolorum fumus abstulerat, confectantur, trucidatisque admodum novem milibus, prædones in fugam verterunt. Reparantibus deinde Spartanis bellum, auxilium multæ civitates negaverunt, existimantes, dominationem eos, non libertatem Græciæ, quærere. Interea inter reges bellum finitur: nam Ptolemæus pulso Antigono cum regnum totius Macedoniæ occupasset, pacem cum Antiocho facit; affinitatemque cum Pyrrho, data ei in matrimonium filia sua, jungit. Exinde externo metu deposito, impium & facinorosum animum ad domestica scelera convertit, insidiasque Arsinoë sorori suæ instruit: quibus & filios ejus vita, & ipsam Cassandreæ urbis possessione privaret. Primus ei dolus fuit, simulato amore, sororis matrimonium petere. aliter enim ad sororis filios, quorum regnum occupaverat, quàm concordie fraude pervenire non poterat. Sed nota scelerata Ptolemæi voluntas sorori erat. Itaque non credenti, mandat *velle se cum filiis ejus regni consortium jungere: cum quibus non ideo se armis contendisse, quoniam eripere his regnum; sed quòd id facere sui muneris vellet. In hoc mitteret arbitrum jurisjurandi: quo præsentem apud deos patrios, quibus vellet obsecrationibus, se obligaret.* Incerta Arsinoë quid ageret: si mitteret, decipi perjurio: si non mitteret, provocare rabiem fraternæ crudelitatis timebat. Itaque plus liberis, quam sibi timens, quos matrimonio suo prote-

protecturam se arbitrabatur, mittit ex amicis suis Chodionem : quo perducto in sanctissimum Iovis templum, veterrimæ Macedonum religionis, Ptolemæus sumptis in manus altaribus, contingens ipsa simulacra, & pulvinaria deorum, inauditis, ultimisque execrationibus adjurat, *se sincera fide matrimonium sororis petere; nuncupaturumque se eam reginam; neque in contumeliam ejus se aliam uxorem, aliosve, quam filios ejus liberos habiturum.* Arsinoë postquam & spe impleta est, & metu soluta, ipsa cum fratre colloquitur : cujus vultus, & blandientes oculi, cum fidem non minorem, quàm jusjurandum promitterent, reclamante Ptolemæo filio fraudem subesse, in matrimonium fratris concedit. Nuptiæ magno apparatu, lætitiæque omnium celebrantur. Ad concionem quoque vocato exercitu, capiti sororis diadema imponit, reginamque eam appellat. Quo nomine in lætitiæ effusa Arsinoë, quia quod morte Lyfimachi prioris mariti amiserat, recepisset; ultro virum in urbem suam Cassandream invitat, cujus urbis cupiditate fraus struebatur. Prægressa igitur virum, diem festum urbi in adventum ejus indicit : domos, templa, ceteraque omnia exornari jubet : aras ubique hostiasque disponi : filios quoque suos, Lysimachum sexdecim annos natum, Philippum triennio minorem, utrumque forma insignem, coronatos occurrere jubet. Quos Ptolemæus ad celandam fraudem, cupide & ultra modum veræ affectionis amplexus, osculis diu fatigat. Vbi ad portam ventum est, occupari arcem jubet; pueros interfici. Qui cum ad matrem confugissent, in gremio ejus, inter ipsa oscula trucidantur. Proclamante Arsinoë, quod tantum nefas aut nubendo,

as

vv

se

as

vv

vv

se

as

vv

bendo, aut post nuptias contraxisset, pro filiis saepe se percussoribus obtulit: frequenter corpore suo puerorum corpora amplexata protegit; vulneraque excipere quæ liberis intendebantur, voluit. Ad postremum etiam spoliata funeribus filiorum, scissa veste, & crinibus sparsis, cum duobus servulis ex urbe protracta, Samothraciam in exilium abiit; eo miserior, quod mori cum filiis ei non licuit. Sed nec Ptolemæo inulta scelera fuerunt. Quippe diis immortalibus tot perjuria, & tam cruenta parricidia vindicantibus, brevi post à Gallis spoliatus regno, captusq; , vitam ferro, ut meruerat, amisit. Namque Galli, abundantia multitudine, cum eos non caperent terræ quæ genuerant, trecenta millia hominum ad sedes novas quærendas, velut ver sacrum miserunt. Ex his portio in Italia confedit, quæ & urbem Romanam captam incendit; & portio Illyricos sinus, ducibus avibus (nam augurandi studio Galli præter ceteros callent) per strages Barbarorum penetravit, & in Pannonia confedit: gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem, cui ea res virtutis admirationem & immortalitatis fidē dedit, Alpium invicta juga, & frigore intractabilia loca transcendit: ibi domitis Pannoniis, per multos annos cū finitimis varia bella gesserunt. Hortante deinde successu, divisis agminibus, alii Græciam, alii Macedoniam, omnia ferro proterentes, petivere. Tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non lacesciti, ultro pacem ingenti pecunia mercarentur. Solus rex Macedoniæ Ptolemæus, adventum Gallorum intrepidus audivit; hisque cum paucis & incompositis, quasi bella non difficilius, quàm scelera patrarentur, parricidiorum furiis

furiis agitatus, occurrit. Dardanorum quoque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, spreuit; addita insuper contumelia, *actum de Macedonia* dicens, *si cum totum Orientem soli domuerint, nunc in vindictam finium Dardanis egeant: milites se habere filios eorum, qui sub Alexandro rege stipendia, toto orbe terrarum victores, fecerint.* Quæ ubi Dardano regi nuntiata sunt, inclytum illud Macedoniae regnum brevi, immaturi juvenis temeritate casurum dixit. Igitur Galli, duce Belgio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt, offerentes pacem, si emere velit: sed Ptolemæus inter suos, belli metu pacem Gallos petere gloriatus est. Nec minus ferociter se legatis, quàm inter amicos jactavit; aliter se pacem daturum negando, nisi principes suos obsides dederint, & arma tradiderint. non enim fidem se, nisi inermibus habiturum. Renuntiata legatione, risere Galli, undique acclamantes, brevi sensurum, sibi an illi consulentes, pacem obtulerint. Interjectis diebus, proelium confertur, victique Macedones cæduntur. Ptolemæus multis vulneribus faucius capitur: caput ejus amputatum, & lancea fixum, tota acie ad terrorem hostium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga servavit: ceteri aut capti, aut occisi. Hæc cum nuntiata per omnem Macedoniam essent, portæ urbium clauduntur; luctu omnia replentur. nunc orbitatem amissorum filiorum dolebant: nunc excidia urbium metuebant: nunc Alexandri, Philippique regum suorum nomina, sicuti numina, in auxilium vocabant. *sub illis se non solum tutos, verumetiam victores orbis terrarum extitisse. ut tuerentur patriam suam, quam gloria rerum gestarum cælo proximam reddidif-*

reddidissent; ut opem afflictis ferrent, quos furor & temeritas Ptolemæi regis perdidisset, orabant. Desperantibus omnibus, non votis agendum, Softhenes unus de Macedonum principibus, ratur contracta juventute, & Gallos victoria exultantes compescuit; & Macedoniam ab hostili populatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilibus regnum Macedoniae affectantibus, ignobilis ipse præponitur: & cum rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in regis, sed ducis nomen jurare milites compulit. Interea Brennus, quo duce portio Gallorum in Græciam se effuderat, audita victoria suorum, qui Belgio duce Macedones vicerant; indignatus parta victoria optimam prædam, & Orientis spoliis onustam tam facile relictam esse, ipse adunatis CL millibus peditum, & xv millibus equitum, in Macedoniam irrumpit. Cum agros villasque popularetur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonum Softhenes: sed pauci à pluribus, trepidi à valentibus facile vincuntur. Itaque cum victi se Macedones intra muros urbium condidissent; victor Brennus, nemine prohibente, totius Macedoniae agros deprædatur. Inde quasi terrena jam spolia sorderent, animum ad deorum immortalium templa convertit, scurriliter jocatus, locupletes deos largiri hominibus oportere. Statim igitur Delphos iter vertit, prædam religioni, aurum offensæ deorum immortalium præferens; quos nullis opibus egere, ut qui eas largiri hominibus soleant, affirmabat. Templum autem Apollinis Delphis positum est in monte Parnaso, in rupe undique impendente: ibi civitatem frequentia hominum facit: qui ad affirmationem majestatis undique concurrentes, in eo saxo

saxo confedere : atque ita templum & civitatem non muri, sed præcipitia ; nec manu facta, sed naturalia præsidia defendunt : prorsus ut incertum sit, utrum munimentum loci, an majestas dei plus hic admirationis habeat. Media saxi rupes in formam theatri recessit. Quamobrem & hominum clamor, & si quando accedit tubarum sonus, personantibus & respondentibus inter se rupibus, multiplex audiri, ampliorque quàm editur, resonare solet. Quæ res majorem majestatis terrorem ignaris rei, & admirationem, stupentibus plerumque affert. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine, planicies exigua est ; atque in ea profundum terræ foramen, quod in oracula patet : ex quo frigidus spiritus, vi quadam velut vento in sublime expulsus, mentes vatum in vecordiam vertit ; impletasque deo, responsa consulentibus dare cogit. Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque visuntur munera ; quæque magnificentia sui, reddentium vota gratam voluntatem, & deorum responsa manifestant. Igitur Brennus cum in conspectu haberet templum, diu deliberavit, an confestim rem aggrederetur : an verò fessis via militibus, noctis spatium ad resumendas vires daret. Emanus & Theffalorus duces, qui se ad prædæ societatem junxerant, amputari moras jubent, dum imparati hostes, & recens adventus sui, terrori esset : interjecta nocte & animos hostibus, forsitan & auxilia accessura ; & vias quæ tunc pateant, obstructum iri. Sed Gallorum vulgus ex longa inopia, ubi primum vino, ceterisque com meatibus referta rura invenit, nō minus abundantia, quàm victoria lætum per agros se sparserat ; desertisque signis ad occupanda omnia pro

pro victoribus vagabantur. Quæ res dilationem Delphis dedit. Prima namque opinione adventus Gallorum prohibiti agrestes oraculis feruntur, messes, vinaque villis efferre: cuius rei salutare præceptum non prius intellectum est, quàm vini, ceterarumque copiarum abundantia velut mora Gallis objecta, auxilia finitimorum convenere. Prius itaque urbem suam Delphi, aucti viribus sociorum, permunivere, quàm Galli vino velut prædæ incubantes, ad signa revocarentur. Habebat Brennus lecta ex omni exercitu peditum sexaginta quinque millia: Delphorum sociorumque non nisi quatuor millia militum erant; quorum contemptu Brennus ad acuendos suorum animos, prædæ ubertatem omnibus ostendebat, statuasque cum quadrigis, quarum ingens copia procul visebatur, solido auro fusas esse: plusque in pondere, quàm in specie habere prædæ affirmabat. Hac asseveratione incitati Galli, simul & hesterno mero faucii, sine respectu periculorum in bellum ruebant. Contra Delphi plus in deo, quàm in viribus reponentes, cum contemptu hostium resistebant; scandentesque Gallos è summo montis vertice, partim saxo, partim armis ob-
ruebant. In hoc partiū certamine, repente universorum templorum antistites, simul & ipsæ vates, sparsis crinibus, cum insignibus atq; infulis, pavidi vecordesque in primam pugnantium aciem procurrunt: *advenisse Deum clamant; eumque se vidisse desilientem in templum per culminis aperta fastigia. Dum omnes opem dei suppliciter implorant, juvenem supra humanum modum insignis pulchritudinis, comitesque ei duas armatas virgines, ex propinquis duabus Dianæ Minervæque adibus occurrisse. Nec oculis tantum hac se perspexisse:*
audisse

audisse etiam stridorem arcus, ac strepitum armorum. Proinde ne cunctarentur, diis antesignanis, hostem cadere, & victoria deorum socios se adungere, summis obsecrationibus monebant. Quibus vocibus incensi, omnes certatim in proelium profiliunt. Præsentiam dei & ipsi statim sentire. nam & terræ motu portio montis abrupta, Gallorum stravit exercitum, & confertissimi cunei non sine vulneribus hostium dissipati ruebant. Insecuta deinde tempestas est, quæ grandine & frigore faucios ex vulneribus absumpsit. Dux ipse Brennus cum dolorem vulnerum ferre non posset, pugione vitam finivit. Alter ex ducibus, punitis belli auctoribus, cum decem millibus fauciorum citato agmine Græcia excedit. Sed nec fugientibus fortuna commodior fuit: siquidem pavidis nulla sub tectis acta nox; nullus sine labore & periculo dies; assidui imbres & gelu, nix concreta, & fames, & lassitudo, & super hæc maximum pervigiliæ malum, miseras infelicitis belli reliquias obtegebant. Gentes quoque nationesque, per quas iter habebant, palantes velut prædam sectabantur. Quo pacto evenit, ut nemo ex tanto exercitu, qui paulo ante fiducia virium etiam adversus deos contendebat, vel ad memoriam tantæ cladis, superesset.

LIBER XXV.

Breviarium.

Gallorum in Antigonum Macedonia Regem conspiratio. Dum ad prædā currunt præda fiunt ipsi & Antigonus pacē obtinet. Nomen Gallorum formidabile & armorum invicta felicitas. Pyrrhus Macedonia potitur Antigono ejecto. Pyrrhus dum monarchiam somniat à Spartanis mulieribus atteritur. Pyrrhus apud Argos occiditur, cuius elogium & rerum summam Iustinus subjicit.

INter duos reges, Antigonum & Antiochum statuta pace, cum in Macedoniam Antigonus reverteretur, novus eidem repente hostis exortus est. Quippe Galli, qui à Brenno duce, cum in Græciam proficiscerentur, ad terminos gentis tuendos relictī fuerant, ne soli desides viderentur, peditum quindecim millia, equitum tria millia armaverunt; fugatisque Getarum Triballorumque copiis, Macedoniae imminentes, legatos ad regem miserunt, qui pacem ei venalem offerrent, simul & regis castra specularentur. Quos Antigonus pro regali munificentia, ingenti apparatu epularum ad cœnam invitavit. Sed Galli expositum grande auri argentique pondus admirantes, atque prædæ ubertate sollicitati, infestiores quàm venerant, revertuntur. Quibus & elephantos ad terrorem, velut inusitatas Barbaris formas, rex ostendi jusserat, & naves onustas copiis de-

K

mon-

monstrari: ignarus, quod quibus ostentatione virium, metum se injicere existimabat, eorum animos ut ad opimam prædam sollicitabat. Itaque legati ad suos reversi, omnia in majus extollentes, opes pariter & negligentiam regis ostendunt: referta auro & argento castra; sed neque vallo, fossæve munita: & quasi satis munimenti in divitiis haberent, ita eos omnia officia militaria intermisisse: prorsus quasi ferri auxilio non indigerent, quoniam abundarent auro. Hac relatione, avidæ gentis animi satis ad prædam incitabantur. Accedebat tamen & exemplum Belgii, qui non magno ante tempore Macedonum exercitum cum rege trucidaverat. Itaque consentientibus omnibus, nocte castra regis aggrediuntur: qui præsentiens tantam tempestatem, signum pridie dederat, ut omnibus rebus ablatis, in proxima silva taciti se occultarent. Neque aliter servata castra, quàm quod deserta sunt. Siquidem Galli ubi omnia vacantia, nec sine defensoribus modo, verum etiam sine custodibus vident, non fugam hostium, sed dolum arbitantes, diu intrare portas timuerunt. Ad postremum integris & intactis munimentis, scrutantes potius quàm diripientes, castra occupaverunt. Tunc ablatis quæ invenerant, ad littus convertuntur. Ibi dum naves incautius diripiunt, à remigibus, & ab exercitus parte, quæ eo cum conjugibus & liberis confugerant, nihil tale metuentes trucidantur: tantaque cædes Gallorum fuit, ut Antigono pacem opinio hujus victoriæ, non à Gallis tantum, verum etiam à finitimorum feritate præstiterit. Quanquam Gallorum ea tempestate tantæ foecunditatis juvenus fuit, ut Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique
neque

neque reges Orientis sine mercenario Gallo-
rum exercitu ulla bella gesserunt: neque pulsi
regno ad alios quàm ad Gallos confugerunt.
Tantus terror Gallici nominis, & armorum in-
victa felicitas erat, ut aliter neque majesta-
tem suam tutam, neque amissam recupera-
re se posse sine Gallica virtute arbitrarentur.
Itaque in auxilium à Bithyniæ rege invocati,
regnum cum eo parta victoria diviserunt; eam-
que regionem Gallogræciam cognominave-
runt. Dum hæc in Asia geruntur, interim in Si-
cilia Pyrrhus à Pœnis navali prælio victus, ab
Antigono Macedoniae rege supplementum mi-
litum per legatos petit: denuntians, ni mittat,
redire se in regnum necesse habere, incremen-
ta rerum, quæ de Romanis voluerit, de ipso qua-
siturum. Quod ubi negatum legati retulerunt,
dissimulatis causis, repentinam fingit profecti-
onem. Socios interim parare bellum jubet: ar-
cis Tarentinæ custodiam Heleno filio, & amico
Miloni tradit. Reversus in Epirum, statim fines
Macedoniæ invadit: cui Antigonus cum exer-
citu occurrit; victusque prælio in fugam verti-
tur. Atque ita Pyrrhus Macedoniam in deditio-
nem accipit; & veluti damna amissæ Siciliae Ita-
liæque acquisito Macedoniae regno pensasset,
relictum Tarenti filium & amicum arcessit. Anti-
gonus autem cum paucis equitibus, fugæ co-
mitibus, repente fortunæ ornamentis destitu-
tus, amissi regni speculaturus eventus, Thessa-
lonicam se recepit; ut inde cum conductâ Gallo-
rum mercenaria manu bellum repararet. Rursus
à Ptolemæo Pyrrhi filio funditus victus cum se-
ptem comitibus fugiens, non jam recipiendi
regni spem, sed salutis latebras, ac fugæ solitudi-
nes captat. Igitur Pyrrhus in tanto fastigio regni

collocatus, jam nec eo ad quod votis perveniendum fuerat contentus, Græciæ Asiæque regna meditatur. Neque illi major ex imperio, quàm ex bello voluptas erat: nec quisquam Pyrrhum, quàm tulisset impetum, sustinere valuit. Sed ut ad devincenda regna invictus habebatur: ita devictis acquisitisque celeriter carebat. tanto melius studebat acquirere imperia, quàm retinere. Itaque cum copias Cheroneso transposuisset, legationibus Atheniensium, & Achæorum, Messeniorumque excipitur. Sed & Græcia omnis admiratione nominis ejus simul & rerum adversus Romanos Pœnosque gestarum gloriâ attonita, adventum ejus expectabat. Primum illi bellum adversus Spartanos fuit: ubi majore mulierum, quam virorum virtute exceptus, Ptolemæum filium, & exercitus partem robustissimam amisit. Quippe oppugnanti urbem, ad tutelam patriæ tanta multitudo feminarum concurrit, ut non fortius victus, quàm verecundius recederet. Porro Ptolemæum filium ejus adeò strenuum, & manu fortem fuisse tradunt, ut urbem Corcyram cum sexaginta ceperit: item prælio navali quinqueremem ex scapha cum septem insiluerit, captamque tenuerit. In oppugnatione quoque Spartanorum usque in mediam urbem equo procurrerit; ibique concursu multitudinis interfectus sit. Cujus corpus ut relatum patri est, dixisse Pyrrhum ferunt, aliquanto tardius eum, quàm timuerit ipse, vel temeritas ejus meruerit, occisum esse. Repulsus à Spartanis Pyrrhus, Argos petit: ibi dum Antigonom in urbe clausum expugnare conatur, inter confertissimos violentissime dimicans, saxo de muris ictus occiditur. Caput ejus Antigono refertur:

fertur: qui victoria mitius usus, filium ejus Helenum cum Epirotis sibi deditum, in regnum remisit, eique insepulti patris ossa in patriam referenda tradidit. Satis constans inter omnes auctores fama est, nullum nec ejus, nec superioris ætatis regem comparandum Pyrrho fuisse; raroque non inter reges tantum, verum etiam inter illustres viros, aut vitæ sanctioris, aut justitiæ probatoris visum fuisse: Scientiam certè rei militaris in illo viro tantam fuisse, ut cum Lyfimacho, Demetrio, Antigono, tantis regibus bella gerens, invictus semper fuerit. Illyriorum quoque, Siculorum, Romanorumque, & Carthaginiensium bellis, nunquam inferior, plerunque etiam victor extiterit: qui patriam certe suam angustam, ignobilemque, fama rerum gestarum, & claritate nominis sui, toto orbe illustrem reddiderit.

LIBER XXVI.

Breviarium.

Peloponnesii per prodicionem Antigono traduntur. Aristotimus tyrannus Epirotas affligit, & Hellanici prudentia opprimitur. Antigonus Gallis occurrit, qui in furorem versi conjuges & liberos suos trucidant: deinde Numinis vindicta omnes interneccione delentur. Antigoni varii casus. Alexander Pyrrhi filius, in regnum restituitur. Regni Cyrenarum turbulentus status.

Post mortem Pyrrhi non in Macedonia tantum, verum etiam in Asia, Græciaque, magni bellorum motus fuere. Nam & Peloponnesii per prodicionem Antigono traditi; & variante hominum partim dolore, partim gaudio, prout singulæ civitates aut auxilium de Pyrrho speraverant, aut metus sustinuerant, ita aut cum Antigono societatem jungebant, aut mutuis inter se odiis in bellum ruebant. Inter hunc turbatarum provinciarum motum; Eliorum quoque urbs ab Aristotimo principe per tyrannidem occupatur: à quo cum multi ex primoribus occisi; plures in exilium acti essent, Ætolis per legatos postulantibus, conjuges liberosque exulum redderet, primo negavit: postea quasi poeniteret, proficiscendi ad suos omnibus matronis potestatem dedit; diemque profectionis statuit. Illæ quasi in perpetuum cum viris exulaturæ, pretiosissima quæque auferentes cum ad por-

ad portam quasi uno agmine profecturæ convenissent, omnibus rebus exspoliata, in carcerem recluduntur: occisis prius in gremio matrum parvulis liberis, virginibusq; ad stuprum direptis. Ad tam sævam dominationem stupentibus omnibus; princeps eorum Hellanicus, senex & liberis orbus, ut qui nec ætatis nec pignoris respectu timeret, contractos domum fidissimos amicorum in vindictam patriæ hortatur. Cunctantibus privato periculo publicum finire, & deliberandi spatium postulantibus, arcessitis servis jubet obserari fores; tyrannoque nuntiari, mitteret qui conjuratos apud se comprehenderet: objectans singulis, se quia liberandæ patriæ auctor esse non possit, desertæ ultorem futurum. Tunc illi ancipiti periculo circumventi, honestiorem viam eligentes, conjurant in tyranni necem: atque ita Aristotimus, quinto postquam tyrannidem occupaverat mense opprimitur. Interea Antigonus cum multiplici bello, & Ptolemæi regis, & Spartanorum, premeretur; novusque illi hostis Gallogræciæ exercitus affluxisset; in speciem castrorum parva manu adversus ceteros relicta, adversus Gallos totis viribus proficiscitur. Quibus cognitis, Galli cum & ipsi se proelio pararēt, in auspicia pugnæ hostias cædunt: quarum extis cum magna cædes, interitusque omnium prædiceretur, non in timorē, sed in furorem versi, sperantesque deorum minas expiari cæde suorum posse; conjuges & liberos suos trucidant, auspicia belli à parricidio incipientes. Tanta rabies feros animos invaserat, ut non parcerent ætati, cui etiam hostes pepercissent; bellumque internecivum cum liberis, liberorumque matribus gererent, pro quibus

bella suscipi solent. Itaque quasi scelere vitam victoriamque redemissent, sicut erant cruenti ex recenti suorum cæde, in proelium non meliore eventu, quàm omine proficiscuntur. Si quidem pugnantes, prius parricidiorum furia, quàm hostes circumvenere; obversantibusque ante oculos manibus interemptorum, omnes occidione cæsi. Tanta strages fuit, ut pariter cum hominibus dñi consensisse in exitium parricidarum viderentur. Post hujus pugnae eventum, Ptolemæus & Spartani, victorem hostium exercitum declinantes, in tutiora se recipiunt. Antigonus quoque ubi eorum discessum videt, recenti adhuc ex priori victoria militum ardore, bellum Atheniensibus infert. In quo cum occupatus esset, interim Alexander rex Epiri ulcisci mortem patris Pyrrhi cupiens, fines Macedoniae depopulatur. Adversus quem cum reversus à Græcia Antigonus esset, transi-
tione militum destitutus, regnum Macedoniae cum exercitu amittit. Hujus filius Demetrius puer admodum, absente patre, reparato exercitu, non solum amissam Macedoniam recipit: verum etiam Epiri regno Alexandrum spoliatur. Tanta vel mobilitas militum, vel fortunæ varietas erat, ut vicissim reges, nunc exules, nunc reges viderentur. Igitur Alexander cum exul ad Acarnanas confugisset, non minore Epirotarum desiderio, quàm sociorum auxilio, in regnum restituitur. Per idem tempus rex Cyrenarum Agas decedit: qui ante infirmitatem, Beronicen unicam filiam, ad finienda cum Ptolemæo fratre certamina, filio ejus desponderat. Sed post mortem regis, mater virginis Arfinoë, ut invita se contractum matrimonium solveretur, misit qui ad nuptias virginis, regnum-

gnumque Cyrenarum, Demetrium fratrem regis Antigoni à Macedonia arcefferent: qui & ipse ex filia Ptolemæi procreatus erat. Sed nec Demetrius moram fecit. Itaque cum secundante vento celeriter Cyrenas advolasset, fiducia pulchritudinis, qua nimis placere focui cœperat, statim à principio superbus, regiæ familiæ, militibusque impotens erat; studiumque placendi à virgine in matrem contulerat. Quæ res suspecta primo virgini, dein popularibus militibusque invisa fuit. Itaque versis omnium animis in Ptolemæi filium, insidiæ Demetrio comparantur: cui cum in lectum focus concessisset, percussores immittuntur. Sed Arsinoë audita voce filiæ, ad fores stantis, & præcipientis ut matri parceretur, adulterum paulisper corpore suo protexit. Quo interfecto, Beronice, & stupra matris, salva pietate, ulta est: & in matrimonio sortiundo, iudicium patris secuta.

LIBER XXVII.

Breviarium.

Seleucus Novercam & fratrem infantem interficit. classe naufragio amissa, civitates amissas recipit, praelio victus aufugit: auxilium noxium à fratre Antiocho Hierace petit & impetrat. Asia lacerus status. In Antiochum, Heracem & Seleucum Numinis vindicta.

Ortuo Syriae rege Antiocho, cum in locum ejus filius Seleucus successisset, hortante matre Laudice, quæ prohibere debuerat, auspicia regni à parricidio cœpit. Quippe Beronice novercam suam, sororem Ptolemæi regis Ægypti, cum parvulo fratre ex ea suscepto interficit. Quo facinore perpetrato, & infamiae maculam subiit, & Ptolemæi bello se implicuit. Porro Beronice cum ad se interficiendam missos didicisset, Daphnæ se claudit. Vbi cum obsideri eam cum parvulo filio nuntiatum Asiæ civitatibus esset, recordatione paternæ, majorumque ejus, dignitatis, casum tam indignæ fortunæ miserantes, auxilia ei omnes misere. Frater quoque Ptolemæus periculo sororis exterritus, relicto regno, cum omnibus viribus advolat. Sed Beronice ante adventum auxiliorum, cum vi expugnari non posset, dolo circumventa trucidatur. Indigna res omnibus visa. Itaque cum universæ civitates, quæ defeecerant, ingentē classem comparassent, repente exem-

exemplo crudelitatis exterritæ, simul & in ultionem ejus, quam defensori erant, Ptolemæo se tradunt: qui nisi in Ægyptum domestica seditione revocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset: tantum vel illi odium, parricidiale scelus; vel huic favorem indignè peremptæ mors sororis, attulerat. Post discessum Ptolemæi, Seleucus, cum adversus civitates, quæ defecerant, ingentē classē comparasset, repente veluti diis ipsis parricidium vindicantibus, orta tempestate classē naufragio amittit; nec quicquam illi ex tanto apparatu, præter nudum corpus, & spiritum, & paucos naufragii comites residuos fortuna fecit. Misera quidem res, sed optanda Seleuco fuit: siquidem civitates, quæ odio ejus ad Ptolemæum transierant, velut diis arbitris satisfactum sibi esset, repentina animorum mutatione in naufragii misericordiā versæ, imperio se ejus restitunt. Lætus igitur malis suis, & damnis ditior redditus; veluti par viribus, bellum Ptolemæo infert: Sed quasi ad ludibrium tantum fortunæ natus esset, nec propter aliud opes regni recepisset, quàm ut amitteret, victus prælio non multo quàm post naufragium comitator, trepidus Antiochiam confugit. Inde ad Antiochum fratrem literas facit: quibus auxilium ejus implorat, oblata ei Asia, inter fines Tauri montis, in præmium latæ opis. Antiochus autem cum esset annos XIV natus, supra ætatem regni avidus, occasionem non tam pio animo, quàm offerebatur, arripuit: sed latronis more, totum fratri eripere cupiens, puer sceleratam virilemque sumit audaciam. Vnde Hierax est cognominatus: quia non hominis, sed accipitris ritu, in alienis eripiendis vitam sectaretur. Interea Ptolemæus cum

Antiochum in auxilium Seleuco venire cognovisset, ne cum duobus uno tempore dimicaret, in annos decem cum Seleuco pacem facit: sed pax ab hoste data interpellatur à fratre: qui conducto Gallorum mercenario exercitu, pro auxilio bellum, pro fratre hostem, imploratus exhibuit. In eo proelio virtute Gallorum victor quidem Antiochus fuit; sed Galli arbitantes Seleucum in proelio cecidisse, in ipsum Antiochum arma vertere: liberius depopulaturi Asiam, si omnem stirpem regiam extinxissent. Quod ubi sensit Antiochus, velut à prædonibus, auro se redimit, societatemque cum mercenariis suis jungit. Interea rex Bithyniæ Eumenes, sparsis consumptisque fratribus bello intestinæ discordiæ, quasi vacantem Asiæ possessionem invasurus, victorem Antiochum, Gallosque aggreditur. Nec difficile saucios adhuc ex superiore congressione, integer ipse viribus, superat. Ea namque tempestate omnia bella in exitium Asiæ gerebantur: uti quisque fortior fuisset, Asiam velut prædam occupabat. Seleucus & Antiochus fratres bellum, propter Asiam gerebant: Ptolemæus rex Ægypti, sub specie sororiæ ultionis, Asiæ inhiabat. Hinc Bithynus Eumenes, inde Galli (humiliorum semper mercenaria manus) Asiam depopulabantur: cum interea nemo defensor Asiæ inter tot prædones inveniebatur. Victo Antiocho, cum Eumenes majorem partem Asiæ occupasset, ne tunc quidem fratres, perduto præmio, propter quod bellum gerebant, concordare potuerunt: sed omisso externo hoste, in mutuum exitium bellum reparant. In eo Antiochus denuo victus, multorum dierum fuga fatigatus, tandem ad focerum suum Artamenem regem

regem Cappadociae provehitur. A quo cum primum benigne exceptus esset, interjectis diebus, cognito quod infidiae sibi pararentur, salutem fuga quaesivit. Igitur cum profugo nusquam tutus locus esset, ad Ptolemæum hostem, cuius fidem tutiorem quam fratris existimabat, decurrit; memor vel quæ facturus fratri esset, vel quæ meruisset à fratre. Sed Ptolemæus non amici debito, quam hostis factus, servari eum artificissima custodia jubet. Hinc quoque Antiochus opera cuiusdam meretricis adjutus, quam familiaris noverat, deceptis custodibus elabitur; fugiensque à latronibus interficitur. Seleucus quoque iisdem ferme diebus, amisso regno, equo præcipitatus, finitur. Sic fratres, quasi & germanis casibus, exules ambo, post regna, scelerum suorum poenas luerunt.

LIBER XXVIII.

Breviarium.

Olympias Alexandri Epirotæ vidua Demetris Macedoni Ptiam filiam dat uxorem ; unde tragædia & bellorum initia. Ætoli superbè respondent Romanis qui Acarnanis auxilium præbebant & arma movent intrepidè. Filiis duobus morbo sublati Olympias non diu supervivit : Laodamia filia interfecta : Epirus graviter affligitur. Demetrius Macedo moritur. Hujus filii Philippi Antigonius tutelam suscipit , quam prudenter administrat. Bellum Antigoni adversus Spartanos quorum Rex Cleomenes viribus attritis in Ægyptum profugit, ubi interficitur. Antigono mortuo, Philippus regnat.

Olympias Pyrrhi Epirotæ regis filia, amisso marito , eodemque germano fratre Alexandro, cum tutelam filiorum ex eo susceptorum Pyrrhi & Ptolemæi, regnique administrationem in se recepisset, ab Ætolis partem Acarnaniæ, quam in portionem belli pater pupillorum acceperat , eripere volentibus , ad regem Macedoniæ Demetrium decurrit ; eique habenti uxorem Antiochi regis Syriæ sororem, filiam suam Ptiam in matrimonium tradit : ut auxilium quod misericordia non poterat, jure cognationis obtineret. Fiunt igitur nuptiæ, quibus & novi matrimonii gratia acquiritur, & veteris offensa contrahitur. Nam prior uxor velut matrimonio pulsa, sponte sua ad fratrem

Antio-

aune

coioo

coioo

anne

aune

coioo

coioo

coioo

anne

aune

coioo

Antiochum discedit; eumque in mariti bellum impellit. Acarnanes quoque diffusi Epirotis, adversus Ætolos auxilium Romanorum implorantes, obtinuerunt à Romano senatu, ut legati mitterentur, qui denuntiarent Ætolis, præsidia ab urbibus Acarnaniæ deducerent; paterenturque esse liberos, qui soli quondã adversus Trojanos, auctores originis suæ, auxilia Græcis non miserint. Sed Ætoli legationem Romanorum superbe audivere: Pœnos illis & Gallos, à quibus tot bellis occidione cæsi sint, exprobrantes; dicentesq; *præius illis portas adversus Carthaginienses aperiendas, quas clausit metus Tunicæ belli, quàm in Græciam arma transferenda. Meminisse deinde jubent, qui quibus minentur. Adversus Gallos urbem eos suam tueri non potuisse; captamque non ferro defendisse, sed auro redemisse: Quam gentem se aliquanto majore manu Græciam ingressam, non solum nullis externis viribus, sed ne domesticis quidem totis adjutos, universam delesse; sedemq; sepulcris eorum præbuisse, quam illi urbibus, imperioque suo preposuerant. Contrà, Italiam, trepidis ex recenti urbis suæ incendio Romanis, universam fermè à Gallis occupatam. Prius igitur illis Gallos Italia pellendos, quam minentur Ætolis: priusque sua defendenda. Quos autem homines Romanos esse? nempe pastores, qui latrocinio justis dominis ademptum solum teneant: qui uxores cum propter originis dehonestamenta non invenirent, vi publica rapuerint: qui denique urbem ipsam parricidio condiderint; murorumque fundamenta fraterno sanguine asperserint. Ætolos autem principes Græciæ semper fuisse; & sicut dignitate, ita & virtute ceteris præstitisse: solos denique esse, qui Macedonas, imperio terrarum florentes, semper contempserint: qui Philippum regem non timuerint: qui Alexandri Magni post Persas Indosque devictos, cum*
omnes

*omnes nomen ejus horrerent, edicta spreverint. Mone-
re igitur se Romanos, contenti sint fortuna presenti,
nec provocent arma, quibus & Gallos casos, & Ma-
cedonas contemptos videant. Sic dimissa legatione
Romanorum, ne fortius locuti, quàm fecisse
viderentur, fines Epiri regni & Acarnaniæ de-
populantur. Iam Olympias filiis regna tradi-
derat; & in locum Pyrrhi fratris defuncti Pto-
lemæus successerat: qui cùm hostibus instructo
exercitu obvius processisset, infirmitate corre-
ptus, in itinere decedit. Olympias quoque non
magno post tempore, gemino funerum vulne-
re afflicta, ægrum spiritum trahens, non diu fi-
liis supervixit. Cum ex gente regia sola Nereis
virgo, cum Laudamia sorore superesset, Nereis
nubit Geloni Siciliae regis filio: Laudamia au-
tem cum in aram Dianæ confugisset, concursu
populi interficitur. Quod facinus dii immorta-
les assiduis cladibus gentis, & prope interitu
totius populi vindicaverunt. Nam sterilitatem,
famemque passi, & intestina discordia vexati,
externis ad postremum bellis penè consumpti
sunt: Miloque Laudamiæ percussor in furo-
rem versus, nunc ferro, nunc saxo, in summa
dentibus laceratis visceribus, duodecima die
interiit. His in Epiro gestis, interim in Mace-
donia Demetrius rex, relicto filio Philippo, par-
vulo admodum, decedit. Cui Antigonus tutor
datus, accepta in matrimonium matre pupilli,
regem se constitui laborabat. Interjecto dein-
de tempore; cum seditione minaci Macedo-
num, clausus in regia teneretur, in publicum
sine satellitibus procedit; projectoque in vul-
gus diademate ac purpura, dare hac eos alteri ju-
bet, qui aut imperare illis nesciat, aut cui parere ipsi
sciant. se adhuc invidiosum illud regnum, non volup-
tatibus,*

ratibus, sed laboribus ac periculis sentire. Commemorat deinde beneficia sua : ut defectionem sociorum vindicaverit : ut Dardanos, Thessalosque exulantes morte Demetrii regis compescuerit : ut denique dignitatem Macedonum non solum defenderit, verum etiam auxerit. Quorum si illos pœniteat, deponere imperium, & reddere illis munus suum : ipsi regem quarant, cui imperent. Cum populus pudore motus, recipere eum regnum juberet, tamdiu recusavit, quoad seditionis auctores supplicio traderentur. Post hæc bellum Spartanis infert ; qui soli Philippi Alexandrique bellis, & imperium Macedonum, & omnibus metuenda arma contempserant. Inter duas nobilissimas gentes bellum, summis utrimque viribus fuit : cum hi pro vetere Macedonum gloria, illi non solum pro illibata libertate, sed etiam pro salute certarent. Victi Lacedæmonii, non ipsi tantum, sed etiam conjuges liberique, magno animo fortunam tulere. Nemo quippe in acie saluti pepercit : nulla amissum conjugem flevit : filiorum mortem senes laudabant : patribus in acie cæsis filii gratulabantur : suam vicem omnes dolebant, quod non ipsi pro patriæ libertate cecidissent. Patentibus omnes domibus faucios excipiebant, vulnera curabant, lassos reficiebant. Inter hæc nullus in urbe strepitus, nulla trepidatio ; magisque omnes publicam, quam privatam fortunam lugebant. Inter hæc Cleomenes rex post multas hostium cædes, toto corpore suo pariter & hostium cruore madens, supervenit ; ingressusque urbem, non humi confedit, non cibum aut potum poposcit, non denique armorum onus deposuit : sed acclinis parieti, cum quatuor milia sola ex pugna superfuisse conspexisset, hortatur,

tatur ut se ad meliora reipublicæ tempora reservarent. Tum cum conjuge & liberis Ægyptum ad Ptolemæum proficiscitur : à quo honorifice susceptus , diu in summa dignatione regis vixit. Postremo post Ptolemæi mortem, à filio ejus cum omni familia interficitur. Antigonus autem, cæsis occidione Spartanis, fortunam tantæ urbis miseratus , à direptione milites prohibuit ; veniamque his qui superfuerant dedit , præfatus *bellum se cum Cleomene , non cum Spartanis habuisse, cujus fuga omnis ira ejus finita sit : nec minori sibi gloria fore , si ab eo servata Lacedæmon ; à quo solo capta sit, proderetur. Parcere igitur se solo urbi ac tectis, quoniam homines quibus parceret , non superfuissent.* Nec multo post ipse decessit, regnumque Philippo pupillo, annos xiv nato, tradidit.

LIBER XXIX.

Breviarium.

Orbis multa imperia nova Regum successione mutantur, nominatim in Africa, Ægypto, Macedonia. Philippus Rex Macedonia malo consilio impulsus, Romanis bellum inferre constituit. insanam hanc mentem speciosis verbis occultat. tandem apertus hostis apparet: unde cruentum bellum, ipsi Philippo perniciosum simul ac ignominiosum.

Isdem ferme temporibus prope universi orbis imperia, nova regum successione mutata sunt. Nam & in Macedonia Philippus mortuo Antigono, tutore eodemque vitrico, annorum quatuordecim regnum suscepit: & in Asia interfecto Seleuco, impubes adhuc rex Antiochus constitutus est: Cappadociæ quoque regnum Ariarathi puero admodum, pater ipse tradiderat: Ægyptum, patre ac matre interfectis, occupaverat Ptolemæus, cui ex facinoris crimine, cognomentum Philopator fuit. Sed & Spartani in locum Cleomenis suffecerunt Lycurgum. Et ne qua temporibus mutatio deesset, apud Carthaginienes quoque ætate immatura dux Annibal constituitur, non penuria seniorum, sed odio Romanorum, quo imbutum eum à pueritia sciebant. Fatale non tam Romanis, quam ipsi Africæ malum. His regibus pueris, etsi nulli senioris ætatis rectores erant, tamen in suorum quisque majorum

rum vestigia intentis, magna indoles virtutis enituit. Solus Ptolemæus, sicut scelestus in occupando regno, ita & segnis in administrando fuit. Philippum Dardani, ceterique omnes finitimi populi, quibus velut immortale odium cum Macedonum regibus erat, contemptu ætatis assidue laceſſebant. Contra ille summoſtis hostibus, non contentus sua defendiſſe, ultro etiam Ætolis bellum inferre geſtiebat. Quæ agitantem illum Demetrius rex Illyriorum, nuper à Paulo Rom. conſule victus, ſupplicibus precibus aggreditur, *injuriam Romanorum querens: qui non contenti Italia terminis, imperiam ſpe improba totius orbis amplexi, bellum cum omnibus regibus gerant. Sic illos Sicilia, ſic Sardinia, Hispaniaque, ſic denique totius Africa imperium affectantes, bellum cum Pœnis & Annibale ſuſcepiffe: ſibi quoque non aliam ob cauſam, quam quod Italia finitimus videbatur, bellum illatum: quaſi nefas eſſet, aliquem regem juxta imperii eorum terminos eſſe. Sed & ipſi cavendum eſſe exemplum, cujus quanto promptius nobiliusque ſit regnum, tanto ſit Romanos acriores hoſtes habiturus. Super hac cedere ſe illi, regno quod Romani occupaverint, profitetur, gratius habiturus, ſi in poſſeſſione imperii ſui, ſocium potius quam hoſtes videret. Hujuscemodi oratione impulit Philippum, ut omiſſis Ætolis, bellum Romanis inferret, minus negotii exiſtimantem, quod jam victos ab Annibale apud Traſimenum lacum audierat. Itaque ne eodem tempore multis bellis detineretur, pacem cum Ætoſis facit; non quaſi aliò bellum tranſlaturus, ſed ut Græciæ quieti conſulturus, quam nunquam in majori periculo fuiſſe affirmabat. Si quidem conſurgentibus ab Occidente novis Pœnorum & Romanorum imperiis, quibus una hac à Græcia*
atque

atque Asia sit mora, dum inter se bello discrimen imperii faciunt: ceterum statim victoribus transitum in Orientem fore. Videre se itaque, ait, consurgentem in Italia nubem illam, trucidis & cruenti belli: videre tonantem ac fulminantem ab occasu procellam, quam in quascunque terrarum partes victoria tempestas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam. Frequenter Graciam ingentes motus passam, nunc Persarum, nunc Gallorum, nunc Macedonum bellis: sed omnia illa levia fuisse existimaturos, si ea quæ nunc in Italia concurrat manus, extra terram illam se effuderit. Cernere se, quam cruenta & sanguinaria inter se bella, utrique populi, viribus copiarum, & ducum artibus, gerant: quæ rabies finire solo partis alterius interitu, sine ruina finitimorum non possit. Feros igitur animos victorum minus quidem Macedonia, quam Græcia timendos, quia & remotior, & in vindictam sui robustior sit: scire tamen se eos qui tantis viribus concurrant, non contentos hoc fine victoria fore; metuendumque sibi quoque certamen eorum, qui superiores extiterint. Hoc prætextu finito cum Ætolis bello, nihil aliud quam Pœnorum Romanorumque bella respiciens, singulorum vires perpendebat. Sed nec Romani, tametsi Pœni & Annibal in cervicibus erant, soluti metu Macedonico videbantur: quippe terrebat eos, & vetus Macedonum devicti Orientis gloria, & Philippus studio Alexandri æmulationis incensus, quem promptum in bella, industriumque cognoverant. Igitur Philippus, cum iterato prælio victos à Pœnis Romanos didicisset, aperte hostem se his professus, naves, quibus in Italiam exercitum trajiceret, fabricari cœpit. Legatum deinde ad Annibalem, jungendæ societatis gratia, cum epistolis mittit: qui comprehensus, & ad senatum perductus, incolumis dimis-

dimissus est, non in honorem regis, sed ne dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur. Postea vero, cum Romanis nuntiatum esset, in Italiam Philippum copias trajecturum, Lævinum prætorem cum instructis navibus ad prohibendum transitum mittunt. Qui cum in Græciam trajecisset, multis promissis impellit Ætolos bellum adversus Philippum suscipere. Philippus quoque Achæos in Romanorum bella sollicitat. Interea & Dardani Macedonia fines vastare cœperunt, abductisque xx millibus captivorum, Philippum à Romano bello ad tuendum regnum revocaverunt. Dum hæc aguntur, Lævinus Prætor, juncta cum Attalo rege societate, Græciam populatur. Quibus claudibus perculsæ civitates, auxilium petentes, Philippum legationibus fatigant: nec non & Illyriorum reges, lateri ejus hærentes, assiduis precibus promissa exigebant. Super hæc vastati Macedones, ultionem flagitabant. Quibus tot tantisque rebus obsessus, cui rei primum occurreret, ambigebat: omnibus tamen propediem auxilia se missurum pollicetur; non quia facere posset quæ promittebat; sed ut spe impletos, in societatis jure retineret. Prima tamen illi expeditio adversus Dardanos fuit: qui absentiam ejus aucupantes, majore belli mole Macedonia imminebant. Cum Romanis quoque pacem facit, contentis interim bellum Macedonicum distulisse: Philopœmeni Achæorum duci, quem ad Romanos, sociorum animos sollicitare didicerat, insidias prætendit. Quibus ille cognitis vitatisque, discedere ab eo Achæos auctoritate sua coëgit.

LIBER XXX.

Breviarium.

Ptolomæi Regis Egyptii luxuria, uacordia, & Parricidia. Miserrimus Egypti status sub turpissimo Principe, cujus meretrix & Lenones crudeli fato pereunt. Mortuo Ptolomæo, Romani tutelam pupilli aduersus Antiochum, Syrum, & Philippum Macedonem suscipiunt: Philippumque prius bello reducunt ad humiliorem mentem. Terra motus ingentes. Romani pacem repudiant. Philippus & Flaminius suos ad pugnam accendunt. Macedonæ Romana fortuna vincit, & Philippus spoliatur.

Philippo in Macedonia magnis rebus intento, in Ægypto Ptolomæi diversi mores erant. Quippe regno parricidio parto, & ad necē utriusque parentis, cæde etiam fratris adjuncta, velut rebus feliciter gestis, luxuriæ se tradiderat; regis que mores omnis sequuta regia erat. Itaque non amici tantum præfectique, verum etiam omnis exercitus, depositis militiæ studiis, otio ac desidia corrupti marcebant. Quibus rebus cognitis, Antiochus rex Syriæ, veteri inter se regnorum odio stimulante, repentino bello multas urbes ejus oppressit, ipsamque Ægyptum aggreditur. Trepidare igitur Ptolomæus; legationibus missis, quo ad vires pararet, morari Antiochum. Magno deinde in Græcia exercitu conducto, secundum proelium

proelium facit; spoliaſſetque regno Antiochum ſi fortunam virtute iuviſſet. Sed contentus reciperatione urbium quas amiſerat, facta pace, auide materiam quietis arripuit; revolutusque in luxuriam, occiſa Euridice uxore eademque ſorore ſua, Agathocliæ meretricis illecebris capitur. Atque ita omnem magnitudinem nominis ac maiestatis oblitus, noctes in ſtupris, dies in conviviis confumit. Adduntur instrumenta luxuriæ, tympana & crepundia: nec jam ſpectator rex, ſed magiſter nequitiae, nervorum oblectamenta modulatur. Hæc primo laborantis regiæ tacitæ peſtes, & occultæ fuere. Deinde creſcente licentia, jam nec parietibus regiæ domus contineri meretricis audacia poteſt: quam proterviorem, ſociata cum Agathocle fratre, ambitioſæ pulchritudinis ſcorto, quotidiana regis ſupra faciebant. Accedebat & mater Oenanthæ, quæ geminæ ſubolis illecebris devinctum regem tenebat. Itaque non contentæ rege, jam etiam regnum poſſident, jam in publico viſuntur, jam ſalutantur, jam comitantur. Agathocles regis lateri junctus, civitatem regebat: tribunatus, præfecturas, & ducatus mulieres ordinabant; nec quiſquam in regno ſuo minus, quam ipſe rex poterat. cum interim, relicto quinquenni ex Eurydice ſorore filio, moritur: ſed mors ejus, dum pecuniam regiam mulieres rapiunt, & imperium inita cum perditiffimis ſocietate occupare conantur, diu occultata fuit. Re tamen cognita, concurſu multitudinis, & Agathocles occiditur, & mulieres in ultionem Eurydicis patibulis ſuffiguntur. Morte regis, ſupplicio meretricum velut expiata regni infamia, legatos Alexandrini ad Romanos miſere, orantes ut tutelam pupilli ſuſciperent; tuerenturque regnum
Ægypti,

Ægypti, quod jam Philippum & Antiochum, facta inter se pactione, divisisse dicebant. Grata legatio Romanis fuit, causam belli adversus Philippum quærentibus, qui infidiatus eis, temporibus Punici belli fuerat. Huc accedebat, quod Pœnis & Annibale superato, nullius magis arma metuebant, reputantibus, quantum motum Pyrrhus parva manu Macedonum in Italia fecisset, quantasque res Macedones in Oriente gessissent. Mittuntur itaque legati, qui Antiocho & Philippo denuncient, regno Ægypti abstineant. Mittitur & M. Lepidus in Ægyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli administret. Dum hæc aguntur, interim legationes Attali regis, & Rhodiorum, injurias Philippi querentes, Romam venerunt. Quæ res omnem cunctationem Macedonici belli senatui exemit. Statim igitur, titulo ferendi sociis auxilii, bellum adversus Philippum decernitur, legionesque cum consule in Macedoniam mittuntur. Nec multo post tempore, tota Græcia, fiducia Romanorum, adversus Philippum, spe pristinae libertatis erecta, bellum ei intulit: Atque ita cum rex undique urgetur, pacem petere compellitur. Deinde cum expositæ conditiones pacis à Romanis essent, repetere sua, & Attalus, & Rhodii, & Achæi, & Ætoli coepere. Contrà Philippus *adduci se posse, ut Romanis pareat, concedebat; ceterum indignum esse, Græcos à Philippo & Alexandro majoribus suis victos, & sub jugum Macedonici imperii subactos, veluti victores; leges pacis sibi dicere, quibus prius sit servitutis ratio reddenda, quam libertas vindicanda.* Ad postremum tamen, petente eo, induciæ duorum mensium data, ut pax, quæ in Macedonia non conveniebat, Romæ à senatu peteretur. Eodem

anno inter insulas Theramenem & Therasiam, medio utriusque ripæ & maris spatio, terræ motus fuit. In quo, cum admiratione navigantium, repente ex profundo cum calidis aquis insula emerfit. In Asia quoque eadem die idem motus terræ Rhodum, multasque alias civitates gravi ruinarum labe concussit: quasdam solidas absorbuit. Quo prodigio territis omnibus, vates cecinere, oriens Romanorum imperium, vetus Græcorum ac Macedonum voraturum. Interim à senatu repudiata pace, Philippus in societatem belli Nabin tyrannum sollicitat. Atque ita, cum in aciem exercitum instructis è diverso hostibus produxisset, hortari suos cœpit, referendo Perlas, Bactros, Indosque, & omnem Asiam, Orientis finem, à Macedonibus perdomitam; tantoque fortius hoc bellum quam illa sustinendum, quanto sit libertas imperio carior. Sed & Flamininus Romanus consul, relatione rerum recentissime gestarum, suos stimulabat in prælium, ostendendo *hinc Carthaginem cum Sicilia, inde Italiam & Hispaniam Romana virtute perdomitas: nec Annibalem quidem Alexandro Magno postponendum; quo Italia pulso, Africam ipsam tertiam partem mundi superaverint. Sed nec Macedonas veteri fama, sed presentibus viribus æstimandos: quia non cum Alexandro Magno, quem invictum audierant, nec cum exercitu ejus, qui totum Orientem devicerat, bellum gerant; sed cum Philippo puero immature ætatis, qui regni terminos adversus finitimos egre defendat; & cum his Macedonibus, qui non ita pridem præda Dardanis fuerunt. Illos majorum decora, se suorum militum commemorare. Non enim alio exercitu Annibalem & Pænos, & totum ferme Occidentem, sed his ipsis, quos in acie habeat militibus, subactos.*

subactos. His adhortationibus utrinque concitati milites ; prælio concurrunt , alteri Orientis, alteri Occidentis imperio gloriantes ; ferentesque in bellum , alii majorum suorum antiquam & obsoletam gloriam , alii virentem recentibus experimentis virtutis florem. Sed Macedonas Romana fortuna vicit. Fractus itaque bello Philippus, pace à Flaminino consule petita, nomen quidem regium retinuit : sed omnibus Græciæ urbibus ; velut regni membris extra terminos antiquæ possessionis amissis, solam Macedoniam retinuit. Offensi tamen Ætoli, quod non ex arbitrio eorum Macedonia quoque adempta regi , & data sibi in præmium belli esset, legatos ad Antiochum mittunt, qui eum adulatione magnitudinis, in Romana bella, spe societatis universæ Græciæ, impellerent.

LIBER XXXI.

Breviarium.

Romani Antiochum Syrum legatione coercent. A Nabide Graciam liberari jubent. Annibalis nomen Romanis formidabile. Annibal Romanorum insidias fugiens ad Antiochum cursum dirigit. Nabis duobus praliis fractus, post Romanorum discessum arma movet. Annibalis ad Antiochum de opprimendis Romanis consilium. Carthaginenses ab Antiocho sollicitati rem Romanis significant, qui politico stratagemate Hannibalem ab Antiocho divellunt. Iteratum Annibalis consilium de bello in Italia Romanis inferendo. Antiochi adulatores Annibalis sana consilia rident: inde subversio Antiochi, qui terrestri & navali pralio à Romanis superatur. Scipiones ducto in Africam exercitu pacis leges Antiocho præscribunt, quas ipse repudiatur. bello reparato & pugna commissa cæsis quinquaginta Asiaticorum millibus; Antiochus subactus pacem petit & obtinet.

Mortuo Ptolemæo Philopatore rege Ægypti, contemptaque parvuli filii ejus ætate, qui in spem regni relictus, præda etiam domesticis erat, Antiochus rex Syriæ occupare Ægyptum statuit. Itaque Phoenicem ceterasque Syriæ quidem, sed juris Ægypti civitates cum invasisset, legatos ad eum Senatus mittit, qui denuntiarent ei, abstineret regno pupilli, postre.

postremis patris precibus fidei suæ traditi. Quibus spretis, interjecto tempore alia legatio supervenit, quæ omiſſa pupilli persona, civitates, jure belli factas populi Romani in integrum restitui jubebat. Abnuenti, bellum denuntiatum: quod ille facile susceptum, infeliciter gessit. Eodem tempore & Nabis tyrannus multas Græciæ civitates occupaverat. Igitur senatus, ne uno tempore duplici bello Romanæ vires detinerentur, scripsit Flaminino, si ei videatur, sicuti Macedoniam à Philippo, ita Græciam à Nabide liberet. Ob quam causam imperium ei prorogatum est. Terribile quippe Antiochi bellum Annibalis nomen faciebat, quem emuli ejus occultis mandatis, cum Antiocho inſſe societatem apud Romanos criminabantur: negantes eum æquo animo sub legibus vivere, assuetum imperio, & immoderata licentia militari; semperque tædio quietis urbanæ, novas belli causas circumſpicere: quæ etsi falsa nuntiata fuissent, apud timentes tamen pro veris habebantur. Denique senatus metu perculsus, ad speculandos actus Annibalis, legatum in Africam Gnæum Servilium mittit: eique tacitis mandatis præcipit, si posset, eum per æmulos ejus interficeret, metuque invisi nominis tandem populum Romanum liberaret. Sed res Annibalem non diu latuit, virum ad prospicienda cavendaque pericula peritum; nec minus in secundis adversa, quàm in adversis secunda cogitantem. Igitur cum tota die in oculis principum, legatique Romani, in foro Carthaginienſium obverſatus in supremum fuisset, appropinquante vespere, equum conscendit; & rus urbanum, quod propter littus maris habebat, ignaris servis, jussisque ad portam

revertentem opperiri, contendit. Habebat ibi naves cum remigibus, occulto sinu littoris absconditas: erat & grandis pecunia in eo agro præparata, ut cum res exegisset, nec facultas fugam, nec inopia moraretur. Lecta igitur servo-
rum juventute, quorum copiam Italicorum captivorum numerus augebat, navem conscendit, cursumque ad Antiochum dirigit. Postera die civitas principem suum, ac tum temporis consulem, in foro expectabat. Quem ut profectum nuntiatum est, non aliter quàm si urbs capta esset, omnes trepidavere, exitiosamque sibi fugam ejus ominati sunt. Legatus verò Romanus, quasi bellum jam illatum Italiæ ab Annibale esset, tacitus Romam regreditur, trepidumque nuntium refert. Interim in Græcia Flamininus, juncta cum quibusdam civitatibus societate, Nabidem tyrannum duobus continuis præliis subegit; & graviter fractum, velut exsanguem, in regno reliquit. Sed libertate Græciæ restituta, deductisque ab urbibus præfidiis, cum Romanus exercitus in Italiam reportatus esset, velut vacua rursus possessione sollicitatus, multas civitates repentino bello invasit. Quibus rebus exterriti Achæi, ne vicinum malum etiam ad se serperet, bellum adversus Nabidem decernunt, ducemque prætorem suum Philopœmenem, insignis industriæ virum, constituunt: cujus in eo bello tanta virtus enituit, ut opinione omniū Flaminino Romano imperatori compararetur. Eodem tempore Annibal cum ad Antiochum pervenisset, velut deorum munus excipitur: tantusque ejus adventu ardor animis regis accessit, ut non tam de bello, quàm de præmiis victoriæ cogitaret. Sed Annibal, cui nota Romanà virtus erat, ne-

gabat

db

qp

xx

db

a

qp

xx

db

gabatur opprimi Romanos nisi in Italia posse. Ad hoc sibi centum naves, & decem millia peditum, & mille equites poscebat: promittens *hac manu non minus bellum, quam gesserit, Italia restauraturum; & in Asiam regi sedenti, aut victoriam de Romanis, aut equas pacis conditiones relaturum: quippe & Hispanis bello flagrantibus, ducem tantum deesse; & Italiam notiores sibi nunc, quam pridem fuisse: sed nec Carthaginem quieturam, sociamque se ei sine mora præbituram.* Cum regi consilia placuissent, mittitur Carthaginem unus ex comitibus Annibalis, qui in bellum cupidos hortetur, Annibalemque cum copiis affuturum nuntiet: nihil, dicat, partibus, nisi animos Carthaginensium deesse: Asiam & vires belli, & sumptum præbituram. Hæc cum relata Carthaginem essent, nuntius ipse ab inimicis Annibalis comprehenditur, & perductus in senatum, cum interrogaretur, ad quem missus esset, Punico ingenio respondit, se ad universum senatum missum: nec enim hoc opus singulorum, sed universorum esse. Dum multis diebus deliberant, an eum Romam ad purgandam publicam conscientiam mittant, tacitus consensu nave ad Annibalem revertitur: quo cognito, Carthaginenses ultro rem Romam per legatum deferunt. Romani quoque ad Antiochum legatos misere, qui sub specie legationis, & regis apparatus specularerent, & Annibalem aut Romanis mitigarent, aut assiduo colloquio suspectum invisumque regi redderent. Itaque legati cum Ephesi convenissent ad Antiochum, mandata ei senatus tradunt. Dum responsum expectant, omnibus diebus assidui circa Annibalem fuere: dicentes, *timide eum à patria recessisse, cum pacem Romani, non tam*

*cum republica ejus, quàm cum eo factam, summa
 fide custodiant: nec bella eum Romanorum magis odio,
 quàm Patriæ amore gessisse, cui ab optimo quoque
 etiam spiritus ipse debeatur. Has enim publicas inter
 populos, non privatas inter duces, bellandi causas esse.
 Inde res gestas ejus laudare. Quorum sermone
 lætus, sæpius cupidiusque cum legatis collo-
 quebatur, ignarus quod familiaritate Romana,
 odium sibi apud regem crearet. Quippe Anti-
 ochus tam assiduo colloquio, reconciliatam
 ejus cum Romanis gratiam existimans, nihil
 ad eum sicuti solebat referre; expertemque to-
 tius consilii, veluti hostem proditoremque
 suum, odisse cœpit. Quæ res tantum apparatus
 belli, cessante imperatoria arte, corripit. Sena-
 tus mandata fuerant, ut contentus terminis
 Asiæ esset, ne ipsis ingrediendi Asiam necessi-
 tatem imponeret. Quibus spretis, non acci-
 piendum bellum statuit, sed inferendum. Dici-
 tur, quum frequenter de bello consilium ha-
 buisset, remoto Annibale, tandem eum vocari
 jussisse, non ut ex sententia ejus aliquid age-
 ret, sed ne per omnia eum sprevisse videretur;
 omnibusque perrogatis postremum interro-
 gasse. Quo ille animadverso, intelligere se pro-
 fessus est, non quia egeat consilio, sed ad supplendum
 numerum sententiarum se vocatum: tamen & odio
 Romanorum, & amore regis, apud quem solum tu-
 tum sibi exilium relictum sit, se viam gerendi belli
 edifferturum. Veniam deinde libertati præfatus,
 nihil se aut consiliorum, aut cœptorum præsentium,
 probare ait: neque sedem belli Græciam sibi placere,
 cum Italia uberior materia sit: quippe Romanos vin-
 ci non nisi armis suis posse; nec Italiam aliter, quàm
 Italicis viribus subigi: siquidem diversum ceteris
 mortalibus esse illud & hominum & belli genus. A-
 liis*

lis bellis plurimum momenti habere, priorem aliquam cepisse occasionem loci temporisque, agros diripuisse, urbes aliquas expugnasse: cum Romano, seu occupaveris prior aliqua, seu viceris, tum etiam cum victo & jacente luctandum esse. Quamobrem si quis eos in Italia laceffat, suis eos opibus, suis viribus, suis armis posse vincere; sicut ipse fecerit. Sin verò quis illis Italia velut fonte virium cesserit, perinde falli, ac si quis amnes non ab ipsis fontium primordiis derivare, sed concretis jam aquarum molibus avertere vel exsiccare velit. Hac & secreto se censuisse, ultroque ministerium consilii sui obtulisse; & nunc presentibus amicis ideo repetisse, ut scirent omnes rationem cum Romanis gerendi belli; eosque foris invictos, domi fragiles esse. Nam prius illos urbe quam imperio; prius Italia quam provinciis exui posse: quippe & à Gal-
lis captos, & à se prope deletos esse: neque se unquam victum prius, quam terris eorum cesserit. Reverso Carthaginem, statim cum loco fortunam belli mutatam. Huic sententię obtrectatores amici regis erant: non utilitatem rei cogitantes; sed verentes, ne probato consilio ejus, primum apud regem locum gratiæ occuparet. Et Antiocho non tam consilium, quam auctor displicebat, ne gloria victoriæ Annibalis, non sua esset. Omnia igitur variis assentantium adulationibus corrumpebantur: nihil consilio vel ratione agebatur. Rex ipse per hyemem in luxuriam lapsus, novis quotidie nuptiis deditus erat. Contra Acilius Romanus consul, qui ad hoc bellum missus erat, copias, arma, ceteraque bello necessaria, summa industria parabat: civitates socias confirmabat; dubias illiciebat: nec alius exitus belli, quam apparatus utriusque partis fuit. Itaque prima belli congressione, cum cedentes suos rex cerneret, non laborantibus auxilium

tulit : sed fugientibus se ducem præbuit, castra-
que ditia victoribus reliquit. Deinde cum in
Asiam, prædâ Romanis occupatis, fugiendo
pervenisset, poenitere neglecti consilii cœpit;
revocatoque in amicitiam Annibale, omnia ex
sententia ejus agere. Interim nuntiatur, Æmi-
lium Romanum ducem cum octoginta rostra-
tis navibus in bellum navale à senatu missum,
adventare : quæ res illi spem restituendæ for-
tunæ dedit. Itaque priusquam sociæ civitates
ad hostes deficerent, decernere navali prælio
statuit, sperans cladem in Græcia acceptam, no-
va posse victoria aboleri. Tradita igitur Anni-
bali classe, prælium committitur : sed nec Asi-
ani milites Romanis, neque naves eorum pa-
res rostratis navibus fuere : minor tamen cla-
des ducis solertia fuit. Romam nondum opi-
nio victoriæ venerat, & idcirco in consulibus
creandis suspensa civitas erat. Sed adversus
Annibalem ducem quis melior quàm Africa-
ni frater crearetur, cum vincere Poenos opus
Scipionum esset ? Creatur igitur Consul Lu-
cius Scipio : eique datur legatus frater Africa-
nus, ut intelligeret Antiochus, non majorem
fiduciam se in Annibale victo, quàm Romanos
in victore Scipione habere. Trajicientibus in
Asiam Scipionibus exercitum, jam utrobique
profligatum bellum nuntiatum est ; victum-
que Antiochum terrestri, Annibalem navali
bello invenerunt. Primo igitur adventu eorum,
legatos pacem petentes ad eos Antiochus mit-
tit, peculiare donum Africano ferentes ipsius
filium, quem rex parvo navigio trajicientem
ceperat. Sed Africanus *privata beneficia à rebus
publicis secreta esse dixit ; aliaque esse patris officia,
alia patriæ jura, quæ non liberis tantum, verum*
etiam

etiam vitæ ipsi præponantur. Proinde gratum se munus accipere, privatoque impendio munificentia regis responsurum. Quod ad bellum pacemque pertineat, nihil neque gratia dari, neque de jure patriæ decidi posse, respondit. Nam neque de redimendo filio umquam tractavit, nec senatum de eo agere permisit; sed ut dignum majestate ejus erat, armis se recepturum filium dixerat. Post hæc leges pacis dicuntur: ut Asia Romanis cederet: contentus Syriæ regno esset; naves universas, captivos & transfugas traderet; sumptumque omnem belli Romanis restitueret. Quæ cum nuntiata Antiocho essent, nondum ita victum se esse respondit, ut spoliari se regno pateretur; bellique ea irritamenta, non pacis blandimenta esse. Igitur cum ab utrisque bellum pararetur, ingressique Asiam Romani Ilion venissent; mutua gratulatio [Iliensium ac Romanorum fuit.] Iliensibus Æneam, ceterosque cum eo duces à se profectos, Romanis se ab his procreatos referentibus. Tantaque lætitia omnium fuit, quanta esse post longum tempus inter parentes & liberos solet. Iuvabat Ilienses, nepotes suos, Occidente & Africa domita, Asiam ut avitum regnum vindicare, optabilem Trojæ ruinam fuisse dicentes, ut tam feliciter renasceretur. Contrà Romanos, avitos lares, & incunabula majorum, templaque ac deorum simulacra, inexplabile desiderium videndi tenebat. Profectis ab Illo Romanis, Eumenes rex cum auxiliis occurrit: nec multo post prælium cum Antiocho commissum. Cum in dexteriore cornu pulsa legio Romana, majore dedecore, quam periculo ad castra fugeret, M. Æmilius tribunus militum ad tutelam castrorū relictus, armare se milites suos, & extra vallum progredi

L 6

jubet,

2115

38

5112

(---)

15

2115

jubet, strictisque gladiis fugientibus minari, morituros dicens, nisi in proelium revertantur; infestioraque sua, quàm hostium castra inventuros. Attonita tam ambiguo periculo legio, comitantibus commilitonibus qui fugere eos prohibuerant, in proelium revertitur, magnaque cæde edita, initium victoriæ fuit. Cæsa hostium quinquaginta, millia, capta xi. Antiocho pacem petenti, nihil ad superiores conditiones additum, Africano prædicante, neque Romanis, si vincantur, animos minui; neque si vincant, secundis rebus insolescere. Captas civitates inter socios dividere Romani, aptiorem gloriam, quam possessiones voluptarias judicantes, quippe victoriæ gloriam Romano nomini vindicandam: opum luxuriam sociis relinquendam.

LIBER XXXII.

Breviarium.

Ætoli libertate spoliantur. Bellum inter Messenios & Achæos. Philopemenes captus & veneno interemptus: Vnde Messeniorum clades. Antiochus Syrus dum sacrificio sibi providere putat, interficitur. Senatus Romanus Philippo parcit, ob Demetrii filii virtutem, cui Perseus frater invidet & Demetrium impiis artibus de medio tollit. Philippi obitus: & belli apparatus adversus Romanos, Gallis ad hujus belli societatem pertractis: de quorum migrationibus subjicitur narratio. Bellum inter Prusiam & Eumenum in quo Annibalis opera Prusias superior evadit. Pace inter Reges sancita, Romani Hannibalem persequuntur. Is hausto veneno legationem morte prævenit. adjunctum ejusdem Hannibalis elogium.

Ætoli, qui Antiochum in bella Romana impulerant, victo eodem, soli adversus Romanos, & viribus impares, & omni auxilio destituti, remanserunt. Nec multo post victi, libertatem quam illibatam adversus dominationem Atheniensium & Spartanorum, inter tot Græciæ civitates soli retinuerant, amiserunt. Quæ conditio tanto amarior illis, quanto serior fuit, reputantibus tempora illa, quibus

bus tantis Persarum opibus, domesticis viribus
restiterant; quibus Gallorum violentiam, Asiæ
Italiæque terribilem, Delphico bello fregerant.
Quæ gloriosa recordatio, majus desiderium li-
bertatis augebat. Dum hæc aguntur, medio
tempore inter Messenios & Achæos de princi-
patu primò dissensio, mox bellum ortum est.
In ea nobilis Achæorum Philopœmenes impe-
rator capitur; non quia pugnando vitæ peper-
cerit, sed dum suos in præliū revocat, in transi-
tu fossæ equo præcipitatus, à multitudine ho-
stium oppressus est. Quem jacentem Messenii,
seu metu virtutis, vel verecundia dignitatis, in-
terficere ausi non fuerunt. Itaque velut in illo
omne bellum confecerant, captivum per uni-
versam civitatem, in modum triumphi circum-
duxerunt, effuso obviam populo, ac si suus, non
hostium imperator adventaret. Nec victorem
Achæi avidius vidissent, quàm victum hostes
viderunt. Igitur eundem in theatrum duci ius-
serunt, ut omnes contuerentur, quem potuisse
capi incredibile singulis videbatur. Inde in car-
cerem ducto, verecundia magnitudinis ejus,
venenum dederunt: quod ille lætus, ac si vicis-
set, accepit; quæsito prius, an Ligortas præfe-
ctus Achæorum, quem secundū à se esse scien-
tia rei militaris sciebat, incolumis effugisset?
Quem ut accepit evasisse, *non in totum* dicens
consultum male Achæis, exspiravit. Nec multo
post, reparato bello, Messenii vincuntur; pœ-
nasque interfecti Philopœmenis pependerunt.
Interea in Syria rex Antiochus, cū gravi tri-
buto pacis à Romanis victus oneratusq; esset,
seu inopia pecuniæ compulsus, seu avaritia sol-
licitatus, qua sperabat se, sub specie tributariæ
necessitatis, excusatius sacrilegia commissu-
rum,

rum, adhibito exercitu, nocte templum Didymæi Iovis aggreditur. Qua re prodita, concursu incolarum; cum omni militia interficitur. Romæ, cum multæ Græciæ civitates, questum de injuriis Philippi regis Macedonum venissent, & disceptatio in senatu inter Demetrium Philippi filium, quem pater ad satisfaciendum senatui miserat, & legatos civitatum esset; turba querelarum confusus adolescens; repente obticuit. Tunc senatus verecundia ejus motus; quæ probata etiam antea, cum obses Romæ esset, omnibus fuerat, causam illi donavit: atque ita modestia sua Demetrius veniam patri; non jure defensionis, sed patrocinio pudoris obtinuit: quod ipsum decreto senatus significatum est, ut appareret, non tam absolutum regem, quàm donatum filio patrem. Quæ res Demetrio, non gratiam legationis, sed odium obtreptionis comparavit. Nam apud fratrem Perseum æmulatio illi invidiam contraxit; & apud patrem nota absolutionis, causa offensæ fuit, indignante Philippo, plus momenti apud senatum personam filii, quàm auctoritatem patris, ac dignitatem regis majestatis habuisse. Igitur Perseus perspecta patris ægritudine, quotidie absentem Demetrium apud eum criminari; & primo invisum, post etiam suspectum reddere: nunc amicitiam Romanorum, nunc proditiōem ei patris objectare. Ad postremum, insidias sibi ab eo paratas confingit: ad cujus rei probationem immittit indices, testes subornat, & facinus quod objicit, admittit. Quibus rebus compulso ad parricidium patre, funestam omnem regiam facit. Occiso Demetrio, sublatoq; æmulo non negligentior tantum Perseus in patrem, verum etiam contumacior erat; nec heredem regni, sed

fed regem se gerebat. His rebus offensus Philippus, impatientius in dies mortem Demetrii dolebat, tunc & infidiis circumventum suspicari, testes indicesque torquere. Atque ita cognita fraude, non minus scelere Persei, quàm innoxia Demetrii morte cruciabatur; peregrissetque ultionem, nisi morte prævenerat. Nam brevi post tempore, morbo ex ægritudine animi contracto, decessit, relicto magno belli apparatu adversus Romanos, quo postea Perseus usus est. nam & Gallos Scordiscos ad belli societatem perpulerat: fecissetque Romanis grave bellum, nisi decessisset. Namque Galli bello adversus Delphos infeliciter gesto, in quo majorem vim numinis, quàm hostium senserant, amisso Brenno duce, pars in Asiam, pars in Thraciam extorres fugerant. Inde per eadem vestigia qua venerant, antiquam patriam repetivere. Ex his manus quædam in confluente Danubii & Sabi confedit, Scordiscosque se appellari voluit. Tectosagi autem cum in antiquam patriam Tolosam venissent, comprehensique pestifera lue essent, non prius sanitatem recipere, quàm aruspicum responsis moniti, aurum argentumque bellis sacrilegiisque quæsitum, in Tolosensem lacum mergerent. Quod omne magno post tempore Cæpio Romanus consul abstulit. Fuere autem argenti pondo centum decem millia: auri pondo quinques decies centum millia. Quod sacrilegium causa excidii Cæpioni exercituique ejus postea fuit. Romanos quoque Cimbrici belli tumultus, velut ultor sacræ pecuniæ, insecutus est. Ex gente Tectosagorum non mediocris populus, prædæ dulcedine, Illyricum repetivit, spoliatisque Istris, in Pannonia confedit. Istorum

rum gentem fama est originem à Colchis ducere, missos ab Æeta rege ad Argonautas, raptoreſque filiaꝝ perſequendos : qui ut à Ponto intraverunt Iſtrum, alveo Sabi fluminis penitus inveſti, veſtigia Argonautarum inſequentes, naves ſuas humeris per juga montium, uſque ad littus Adriatici maris tranſtulerunt; cognito quod Argonautæ idem propter magnitudinem navis priores feciſſent: quos ut aveſtos Colchi non reperiunt, ſive metu regis, ſive tædio longæ navigationis, juxta Aquilejam conſedere, Iſtrique ex vocabulo amnis, quo à mari conceſſerant, appellati. Daci quoque ſuboles Getarum ſunt: qui, cum Orole rege adverſus Baſtarnas male pugnaſſent, ad ultionem ſegnitiæ, capturi ſomnum capita loco pedum ponere jūſſu regis cogeantur; miniſteriaque uxoribus, quæ ipſis antea fieri ſolebant, facere. Neque hæc ante mutata ſunt, quàm ignominiam bello acceptam virtute delerent. Igitur Perſeus, cum imperio Philippi patris ſucceſſiſſet, omnes has gentes adverſus Romanos in ſocietatem belli ſollicitabat. Interim inter Pruſiam regem, ad quem Annibal poſt pacem Antiocho à Romanis datam, profugerat, & Eumenem bellum ortum eſt, quod Pruſias, Annibalis fiducia rupto fœdere, prior intulit. Namque Annibal, cum ab Antiocho Romani, inter ceteras conditiones pacis, deditionem ejus depoſcerent, admonitus à rege, in fugam verſus, Cretam deſertur: Ibi cum diu quietam vitam egiſſet, invidioſumque ſe propter nimias opes videret, amphoras plumbo repletas in templo Dianæ, quaſi fortunæ ſuæ præſidia, deponit: atque ideo nihil de illo ſollicita civitate, quoniam velut pignus opes ejus tenebat, ad Pruſiam contendit,

dit, auro suo in statuis, quas secum portabat infuso, ne conspectæ opes vitæ nocerent. Deinde cum Prusias terrestri bello ab Eumene victus esset, & proelium in mare transtulisset, Annibal novo commento auctor victoriæ fuit. Quippe omne serpentium genus in fictiles lagenas conjici iussit, medioque proelio in naves hostium mittit. Id primum Ponticis ridiculum visum, fictilibus dimicare, qui ferro nequeant. Sed ubi serpentibus repleri naves coepere, anticipiti periculo circumventi, hosti victoriam cessere. Quæ ubi Romam nuntiata sunt, missi à senatu legati sunt, qui utrumq; regem in pacem cogerent, Annibalemque deposcerent. Sed Annibal re cognita, sumpto veneno, legationem morte prævenit. Insignis hic annus trium toto orbe maximorum imperatorum mortibus fuit, Annibalis, & Philopœmenis, & Scipionis Africani. Ex quibus constat Annibalem, nec tum cum Romano tonantem bello Italia contremuit, nec cum reversus Carthaginem summum imperium tenuit, aut cubantem coenasse, aut plus quam sextario vini indulgisse; pudicitiamque eum tantam inter tot captivas habuisse, ut in Africa natum quivis negaret: Moderationis certe ejus fuit, ut cum diversarum gentium exercitus rexerit, neque insidiis suorum militum sit petitus unquam, neque fraude proditus, quam utrumque hostes sæpe tentassent.

LIBER XXXIII.

Breviarium.

Macedonicum bellum, Persei & Consulum Romanorum animus. Pugna in qua Macedones fusi fugatique sunt. Perseus & filii capti in fuga. Macedonia in provinciam redacta: & Aetoli oppressi.

MInore quidem rerum motu Romani Macedonicum, quàm Punicum bellum gesserunt; sed tanto clarius, quanto nobilitate Macedones Pœnos antecesserunt. Quippe cum gloria Orientis domiti, tum & auxiliis omnium regum juvantur. Itaque Romani & legiones plures numero conscripserunt; & auxilia à Masinissa rege Numidarum, ceterisque sociis omnibus aciverunt; & Eumeni regi Bithyniæ denuntiatum, ut bellum summis viribus juvaret. Perseo præter Macedonicum invictæ opinionis exercitum decennis belli sumptus, à patre paratus, in thesauris & horreis erat: quibus rebus inflatus, oblitus fortunæ paternæ, veterem Alexandri gloriam considerare suos jubebat. Prima equitum congressio fuit, qua victor Perseus suspensam omnium expectationem in favorem sui traxit: misit tamen legatos ad consulem, qui pacem peterent, quam patri suo Romani etiam victo dedissent, impensas belli lege victi suscepturus. Sed consul Sulpitius non minus graves quàm victo leges dixit. Dum hæc aguntur, metu tam periculosi belli, Romani
Emilium

Æmiliū Paulum consulem creant, eiq; extra ordinem Macedonicum bellum decernunt: qui cum ad exercitum venisset, non magnam moram pugne fecit. Pridie quam proelium confereretur, luna nocte defecit: triste id ostentum Perseo omnibus presagientibus, finemque Macedonici regni portendi vaticinantibus. In ea pugna M. Cato, Catonis oratoris filius, dum inter confertissimos hostes insigniter dimicat, equo delapsus, pedestre proelium aggreditur. Nam cadentem manipulus hostium cum horrido clamore, veluti jacentem obtruncaturus circumsteterat: at ille citius corpore collecto, magnas strages edidit. Quum ad unum opprimendum undique hostes convolarent, dum procerum quendam petit, gladius ei è manu elapsus, in mediam cohortem hostium decidit: ad quem recipiendum umbone se protegens, inspectante utroque exercitu, inter mucrones se hostium immerisit; relectoque gladio, multis vulneribus exceptis, ad socios cum clamore hostium revertitur. Hujus audaciam ceteri imitati, victoriam peperere. Perseus rex fuga cum decem millibus talentum Samothraciam defertur: quem Cneus Octavius, ad persequendum missus à consule, cum duobus filiis, Alexandro & Philippo, cepit; capzumque ad consulem duxit. Macedonia à Carano, qui primus in ea regnavit, usque Persen triginta reges habuit. Quorum sub regno fuit quidem annis noningentis & viginti tribus; sed rerum non nisi centum nonaginta duobus annis potita. Ita cum in ditionem Romanorum celsisset, magistratibus per singulas civitates constitutis, libera facta est; legesque quibus adhuc utitur, à Paulo accepit. Ætolorum
univer-

universarum urbium senatus, cum conjugibus
& liberis, qui dubia fide fuerant, Romam mis-
sus, ibique, ne in patria aliquid novaret, diu
detentus, ægreque per multos annos legatio-
nibus civitatum senatu fatigato, in patriam
quisque suam remissus est.

LIBER XXXIV.

Breviarium.

Romani in Achaos causas belli quarunt, & inveniunt. Cruenta Achaorum seditio. Bellum quo Achæi oppressi sunt: & Corinthus eversa: Ptolomæus Egypto pulsus, petit à Romanis auxilium. Populi ad Antiochum in gratiam Ptolomæi vere libera legatio. Antiocho mortuo Demetrius frater Roma profugus Regno potitur. Prusias Rex Bithyniæ. Regno & vita à filio spoliatur.

Pœnis ac Macedonibus subactis, Ætolorumque viribus principum captivitate debilitatis, soli adhuc ex Græcia universa Achæi nimis potentes tunc temporis Romanis videbantur, non propter singularum civitatum nimias opes; sed propter conspirationem universarum. Namque Achæi, licet per civitates veluti per membra divisi sint, unum tamen corpus & unum imperium habent; singularumque urbium pericula mutuis viribus propulsant. Quærentibus igitur Romanis causas belli, tempestive fortuna querelas Spartano- rum obtulit, quorum agros Achæi propter mutuum odium populabantur. Spartanis à senatu responsum est, legatos se ad inspiciendas res sociorum, & ad injuriam demendam in Græciam missuros: sed legatis occulta mandata data sunt, ut corpus Achæorum dissolverent, singulasque urbes proprii juris facerent, quo facilius

cilius ad obsequia cogerentur: & si quæ urbes contumaces essent, frangerentur. Igitur legati, omnium civitatum principibus Corinthum evocatis, decretum senatus recitant: quid consilii habeant, aperiunt. Expedire omnibus dicunt, ut singulæ civitates sua jura & suas leges habeant. Quod ubi omnibus innotuit; velut in furorem versi, universum peregrinum populum trucidant: legatos quoque ipsos Romanorum violassent, nisi audito tumultu, trepidi fugissent. Hæc ubi Romæ nuntiata sunt, statim senatus Mummio consuli bellum Achaicum decernit: qui extemplo exercitu deportato, & omnibus strenue provisus, pugnandi copiam hostibus fecit. Sed Achæi, velut nihil negotii Romano bello suscepissent, ita apud eos neglecta omnia & soluta fuere. Itaque prædam, non prælium cogitantes, & vehicula ad spolia hostium reportanda duxerunt: & conjuges liberosque suos, ad spectaculum certaminis, in montibus posuerunt. Sed prælio commisso, ante oculos suorum cæsi, lugubre his spectaculum, & gravem luctus memoriam reliquerunt. Conjuges quoque liberique eorum, de spectatoribus captivi facti, præda hostium fuere. Urbs ipsa Corinthus diruitur: populus omnis sub corona venditur: ut hoc exemplo ceteris civitatibus metus novarum rerum imponeretur. Dum hæc aguntur, rex Syriæ Antiochus Ptolemæo, majoris sororis suæ filio, regi Ægypti, bellum infert, segni admodum & quotidiana luxuria ita marcenti, ut non solum regiae majestatis officia intermitteret, verumetiam sensu hominis nimia sagina careret. Pulsus igitur regno, ad fratrem minorem Ptolemæum Alexandriam confugit: participatoque cum eo regno,

regno , legatos Romam ad senatum mittunt: auxilia petunt ; fidem societatis implorant. Movêre senatum preces fratrum. Mittitur itaque legatus Popilius ad Antiochum : qui abstinere illum Ægypto, aut si jam incessisset, excedere juberet. Cum in Ægypto eum invenisset, osculumque ei rex obtulisset, (nam coluebat inter ceteros Popilium Antiochus , cum Romæ obses esset) tunc Popilius faceßere interim privatam amicitiam jubet, cum mandata patriæ intercedant ; prolatoque senatus decreto , & tradito , cum cunctari eum videret, consultationemque ad amicos referre ; ibi Popilius virga quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum, ut & amicos caperet, consulere jubet ; nec prius inde exire , quam responsum senatui daret, aut pacem, aut bellum cum Romanis habiturum. Adeoque hæc austeritas animum regis fregit , ut parituum se senatui responderet. Reversus in regnum Antiochus, decedit relicto parvulo admodum filio : cui cum tutores dati à populo essent, patruus ejus Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, senatum adiit, obsidemque se vivo fratre venisse, quo mortuo , cujus obses sit, se ignorare. Dimitti igitur se ad regnum petendum æquum esse, quod sicuti jure gentium majori fratri cesserit, ita nunc sibi, qui pupillum ætate antecedit, deberi. Cum se non dimitti animadverteret à senatu , tacito judicio, tutius apud pupillum quàm apud eum , regnum futurum arbitrans, specie venandi ab urbe profectus, Hostiæ tacitus, cum fugæ comitibus navem conscendit. Delatus in Syriam, secundo favore omnium excipitur : regnumque ei, occiso pupillo, à tutoribus traditur. Eodem

dem ferè tempore Prusias rex Bithyniæ, consili-
 um cepit interficiendi Nicomedis filii, dum
 consulere studet minoribus filiis, quos ex no-
 verca ejus susceperat; [& Romæ habebat. Sed
 res adolescenti ab his, qui facinus suscepe-
 rant,] proditur: hortatique sunt, ut crudelitate
 patris provocatus, occupet insidias, & in au-
 ctorem retorqueat scelus: nec difficilis persua-
 sio fuit. Igitur cum accitus in patris regnum
 venisset, statim rex appellatur. Prusias regno
 spoliatus à filio, privatusque redditus, etiam à
 servis deseritur. Cum in latebris ageret, non
 minori scelere, quam filium occidi jusserat, à
 filio interficitur.

LIBER XXXV.

Breviarium.

*Demetrius bella quarens ab hostibus opprimitur
& in acie cadit. Qui Demetrium everterat
ejusdem filio dat panas; pralio victus & in-
terfectus.*

Demetrius occupato Syriae regno, novitati suae ocium periculosum ratus, ampliare fines regni, & opes augere finitimorum bellis statuit. Itaque Ariarathi regi Cappadociae propter fastiditas sororis nuptias infestus, fratrem ejus Orofernem, per injuriam regno pulsum, supplicem recepit; datumque sibi honestum belli titulum gratulatus, restituere eum in regnum statuit. Sed Orofernes ingrato animo, inita cum Antiochenis pactione, offensis tunc Demetrio, pellere ipsum regno, à quo restituebatur, consilium cepit. Quo cognito, Demetrius vitae quidem ejus, ne Ariarathes metu fraterni belli liberaretur, pepercit: ipsum autem comprehensum, vinctum Seleucia custodiri jubet. Nec Antiochenes indicio territi, à defectione destiterunt. Itaque adjuvantibus & Ptolemæo rege Aegypti, & Attalo rege Asiae, & Ariarathe Cappadociae, bello à Demetrio lacerati, subornant propalam quendam, fortis extremae juvenem, qui Syriae regnum velut paternum armis repeteret: & ne quid contumeliae deesset, nomen ei Alexandri inditur, genitusque ab Antiocho rege dicitur. Tantum
odium

odium Demetrii apud omnes erat, ut æmulo ejus non vires regiæ tantum, verumetiam generis nobilitas consensu omnium tribueretur. Igitur Alexander, admirabili rerum varietate pristinarum sordium oblitus, totius ferme Orientis viribus succinctus, bellum Demetrio infert, victumque vita pariter ac regno spoliatur. Quanquam nec Demetrio animus in propulsando bello defuit. Nam & primo prælio hostem fugavit, & regibus bellum restituentibus, multa millia in acie cecidit. Ad postremum tamen invicto animo inter confertissimos fortissime dimicans, cecidit. Initio belli Demetrius duos filios apud Gnidium hospitem suum, cum magno auri pondere, commendaverat, ut belli periculis eximerentur, & si ita fors tulisset, paternæ ultioni servarentur. Ex his major Demetrius annos pubertatis egressus, audita Alexandri luxuria, quem insperatæ opes, & alienæ felicitatis ornamenta, velut captum, inter scortorum greges desidem in regia tenebant, auxiliantibus Cretensis, securum ac nihil hostile metuentem, aggreditur. Antiochenes quoque veterem patris offensam novis meritis correcturi, se ei tradunt: sed & milites paterni, favore juvenis accensi, prioris sacramenti religionem novi regis superbiæ præferentes, signa ad Demetrium transferunt: atque ita Alexander non minori impetu fortunæ destructus, quàm elatus, primo prælio victus interficitur: deditque poenas, & Demetrio, quem occiderat; & Antiocho, cujus mentitus originem fuerat.

LIBER XXXVI.

Breviarium.

Demetrius junior bella importune movet & infeliciter persequitur. Turba in Syria. ubi Trypho ab Antiocho Demetrii fratre, opprimitur. Antiochus Iudaeos subigit. De iudaorum origine, incrementis & gestis Iustini falsa sententia. Iudaeorum opes. Mare mortuum. A quibus Iudaei domiti sint. Attali Asia Regis delicta, mors, testamentum: Asia Romanorum fit propria: divitias autem & vitia sua Romam transmittit.

Reciperato paterno regno Demetrius & ipse rerum successu corruptus, vitiis adolescentiae in segnitiam labitur; tantumque contemptum apud omnes inertiae, quantum odium ex superbia pater habuerat, contraxit. Itaque cum ab imperio ejus passim civitates deficerent, ad abolendam segnitiae maculam, bellum Parthis inferre statuit: cujus adventum non inviti Orientis populi videre; & propter Arsacidae regis Parthorum crudelitatem, & quod veteri Macedonum imperio assueti, novi populi superbiam indigne ferebant. Itaque cum & Persarum, & Elimæorum, Bactrianorumque auxiliis juvaretur, multis proeliis Parthos fudit. Ad postremum tamen pacis simulatione deceptus, capitur; traductusque per ora civitatum, populis qui desciverant, in ludibrium favoris ostenditur. Missus deinde in Hyrcan-

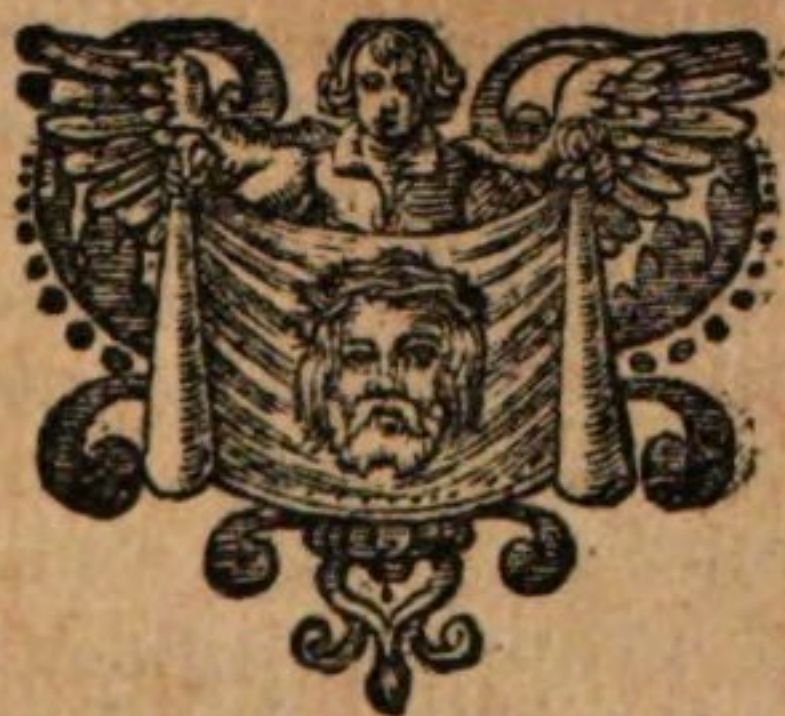
Hircaniam, benigne & juxta cultum pristinae fortunae habetur. Dum haec aguntur, interim in Syria Trypho, qui se tutorem Antiocho Demetrii privigno substitui à populo laboraverat, occiso pupillo, regnum Syriae invadit. Quo diu potitus, tandem exolescente favore recentis imperii, ab Antiocho puero admodum, Demetrii fratre, qui in Asia educabatur, bello vincitur: rursusque regnum Syriae ad subolem Demetrii revertitur. Igitur Antiochus, memor quod & pater propter superbiam invisus, & frater propter segnitiam contemptus fuisset, ne in eadem vitia incideret, recepta in matrimonium Cleopatra, uxore fratris, civitates quae initio fraterni imperii defecerant, summa industria persequitur, domitasque rursus regni terminis adjicit. Iudaeosque, qui in Macedonico imperio sub Demetrio patre armis se in libertatem vindicaverant, subigit. Quorum vires tantae fuere, ut post hunc nullum Macedonum regem tulerint, domesticisque imperiis usi, Syriam magnis bellis infestaverint. Namque Iudaeis origo Damascena, Syriae nobilissima civitas: unde & Assyriis regibus genus, ex regina Semirami, fuit. Nomen urbi à Damasco rege inditum: in cuius honorem, Syrii sepulchrum Arathis uxoris ejus pro templo coluere; deamque exinde sanctissimae religionis habent. Post Damascum Azelus, mox Adores, & Abraham, & Israhel reges fuere. Sed Israhalem felix decem filiorum proventus majoribus suis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna divisum filiis tradidit, omnesque ex nomine Iudae, qui post divisionem decesserat, Iudaeos appellavit: colique ejus memoriam ab omnibus jussit: Ejus portio omnibus accesserat

Minimus ætate inter fratres Ioseph fuit : cuius excellens ingenium veriti fratres , clam interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Ægyptum, cum magicas ibi artes sollerti ingenio percepisset, brevi ipsi regi percarus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit ; nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur: adeo, ut etiam sterilitatem agrorum ante multos annos providerit : perissetque omnis Ægyptus fame, nisi monitu ejus rex edicto servari per multos annos fruges jussisset: tantaque experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine, sed à Deo responsa dari viderentur. Filius ejus Moses fuit, quem præter paternæ scientiæ hereditatem, etiam formæ pulchritudo commendabat. Sed Ægyptii, quum scabiem & vitiliginem paterentur, responso moniti, eum cum agris, ne pestis ad plures serperet ; terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit : quæ repetentes armis Ægyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt. Itaque Moses Damascena antiqua patria repetita, montem Synan occupat : quò septem dierum jejunio, per deserta Arabiæ, cum populo suo fatigatus, cum tandem venisset, septimum diem more gentis Sabbatum appellatum, in omne ævum jejunio sacravit : quoniam illa dies famem illis erroremque finierat. Et quoniam metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eadem causa invisi apud incolas forent, caverunt, ne cum peregrinis conviverent: quod ex causa factum, paulatim in disciplinam religionemque convertit. Post Mo- sen etiam filius ejus Arvas, sacerdos sacris Ægyptiis,

ptiis, mox rex creatur; semperque exinde hic mos apud Iudæos fuit, ut eosdem reges & sacerdotes haberent: quorum iustitia religione permixta, incredibile quantum coaluere. Opes genti ex vectigalibus opobalsami crevere, quod in his tantum regionibus gignitur. Est namque vallis, quæ continuis montibus, velut muro quodam, ad instar castrorum clauditur. Spatium loci ducenta jugera, nomine arcus dicitur. In ea silva est, & ubertate & amœnitate insignis: siquidem palmeto & opobalsamo distinguitur. Arbores opobalsami, formam similem piceis arboribus habent, nisi quod sunt humiles magis, & in vinearum morem excoluntur. Hæ certo anni tempore balsamum sudant. Sed non minor loci ejus apricitatis quàm ubertatis admiratio est: quippe cum toto orbe regionis ejus ardentissimus sol sit, ibi tepidi æris naturalis quædam ac perpetua apricitas inest. In ea regione lacus est, qui propter magnitudinem & aquæ immobilitatem, mortuum mare dicitur. Nam neque ventis movetur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur: neque navigationis patiens est, quoniam omnia vita carentia in profundum merguntur: nec materiam ullam sustinet, nisi quæ alumine illinatur. Primum Xerxes rex Persarum, Iudæos domuit: postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venire, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex Orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus. Per eadem tempora, quibus in Syria regni mutatio

inter novos reges alternabatur, in Asia rex Attalus florentissimum, ab Eumene patruo acceptum regnum, cædibus amicorum, & cognatorum suppliciis foedabat, nunc matrem anum, nunc Beronice sponfam maleficiis eorum neccatas confingens. Post hanc scelestam violentiæ rabiem, squalidam vestem sumit: barbam capillumque in modum reorum summittit: non in publicum prodire, non populo se ostendere, non domi lætiora convivia inire, aut aliquod signum sani hominis habere, prorsus ut poenas pendere manibus interfectorum videretur. Omissa deinde regni administratione, hortos fodiebat, gramina seminabat, & noxia innoxiiis permiscebat, eaque omnia veneni succo infecta, velut peculiare munus amicis mittebat. Ab hoc studio, ærariæ artis fabricæ se tradit, cærisque fingendis, & ære fundendo procudendoque oblectabatur. Matri deinde sepulchrum facere instituit: cui operi intentus, morbum ex solis fervore contraxit, & septima die decessit. hujus testamento heres populus Romanus tunc instituitur. Sed erat ex Eumene Aristonicus, non iusto matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharistæ cujusdam filia genitus, qui post mortem Attali, velut paternum regnum Asiam invasit. Cum multa secunda prælia adversus civitates, quæ metu Romanorum tradere se ei nolebant, fecisset; justusque rex jam videretur, Asia Licinio Crasso consuli decernitur: qui intentior Attaliæ prædæ, quàm bello, quum extremo anni tempore inordinata acie prælium conseruisset, victus poenas inconsultæ avaritiæ, sanguine dedit. In hujus locum missus Perpenna consul, prima congressione Aristonicum superatum in potestatem suam redegit; Attalicæque

casque gazas, hereditarias populi Romani, navibus impositas, Romā deportavit. Quod ægre ferens successor ejus Marcus Aquilius Consul, ad eripiendum Aristonicum Perpennæ, veluti sui potius triumphi munus esse deberet, festinata velocitate contendit. Sed contentionem Consulum mors Perpennæ diremit. Sic Asia Romanorum facta, cum opibus suis vitia quoque Romanam transmisit.

LIBER XXXVII.

Breviarium.

Massilienses in Phocenses beneficentia. Tragedia in Cappadocia & Ponto. Mithridatis Ponti Regis futura magnitudo prædicta, liberatio, occupationes. Ejusdem res gestæ; & domi ab uxore periculum. Otii detestatio. exercitia militaria. Cappadocia & Gallatia occupatio, atq; superbū Romanis responsum.

Apto Aristonico, Massilienses pro Phocensibus conditoribus suis, quorum urbem senatus, & omne nomen, quod & tunc, & antea Antiochi bello, infesta contra populum Romanum arma tulerant, deleri jusserrat, legatos Romam deprecatum misere, veniamque his à senatu obtinere. Post hæc regibus, qui adversus Aristonicum auxilia tulerant, præmia persoluta: Mithridati Pontico Phrygia major; filiis Ariarathis regis Cappadociæ, qui eodem bello occiderat, Lycaonia & Cilicia datæ; fideliorque populus Romanus in socii filios, quàm mater in liberos fuit: Quippe hinc parvulis auctum regnum, inde vita adempta. Namq; Laudice ex numero sex filiorum, quos virilis sexus ex Ariarathe rege susceperat, timens ne non diutinam regni administrationem adultis quibusdam potiretur, quinque parricidiali veneno necavit: unum parvulum, sceleri matris cognatorum custodia eripuit, qui post necem Laudices (nam propter crudelitatem,

litatem, eam populus extinxerat) solus regno potitus est. Mithridates quoque repentina morte interceptus, filium, qui & ipse Mithridates dictus est, reliquit. Cujus ea postea magnitudo fuit, ut non sui tantum temporis, verum etiam superioris ætatis omnes reges maiestate superaverit, bellaque cum Romanis per XLV annos varia victoria gesserit: Cum eum summi imperatores, Sylla, Lucullus, ceterique, in summa Cneus Pompeius ita vicerint, ut major clariorque in restaurando bello resurgeret, damnisque suis terribilior redderetur. Denique ad postremum, non vi hostili victus, sed voluntaria morte, in avito regno, senex, herede filio decessit. Hujus futuram magnitudinem etiam cælestia ostenta prædixerant. Nam & quo genitus est anno, & eo quo regnare primum cœpit, stella cometes per utrumque tempus septuaginta diebus ita luxit, ut cælum omne conflagrare videretur. Nam & magnitudine sui quartam partem cæli occupaverat; & fulgore sui Solis nitorem vicerat; & cum oriretur occumberetque, quatuor spatium horarum consumebat. Puer tutorum insidias passus est, qui eum fero equo impositum, equitare iacularique cogeant: qui conatus cum eos fefellissent, supra ætatem regente equum Mithridate, veneno eum appetivere. Quod metuens, antidota sæpius bibit, & ita se adversus insidias exquisitis tutioribus remediis stagnavit, ut ne volens quidem senex veneno mori potuerit. Timens deinde, ne inimici, quod veneno non potuerant, ferro peragerent, venandi studium finxit: quo per septem annos neque urbis, neque ruris tecto usus est; sed per silvas vagatus, diversis montium regionibus pernoctabat,

ignarus omnibus, quibus esset locis: assuetus
feras cursu aut fugare, aut persequi, cum qui-
busdam etiam, viribus congredi. Quibus re-
bus, & insidias vitavit; & corpus ad omnem
virtutis patientiam duravit. Ad regni deinde
administrationem cum accessisset, statim non
de regendo, sed de augendo regno cogitavit.
Itaque Scythas invictos antea, qui Sopyriona,
Alexandri Magni ducem, cum triginta milli-
bus armatorum deleverant; qui Cyrum, Per-
sarum regem, cum ducentis millibus trucid-
averant; qui Philippum Macedonum regem fu-
gaverant, ingenti felicitate perdomuit. Auctus
igitur viribus, Pontum quoque, ac deinceps
Cappadociam occupavit. Cum de Asia tracta-
ret, tacitus cum quibusdam amicis regno pro-
fectus, universam nemine sciente pervagatus
est, omniumque urbium situm ac regiones co-
gnovit. Inde Bithyniam transcendit, & quasi
dominus Asiae, opportuna quæque victoriae suæ
metatus est. Post hæc in regnum, cum jam pe-
risse crederetur, reversus est, invento parvulo
filio, quem per absentiam ejus Laudice soror
uxorque enixa fuerat. Sed inter gratulationem
adventus sui, & filii geniti, veneno periclitatus
est. siquidem Laudice soror, cum perisse eum
crederet, in concubitus amicorum projecta,
quasi admissum facinus majore scelere regere
posset, venenum advenienti paravit. Quod cum
ex ancilla Mithridates cognovisset, facinus in
auctores vindicavit. Hieme deinde imminen-
te, non in convivio, sed in campo; non in va-
cationibus, [sed in exercitationibus:] nec
inter sodales, sed inter coæquales, aut equo,
aut cursu, aut viribus contendebat. Exercitum
quoque suum ad parem laboris patientiam
quoti-

quotidiana exercitatione durabat : atque ita invictus ipse inexpugnabilem exercitum fecerat. Inita deinde cum Nicomede societate, Paphlagoniam invadit, victamque cum socio dividit. Quam cum teneri à regibus senatui nuntiatum esset, legatos ad utrumque misit, qui gentem restitui in pristinum statum juberent. Mithridates cum se jam parem magnitudini Romanorum crederet, superbo responso, hereditarium patri suo regnum obvenisse, respondit : mirarique se, quod ei relata controversia non fuerit, sibi referatur. Nec territus minis, Galatiam quoque occupat. Nicomedes quoniam se tueri jure non potuerat, justo regi redditurum respondit. Atque ita filium suum mutato nomine, Philiamenem Paphlagonum regum nomine appellat, & quasi stirpi regiae reddidisset regnum, falso nomine tenet. Sic ludibrio habiti legati, Romam revertuntur.

LIBER XXXVIII.

Breviarium.

*Mithridates regni sui auspicia parricidiis pol-
luit; & callidis artibus Ariarathem Cap-
padocem trucidat. Novæ Mithridatis &
Nicomedis tragædia, quas senatus Romanus
utcunque sedat. Mithridates Tigranem in
societatem belli adversus Romanos trahit, &
Proconsulibus Rom. fufis, ingenti civitatum
Asianarum favore excipitur. Oratio Mith-
ridatis in qua rationes suas exponit, cur bel-
lum sit Romanis inferendum. Romanos, dum
occupati essent adoriundos esse censet, justum
bellum illud ostendens, malas eorundem ar-
tes, & originem detegit. Stirpis suæ nobili-
tatem, suorumque libertatem ac fortitudi-
nem opponit; nec non belli facilitatem, libera-
litate ac munificentia milites alliciens. Pto-
lemaus Physcon in Ægypto multiplici scele-
re omnia turbat & à suis pellitur. Demetrii
Syria Regis, fortunæ ludibrii, casus varii.
Antiochus Demetrii frater, Parthos bello
aggressus, in acie à suis desertus occiditur.*

*M*ithridates parricidia nece uxoris
auspicatus, sororis alterius Lau-
dices filios, cujus virum Ariara-
them regē Cappadociæ per Gor-
dium insidiis occiderat, tollen-
dos statuit: nihil actum morte patris existi-
mans, si adolescentes paternum regnum, cujus
ille cupiditate flagrabat, occupassent. Igitur
dum

dum in his cogitationibus versatur, interim Nicomedes rex Bithyniæ, vacuum morte regis Cappadociam invadit. Quod cum nuntiatum Mithridati fuisset, per simulationem pietatis auxilia forori ad expellendum Cappadocia Nicomedem mittit. Sed jam Laudice per pacti-
onem se Nicomedi in matrimonium tradiderat. Quod ægre ferens Mithridates, præsidia Nico-
medis Cappadocia expellit; regnumque foro-
ris filio restituit: egregium prorsus factum, ni
subsequuta fraus esset. Siquidem interjectis
mensibus, simulat se Gordium, quo ministro
usus in Ariarathe interficiendo fuerat, restitue-
re in patriam velle, sperans, si obfisteret adole-
scens, causas belli futuras: aut si permetteret,
per eundem filium tolli posse, per quem inter-
fecerat patrem. Quod ubi Ariarathes junior
moliri cognovit, graviter ferens interfectorem
patris per avunculum potissimum ab exilio re-
vocari, ingentem exercitum contrahit. Igitur
cum in aciem eduxisset Mithridates peditum
octoginta millia, equitum decem millia, cur-
rus falcatos DC; nec Ariarathi, auxiliantibus
finitimis regibus, minores copiae essent, incertum
belli timens, consilia ad insidias transfert: sol-
licitatoque juvene ad colloquium, cum ferrum
occultatum inter fascias gereret, scrutatori ab
Ariarathe regio more misso, curiosius inum-
ventrem pertractanti, ait, caveret ne aliud te-
lum juveniret, quam quæreret. Atque ita risu
protectis insidiis, evocatum ab amicis velut ad
secretum sermonem, inspectante utroque ex-
ercitu, interficit: regnum Cappadociæ octo
annorum filio, imposito Ariarathis nomine,
additoque ei rectore Gordio, tradidit. Sed
Cappadoces, crudelitate ac libidine præfe-
ctorum

etorum vexati, à Mithridate deficiunt; fratremque regis, & ipsum Ariarathem nomine, ab Asia ubi educabatur, revocant: cum quo Mithridates proelium renovat, victumque Cappadociæ regno expellit. Nec multo post adolescens, ex ægritudine collecta infirmitate, decedit. Post hujus mortem Nicomedes timens, ne Mithridates accessione Cappadociæ, etiam Bithyniam finitimam invaderet, subornat puerum eximiæ pulchritudinis, quasi Ariarathes tres, non duos filios genuisset, qui à senatu Romano paternum regnum peteret. Vxorem quoque Laudicen Romam mittit, ad testimonium trium ex Ariarathe susceptorum filiorum. Quod ubi Mithridates cognovit, & ipse pari impudentia Gordium Romam mittit, qui senatui assereret, puerum cui Cappadociæ regnum tradiderat, ex eo Ariarathe genitum, qui bello Aristonici auxilia Romanis ferens cecidisset. Sed senatus, studio regum intellecto, aliena regna falsis nominibus furantium, & Mithridati Cappadociam, & Nicomedi, ad solatium ejus, Paphlagoniam ademit. Ac ne contumelia regum foret, ademptum illis, quod daretur aliis, uterque populus libertate donatus est. Sed Cappadoces munus libertatis abnuentes, negant vivere gentem sine rege posse. Atque ita rex illis à senatu Ariobarzanes constituitur. Erat eo tempore Tigranes rex Armeniæ, obses Parthis ante multum temporis datus, sed olim ab iisdem in regnum paternum remissus. Hunc Mithridates mire ad societatem Romani belli, quod olim meditabatur, pellicere cupiebat. Nihil igitur de offensa Romanorum sentientem, per Gordium impellit, ut Ariobarzani, segni admodum, bellum inferat: & ne
quis

quis dolus subesse videretur, filiam suam ei Cleopatram in matrimonium tradit. Primo igitur adventu Tigranis, Ariobarzanes sublatiis rebus suis, Romam contendit. Atque ita per Tigranem rursus Cappadocia juris esse Mithridatis coepit. Eodem tempore mortuo Nicomede, etiam filius ejus & ipse Nicomedes regno à Mithridate pellitur, qui cum supplex Romam venisset, decernitur in senatu, ut uterque in regnum restituantur: in quod tum missi Aquilius & Manlius Maltinus legati. His cognitis Mithridates societatem cum Tigrane, bellum adversus Romanos gesturus, jungit: pactique inter se sunt, ut urbes agrique Mithridati, homines vero & quaecunque auferri possent, Tigrani cederent. Post hæc Mithridates intelligens, quantum bellum fuscitaret, legatos ad Cimbros, alios ad Gallogræcos, & Sarmatas, Bastarnasque, auxilium petitum mittit. Nam omnes has gentes, Romanum meditabundus bellum, variis beneficiorum muneribus jam ante illexerat. Ab Scythia quoque exercitum venire jubet, omnemque Orientem adversus Romanos armat. Non magno igitur labore Aquilium & Maltinum, Asiano exercitu instructos vincit: quibus simul cum Nicomede pulsus, ingenti favore civitatum excipitur: multum ibi auxi argentique, studio veterum regum, magnumque belli apparatus invenit: quibus instructus, debita civitatibus publica privataque remittit, & vacationem quinquennii concedit. Tunc ad concionem milites vocat, eosque variis exhortationibus ad Romana bella sive Asiana incitat. Quam orationem dignam duxi, cujus exemplum brevitati hujus operis infererem, quam obliquam Pompejus

Trogus

Trogus exposuit: quoniam in Livio & in Salustio reprehendit, quod conciones directas, pro sua oratione operi suo inferendo, historiae modum excefferint. Optandum sibi fuisse ait, ut de eo liceret consulere, bellumne sit cum Romanis, an pax habenda: quin verò sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victoria careant. Quippe adversus latronem, si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua, omnes ferrum stringere. Ceterum quia non id agitur, an liceat quiescere, non tantum animo hostiliter, sed etiam praelio congressis, consulendum, qua ratione ac spe cæpta bella sustineant. Esse autem sibi victoria fiduciam, si sit illis animus: Romanosque vinci posse, cognitum non sibi magis, quàm ipsis militibus, qui & in Bithynia Aquilium, & Maltinum in Cappadocia fuderint. At si quem aliena magis exempla, quàm sua experimenta moveant, audire se, à Pyrrho rege Epiri, non amplius quàm quinque millibus Macedonum instructo, fusos tribus praeliis Romanos. Audire Annibalem sexdecim annis Italiae victorem immoratum: & quin ipsam caperet urbem, non Romanorum illi vires obstitisse, sed domestica emulationis atq; invidiae studium. Audire populos Transalpinae Galliae Italiam ingressos, maximis eam plurimisque urbibus possidere; & latius aliquanto solum finium quàm in Asia, quæ dicatur imbellis, eosdem Gallos occupasse; nec victam solum dici sibi Romam à Gallis, sed etiam captam, ita ut unius illis montis tantum cacumen relinqueretur; nec bello hostem, sed pretio remotum: Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse numeret. Nam hos qui Asiam incolunt Gallos, ab illis, qui Italiam occupaverant, sedibus tantum distare: originem quidem ac virtutem, genusque pugnae idem habere, tantoque his sagaciora esse quam illis ingenia, quanto longiori ac difficiliori spatio.

spatio, per Illyricum Thraciamque prodierint, pene operosius transitis eorum finibus, quam ubi consedere, posses. Iam ipsam Italiam audire se nunquam, ut Roma condita sit, satis illi pacatam, sed assidue per omnes annos pro libertate alios, quosdam etiam pro jure imperii bellis continuis perseverasse; & à multis civitatibus Italiae deletos Romanorum exercitus ferro, à quibusdam novo contumeliae more sub jugum missos. Ac ne veteribus immoremur exemplis, hoc ipso tempore universam Italiam bello Marsico consurrexisse, non jam libertatem, sed consortium imperii, civitatisque poscentem. Nec gravius vicino Italiae bello, quam domesticis principum factionibus urbem premi, multoque periculosius esse Italico civile bellum: simul & à Germania Cimbros, immensa millia ferorum atque immitium populorum, more procella, inundasse Italiam: quorum tametsi singula bella sustinere Romani possent, universis tamen obruantur, ut ne vacaturos quidem bello suo putet. Utendum igitur occasione, & rapienda incrementa virium, ne si illis occupatis quieverint, mox adversus vacuos & quietos, majus negotium habeant. Non enim queri, an capienda sint arma, sed utrum sua potius occasione, an illorum. Nam bellum equidem jam tunc secum ab illis geri coeptum, cum sibi pupillo majorem Phrygiam ademerint, quam patri suo primum dati adversus Aristonicum auxilii concesserant, gentem quam & proavo suo Mithridati Seleucus Callinicus in dotem dedisset. Quid cum Paphlagonia si decedere iusserunt, non alterum illud genus belli fuisse? quae non vi, non armis, sed adoptione testamenti, & regum domesticorum interitu, hereditaria patri suo obvenisset: cum inter hanc decretorum amaritudinem parendo, non tamen eos mitigaret, quin acerbius se in dies gerant, non obtinuisse. Quod enim à se non praebitum illis obsequium? non Thrygiam, Paphla-

Paphlagoniamque dimissas? non Cappadocia filium eductum, quam jure gentium victor occupaverat? Raptam tamen sibi esse victoriam ejus ab illis, quorum nihil est nisi bello quasitum. Non regem Bithynia Chreston, in quem senatus arma decreverat, à se in gratiam illorum occisum? tamen nihilominus imputari sibi, si quæ Gordius aut Tigranes faciat: libertatem etiam in contumeliam sui à senatu ultro delatam Cappadocia, quam reliquis gentibus abstulerunt: deinde populo Cappadocum, pro libertate oblata, Gordium regem orante, ideo tantum quoniam amicus suus esset, non obtinuisse. Nicomedem præcepto illorum bellum sibi intulisse: quia ultimum ierit se, ab ipsis ventum obviam in eo, & nunc eam secum bellandi illis causam fore, quod non impune se Nicomedi lacerandum, saltatricis filio, præbuerit. Quippe non delicta regum illos, sed vires ac majestatem insequi: neque in se uno, sed in aliis quoque omnibus hac semper arte grassatos. Sic & avum suum Pharnacem, per cognationum arbitria, succedaneum regi Pergameno Eumeni datum: sic rursus Eumenem, cujus clauibus primum in Asiam fuere transvecti; cujus exercitus magis quam suo, & Magnum Antiochum, & Gallos in Asia, & mox in Macedonia regem Persen domuerant; & ipsum pro hoste habitum, eique interdictum Italia: & quod cum ipso deforme sibi putauerant, cum filio ejus Aristonico bellum gessisse. Nullius apud eos majora, quàm Masinissæ regis Numidarum haberi merita. Huic imputari victum Annibalem, huic captum Syphacem, huic Carthaginem deletam: hunc inter duos illos Africanos tertium servatorem urbis referri: tamen cum hujus nepote bellum modo in Africa gestum adeo inexpiabile, ut ne victum quidem memoria patris donarent, quin carcerem ac triumphis spectaculum experiretur. Hanc illas regibus omnibus legem odiorum dixisse, scilicet
quia

quia ipsi tales reges habuerint, quorum etiam nominibus erubescant, aut pastores Aboriginum, aut aruspices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut seruos vernaque Thuscorum, aut, quod honoratissimum nomen fuit inter hæc, Superbos. atque ut ipsi ferunt conditores suos lupa uberibus altos: sic omnem illum populum luporum animos, inexplebiles sanguinis atque imperii, divitiarumque avidos ac jejunos habere. Se autem, seu nobilitate illis comparetur, clario-rem illa colluvie convenarum esse, qui paternos maiores suos à Cyro Darioque conditoribus Persici regni, maternos à Magno Alexandro, ac Nicanore Seleuco, conditoribus imperii Macedonici, referat: seu populus illorum conferatur suo, earum se gentium esse, quæ non modo Romano imperio sint pares, sed Macedonico quoque obstiterint. Nullam subiectarum sibi gentium expertam peregrina imperia: nullis unquam nisi domesticis regibus paruisse: Cappadociam velint, an Taphlagoniam recensere; rursus Pontum an Bithyniam; itemque Armeniam maiorem minoremque: quarum gentium nullam neque Alexander ille, qui totam pacavit Asiam, nec quisquam successorum eius, aut posterorum attigisset. Scythiam duos umquam ante se reges, non pacare, sed tantum intrare ausos, Darium & Philippum; agre inde fugam sibi expedisse, unde ipse magnam partem adversus Romanos virium haberet. Multoque se timidius ac diffidentius bella Pontica ingressum, cum ipse rudis ac tyro esset: Scythia præter arma, virtutemque animi, locorum quoque solitudinibus, vel frigoribus instructa, per qua denuntiaretur ingens militiæ labor ac periculum. Inter quas difficultates ne spes quidem præmiû foret, ex hoste vago; nec tantum pecunia, sed etiam sedis inope. Nunc se diversam belli conditionem ingredi. Nam neque calo Asia esse temperatius aliud, nec solo fertilius, nec urbium multitudine amœnius, magnam

magnamque temporis partem, non ut militiam, sed ut festum diem acturos, bello dubium facili magis an u-
beri: si modo aut proximas regni Attalici opes, aut
veteres Lydiae Ioniaeque audierint, quas non expugna-
tum eant, sed possessum: tantumque se auida exspe-
ctat Asia, ut etiam vocibus vocet: adeo illis odium
Romanorum incussit rapacitas Proconsulum, sectio
publicanorum, calumnia litium. Sequantur se modo
fortiter; & colligant, quid se duce possit efficere tantus
exercitus, quem sine cuiusquam militum auxilio,
suamet unius opera, viderint Cappadociam caso rege
cepisse; qui solus mortalium Pontum omnem Scythi-
amque pacaverit, quam nemo ante transire tuto at-
que adire potuerit. Nam iustitiae atque liberalitatis
suae, ne ipsos milites, qui experiantur, testes refugere:
& illa indicia habere, quod solus regum omnium non
paterna solum, verumetiam externa regna, heredita-
tibus propter munificentiam acquisita possideat, Col-
chos, Paphlagoniam, Bosphorum. Sic excitatis mi-
litibus, post annos tres & viginti sumpti regni,
in Romana bella descendit. At in Aegypto mor-
tuo rege Ptolemæo, ei qui Cyrenis regnabat
Ptolemæo, per legatos regnum, & uxor Cleo-
patra regina soror ipsius defertur. Latus igitur
hoc solo Ptolemæus, quod sine certamine fra-
ternum regnū recepisset, in quod subornari &
à matre Cleopatra, & favore principum, fratris
filium cognoverat: ceterum infestus omnibus,
statim ubi Alexandriam ingressus est, fautores
pueri trucidari iussit. Ipsum quoque die nupti-
arum, quibus matrem ejus in matrimonium
recipiebat, inter apparatus epularum, & sol-
lemnia religionum, in complexu matris inter-
ficit: atque ita thorum sororis, cæde filii ejus
cruentus, ascendit. Post quod non mitior in po-
pulares, qui eum in regnum vocaverant, fuit.
Siqui-

Siquidem peregrinis militibus licentia cædis data, omnia sanguine quotidie manabant : ipsam quoque sororem, filia ejus virgine per vim stuprata, & in matrimonium adscita, repudiat. Quibus rebus territus populus, in diversa labitur, patriamque metu mortis, exul relinquit. Solus igitur in tanta urbe cum suis relictus Ptolemæus, cum regem se non hominum, sed vaeuarum ædium videret, edicto peregrinos sollicitat. Quibus confluentibus, obvius legatis Romanorū, Scipioni Africano, & Spurio Mumio, & L. Metello, qui ad inspicienda sociorum regna veniebant, procedit. Sed quàm cruentus civibus, tam ridiculus Romanis fuit. Erat enim & vultu deformis, & statura brevis, & sagina ventris non homini, sed beluæ similis. Quam foeditatem nimia subtilitas perlucidæ vestis augebat, prorsus quasi astu inspicienda præberentur, quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant. Post discessum deinde legatorum (quorum Africanus, dum inspicit urbem, spectaculo Alexandrinis fuit,) jam etiam populo peregrino invisus, cum filio, quem ex sorore susceperat, & cum uxore matris pellice, metu infidiarum, tacitus in exilium proficiscitur; contractoq; mercenario exercitu bellum sorori pariter ac patriæ infert. Arcessitum maximū deinde à Cyrenis filium, ne cum Alexandrini contra se regem crearent, interficit. Tunc populus statuas & imagines ejus detrahit. Quod factum studio sororis existimans, filium quem ex ea susceperat, interficit, corpusque in membra divisum, & in cista compositum, matri die natalis ejus, inter epulas offerri curat. Quæ res non reginæ tantum, verum etiam universæ civitati, acerba & luctuosa fuit : tantumque moerorem festivis-

festivissimo convivio intulit, ut regia omnis repentino luctu incenderetur. Verso igitur studio principum ab epulis in exsequias, membra lacera populo ostendunt ; & quid sperare de rege suo debeant, filii cæde demonstrant. Finito luctu orbitatis, Cleopatra cum urgeri se fraterno bello videret, auxilium à Demetrio rege Syriae, per legatos petit : cujus ipsius varii & memorabiles casus fuere. Namque Demetrius, ut supra dictum est, cum bellum Parthis intulisset, & multis congressionibus victor fuisset, repente insidiis circumventus, amisso exercitu capitur. Cui Arsacides [Parthorum rex, magno & regio animo misso] in Hyrcaniam, non cultum tantum regium præstitit : sed & filiam in matrimonium dedit, regnumque Syriae, quod per absentiam ejus Trypho occupaverat, restitutum promittit. Post hujus mortem desperato reditu, non ferens captivitatem Demetrius, privatam etsi opulentam vitam pertæsus, tacitus in regnum fugam meditatur. Hortator illi & comes Gallimander amicus erat : qui post captivitatem ejus à Syria per Arabiae deserta, ducibus pecunia comparatis, Parthico habitu Babylonem pervenerat. Sed fugientem Phrahates, qui Arsacidæ successerat, equitum celeritate, per compendiosos trames occupatum retrahit. Ut est deductus ad regem, Gallimandro quidem non tantum venia, verumetiam præmium fidei datum : Demetrium autem & graviter castigatum ad conjugem in Hyrcaniam remittit, artioribusque custodiis observari jubet. Interjecto deinde tempore, cum fidem illi etiam suscepti liberi facerent, eodem amico comite repetita fuga est : sed pari infelicitate prope fines regni sui deprehenditur ;

tur; ac denuo perductus ad regem, ut invisus à conspectu summovetur. Tunc quoque uxori & liberis donatus, in Hyrcaniam, poenalem sibi civitatem, remittitur, talisque aureis ad exprobrationem puerilis levitatis donatur. Sed hanc Parthorum tam mitem in Demetrium clementiam non misericordia gentis faciebat, nec respectus cognationis: sed quod Syriæ regnum affectabant, usuri Demetrio adversus Antiochum fratrem, prout res, vel tempus, vel fortuna belli exegisset. His auditis, Antiochus occupandum bellum ratus, exercitum, quem multis finitimorum bellis induraverat, adversus Parthos ducit. Sed luxuriæ non minor apparatus, quàm militiæ fuit: quippe lxxx millia armatorum, sequuta sunt ccc millia lixarum; ex quibus coquorum, pistorum, scenicorumque, major numerus fuit. Argenti certe aurique tantum, ut etiam gregarii milites caligas auro fingerent, proculcarentque materiam, cuius amore populi ferro dimicant. Culinarum quoque argentea instrumenta fuere, prorsus quasi ad epulas, non ad bella pergerent. Advenienti Antiocho multi Orientales reges occurrere, tradentes se, regnaque sua, cum execratione superbiæ Parthicæ. Nec mora congressioni fuit. Antiochus tribus præliis victor, cum Babylo-niam occupasset, magnus haberi cœpit. Itaque omnibus ad eum populis deficientibus, nihil Parthis reliqui præter patrios fines fuit. Tunc Phrahates Demetrium in Syriam ad occupandum regnum cum Parthico præsidio mittit, ut eo pacto Antiochus ad sua tuenda à Parthia revocaretur. Interim quoniam viribus non poterat, insidiis Antiochum ubique tentabat. Propter multitudinem hominum, exercitum suum

Antiochus per civitates in hyberna diviserat: quæ res exitii causa fuit. Nam cum gravari se copiarum præbitione, & injuriis militum, civitates viderent, ad Parthos deficiunt; & die statuta omnes apud se, divisum exercitum per insidias, ne invicem ferre auxilia possent, aggrediuntur. Quæ cum nuntiata Antiocho essent, auxilium proximis laturus, cum ea manu, quæ secum hiemabat, progreditur. In itinere obvium regem Parthorum habuit, adversus quem fortiùs, quàm exercitus ejus dimicavit. Ad postremum tamen cum virtute hostes vincerent, metu suorum desertus, occiditur: cui Phraates exsequias regio more fecit, filiamque Demetrii, quam secum Antiochus adduxerat, captus amore virginis, uxorem duxit. Pœnitere deinde dimissi Demetrii coepit: ad quem retrahendum cum turmas equitum festinatò misisset, Demetrium hoc ipsum metuentem, jam in regno missi invenerunt: frustra que omnia conati, ad regem suum reversi sunt.

LIBER XXXIX.

Breviarium.

Demetrius interfecto fratre Antiocho dum Ægyptum tentat, Syriam amittit & tandem cruento fato tollitur. Alexander ex ignobili Rex factus dum fortunam suam non reverenter habet, fœdè perit interfectus à Grypho, qui matrem & fratrem extinguit. Cleopatra Regina mater in Ægypto gravissimas turbat concitat: unde horrenda laniena ex mulierum ira, quarum interitus describitur. Peculiares tragædia quas Cleopatra inter suos excitat. Tandem illa à filio Alexandro occupata interficitur. Alexander in exilium agitur revocato Ptolemæo Notho. Romanis ad orientalia regna excurrentibus, Syria & Ægyptus vexatur.

Antiocho in Parthia cum exercitu deleto, frater ejus Demetrius, obsidione Parthorum liberatus, ac restitutus in regnum, cum omnis Syria in luctu propter amissum exercitum esset; quasi Parthica ipsius ac fratris bella, quibus alter captus, alter occisus erat, prospere gessisset, ita Ægypto bellum inferre statuit; regnum Ægypti Cleopatra socru, pretium auxilii adversus fratrem suum, pollicente. Sed dum aliena affectat, ut assolet fieri, propria per defectionem Syriæ amisit. Siquidem Antiocheneses primi, duce Tryphone, execrantes superbiam regis, quæ conversatione Parthicæ crudelita-

delitatis intolerabilis facta erat, mox Apame-
 nii, ceteræque civitates exemplum sequutæ,
 per absentiam regis à Demetrio defecere. Pro-
 lemæus quoque rex Ægypti, bello ab eodem
 petitus, cum cognovisset, Cleopatram sororem
 suam, opibus Ægypti navibus impositis, ad fi-
 liam & Demetrium generum in Syriam profu-
 gisse, immittit juvenem quendam Ægyptium,
 Protarchi negotiatoris filium, qui regnum Sy-
 riæ armis peteret. Et composita fabula, quasi
 per adoptionem Antiochi regis receptus in fa-
 miliam regiam esset, nec Syriis quemlibet re-
 gem aspernantibus, ne Demetrii paterentur
 superbiam: nomen juveni *Alexandri* imponi-
 tur, auxiliaque ab Ægypto ingentia mittuntur.
 Interea corpus Antiochi interfecti à rege Par-
 thorum, in loculo argenteo ad sepulturam in
 Syriam remissum pervenit: quod cum ingenti
 studio civitatum & regis Alexandri, ad firman-
 dam fabulæ fidem excipitur. Quæ res illi ma-
 gnum favorem popularium conciliavit, omni-
 bus non fictas in eo, sed veras lacrimas existi-
 mantibus. Demetrius autem victus ab Alexan-
 dro, cum undique circumstantibus malis pre-
 meretur, ad postremum etiam ab uxore filiis-
 que deseritur. Relictus igitur cum paucis ser-
 vulis, cum Tyrum, religionem templi se defensu-
 rus petisset, navi egrediens, præfecti jussu in-
 terficitur. Alter ex filiis Seleucus, quoniam sine
 matris auctoritate diadema sumpisset, ab ea-
 dem interficitur; alter, cui propter nasi magni-
 tudinem, cognomen Grypo fuit: rex à matre
 hætenus constituitur, ut nomen regis penes
 filium, jus autem omnis imperii penes matrem
 esset. Sed Alexander, occupato Syriæ regno,
 tumens successu rerum, spernere jam etiam
 ipsum

ipsum Ptolemæum, à quo fuerat subornatus in regnum, superba insolentia cœpit. Itaque Ptolemæus, reconciliata sororis gratia, destruere Alexandri regnum, quod odio Demetrii, viribus suis acquisierat, summis opibus instituit. Mittit igitur ingentia Grypo auxilia, & filiam Tryphenam Grypo nupturam, ut populos in auxilium nepotis, non societate tantum belli, verum & affinitate sua sollicitaret. Nec res frustra fuit: nam cum omnes Grypum instructum Ægypti viribus viderent, paulatim ab Alexandro deficere cœpere. Fit deinde inter reges proelium, quo victus Alexander, Antiochiam profugit: ibi inops pecuniæ, cum stipendia militibus deessent, templo Iovis solidum ex auro Victoriæ signum tolli jubet, facietis jocis sacrilegium circumscribens: nam Victoriæ commodatam sibi ab Iove esse dicebat. Interjectis deinde diebus, cum ipsius Iovis aureum simulacrum infiniti ponderis tacite evelli jussisset, deprehensusque in sacrilegio, concursu multitudinis esset in fugam versus; magna vi tempestatis oppressus, ac desertus à suis, à latronibus capitur; perductusque ad Grypum, interficitur. Grypus porro, recuperato patrio regno, externisque periculis liberatus, infidiis matris appetitur. Quæ cum cupiditate dominationis, prodito marito Demetrio, & altero filio interfecto, hujus quoque victoria inferiorem dignitatem suam factam doleret, venienti ab exercitatione poculum veneni obtulit. Sed Grypus, prædictis jam ante infidiis, veluti pietate cum matre certaret, bibere ipsam jubet; abnuenti instat. Postremum prolato indice eam arguit, solam defensionē sceleris superesse affirmans, si bibat, quod filio obtulit. Sic victa regina scelere

lere in se verso, veneno, quod alii paraverat, ex-
tinguitur. Parta igitur regni securitate, Grypus
octo annis quietem & ipse habuit, & regno
præstitit. Natus deinde illi est æmulus regni fra-
ter ipsius Cyzicenus, eadem matre genitus, sed
ex Antiocho patruo susceptus: quem cum ve-
neno tollere voluisset, ut maturius armis cum
eo de regno contenderet, excitavit. Inter has
regni Syriæ parricidiales discordias, moritur
rex Ægypti Ptolemæus, regno Ægypti uxori &
alteri ex filiis, quem illa legisset, relicto, videli-
cet quasi quietior Ægypti status, quam Syriæ
regnum esset, quum mater altero ex filiis ele-
cto, alterum hostem esset habitura. Igitur cum
pronior in minorem filium esset, à populo
compellitur maiorem eligere: cui prius quàm
regnum daret, uxorem ademit; compulsam-
que repudiare charissimam sibi sororem Cleo-
patram, minorem sororem Selenen ducere ju-
bet, non materno inter filias iudicio, cum alte-
ri maritum eriperet, alteri daret. Sed Cleopa-
tra non tam à viro repudiata, quàm à matre di-
vortio viri dimissa, Cyziceno in Syria nubit: ei-
que ne nudum uxoris nomen afferret, exerci-
tum Cypri sollicitatum, velut dotalem, ad ma-
ritum deducit. Par igitur viribus fratris Cyzi-
cenus, proelium committit, ac victus in fugam
vertitur, Antiochiamque venit. Tunc Antiochi-
am Grypus, in qua erat Cyziceni uxor Cleopa-
tra, obsidere cœpit: qua capta, Tryphena uxor
Grypi nihil antiquius quàm sororem Cleopa-
tram requiri iussit: non ut captivæ opem ferret,
sed ne effugere captivitatis mala posset, quæ sui
æmulatione in hoc potissimum regnum inva-
ferit, hostique sororis nubendo hostem se ejus
effecerit. Tum peregrinos exercitus in certami-
na fra-

na fratrum adductos, tum repudiatam à fratre, contra matris voluntatem, extra Ægyptum nuptam accusat. Contra Grypus orare, *ne tam fœdum facinus facere cogatur: à nullo umquam majorum suorum inter tot domestica, tot externa bella, post victoriam in feminas savitum, quas sexus ipse & periculis bellorum, & savitia victorum eximat: in hac vero, præter commune bellantium fas, accedere necessitudinem sanguinis: quippe ipsius quæ tam cruenta saviat, sororem equidem germanam esse, suam vero consobrinam: liberorum deinde communium mater-teram.* His tot necessitudinibus sanguinis, adjicit superstitionem templi, quo abdita profugerit, tantoq; religiosius colendos sibi deos, quo magis his propitiis ac faventibus vicisset: tum neque, occisa illa, se virium quicquam Cyziceno dempturum, nec servaturum reddita. Sed quanto Grypus abnuit, tanto soror muliebri pertinacia accenditur, rata non misericordiæ hæc verba, sed amoris esse. Itaque vocatis ipsa militibus, mittit qui sororem confoderent. Qui ut in templum intraverunt, cum evellere eam non possent, manus amplexantis dææ simulacrum præciderunt. Tunc Cleopatra execratione parricidarum, mandata violatis numinibus ultione sui, decedit. Nec multo post repetita prælii congressione, victor Cyzicenus uxorem Grypi Tryphenam, quæ paulo ante sororem interfecerat, capit; ejusque supplicio uxoris manibus parentavit. At in Ægypto Cleopatra cum gravaretur socio regni, filio Ptolemæo, populum in eum incitat; abductaque ei Selene uxore, eo indignius, quod ex Selene jam duos filios habebat, exulare cogit, arcessito minore filio Alexandro, & rege in locum fratris constituto: nec filium regno expulisse contenta, bello Cypri exulantem

persequitur. Vnde pulso, interficit ducem exercitus sui, quod vivum eum è manibus dimississet: quanquam Ptolemæus verecundia materni belli, non viribus minor ab insula recessisset. Igitur Alexander territus hac matris crudelitate, & ipse eam reliquit, periculoso regno securam ac tutam vitam antepponens. Cleopatra vero timens, ne major filius Ptolemæus ab Cyziceno ad recipiendam Ægyptum auxiliis juvaretur, ingentia Grypo auxilia, & Selenen uxorem nupturam hosti prioris mariti, mittit; Alexandrumque filium per legatos in regnum revocat: cui cum occultis insidiis exitium machinaretur, occupata ab eodem interficitur, spiritumque non fato, sed parricidio dedit: digna prorsus hac mortis infamia, quæ etiam matrem thoro expulit; & duas filias viduas alterno fratrum matrimonio, fecit, & filio alteri in exilium acto bellum intulit, alteri erepto regno exitium per insidias machinata est. Sed nec Alexandro cædes tam nefanda inulta fuit. nam ubi primum compertum est, scelere filii matrem interfectam, concursu populi in exilium agitur, revocatoque Ptolemæo regnum redditur: qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec à fratre armis repetere, quod prior possedisset. Dum hæc aguntur, frater ejus expellere susceptus, cui pater Cyrenarum regnum testamento reliquerat, herede populo Romano instituto, decedit. Iam enim fortuna Romana porrigere se ad Orientalia regna, non contenta Italiæ terminis, coeperat. Itaque & ea pars Lybiæ provincia facta est: postea Creta, Ciciliæque piratico bello perdomitæ, in formam provinciæ rediguntur. Quo facto, & Syriæ, & Ægypti regna, Romana vicinitate artata, quæ incrementa

menta de finitimis bellis quærere solebant, adempto vagandi arbitrio, vires suas in perniciem mutuam converterunt: adeo, ut assiduus proëliis consumpti, in contemptum finitimorum venerint, prædæque Arabum genti, imbelli antea, fuerint. Quorum rex Erotimus, fiducia septingentorum filiorum, quos ex pellicibus susceperat, divisis exercitibus, nunc Ægyptum, nunc Syriam infestabat: magnumque nomen Arabum, viribus finitimorum exsanguibus, fecerat.

LIBER XL.

Breviarium.

*Syri Tigranem Armenium Regem sibi deligunt.
 Victo Tigraue, Antiochus Cyziceni filius
 creatur Rex Syria, quæ postea in provincia
 formam redigitur.*

Utuis fratrum odiis, & mox filiis inimicitiis parentum succedentibus, cum inexpiabili bello, & reges, & regnum Syriae consumptum esset, ad externa populus auxilia concurrat, peregrinosque sibi reges circumspicere coepit. Itaque cum pars Mithridatem Ponticum, pars Ptolemæum ab Ægypto arcessendum censeret: occurreretque quod Mithridates implicitus bello Romano esset, Ptolemæus quoque semper hostis fuisset Syriae; & omnes in Tigranem regem Armeniae consensere, instructum præter domesticas vires, & Parthica societate, & Mithridatis affinitate. Igitur accitus in regnum Syriae, per xviii annos tranquillissimo regno potitus est: neque bello alium laceßere, neque laceßitus inferre alii bellum necesse habuit. Sed sicut ab hostibus tuta Syria fuit, ita terræmotu vastata est, quo centum septuaginta millia hominum, & multæ urbes perierunt. Quod prodigium mutationem rerum portendere aruspices responderunt. Igitur Tigraue à Lucullo victo, rex Syriae Antiochus, Cyziceni filius, ab eodem Lucullo appellatur. Sed quod Lucullus dederat, postea ademit Pompejus:

jus : qui poscenti regnum respondit, ne volenti quidem Syria, nedum recusanti, daturum se regem, qui XVIII annos, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciae latuerit: victo autem eodem Tigra- ne à Romanis, alieni operis præmia postulet. Igitur ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani non daturum, quod tueri nesciat : ne rursus Syriam Iudeorum & Arabum latrociniis infestam reddat. Atque ita Syriam in provinciæ formam redi- git: paulatimque Oriens Romanorum, discor- dia consanguineorum regum, factus est.

LIBER XLI.

Breviarium.

Parthorum origo, nominis obscuritas, successus, imperium. Regni Parthici administratio. Parthorum sermo, vestes, arma, exercitus, praeliandi mos. Mores domestici, sepultura, religio, ingenium, virtutes & vitia. Parthorum Regum res gesta paucis describuntur. Arsacis sapientissimi Parthorum Regis vita & mors placida. Bactriani Regni status sub Eucratide qui à filio opprimitur. Parthorum bellici successus.

PArthi, penes quos, velut divisione orbis cum Romanis facta, nunc Orientis imperium est, Scytharum exules fuere. Hoc etiam ipsorum vocabulo manifestatur. nam Scythico sermone Parthi exules dicuntur. Hi & Assyriorum & Medorum temporibus, inter Orientis populos obscurissimi fuere. Postea quoque cum imperium Orientis à Medis ad Persas translatum est, veluti vulgus sine nomine, præda victorum fuere. Postremo Macedonibus triumphato Oriente servierunt: ut cuius mirum videatur, ad tantam eos felicitatem per virtutem profectos, ut imperent gentibus, sub quarum imperio veluti servile vulgus fuere. A Romanis quoque, trinis bellis, per maximos duces, florentissimis temporibus laceßiti, soli ex omnibus gentibus non pares solum, verum etiam victores fuere: quanquam plus gloriæ sit,

riæ sit, inter Assyria & Medica, Persicaque memorata olim regna, & opulentissimum mille urbium Bactrianum imperium emergere potuisse, quàm longinqua bella vicisse; præterea cum gravibus Scythicis, & vicinalibus bellis assidue vexati, variis periculorum certaminibus urgerentur. Ii domesticis seditionibus Scythia pulsi, solitudines inter Hyrcaniã, & Dahas, & Areos, & Spartanos, & Maggianos fur- tim occupavere. Fines deinde, non interceden- tibus primo finitimis, postea etiam prohiben- tibus, in tantum protulere, ut non immensâ tantum ac profunda camporum, verum etiam prærupta collium, montiumque ardua occu- paverint. Ex quo fit, ut Parthiæ pleraque fini- um aut æstus, aut frigoris magnitudo possideat: quippe cum montes [nix,] & campos æstus infestet. Administratio gentis post defectio- nem Macedonici imperii, sub regibus fuit. Pro- ximus majestati regum, populorum ordo est: ex hoc duces in bello, ex hoc rectores in pace habent. Sermo his inter Scythicum Medicum- que medius, & utrisque mixtus. Vestis olim sui moris: posteaquam accessere opes, ut Me- dis perlucida ac fluida. Armorum patrius ac Scythicus mos. Exercitum non ut aliæ gentes liberorum, sed majorem patrem servorum ha- bent: Quorum vulgus, nulli manumittendi potestate permissa, ac per hoc omnibus servis nascentibus, in dies crescit. Hos pari ac liberos suos cura habent: & equitare & sagittare ma- gna industria docent. Locupletissimus ut quis- que est, ita plures in bello equites regi suo præ- bet. Denique Antonio bellum Parthis inferen- ti, cum quinquaginta millia equitum occurre- rent, soli cccc liberi fuere. Cominus in acie

proeliari, aut obsessas expugnare urbes nesciunt. Pugnant autem procurrentibus equis, aut terga dantibus: saepe etiam fugam simulant, ut incautiores adversum vulnera insequentes habeant. Signum his in proelio non tuba, sed tympano datur. Nec pugnare diu possunt: ceterum intolerandi forent, si quantus his impetus est, vis tanta & perseverantia esset. Plerumque in ipso ardore certaminis proelia deserunt, ac paullo post, pugnam ex fuga repetunt, ut cum maxime vicisse te putes, tunc tibi discrimē subeundum sit. Munimentum ipsis equisque lorica plumata sunt, quæ utrumque toto corpore tegunt. Auri argentique nullus nisi in armis usus. Vxores dulcedine variæ libidinis singuli plures habent: nec ulla delicta adulterio gravius vindicant. Quamobrem feminis non convivia tantum virorum, verumetiam conspectum interdicunt. Carne non nisi venatibus quæsitæ vescuntur. Equis omni tempore vetantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt: super illos ire, consistere, mercari, colloqui. Hoc denique discrimen inter servos liberosque est, quod servi pedibus, liberi non nisi equis incedunt. Sepultura vulgo aut avium, aut canum laniatus est. Nuda demum ossa terra obruunt. In superstitionibus atque cura deorum, præcipua omnibus veneratio est. Ingenia genti tumida, seditiosa, fraudulenta, procacia: quippe violentiam viris, mansuetudinem mulieribus assignant. Semper aut in externos, aut in domesticos motus inquieti: natura taciti: ad faciendum, quam ad dicendum promptiores: proinde secunda adversaque silentio tegunt. Principibus metu, non pudore parent. In libidinem projecti, in
cibum

cibum parci. Fides dictis promissisque nulla, nisi quatenus expedit. Post mortem Alexandri Magni, cum inter successores ejus, Orientis regna dividerentur, nullo Macedonum dignante Parthorum imperium, Stagnori externo socio traditur. Hi postea deductis Macedonibus in bellum civile, cum ceteris superioris Asiae populis Eumenem sequuti sunt: quo victo ad Antigonom transiere. Post hunc à Nicatore Seleuco, ac mox ab Antiocho & successoribus ejus possessi: à cujus pronepote Seleuco primum defecere, primo Punico bello, L. Manlio Bulsone, M. Attilio Regulo consulibus hujus defectionis impunitatem illis duorum fratrum regum, Seleuci & Antiochi discordia dedit: qui dum sibi invicem eripere regnum volunt, persequi defectores omiserunt. Eodem tempore etiam Theodotus mille urbium Bactrianarum praefectus, defecit, regemque se appellari jussit: quod exemplum sequuti totius Orientis populi, à Macedonibus defecere. Erat eo tempore Arsaces, vir, sicut incertae originis, ita virtutis expertae. Hic solitus latrociniiis & rapto vivere, accepta opinione, Seleucum à Gallis in Asia victum, solutus regis metu, cum praedonum manu Parthos ingressus, praefectum eorum Andragoram oppressit; sublatoque eo, imperium gentis invasit. Non magno deinde post tempore, Hyrcanorum quoque regnum occupavit: atque ita duarum civitatum imperio praeditus, grandem exercitum parat, metu Seleuci & Theodoti Bactrianorum regis. Sed cito, morte Theodoti, metu liberatus; cum filio ejus & ipso Theodoto foedus ac pacem fecit: nec multo post cum Seleuco rege, ad defectores persequendos venien-

veniente, congressus, victor fuit: quem diem Parthi exinde sollemnem, velut initium libertatis, observant. Revocato deinde Seleuco novis motibus in Asiam, dato laxamento, regnum Parthicum format, militem legit, castella munit, civitates firmat. urbem quoque nomine Daram, in monte Zapaortenon condit: cujus loci ea conditio est, ut neque munitius quicquam esse, neque amoenius possit. Ita enim & præruptis rupibus undique cingitur, ut tutela loci nullis defensoribus egeat: & soli circumjacentis tanta ubertas est, ut propriis opibus expleatur. Iam fontium ac silvarum ea copia est, ut & aquarum abundantia irrigetur, & venationum voluptatibus exornetur. Sic Arsaces, quæsito simul constitutoque regno, non minus memorabilis Parthis, quam Persis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, matura senectute decedit. Cujus memoriæ hunc honorem Parthi tribuerunt, ut omnes exinde reges suos Arsacis nomine nuncupent. Hujus filius & successor regni, Arsaces & ipse nomine, adversus Antiochum Seleuci filium, centum millibus peditum, & xx millibus equitum instructum, mira virtute pugnavit: ad postremum in societatem ejus assumptus est. Tertius Parthis rex Priapatius fuit, sed & ipse Arsaces dictus. nam, sicut supra dictum est, omnes reges suos hoc nomine, sicuti Romani Cæsares, Augustosque cognominavere. Hic actis in regno quindecim annis decessit, relictis duobus filiis, Mithridate & Phrahate: quorum major Phrahates more gentis, heres regni, Mardos validam gentem bello domuit; nec multo post decessit, multis filiis relictis: quibus præteritis, fratri potissimum Mithridati, insignis

gnis virtutis viro , reliquit imperium : plus regio quàm patrio deberi nomini ratus : potiusque patrię, quàm liberis consulendum. Eodem ferme tempore , sicuti in Parthis Mithridates, ita in Bactris Eucratides , magni uterque viri, regna ineunt. Sed Parthorum fortuna felicior, ad summum hoc duce imperii fastigium eos perduxit. Bactriani autem per varia bella jactati, non regnum tantum , verumetiam libertatem amiserunt : siquidem Sogdianorum & Drangaritanorum Indorumque bellis fatigati, ad postremum ab invalidioribus Parthis, velut exsangues, oppressi sunt. Multa tamen Eucratides bella magna virtute gessit : quibus attritus, cum obsidionem Demetrii regis Indorum pateretur, cum c c c militibus, lx millia hostium assiduis eruptionibus vicit. Quinto itaque mense liberatus , Indiam in potestatem redegit. Vnde cum se reciperet, à filio quem socium regni fecerat, in itinere interficitur : qui non dissimulato parricidio, velut hostem, non patrem interfecisset, & per sanguinem ejus currum egit ; & corpus abjici insepultum jussit. Dum hæc apud Bactros geruntur, interim inter Parthos & Medos bellum oritur. Cum varius utriusque populi casus fuisset, ad postremum victoria penes Parthos fuit. His viribus auctus Mithridates , Mediæ Bacasin præponit : ipse in Hyrcaniam proficiscitur. Vnde reversus, bellum cum Elimæorum rege gessit : quo victo , hanc quoque gentem regno adjecit, imperiumque Parthorum à monte Caucaſo , multis populis in ditionem redactis, usque ad flumen Euphratem protulit. Atque ita adversa valetudine arreptus , non minor Arface proavo, gloriosa senectute decedit.

LIBER XLII.

Breviarium.

*Mithridatis Parthorum Regis Phraates filius
& successor à militibus interficitur. Post
Artabanum Mithridates cognomine Ma-
gnus regnat, qui bellum infert Armenia; de
cujus origine & primis Regibus differit Ju-
stinus. Iasonis & Armenii Armenia condi-
toris, elogia. Tigris Fluvii origo. Mithridati
ejecto Orodes successit, qui Parricidiis &
cladibus domi & foris exagitatur. Thraha-
tis filii Oradis horrenda Parricidia & varia
fortuna. Augustus ab eo captivos Romanos
& signa militaria repetit.*

Post necem Mithridatis, Parthorum re-
gis, Phraates filius ejus, rex constitui-
tur: qui cum inferre bellum, in ultio-
nem tentati ab Antiocho Parthici regni,
Syriæ statuisset, Scytharum motibus ad sua de-
fendenda revocatur. Namque Scythæ in auxi-
lium Parthorum adversus Antiochum Syriæ
regem, mercede sollicitati, cum confecto jam
bello supervenissent, & calumnia tardius lati
auxilii, mercede fraudarentur; dolentes tan-
tum iis itineris frustra emensum, quum vel sti-
pendium pro vexatione, vel alium hostem dari
sibi poscerent, superbo responso offensi, fines
Parthorum vastare cœperunt. Igitur Phraa-
tes, cum adversus eos proficisceretur, ad tute-
lam regni reliquit Hymerum quendam, pueri-
tiæ sibi flore conciliatum: qui tyrannica crude-
litate,

litate, oblitus & vitæ præteritæ, & vicarii officii, Babylonios, multasque alias civitates importune vexavit. Ipse autem Phrahates exercitum Græcorum, quem bello Antiochi captum superbe crudeliterque tractaverat, in bellum secum ducit: immemor prorsus, quod hostiles eorum animos nec captivitas minuerat, & insuper injuriarum indignitas exacerbaverat. Itaque cum inclinatam Parthorum aciem viderent, arma ad hostes transtulere: & diu cupitam captivitatis ultionem, exercitus Parthici, & ipsius Phrahatis regis cruenta cede, exsequuti sunt. In hujus locum Artabanus, patruus ejus, rex substituitur. Scythæ autem contenti victoria, depopulata Parthia, in patriam revertuntur. Sed Artabanus bello Thogariis illato, in brachio vulneratus, statim decedit. Huic Mithridates filius succedit: cui res gestæ Magni cognomen dedere: quippe claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine supergreditur. Multa igitur bella cum finitimis magna virtute gessit; multosque populos Parthico regno addidit. Sed & cum Scythis prospere aliquoties dimicavit, ultorque injuriæ parentum fuit. Ad postremum Ortoadisti Armeniorum regi bellum intulit. Sed quoniam in Armeniam transitum facimus, origo ejus paullo altius repetenda est. Neque enim silentio præteriri tantum regnum fas est, cum fines ejus post Parthiam omnium regnorum magnitudinem superent. Siquidem Armenia à Cappadocia usque mare Caspium undecies centum millia patet; sed in latitudinem millia passuum septingenta porrigitur. Condita est autem ab Armenio, Iasonis Thessali comite: quem cum perditum propter

propter insignem periculosamque regno suo virtutem Pelias rex cuperet, denuntiata militia, in Colchos eum abire jubet; pellemque arietis memorabilem gentibus reportare: sperans interitum viri, aut ex periculis tam longæ navigationis, aut ex bello tam profundæ barbariæ. Igitur Iason divulgata opinione tam gloriosæ expeditionis, cum ad eum certatim principes juventutis totius ferme orbis concurrerent, exercitum fortissimorum virorum, qui Argonautæ cognominati sunt, comparavit: quem cum magnis rebus gestis incolumem reduxisset, rursus à Pelia filii Theffalia pulsus, magna vi cum ingenti multitudine, quæ ad famam virtutis ejus ex omnibus gentibus quotidie confluebat, comite Medea uxore; quam repudiatam miseratione exilii rursum receperat, & Medio privigno, ab Ægæo rege Atheniensium genito, Colchos repetivit, focerumque etiam regno pulsum restituit. Magna deinde bella cum finitimis gessit; captasque civitates partim regno foci, ad abolendam superioris militiæ injuriam, qua & filiam ejus Medeam abduxerat, & filium Ægialium interfecerat, adjunxit; partim populis quos secum adduxerat, assignavit. Primusque humanorum post Herculem & Liberum, qui reges Orientis fuisse traduntur, eam cæli plagam domuisse dicitur. Populis quibusdam Frudium & Amphistratum aurigas Castoris & Pollucis, duces assignavit. Cum Albanis fœdus percussit: qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Geryone extincto, armenta ejus per Italiam duceret, secuti dicuntur; quique memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeji bello Mithridatico fratres salutavere. Itaque Iasoni
totus

totus ferme Oriens, ut conditori, divinos honores templaque constituit: quæ Parmenion, dux Alexandri Magni, post multos annos dirui iussit, ne cuiusquam nomen in Oriente venerabilius, quàm Alexandri esset. Post mortem Iasonis, Medius æmulus virtutis ejus, in honorem matris, Medeam urbem condidit; regnumque ex nomine suo Medorum constituit, sub cujus majestate Orientis postea imperium fuit. Albanis vicinæ Amazones sunt: quarum reginam Thalestrem concubitum Alexandri petisse, multi auctores pròdidere. Armenius quoque & ipse Thessalus, unus de numero ducum Iasonis, recollecta multitudine, quæ amisso Iasone rege passim vagabatur, Armeniam condit: à cujus montibus Tigris fluvius modicis primo incrementis nascitur: interjecto deinde aliquanto spacio, sub terras mergitur; atque ita post quinque & viginti millia passuum grande jam flumen in regione Sophene emergit; ac sic in paludes Euphratis recipitur. Igitur Mithridates rex Parthorum, post bellum Armeniæ, propter crudelitatem à senatu Parthico, regno pellitur. Frater ejus Orodes, cum regnum vacans occupasset, Babyloniam, quò Mithridates confugerat, diu obsidet: & fame coactos, in deditionem oppidanos compellit. Mithridates autem fiducia cognationis, ultro se in potestatem Orodis tradit. Sed Orodes plus hostem quàm fratrem cogitans, in conspectu suo trucidari eum iussit: & post hæc bellum cum Romanis gessit, Crassumque imperatorem cum filio & omni exercitu Romano delevit. Hujus filius Pacorus missus ad persequendas Romani belli reliquias, magnis rebus in Syria gestis, in Parthiam patri suspectus revocatur:

catur: quo absente, exercitus Parthorum relictus in Syria, à Cassio Quæstore Crassi, cum omnibus ducibus trucidatur. His ita gestis, non magno post tempore, Romanis inter Cæsarem Pompejumque civile bellum oritur: in quo Parthi Pompejanarum partium fuere, & propter amicitiam cum Pompejo bello Mithridatico junctam, & propter Crassi necem, cujus filium in partibus Cæsaris esse audierant: quem ultorem patris victore Cæsare futurum non dubitabant. Itaque victis partibus Pompejanis, & Cassio & Bruto auxilia adversus Augustum & Antonium misere: & post belli finem rursus Pacoro duce, inita cum Labieno societate, Syriam & Asiam vastavere; castraque Ventidii, qui post Cassium absente Pacoro exercitum Parthicum fuderat, magna mole aggrediuntur. Sed ille simulato timore, diu continuit se, & insultare Parthos aliquantisper passus est. Ad postremum in securos lætosque partem legionum emisit: quarum impetu fusi Parthi, in diversa abiere. Pacorus cum fugientes suos abduxisset secum legiones Romanas putaret, castra Ventidii, veluti sine defensoribus, aggreditur. Tum Ventidius reliqua parte legionum emissâ, universam Parthorum manum cum rege ipso Pacoro interfecit: nec ullo bello Parthi umquam majus vulnus acceperunt. Hæc cum in Parthia nuntiata essent, Orodes pater Pacori, qui paulo ante vastatam Syriam, occupatam Asiam à Parthis audierat, victoremque Pacorum Romanorum gloriabatur, repente filii morte, & exercitus clade audita, ex dolore in furorem vertitur. Multis diebus non alloqui quemquam, non cibum sumere, non vocem mittere, ita ut etiam mutus factus videretur. Post multos

tos deinde dies, ubi dolor vocem laxaverat, nihil aliud quàm Pacorum vocabat : Pacorus illi videri , Pacorus audiri videbatur ; cum illo loqui, cum illo consistere : interdum quasi amissum flebiliter dolebat. Post longum deinde luctum, alia sollicitudo miserandum senem invadit, quem ex numero xxx filiorum in locum Pacori regem destinet. Multæ pellices, ex quibus generata tanta juvenus erat, pro suis quæque sollicitæ animum senis obsidebant. Sed factum Parthiæ fecit, in qua jam quasi sollemne est, reges parricidas haberi, ut sceleratissimus omnium, & ipse Phrahates nomine, rex statueretur. Itaque statim, quasi nollet mori, patrem interfecit : fratres quoque xxx trucidat : sed nec in filiis cessant parricidia. Nam cum infestos sibi optimates propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici jubet. Huic Antonius, propter auxilium adversus se & Cæsarem latum, bellum cum sedecim validissimis legionibus intulit : sed graviter multis præliis vexatus, à Parthia refugit. Qua victoria insolentior Phrahates redditus, cum multa crudeliter consuleret, in exilium à populo suo pellitur. Itaque cum magno tempore finitimas civitates, ad postremum Scythas precibus fatigasset, Scytharum maximo auxilio in regnum restituitur. Hoc absente, regem Parthi Tyridatem quendam constituerant : qui audito adventu Scytharum, cum magna amicorum manu ad Cæsarem, in Hispaniam bellum tunc temporis gerentem, profugit, obsidem Cæsari minimum filium Phrahatis ferens : quem negligentius custoditum rapuerat. Quo cognito, Phrahates legatos statim ad Cæsarem mittit, servum suum

suum Tyridatem, & filium remitti sibi postulat. Cæsar & legatione Phrahatis audita, & Tyridatis postulatis cognitis (nam & ipse restitui in regnum desiderabat, juris Romanorum futuram Parthiam affirmans, si ejus regnum muneris eorum fuisset) neque Tyridatem dediturum se Parthis dixit, neque adversus Parthos Tyridati auxilia daturum. Ne tamen per omnia nihil à Cæsare obtentum videretur, Phrahati filium sine pretio remisit; & Tyridati quoad manere apud Romanos vellet, opulentum sumptum præberi jussit. Post hæc finito Hispaniensi bello, cum in Syriam ad componendum Orientis statum venisset, metum Phrahati incussit, ne bellum Parthiæ vellet inferre. Itaque tota Parthia captivi ex Crassiano, sive Antonii exercitu recollecti, signaque cum his militaria Augusto remissa. Sed & filii nepotesque Phrahatis obsides Augusto dati: plusque Cæsar magnitudine nominis sui fecit, quàm armis alius imperator facere potuisset.

LIBER XLIII.

Breviarium.

Romani imperii initia. Urbis origo. primi Italiae cultores & Reges. Rhea Numitoris filia Remum & Romulum parit, qui mira quadam ratione educati emergunt. Romaque condita senatus constitutus: raptæ Sabinae: vicini subacti. Phocenses Tarquinij temporibus Massiliam condunt, Liguribus invidentibus. Varia Massiliensium fortuna, & felices successus. Massiliensium bella, & fœdera. Eorundem benevolentia & munificentia in Romanos.

Arthicis, Orientalibusque, ac totius propemodum orbis rebus explicitis, ad initia Romanæ urbis Trogius, velut post longam peregrinationem, domum revertitur: Ingrati civis officium existimans, si, cum omnium gentium res gestas illustraverit, de sola tantum patria taceat. Breviter igitur initia Romani imperii perstringit: ut nec modum propositi operis excedat, nec utique originem urbis quæ est caput totius orbis, silentio prætermittat. Italiae cultores primi Aborigines fuere: quorum rex Saturnus tantæ justitiæ fuisse traditur, ut neque servierit sub illo quisquam, neque quicquam privatæ rei habuerit: sed omnia communia, & indivisa omnibus fuerint, veluti unum cunctis patrimonium esset. Ob cuius exempli memoriam cautum est, ut Saturna-

turnalibus exæquato omnium jure passim in conviviiis servi cum dominis recumbant. Itaque Italia regis nomine, Saturnia appellata est: & mons in quo habitabat, Saturnius: in quo nunc, veluti à Iove pulso sedibus suis Saturno, Capitolium est. Post hunc tertio loco regnasse Faunum ferunt, sub quo Euander ab Arcadiæ urbe Pallanteo, in Italiam cum mediocri turba popularium venit: cui Faunus & agros, & montem, quem ille postea Palatium appellavit, benigne assignavit. In huius radicibus templum Lycæo, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, constituit: ipsum Dei simulacrum nudum caprina pelle amictum est, quo habitu nunc Romæ Lupercalibus decurritur. Fauno fuit vxor nomine Fatua, quæ assidue divino spiritu impleta, velut per furorem, futura præmonebat. Vnde adhuc, qui inspirari solent, fatuari dicuntur. Ex filia Fauni & Hercule, qui eodem tempore extincto Geryone, armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, stupro conceptus Latinus procreatur. Quo tenente regnum, Æneas ab Ilio, Troia à Græcis expugnata, in Italiam venit: statimque bello exceptus, cum in aciem exercitum eduxisset, ad colloquium vocatus, tantam admirationem sui Latino præbuit, vt & in societatem regni reciperetur; & Lavinia in matrimonium ei data, gener ascisceretur. Post hæc commune vtriusque bellum adversus Turnum Rutulorum regem, propter fraudatas Lavinia nuptias, fuit: in quo & Turnus & Latinus interierunt. Igitur cum Æneas jure victoriæ utroq; populo potiretur, urbem nomine vxoris *Lavinia* condidit. Bellum deinde adversus Mezentium, regem Ethruscorum, gessit: in quo cum ipse occidisset, in locum
eius

eius Ascanius filius successit: qui Lavinio relicto, longam Albam condidit, quæ trecentis annis caput regni fuit. Post multos deinde urbis huius reges, ad postremum Numitor & Amulius regno potiti sunt. Sed Amulius cum ætate priorem Numitorem oppressisset, filiam eius Rheam in perpetuam virginitatem, ne quis vindex regni sexus virilis ex gente Numitoris oriretur, demersit: addita injuriæ specie honoris, ut non damnata, sed sacerdos electa videretur. Igitur clausa in luco Marti sacro, duos pueros, incertum stupro, an ex Marte conceptos, enixa est. Quo cognito, Amulius multiplicato metu proventu duorum, pueros exponi iubet; & puellam vinculis onerat, ex quorum iniuria decessit. Sed fortuna origini Romanæ prospiciens, pueros lupæ alendos obtulit: quæ amissis catulis, distenta vbera exinannire cupiens, nutricem se infantibus præbuit. Quum sæpius ad parvulos veluti ad catulos reverteretur, rem Faustulus pastor animadvertit, subtractosque feræ, inter greges pecorum agresti vita nutrit. Martios pueros fuisse, sive quod in luco Martis enixi sunt, sive quod à lupa, quæ in tutela Martis est, nutriti, velut manifestis argumentis creditum. Nomina pueris, alteri Remo, alteri Romulo fuere. Adultis inter pastores, de virtute quotidiana certamina, & vires & pernicitatem auxere. Igitur cum latrones à rapina pecorum industrie frequenterque summovent, Remus ab iisdem latronibus captus, veluti ipse esset, quod in aliis prohibebat, regi offertur; crimini datur, quasi greges Numitoris infestare solitus esset. Tunc à rege Numitori in ultionem traditur. Sed Numitor adolescentia juvenis permotus, &

in suspicionem expositi nepotis adductus, cum
eum nunc lineamentorum filiaē similitudo,
nunc etas expositionis temporibus congruens,
anxium tenerent, repente Faustus cum Ro-
mulo supervenit: à quo cognita origine puero-
rum, facta conspiratione, & adolescentes in ul-
tionem maternæ necis, & Numitor in vindi-
ctam erepti regni armantur. Occiso Amulio,
regnum Numitori restituitur, & urbs Romana
ab adolescentibus conditur. Tunc & senatus
centum seniorum, qui *patres* dicti sunt, consti-
tuitur: tunc & vicinis connubia pastorum de-
dignantibus, virgines Sabinaē rapiuntur; fini-
timisque populis armis subjectis, primum Ita-
liæ, & mox orbis imperium quæsitum. Per ea
adhuc tempora reges hastas pro diademate ha-
bebant, quas Græci *sceptra* dixere. Nam & ab
origine rerum, pro diis immortalibus veteres,
hastas coluere: ob cuius religionis memoriam,
adhuc deorū simulacris hastæ adduntur. Tem-
poribus Tarquinii regis, ex Asia Phocensium
juventus, ostio Tyberis invec̃ta, amicitiam cum
Romanis junxit: inde in ultimos Galliaē finis
navibus profecta, Massiliam inter Ligures &
feras gentes Gallorum condidit: magnasque
res, sive dum armis se adversus Gallicam feri-
tatem tuentur, sive dum ultro laceſſunt, à qui-
bus fuerant ante laceſſiti, gesserunt. Namque
Phocenses exiguitate ac macie terræ coacti, stu-
diosius mare quàm terras exercuere: piscando,
mercando, plerunque etiam latrocinio maris
(quod illis temporibus gloriaē habebatur) vi-
tam tolerabant. Itaque in ultimam Oceani o-
ram procedere ausi, in sinum Gallicum ostio
Rhodani amnis devenere. Cujus loci amœni-
tate capti, reversi domum, referentes quæ vide-
rant,

rant, plures sollicitavere. Duces classis Simos & Protis fuere. Itaque regem Segobrigiorum, Nannum nomine, in cuius finibus urbem condere gestiebant, amicitiam petentes conveniunt. Forte eo die rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis filia erat: quam more gentis, electo inter epulas genero, nuptum tradere illic parabat. Itaque cum ad nuptias invitati omnes processissent, rogantur etiam Græci hospites ad convivium. Introducta deinde virgo, cum juberetur à patre aquam porrigere ei quem virum eligeret, tunc omisis omnibus ad Græcos conversa, aquam Proti porrigit: qui factus ex hospite gener, locum condendæ urbis à focero accepit. Condita igitur Mafsilia est prope ostia Rhodani amnis, in remoto sinu, veluti in angulo maris. Sed Ligures incrementis urbis invidentes, Græcos assiduis bellis fatigabant. Qui pericula propulsando in tantum enituerunt, ut victis hostibus, in captivis agris multas colonias constituerent. Ab his igitur Galli, & usum vitæ cultioris, deposita & mansuefacta barbaria, & agrorum cultus, & urbes mœnibus cingere didicerunt. Tunc & legibus, non armis vivere, tunc & vitem putare, tunc olivam ferere consueverunt: adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor, ut non Græcia in Galliam emigrasse, sed Gallia in Græciam translata videretur. Mortuo rege Nanno Segobrigiorum, à quo locus acceptus condendæ urbis fuerat, cum regno filius ejus Comanus successisset, affirmante regulo quodam, quandoque Mafsiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendamque in ipso ortu; ne mox validior ipsum obrueret. Subnectit & illam fabulam: Canem aliquando partu gravidam locum

à pastore precario petisse, in quo pareret: quo obtento, iterato petisse ut sibi educare eodem in loco catulos liceret: ad postremum adultis catulis, fultam domestico præsidio, proprietatem loci sibi vindicasse. Non aliter Massilienses; qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros. His incitatus rex, insidias Massiliensibus extruit. Itaque solemni Floraliorum die, multos fortes ac strenuos viros hospitii jure in urbem misit: plures scirpiis latentes, frondibusque supertectos induci vehiculis jubet, & ipse cum exercitu in proximis montibus delitescit; ut quum nocte à prædictis apertæ portæ forent, tempestive ad insidias adesset; urbemque somno ac vino sepultam armatis invaderet. Sed has insidias mulier quædam, regis cognata, prodidit, quæ adulterare cum Græco adolescente solita, in amplexu juvenis, miserata formæ eius, insidias aperuit, periculumque declinare jubet. Ille rem statim ad magistratus defert; atque ita patefactis insidiis, cuncti Ligures comprehenduntur, latentesque de scirpiis protrahuntur. Quibus omnibus interfectis, insidianti regi insidiæ tenduntur. Cæsa sunt cum ipso rege hostium septem millia. Exinde Massilienses festis diebus portas claudere, vigilias agere, stationem in muris observare, peregrinos recognoscere, curas habere, ac veluti bellum habeant, sic urbem pacis temporibus custodire. Adeo illic bene instituta, non temporum necessitate, sed recte faciendi consuetudine servantur. Post hæc magna illis cum Liguribus, magna cum Gallis fuere bella: quæ res, & urbis gloriam auxit; & virtutem Græcorum, multiplicata victoria, celebrem inter finitimos reddidit. Carthaginien-
ensium

ensium quoque exercitus, cum bellum captis piscatorum navibus ortum esset, sæpe fuderunt, pacemque victis dederunt: cum Hispanis amicitiam junxerunt: cum Romanis prope ab initio conditæ urbis fœdus summa fide custodierunt, auxiliisq; in omnibus bellis industriæ socios juverunt. Quæ res illis & virium fiduciam auxit, & pacem ab hostibus præstitit. Cum igitur Massilia fama rerum gestarum, & abundantia opum, & virium gloria virente floreret, repente finitimi populi ad nomen Massiliensium delendum, veluti ad commune extinguendum incendium concurrunt. Dux consensu omnium Catumandus regulus eligitur; qui cum magno exercitu lectissimorum virorum urbem hostium obsideret, per quietem specie torvæ mulieris, quæ se deam dicebat, exterritus, ultro pacem cum Massiliensibus fecit; petitoque ut intrare illi urbem, & deos eorum adorare liceret, cum in arcem Minervæ venisset, conspecto in porticibus simulacro deæ, quam per quietem viderat, repente exclamat, illam esse, quæ se nocte exterruisset; illam quæ recedere ab obsidione iussisset. Gratulatusque Massiliensibus, quod animadverteret eos ad curam deorum immortalium pertinere, torque aureo donata dea, in perpetuum amicitiam cum Massiliensibus junxit. Parta pace, & securitate fundata, revertentes à Delphis Massiliensium legati, quò missi munera Apollini tulerant, audierunt urbem Romanam à Gallis captam, incensamque. Quam rem domi nuntiata publico funere Massilienses prosequuti sunt: aurumque & argentum publicum privatumque contulerunt, ad explendum pondus Gallis, à quibus

redemptam pacem cognoverant. Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in senatu datus, & foedus æquijure percussum. In postremo libro, Trogus majores suos à Vocontiis originem ducere; avum suum Trogum Pompejum, Sertoriano bello, civitatem à Cn. Pompejo percepisse dicit: patrui Mithridatico bello turmas equitum sub eodem Pompejo duxisse: patrem quoque sub Cajo Cæsare militasse, epistolarumque & legationum, simul & anuli curam habuisse.

LIBER LXIV.

Breviarium.

Hispania nomen, situs, fertilitas, amnes, claustra, forma, salubritas. Hispanorum mores. primus Dux Viriatus. Equarum Lusitanicarum fabula. Gallecorum origo, divitiæ, & miranda. Habidis Galeciæ & finitimarum regionum Principis historia, seu fabulosa narratio: & prudens administratio Geryonis, qui triplex fabulis dictus, regnum. Carthaginensium imperium. præclari eorundem Duces violenta morte pereunt. Hispanos domat Cæsar Augustus.

Hispania sicuti Europæ terminos claudit ita & huius operis finis futura est. Hanc veteres ab Ibero amne primum Iberiam, postea ab Hispano Hispaniam cognominaverunt. Hæc inter Africam & Galliam posita, Oceani freto, & Pyrenæis montibus clauditur. Sicut minor utraque terra, ita utraque fertilior. Nam neque ut Africa violento sole torretur, neque ut Gallia assiduis ventis fatigatur; sed media inter utramque, hinc temperato calore, inde felicibus & tempestivis imbribus, in omnia frugum genera foecunda est; adeo ut non ipsis tantum incolis, verum etiam Italiæ, urbi-que Romanæ cunctarum rerum abundantiam sufficiat. Hinc enim non frumenti tantum magna copia est, verum & vini, mellis, oleique: nec ferri solū materia præcipua est, sed & equorum

O s

pernices

pernices greges: nec summa tantum terræ laudanda bona, verum & abstrusorum metallorum felices divitiæ. Iam lini, spartique vis ingens: minii certe nulla feracior terra. In hac cursus amnium non torrentes rapidique ut noceant; sed lenes, & vineis campisque irrigui, æstuariisque Oceani affatim piscosi: plerique etiam divites auro, quod in balucibus vehunt. Vno tantum Pyrenæi montis dorso adhæret Galliæ; reliquis partibus undique in orbem mari cingitur. Forma terræ prope quadrata, nisi quod artantibus freti littoribus in Pyrenæum coit. Porro Pyrenæi montis spatium sexcenta millia passuum efficit. Salubritas cæli per omnem Hispaniam æqualis, quia aëris spiritus, nulla paludum gravi nebula inficitur: Huc accedunt & marinæ auræ, undique versus assidui flatus, quibus omnem provinciam penetrantibus, eventilato terrestri spiritu, præcipua hominibus sanitas redditur. Corpora hominum ad inediam, laboremque; animi ad mortem parati. Dura omnibus & adstricta parcimonia. Bellum quàm otium malunt: si extraneus deest, domi hostem quærunt. Sæpe tormentis pro silentio rerum creditarum immortui: adeo illis fortior taciturnitatis cura, quàm vitæ. Celebratur etiam bello Punico servi illius patientia, qui ultus dominum inter tormenta risu exultavit, serenaque lætitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas genti pernix; inquietus animus: plurimis militares equi, & arma, sanguine ipsorum cariora, nullus in festos dies epularum apparatus. Aqua calida lavari, post secundum bellum Punicum à Romanis didicere. In tanta sæculorum serie nullus illis dux magnus, præter Viriatum, fuit: qui annis decem, Romanos varia victoria

victoria fatigavit, (adeo feris propiora, quam hominibus ingenia gerunt) quem ipsum non iudicio populi electum, sed ut cavendi scientem, declinandorumq; periculorum peritum, sequuti sunt. Cuius ea virtus continentiaque fuit, ut cum Consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutaverit: sed in eo habitu, quo primum bellare coepit, perseveraverit; ut quivis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur. In Lusitanis juxta fluvium Tagum, vento equas fetus concipere multi auctores prodidere: quæ fabulæ ex equarum fecunditate, & gregum multitudine natæ sunt: qui tanti in Gallecia, & Lusitania, ac tam pernices visuntur, ut non immerito vento ipso concepti videantur. Galleci autem Græcam sibi originem asserunt. Siquidem post finem Troiani belli, Teucrum morte Aiædis fratris invisum patri Telamoni, quum non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, atque ibi urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse. Inde accepta opinione paternæ mortis, patriam repetisse. Sed quum ab Euryface Ajacis filio, accessu prohiberetur, Hispaniæ littoribus appulsum, loca, ubi nunc est Carthago nova, occupasse: inde Galleciam transisse; & positis sedibus genti nomen dedisse. Galleciæ autem portio, Amphilocho dicuntur. Regio cum æris ac plumbi uberrima, tum & minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit. Auro quoque ditissima, adeo ut etiam aratro frequenter glebas aureas excindant. In huius gentis finibus sacer mons est, quem ferro violari nefas habetur: sed si quando fulgure terra proscissa est, quæ in his locis assidue res

est, detectum aurum velut dei munus colligere permittitur. Feminae res domesticas, agrorumque culturas administrant: ipsi armis, & rapinis serviunt. Præcipua his quidem ferri materia, sed aqua ipso ferro violentior: quippe temperamento eius, ferrum acius redditur: nec ullum apud eos telum probatur, quod non aut Bilbili fluvio, aut Chalybe tinguatur. Unde etiam Chalybes, fluvii huius finitimi appellati; ferroque ceteris præstare dicuntur. Saltus vero Tartesiorum, in quibus Titanas bellum adversus deos gessisse proditur, incolere Curetes: quorum rex vetustissimus Gargoris, mellis colligendi usum primus invenit. Huic cum ex filia stupro nepos provenisset, pudore flagitii variis generibus extinguere parvulum voluit: sed per omnes casus fortuna quadam servatus, ad postremum ad regnum tot periculorum miseratione pervenit. Primum omnium cum eum exponi iussisset, & post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inventus est vario ferarum lacte nutritus. Deinde relatum domum, tramite angusto, per quem armenta commeari consueverant, projici jubet: crudelis prorsus qui proculcari nepotem, quàm simplici morte interfici maluit. Ibi quoque cum inviolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primo jejunis, & multorum dierum abstinentia cruciatis, mox etiam suis obiectit. Itaque cum non solum non noceretur, verum etiam quarundam uberibus aleretur; ad ultimum in Oceanum abjici iussit. Tum plane manifesto quodam numine inter furentes æstus, ac reciprocantes undas, velut nave non fluctu veheretur, leni salo in littore exponitur. Nec multo post cerva affuit, quæ ubera parvulo offer-

offerret. Inde denique conversatione nutricis
eximia puero pernitas fuit; interque cervo-
rum greges diu montes saltusque, haud inferi-
or velocitate peragravit. Ad postremum laqueo
captus, regi dono datus est. Tunc & lineamen-
torum similitudine, & notis corporis, quæ in-
uistæ parvulo fuerant, nepos agnitus. Admira-
tione deinde tot casuum periculorumque, ab
eodem successor regni destinatur. Nomen illi
impositum Habidis: qui ut regnum accepit,
tantæ magnitudinis fuit, ut non frustra deo-
rum maiestate tot periculis ereptus videretur:
quippe barbarum populum legibus junxit; &
boves primus aratro domari, frumenta-
que sulco quærere docuit; & ex agresti cibo mitio-
ra vesci, odio eorum quæ ipse passus fuerat, ho-
mines coëgit. Huius casus fabulosi viderentur,
nisi & Romanorum conditores lupa nutriti, &
Cyrus rex Persarum cane alitus proderetur. Ab
hoc & ministeria servilia populo interdicta, &
plebs in septem urbes divisa. Mortuo Habide
regnum per multa sæcula à successoribus eius
retentum est. In alia parte Hispaniæ, & quæ ex
insulis constat, regnum penes Geryonem fuit.
In hac, tanta pabuli lætitia est, ut nisi absti-
nentiâ interpellata sagina fuerit, pecora rum-
pantur. Inde denique armenta Geryonis, quæ
illis temporibus solæ opes habebantur, tantæ
famæ fuere, ut Herculem ex Asia prædæ mag-
nitudine illexerint. Porro Geryonem ipsum
non triplicis naturæ, ut fabulis proditur, fuisse
ferunt; sed tres fratres tantæ concordie ex-
stitisse, ut uno animo omnes regi viderentur:
nec bellum Herculi sua sponte intulisse; sed
cum armenta sua rapi vidissent, amissa bello
repetisse. Post regna deinde Hispaniæ, primi
Carthagi.

Carthaginienſes imperium provinciæ occupa-
vere. Nam cum Gaditani à Tyro, unde & Car-
thaginienſibus origo eſt, ſacra Herculis, per
quietem juſſi, in Hiſpaniam tranſtuliffent, ur-
bemque ibi condidiſſent, invidentibus incre-
mentis novæ urbis finitimis Hiſpaniæ populis,
ac propterea Gaditanos bello laceſſentibus,
auxilium conſanguineis Carthaginienſes mi-
ſere. Ibi felici expeditione & Gaditanos ab in-
juria vindicaverunt, & maiorem partem pro-
vinciæ imperio ſuo adjecerunt. Poſtea quoque
hortantibus primæ expeditionis auſpiciis, Ha-
milcarem imperatorem cum magna manu ad
occupandam provinciam miſere: Qui magnis
rebus geſtis, dum fortunam inconſultius ſe-
quitur, in infidias deductus, occiditur. In hu-
jus locum gener ipſius Haſdrubal mittitur: qui
& ipſe à ſervo Hiſpani cujuſdam, ulciſcente
domini injuſtam necem, interfectus eſt. Major
utroque Annibal imperator, Hamilcaris filius
ſuccedit. Siquidem utriusque res geſtas ſuper-
greſſus, univerſam Hiſpaniam domuit: inde
Romanis illato bello, Italiam per annos ſexde-
cim variis cladibus fatigavit: cum interea Ro-
mani miſſis in Hiſpaniam Scipionibus, primo
Pœnos provincia expulerunt: poſtea cum ipſis
Hiſpanis gravia bella geſſerunt. Nec prius per-
domita provincia jugum Hiſpaniæ accipere po-
tuerunt, quàm Cæſar Auguſtus perdomito or-
be, victricia ad eos arma tranſtulit, populum-
que barbarum ac ferum, legibus ad cultiorem
vitæ uſum traductum, in formam provinciæ
redegit.

FINIS.

PROLOGI
HISTORIARVM
PHILIPPICARVM
POMPEI TROGI,

Cum Notis

BONGARSII, MODII,
& FREINSHEMII.

LIBER HISTORIARVM
PHILIPPICARVM,
& totius mundi origines,
& terræ situs.

Primo volumine continentur hæc. Imperium Assyriorum à Nino rege, usque ad (a) Sardanapalum. Post quem translatum est per (b) Arbacem ad Medos, usque ad ultimum regem Astiagen. Is à nepote suo Cyro pulsus (c) regno: & Persæ regno potiti. Vt Croeso Lydia regi bellum intulit Cyrus; victumque cepit. Hic in (d) excessu dicti Æolicarum & Ionicarum urbium situs; originesque Lydorum, & in Italia Tuscorum. Post Cyrum, filius Cambyfes Ægyptum domuit. Repetita Ægypti origines urbium. Extincto Cambyse, Darius occisis Magis regnum Persicum accepit; captaque Babylone, bella Scythica molitus est.

IN PROLOGOS NOTÆ.

Librorum Trogi *ἱστορίας* edere, non erat animi mei sententia: tam crebra, tam foeda erant in iis vulnera, novæ cicatrici ut locus non esset, & mihi desperata eorum videretur salus. Tandem & amicorum auctoritate compulsus, & meo etiam iudicio persuasus, sententiam mutavi. Itaque vitam illis dedisse, hoc tempore satis sit: nam integram valetudinem aliis deberi, facile patiar. Attamen ne prorsus eorum curam videret omisisse, periculum faciendum duxi, an & conjecturis nostris sanari quædam possent: sagaciores, in cæteris *ἱστορίας* suam exerceant. Namque à libris an sperandum aliquid sit, nescio: hoc scio septem Mss. codices, in difficillimis & contaminatissimis locis, quasi conspiratione quadam, consentire; aut lectionum monstris certare. Vidi Italiam interpretationem, olim editam, quæ ne uno quidem loco, à librorum nostrorum scriptura discedit. Cujusmodi sunt, Iustini abbreviatoris negligentiam detegunt; & historiæ
Trogi

Trogi seriem ostendunt. Auctoris nomen in libris nullum est: Nam quod in duobus legitur, *In Trogi sequitur Iustini epitoma libros*, non arbitror huc spectare, sed ad maius opus, id est vulgatam Iustini epitomam. Quisquis est, non in Iustinum, sed in Trogum argumenta scripsit, ut in Livium Florus. Nam in his quædam sunt non pauca, quæ in Iustino frustra quæras; ut non immerito integrum Trogi ipsius opus, historia desideret. Sunt autem Prologi *ὑποθετικοί*, singulorum librorum argumenta continentes. B.

(a) *Sardunapalum*] Notavi ad Iustinum 1. 3. i. hunc Diodoro 2. 23. esse tricesimum à Nino. Diodori locum transcripsit Georgius Monachus: cuius *Chronicum* opus Græce conscriptum ex bibliotheca reginæ matris, usus sum beneficio Fr. Pitheci, viri & humanitate & doctrina præstantissimi. Is Diodori locum ita refert: *Σαρδανάπαλ & ὁ τετακτος μὲν καὶ πέμπτος ὢν ὑπὸ Νίνου &c.* Idem, ubi apud Diodorum legitur, Assyrios regnasse *ὅτι ἡγεῖς τετακτοντα*, habet *ὅτι ἡγεῖς με.* emendo *λε.* Et paullo post, *Ταυτάμεν γὰρ βασιλεύοντες τῇ Ἀσίᾳ, ὅς ἦν εἰκοστὸς ὑπὸ Νινύου, &c.* Georgius legit, *Ταυτάμεν γὰρ βασιλεύοντες τῇ Ἀσίᾳ, ὅς ἦν καὶ ὑπὸ Νινύου, &c.* Sed hæc præter institutum. B.

(b) *Arbacen*] Meminit huius historiæ præter alios etiam Ioannes Tzetza Chil. 3. hist. 95. ubi tamen *Ἀρσάκης* corrupte legitur, per *Ἀρβάκης.*

(c) *regno*] Modius, *regno est,*

(d) *excessu*] Sæpius hæc vox his in Prologis obvia fit: & notat excursum, digressionem, seu verbo Thucydidis 1. 16. 5. *ἐκβολὴν τοῦ λόγου.*

PROLOGVS LIBRI II.

SEcundo volumine continentur hæc: Scythiæ & Ponti situs; originesque Scythiæ, usque ad bellum quo est inde pulsus Darius: qui post hanc fugam Græciæ bellum intulit, per Datin & (a) Tisafernem, quod soli (b) Athenienses tenuere. Hic origines Athenarum repetitæ, & reges usque ad Pisistrati (c) tyrannidem, qua extincta ratione vicere Persas. Ut mortuo Dario filius ejus Xerxes bellum Græciæ intulit: ac repetitæ origines Thessaliæ: expulsoque Græcia

cia Xerxe, bellum ab Atheniensibus tranſta-
tum in Aſiam, uſque ad Xerxis interitum.

(a) *Tiſaſferen*] Ex Herodoto & Probo in vita Miltiadis, lege *Artaphemen*. B.

(b) *Athenienſes tenere*] Quæ phraſis ſit, *tenere bellum*, non-
dum compertum eſt mihi, malim, *ſuſtinere*, repetitâ ex priorî
voce ſyllabâ, quam propter ſimilitudinem abſorperat.

(c) *Tyrannidem, qua ext.*] Coniectura legendum auguro,
qua extincta, ad Marathonem vie. Perſ. aut propius veterem
ſcripſeram, *tyrannidem extinctam: Qua ratione vie. Perſ.* B.
Modius poſteriore Bongarhi conjecturam probat: mihi prior
potior videtur.

PROLOGVS LIBRI III.

Tertio volumine continentur hæc. Vt moſ-
tuo Xerxe filius Artaxerxes, (a) pulſo in-
terfectore patris Artabano, bellum cum defe-
ctore Ægypti habuit: (b) primoque dux ejus
(c) Acchæmenes victus eſt; iterum per Agaba-
zum Ægypto recepta. Vt Græcis cum rege pa-
cificatis, bella inter ipſos orta ſint. Inde repe-
titæ Peloponenſium origines: ut ab Herculis
poſteris Dorico populo ſit occupata. Deinde
bella Argolica & (d) Meſſiania: (e) coalitique
(f) Sicroniæ & Corinthio tyranni. Bellum (g)
Crifeum: & quod Athenienſes primo cum
Bœotis, dein cum Peloponneſiis gesserunt.

(a) *Pulſo interfectore*] Lege, *interfecto interfectore*. Prior vox
ob affinitatem ſequentis ab exſcriptore omiſſa, peperit falſam
lectionem, & hiftoriæ contrariam. B. Modii Mss. Fuldenses,
Pulſus interfectorem patris Artabanum. Ex quo ille: *ultus in-*
terfectorem &c. Vere, ut puto. Nam *ulciſci hoſtem* etiam dici-
mus. Vide Indicem Iuſtinianum.

(b) *Primoque dux ejus &c.*] Modii Mss. *primo dux ejus*
Aſthamenes victus eſt, iterum per Agapaxum Ægyptus recepta.
Sed Bongarhi opera ſatis reſtitutus videtur hic locus.

(c) *Acchamenes*] Diodorus *Ἀχαΐνης*: & pro Agaba-
zum lege Megabazum. *Μεγαβάζου* Diodoro lib. II. B.

(d) *Meſſiania*] Intelligit bella contra Meſſenios, de quibus
Iuſtinus 3. 4. Videtur igitur legendum *Meſſeniaca*, aut *Meſſe-*
nica. quo indice quartum ſuum librum inſignivit Pauſanias.

(e) *Coalitique*] *Coaleſcere* hic idem ſignificat, quod *convaleſce-*
re: videturque in uſu fuiſſe Trogo, & propterea etiam adſe-
renda

renda aut relinquenda Iustino 3. 4. 1. 18. 4. 1. 36. 2. 16.
Hoc sensu Livius 1. 8. 1.

(f) *Sicronia*] Lege *Sicyonia* & *Corinthis tyranni*, de quorum regno Eusebius in Chronico, & Pausanias Corinth. Bellum autem Criseum mihi neque lectum, neque auditum est: suspicor legendum *Thyreum*, de quo Herodorus 1. 82. & Eusebius Chron. B.

Historiam vide etiam apud Diodorum 15. 70. & 14. 87.

(g) *Criseum*] Vide notam præcedentem. Rugerhus variarum lib. 5. cap. 7. *Crissæum* legendum affirmat. *Crissæus* finis Straboni idem est qui Corinthiacus. bellum autem occasione Corinthiæ Tyrannidis *Corinthiacum* appellatum, modò citato loco Diodorus tradit, quod circum ea potissimum loca gestum sit. Potuit ergo simili de causa *Crissæum* appellari.

PROLOGVS LIBRI IV.

Quarto volumine continentur res Siculæ, ab ultima origine, usque ad deletam Syracusis Atheniensium classem.

PROLOGVS LIBRI V.

Quinto volumine continentur hæc. Bellum inter Athenienses & Lacedæmonios, quod Deceleicum vocatur, usque ad captas Athenas. Vt expulsi sunt Athenis triginta tyranni. Bellum quod Lacedæmonii in Asia cum Artaxerxe gesserunt, propter (a) Grissum initum. Hinc repetitum in excessu Cyri cum fratre bellum; & Græcorum qui sub eo militaverunt.

(a) *Grissum*] Lege *Cyrum*. B. Adde Xenophonem Hist. Græc. lib. 3. à princ.

PROLOGVS LIBRI VI.

Sexto volumine continentur hæc. Bellum Lacedæmoniorum gestum in Asia cum Persicis præfectis, ducibus belli (a) Herculide & Agefilao, usque ad prælium navale factum (b) Cnido: quo victis illis, Athenienses repetiere imperi-

imperium. Dein bellum Corinthiacum, & bellum Boeotium, quo (c) Euctrix & Mantinae victi Spartani, amisere imperium. In Thessalia deinde Iasonis & post illum Alexandri (d) Epi-
rei (e) coalitum atque extinctum imperium. Tum sociale bellum gestum adversus Athenienses Achæis, & (f) Phodiis, & Byzantiis. Transitus hinc ad res Macedonicas.

(a) *Herculide*] Vide not. ad Iustin. 6. 1. 2.

(b) *Caido*] Modii editio, *Caidi*.

(c) *Euctrix*] Scribe *Leuctrix* & *Mantinae*. B.

(d) *Epiroi*] Emenda *Pheræi*. Alexandri *Pheræi* nomen restituen-
dum videtur & Diodoro 15. 67. sub anno 4. Olympiadis 102. καὶ καταλαβὼν (de Pelopida loquitur) τὴν ἀκρόπολιν φεραρχίᾳ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τῷ Μακεδόνι. lege ex Plutarcho in Pelopida, τῷ φεραίῳ. B.

(e) *Coalitum*] Vide supr. Prol. 3. not. d.

(f) *Phodiis*] Legendum *Rhodiis*. B.

PROLOGVS LIBRI VII.

Septimo volumine continentur origines Macedonicae, regesque à conditore gentis Carano, usque ad (a) magnum Philippum: ipsius Philippi res gestae usque ad captam urbem (b) Mothonem. Additæ in excessu Illyriorum & (c) Pœnum origines.

(a) *Magnum Philippum*] Ceteris regibus præstitisse & fortuna & moribus, Plutarchus in apophth. cap. 29. ex Theophrasto refert. Inde ergo Philippicæ historiæ Trogi, quod hic regum maximus Philippus Macedonici Imperii prima fundamenta, eaque firmissima jecerit. Trogi autem historia nihil aliud, quàm Macedonica historia. B.

(b) *Mothonem*] Vide not. ad Iustin. 7. 6. 14.

(c) *Pœnum*] Scribendum *Pæonum*. B.

PROLOGVS LIBRI VIII.

Octavo volumine continentur res gestae Philippi magni, post captam urbem Mothonem,

nem, à principio belli Phocensis quod sacrum vocant, usque ad finem ejus: (a) interfectumque huic bellum quod Philippus cum (b) Chalcidoniis urbibus gessit, quarum clarissimam delevit Olynthon. Vt Illyrici reges ab eo victi sunt; & Thracia atque Thessalia (c) ab eo subacta: & rex Epiro datus Alexander, (d) electo Aryba: & frustra Perinthos oppugnata.

(a) *Interfectum*] Lege *interiectumque*. B.

(b) *Chalcidoniis*] Lege *Chalcidoniis*, B. Calcidicas urbes, τὰς χαλκιδίνας πόλεις. appellant Diodorus 16. 53. Suidas in voce Κάρανον, ubi de hac expeditione loquuntur. Thucydides 2. 15. & alibi χαλκιδέας. Chalcidonii nusquam, quod sciam, leguntur.

(c) *Ab eo subacta*] A membranis meis absunt illa, ab eo & seate. quid enim, cum præcesserint, statim illis hic repetitis opus est? Mod.

(d) *Electo*] Scribe *ejecto*. B.

PROLOGVS LIBRI IX.

N Ono volumine continentur hæc. Vt Philippus à Perintho summotus. (a) Bizanti origines, à cujus obsidione summotus Philippus, Scythiæ bellum intulit. Repetita inde Scythicæ res, ab his temporibus, (b) in quibus illa (c) prius finierant, usque ad Philippi bellum quod cum Mathea, Scythiæ rege, gessit. Vnde reversus, Græciæ bellum intulit: (d) victusque Cheroneæ, cum bella Persica moliretur, præmissa classe cum ducibus, à Pausania occupatis angustiis, (e) nuptiarum filia occisus est, priusquam bella Persica inchoaret. Repetita res inde Persicæ à Dario notho, cui successit filius Artaxerxes cognomine (f) Nemone: qui post fratrem Cyrum victum, pulsaque Gni-do per Conona classe Lacedæmoniorum, bellum

Ium cum Euagora rege Cyprio gefsit: origines-
que Cypri repetitæ.

(a) *Bixanti*] Mod. edidit *Pixanti*.

(b) *In quibus illa prius finierant*] Modius confidenter scriben-
dum dicit, in quibus illas prius finierat, tam ex Bong. codicum
scriptura, quam suorum: in quibus, *illas prius finieramus quæ*
ad Cc: Videtur autem, si quidem malimus explicare auctores
quam corrigere, retinenda Bongarsianorum Mss. lectio, ut
mendo vacans. *Finierant* enim passivam vim habet, ut sexcen-
ta alia. Ista porro locutio, ut illa verba *res Scythicæ* referantur
ad vocabulum *illa*, mira videri non debet, cum optimis au-
ctoribus talia exciderint, sæpius ad res ipsas quam verborum
constructionem intentis, Ita Terentius Eun. 1. 2. 87. *Eunu-
chum dixi velle te: quia sole utuntur his* (hoc est, Eunuchis) *re-
gine*. Item Sallust. Catil. 56. 6. *Servilia repudiabat, cuius ini-
tio ad eum magnæ copię concurrebant*. hoc est, cuius rei, servitio-
rum, ut Priscianus explicat.

(c) *Mahea*] Legendum *Athea*, docui ad Iustinum 9. 2. 1.
Ponticarum gentium antiquissimum regem Atheam comme-
morat Florus 3. 5. pr. qui in Mss. dicitur *Etas*. B.

(d) *Victus que*] Scribendum *viatorque*. B.

(e) *Nuptiarum filia*] Deest vox *die*. B.

(f) *Nemone*] Hic & sequenti libro scribe *Maemon*. B.

PROLOGVS LIBRI X.

DEcimo volumine continentur Persicæ res,
ut Artaxerxes (a) Annemon pacificatus
cum Euagora rege Cyprio, bellum Ægyptiū in
urbe (b) Ace compararit: ipse (c) in Cadusiis vi-
ctor: (d) effectores in Asia purpuratos suos per-
sequutus, primum (e) Dopanem (f) præfectum.
Paphlagonaon origo repetita: Dein præfectum
Hellesponti Ariobarzanen: deinde in Syria
præfectum Armeniæ Orontem, in (g) omnibus-
que victis decesserit, filio successore Ocho. Is
deinde occisis optimatibus (h) Sidon accepit:
Ægypto bellum (i) ter intulit. Ut post mortem
Ochi regnarit (k) Arsen. (l) Deinde reus, qui
cum Alexandro Macedonum rege bello con-
fluxit.

(a) *Annemon*] Vide proxime præced. notam.

(b) *Ace*] Strabo lib. 16, pag. 521. 43. *Ptoleraus magna urbs,*
prius

prima Ace nominata, hac Persa receptaculo adversus Aegyptum
viebantur. Emendandus probus Datame: & nuntium ad exerci-
tum acrius misit. Leg. Aces. B.

(c) In Cadusius] Meminit Probus Datame. B.

(d) Effectores] Leg. defectores, ut Prologo lib. 3. Diodorus
15. 91. *οὗτοι δὲ φεσινκότες*. eos qui defecerant, Probus. Cui
praefectus seu dynastes Paphlagonum, est Thyus: in v. c. *Thuis*.
Ariobarzanes Diodoro 15. & Gemisto, qui ex Diodoro exscrip-
sit, praefectus Phrygiae: Probo, Lydiae, & Ioniae, totiusque
Phrygiae: cum Lydiam Antophradati Diodorus tribuat, *Oron-*
tes illis est sarrapes Myliae. B.

(e) Dopanem] Vide not. praeced. Ceterum *Datames* hic le-
gendum patet ex Diodoro 15. 91. *Polyaeno* lib. 7. Nec obest,
quod Paphlagonum praefectus hic dicitur, cum Cappadocum
fuerit: nam & illam regionem occupavit. Probus in vita.

(f) Praefectum Paphlagonum] Forasse Praefectum Paphlagonum.
origo Paphlagonum repetita. B. Forte etiam legi possit *Paphlago-*
num: eorum origo repetita, ut ista vox in posterioribus antece-
dentis syllabis delituerit.

(g) In omnibusque] Abundat *το* in natum ex ultima littera
vocis Orontem. B.

(h) Sidon accepit] Lege Sidona cepit, ex Diodoro 16. 45. &
Gemisto lib. 2. qui cum soleat exscriptor esse Diodori, Men-
torem facit Rhodium, ducem auxiliorum: Tennes autem
regem Sidoniorum: contra quam Diodorus, cui Mentor rex
est, Tennes Rhodius dux. B.

(i) Ter] Forte numeris expressa fuit haec vox *III*. & legi
oportuit *tertium*, vel *tertius*, nempe post Cambylen & Artax-
erxen.

(k) Arsen] Straboni, extremo libro 15. est *Νάρονς*.

(l) Deinde reus] Haec ita emenda: *Dein Dareus*, qui cum
Alex. &c. B.

PROLOGVS LIBRI XI.

VNdecimo volumine continentur res gestae
Alexandri Magni, usque ad interitum re-
gis Persarum Darii. Dictaeque in excessu origi-
nes & reges Cariae.

PROLOGVS LIBRI XII.

DVodecimo volumine continentur Alexan-
dri Magni bella Bactriana & Indica, usque
ad interitum ejus. Dictaeque in excessu res à
præ-

præfecto ejus Antipatro in Græcia gestæ, & ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, (a) Molossaque Alexandro in Italia, (b) quorum ibi est uterque cum exercitu deletus. Additæ his origines Italicæ (c) Apulorum, Samnitum, Sabinorum; & ut Zopyrion in Ponto cum exercitu periit.

(a) *Molossaque*] Scribe *Molossaque*.] De Archidamo, pro Tarentinis contra Lucanos pugnante, interfecto, Diodorus 16. 64. Gemistus lib. 2 B.

(b) *Quorum ibi est uterque*] Verissima scriptura: quam tamen temerare auli edidit: ubi est cum exercitu deletus. Nempe de Archidamo non legerant.

(c) *Apulorum, Samnitum*] Modius *Lucanorum* ex membranis suis inserit. neque enim, inquit, verisimile est hos ab auctore omisos, quorum vel maxime causa in Italiam trajecit Alexander Molossus, à quibusque, posteaquam gravia cum iis diu bella gessisset, interfectus est. Vide Iustini Epitoman, X II.

PROLOGVS LIBRI XIII.

Tertio decimo volumine continentur hæc. Ut mortuo Alexandro, optimates castrorum ejus, provinciarum imperia sint partiti: ut veterani qui ab eodem lecti erant in colonias, moliti, relictis illis, in Græciam redire, à Phithone sint deleti. Bellum (a) Lamfacum, quod Antipater in Græcia gessit. Bellum quo Perdiccas regem Ariaratem (b) occidit, & occisus est. Bellum quo Eumenes Neoptolemum & Craterum occidit. Additæ in excessu origines regesque Cyrenarum.

(a) *Lamfacum*] Leg. *Lamiacum*. B.

(b) *Occidit, & occisus est*] Vereor ut hoc absque libris restitui possit: interim ut sententia constet, legamus, *occidit; is ut deinde occisus est*. De nece Perdiccæ lege Diodorum 18. 34, & Probum Eumene. B.

PROLOGVS LIBRI XIV.

Quarto decimo volumine continentur hæc:
Bellum inter Antigonum & Eumenem gestum:

stum : Quem ut Cappadocia expulit Antigonus, sic Phrygia maiore Aridæum & Cliton : victus in Hellesponto navali bello. Repetitum rursus bellum ab Eumene per Argyraspidas, quo victus ab Antigono, interiit. Vt in Macedonia Cassander victo (a) Polyperchontere captæque ad fatorem mychia matrem Alexandri (b) Olympiadana obseffam interfecit.

(a) Polyperchontere captæque] Legendum arbitror, Polyperchonte, receptæque à defectore Munychia, matrem Alexandri Olympiada, Pytnæ obseffam interfecit. B.

(b) Olympiadana] Vide not. præcedent.

PROLOGVS LIBRI XV.

Q Vindecimo volumine continentur hæc: Vt Demetrius (a) Antiochi filius Gazæ victus est ab Ptolemæo. Vt Cassander in Macedonia filium Alexandri regis interfecit: ac alterum (b) Polyperconutes. Vt Ptolemæum vicit classe Demetrius: idemque ab obsidione Rhodi summotus est. Repetita in excessu origo Rhodiorum: unde digressus Demetrius liberavit à Cassandro Græciam. Dein pater ejus Antigonus bellum cum Lyfimacho & Seleuco habuit. Repetitæ Seleuci res, & Regis Indiæ Sandrocottæ. Vt victus bello Antigonus interiit; reliquiæque imperii sunt à filio collectæ: & (c) Leonimidiæ inde Spartani res gestæ Corcyræ & Illyrico, & in Italia, (d) qui ablata Corcyra, rex Cassander interiit.

(a) Antiochi] Scribe, Antigonæ. B.

(b) Polyperconutes] Emenda Polyperchontes. Is Herculem Barfinem filium corruptus à Cassandro interfecit. Plutarchus de vitioso pud. c. 7. Diodorus 20. 28. Pausanias Bæot. B.

(c) Leonimidia] Leg. Leonida. B.

(d) Qui abl.] Lege cui abl.

PRO.

PROLOGVS LIBRI XVI.

Sextodecimo volumine continentur hæc. Vt mortuo Cassandro, ortisque inter filios ejus certaminibus, Demetrius adiutor alteri adhibitus, occiso eo, Macedonia regnum tenuit: quo mox (a) evictus à Pyrrho Epiri rege, translatus in Asiam bellis, captus à Seleuco decessit. Ptolemæus nuncupato successore filio Filadelpho decessit. Vt Lyfimachus in Ponto captus ac missus (b) Andromache, rursus in Asia civitates quæ sub Demetrio fuerant, & in Ponto Heracleam occupavit. Repetitæ inde Bithyniæ & Heracleoticæ origines; tyrannique Heracleæ (c) Clearchus & Satyrus & Dionysius, quorum filiis interfectis Lyfimachus occupavit urbem.

(a) *Evictus*] Probo conjecturam Modii rescribentis ejectione.

(b) *Andromache*] Scribe ab *Dromichate*, Iustino 16. 1. 19. *Doricæ* dicitur.

(c) *Clearchus*] Lege ἐκλογαὶς Memnonis, Diodorum 15. 14. 20. hic Satyri non meminit: & Dionysii filii eidem sunt Ζαῖθρος & Κλέαρχος: ex Memnone videtur legendum Οξάθρης & Κλέαρχος.

PROLOGVS LIBRI XVII.

Septimodecimo volumine continentur hæc. (a) Vt Lyfimachus occiso filio Agathocle, per novercam Arsinoën bellum cum rege Seleuco habuit, quo victus interiit: ultimumque certamen commilitonum Alexandri fuit. Vt Seleucus amissis in Cappadocia cum Diodoro copiis, interfectus est ab Ptolemæo fratre Arsinoes uxoris Lyfimachi, in cujus vicem Ptolemæus cognomine Ceraunus, creatus ab exercitu rex, Macedoniam occupavit: bella cum Antiocho & Pyrrho composuit, datis Pyrrho auxiliis, quibus

bus iret contra Romanos, defensum Tarentum. Inde repetitæ origines regum Epiroticorum, usque ad Pyrrhum: ipsiusque Pyrrhi res gestæ, priusquam in Italiam trajecit.

(a) *Ve Lysimachus*] Vide excerpta ex Memnonis historiis. B.

PROLOGVS LIBRI XVIII.

Octavodecimo volumine continentur res à Pyrrho Epirota in Italia gestæ contra Romanos: postque id bellum, transitus ejus in Siciliam adversus Carthaginienses. Inde origines Phœnicum, & Sidonis, & (a) Velia (b) Carthaginumque res gestæ in excessu dictæ.

(a) *Velia*] Ex Iustino lege *Vtica*. Veliam enim Strabo initio libri 6. auctor est à Phocæensibus conditam. B. Alii ediderunt Tyri.

(b) *Carthaginumque*] Lege *Carthaginiensiumque*. B.

PROLOGVS LIBRI XIX.

Vndevicesimo volumine continentur res Carthaginiensium (a) in Africam (b) per rubellam annorum gestæ: & (c) in Siciliam, (d) cum Selinum Temetegantum & Gametinam & Gelam ceperunt: quo bello Dionysius Syracusanus, Siciliae regnum occupavit. Bellum quod cum eo (e) Phœni per Homilconem gesserunt, (f) quod obsidione Syracusarum exercitum & classem amisit.

(a) *In Africam*] Scribe *in Africa*. Et paullo post, *in Sicilia*. Quæ sequuntur, ita deformata sunt, ut nulla fere historiae species appareat. B. Retineri tamen posset ista lectio. Vide not. ad Iustin. 3. 1. 1.

(b) *Per rubellum annorum*] Ms. P. Pithæi adscriptum habet, *per Asdrubalem, Amulcarem & Annorem*, quod absque dubio rectum est. B. Modii libri, *per subellum annorum*. Alii ediderunt, *per numerum multorum annorum*.

(c) *In Siciliam*] Vide præcedent. not. a.

(d) *Cum Selinum &c.*] Hæc ita legenda conjicio cum Selinum.

nantem, & Agrigentum, & Gam. & Gel. cep. Est autem Carne-
rina, aliter Carnerina. G. & C. invicem permutantur. κυβερνῶ,
gubernō: gladius Varroni à clade: ἐκκλησία nobis est eglise.
Et in Mss. Cobrias, Gobryas: adici pro adigi. Græcis καμα-
είνα. Strabo, Stephanus. B.

(e) Phœni per Homilcozem] Scribe Pat. per Imilconem. B.

(f) Quod] Modii Mss. quadfidione: ex quo ipse facit, quoad
obsidione.

PROLOGVS LIBRI XX.

Vicesimo volumine continentur res gestæ
Dionysii Siculi patris. Vt pulsus Poënis Ita-
lica bella sit molitus. Inde repetitæ origines
Venetorum, & Græcorum & Gallorum qui Ita-
liam incolunt. Deductisque Dionysii rebus ad
interitum ejus, dictæ quas Anno magnus in
Africa gessit.

PROLOGVS LIBRI XXI.

VNo & vicesimo volumine continentur
hæc. Vt in Sicilia Dionysius filius (a) à pa-
tre amisso tractarit imperium. (b) Per Dionysii-
us jectus bellum cum Siculis gessit: donec a-
missis liberis & fratribus (c) Corinthum statim
oleonthe Carthaginiensium bello sit liberata
Sicilia: mortuoque Pisistrato iterum facta sedi-
tione (d) arcessiti quàm ad bello Carthagini-
enses obfederunt Syracusas: quo bello Aga-
thocles (e) nactus imperium est.

(a) A patre] Tò à videtur abundare. B.

(b) Per Dionysius] Leg. per Dionem ejectus bellum cum sic ges-
sit; don. amiss. lib. & fratre Corinthum secessit: Vt à Timoleonte
Carthaginiensium bello, &c. Ita quodammodo expressimus men-
tem auctoris. B.

(c) Corinthum statim &c.] Modius mavult, Corinthum abiit: ut
à Timoleonte &c.

(d) Arcessiti quàm ad bello] Legas, arcessiti ad bellum Carthagi-
nis. B.

(e) Natus.

(e) *Nactus*] Impressi *nactus*, sed parum interest, ut & sequenti Prologo.

PROLOGVS LIBRI XXII.

Secundo & vicesimo volumine continentur hæc. Res gestæ Agathoclis : ut à Pœnis nactus imperium, bellum cum ipsis gessit : primum in Sicilia, dehinc victus, trajecit in Africam : ubi possessa provincia Opellam regem Cyrenarum interfecit. Ut rursus in Siciliam reversus, occupata totius insulæ dominatione, cum revertisset in Africam, amissis copiis, solus inde profugit in Siciliam : belloque ibi (a) repetitus, & cum Pœnis pacem composuit, & dissidentes à se Siculos subjecit.

(a) *Repetitus*, &] Recte hoc quidem. Alii *perperam*, re-
p. *iso, cum*.

PROLOGVS LIBRI XXIII.

Tertio & vicesimo volumine continentur hæc. Ut Agathocles domita Sicilia, bellum in Italia Bruttis intulerit. Repetitæ inde Brutiorum origines. omnibus subactis, rex, seditione filii exheredati ac nepotis oppressus, interit. Inter peregrinos deinde milites ejus & Siculos bellum motum : quæ causa Pyrrhum regem Epiri in Siciliam adduxit : (a) bellaque Pyrrhus cum Pœnis & Mamertinis ibi gessit : (b) & à Sicilia reversus in Italiam, victus proelio à Romanis revertit in Epirum.

(a) *Bellaque Pyrrhus*] Placet quod Modius edidit, *bellaque Pyrrhus*.

(b) *Et à Sicilia*] Malim, *Et à Sic.*

PROLOGVS LIBRI XXIV.

Quarto & vicesimo volumine (a) continentur, Bellum quod inter Antigonum Gona-
tam

tam, & Antiochum Seleuci filium in Asia gestum est. Bellum quod Ptolemæus Ceraunus in Macedonia cum Monio Illyrio & Ptolemæo Lyfimachi filio habuit: utque Arsinoën sororem suam imperio Macedonicarum urbium exuit. Ipse cum Belgio Gallorum duce congressus, interiit. Repetitæ inde Gallorum origines, qui Illyricum occuparant; atque ut ingressi Græciam, Brenno duce, Delphis victi deletique sunt.

(a) *Continentur*] Modii aliæque edd. continentur: sed illud malo. nam ad plura pertinet.

P R O L O G V S L I B R I X X V.

Q Vinto & vicesimo volumine continentur hæc. Vt Antigonus Gallos delevit: deinde cum Apollodoro Cassandreæ tyranno bellum habuit. Vt Galli transfierint in Asiam; Bellumque cum rege Antigono & (a) Bithynio gesserunt: quas regiones felini occuparunt. Vt Pyrrhus ex Italia reversus, regno Macedoniae Antigonus exuerit; (b) Lacedæmoniam obsederit; Argis interierit: filiusque ejus Alexander Illyricum cum Mytilo bellum habuerit.

(a) *Bithynio*] Malim *Bithynis*.

(b) *Lacedæmoniam*] Medius edidit, *Lacedæmonem*.

P R O L O G V S L I B R I X X V I.

S Extō & vicesimo volumine continentur hæc. Quibus in urbibus Græciæ dominaticnem (a) Antigonus Gonatas constituerit: Vt defectores Gallos Megaris delevit: regemque (b) Lacedæmoniorum Area Corinthi interfecit. Dehinc cum fratris sui Crateri filio Alexandro,

andro, bellum habuerit. Ut princeps Achajæ Aratus (c) Sicyonem & Corinthum & (d) Megara occuparit. Ut in Syria rex Antiochus cognomine Soter, altero filio occiso, altero rege nuncupato Antiocho, decesserit. Ut in Asia filius Ptolemæi regis socio Timarcho desciverit à patre. Ut frater Antigoni Demetrius, occupato Cyrenis regno, interiit. Ut mortuo rege Antigono filius ejus Seleucus Gallinicus regnum acceperit.

(a) *Antigonus Gonatas*] Tangit hæc Polybius Hist. 9. 23.

(b) *Lacedæmoniorum Arca*] Modii editio, *Lacedæmoniæ Arcæ*.

(c) *Sicyonem*] Mod. ed. *Sicyonem*.

(d) *Megara*] Mod. ed. *Megarum*.

PROLOGVS LIBRI XXVII.

S Eptimo & vicesimo volumine continentur hæc. Seleuci bellum in Syria adversus Ptolemæum. Item in Asia adversus fratrem suum (a) Hieracem: quo bello (b) anguræ victus est à Gallis. Utque Galli Pergamo victi (c) ab Ataloxiæ lambitunum occiderint. Ut Ptolemæus eum denuo captū interfecerit: & Antigonum andro proelio navali (d) prona vicerit: (e) & à Gallinico fusus, in Mesopotamia Antiochus infidiantem sibi effugit (f) Artamenem. Dein postea custode Stryponio, quo à Gallis occiso Seleucus quoque frater ejus decesserit, majoremque filiorum ejus (g) Epacorios occiderit.

(a) *Hieracem*] Mod. ed. *Antiochum Hier.*

(b) *Anguræ*] Straboni lib. 4. & 12. *Ἄγυρæ*, est castrum Bellum Tectolagum. Memnoni est urbs Trognorum. B.

(c) *Ab Ataloxiæ lambitunum*] Modius edidit, *ab Atalo lambitunum*. Lege, *ab Atalo, Zylæam Bithyniæ* (aut antiquo more, *Bithynum*) Liv. 38. 16. 10.

(d) *Prona*] Mod. ed. *oprona*.

(e) *Et à Gallinico*] Malim, *et à Gall.*

(f) *Artamenem*.

(f) *Artamenem* &] Totum locum ita scribo: effugit *Artamenem*: dein postea custodes *Tryphonia*. nempe *Ptolomæi* cui hoc cognomen erat. Ansam dedit huic emendationi *Rutgerius* dicto cap. 7. ubi similem locum *Prol. 30.* corrigit.

(g) *Epucorios*] Leg. *Apaturius*, ex *Polybio* 4.48.

PROLOGVS LIBRI XXVIII.

O Ctavo & vicesimo volumine continentur hæc. Vt mortuo rege *Epiri Alexandro*, *Laudamiam Epirotæ* occiderint. Dictique in excessu (a) *Bastarnici* motus. Vt (b) ex *Macedonia* *Demetrius* sit à *Dardanis* fusus (c) quo mortuite *Kc.* filii ejus *Philippi* suscepit *Antigonus*que *Theſſaliæ* in *Asiam Cariam* subjecit: & adjutis *Achæis* contra regem *Spartanum Cleomenem*, coepit *Lacedæmona*: amissoque regno *Cleomenes* (d) *Spartanos* confufugit *Alexandriam*, atque ibi interiit. Dictum in excessu bellum *Illyricum*, quod *Romani* gessere cum (e) *Teuta*.

(a) *Bastarnici*] Mod. ed. *Bastarnarum*.

(b) *Ex Macedonia*] Mod. ed. optimè. *Rex Macedonia*.

(c) *Quo mortuite &c.* Legendum arbitror quo mortuo *tutela* filii ejus *Philippi* suscepit *Antigonus*, qui *Theſſaliam*, *Mæſiam*, *Cariam* subjecit. Sed periculosa, si deficit historia, conjecturae. B.

(d) *Spartanos*] Mod. ed. *Spartanus*.

(e) *Teuta*] *Florus* 2.5. 2. habet *Teneta*: sed in *Mss.* est *Tentana*, quomodo & in *Iornande*. *Plinio* 34.6 *Tenca*. B.

PROLOGVS LIBRI XXIX.

V Ndetricesimo volumine continentur hæc: res gestæ *Philippi* regis adversus *Dardanos*, & (a) *Ætulos*. Repetitæque inde *Creticæ* origines: Post cujus insulæ societatem, *Philippus* cum *Illyriis*, & *Dardanis*, & rursus *Ætolis* bello congressus est: adjuvantibus *Ætulos Romanis*: Quo finito intulit *Ætolis* bellum.

(a) *Ætulos*] Mod. ed. *Ætolos*.

PROLOGVS LIBRI XXX.

T Ricefimo volumine continentur hæc. Ut mortuo (a) Ptolemæo Vtrufphonæ, filius ejus Philopater Antiochum regem vicit. (b) rapi ei pœamare gathocleæ corruptus decessit, relicto filio pupillo: in quem cum Philippo rege Macedonum confenfit Antiochus. Philippi deinde gesta in Asia, cum moviffet Ætola bella. A quibus reversus bellum habuit cum du- cibus Romanis Sulpicio & (c) Flaminio, qui- bus victus, pax. Transitus deinde ad res Anti- ochi, qui post regnum acceptum persequutus defectores in Media Molonem, in Asia (d) Maccheum, quem obsedit Sardibus; pacata su- periore Asia Bactris tenus, in Romana bella descendit.

(a) *Pto'omæo Vtrufphonæ*] Hic est Ptolemæus Evergetes. *V- trufphona* quid sit, viderint doctiores. B. Rutgerfius dicto cap. 7. lib. 5. ostendit legendum *Tryphone*.

(b) *Rapi ei pœamare gathocleæ corr. dec.*] Hoc quomodo resti- tuendum sit, assequi conjectura non possum: hoc quilibet in- telligit amore Agathocleæ corruptum decessisse. B.

(c) *Flaminio*] Scribe *Flaminio*, à quibus victus. B.

(d) *Mac. heum*] Leg. *Macchæum* ex Polybio, qui bellum hoc describit lib. 8.

PROLOGVS LIBRI XXXI.

V No & tricesimo volumine continetur bel- lum, quod cum Lacedæmonio (a) Navide Titus Flamininus & Philopœmen dux (b) A- chaichorum gessit. Itē bellum quod cum An- tiocho in Achaja (c) Achilium consulem, & in Asia per Scipionem gestum est. Denique Anni- balis ad regem (d) ab Carthagine fuga. Bellum cum (e) Acholis gestum per eundem Achilium, qui Antiochum Græcia expulerat.

(a) *Na-*

- (a) *Navide*] Mod. ed. *Nalide*. utrumque bene.
 (b) *Achaichorum*] Leg. *Achaerum*. B.
 (c) *Achilium*] Leg. *Acilium*. B.
 (d) *Ab Carth.*] Mod. ed. à *Carth.*
 (e) *Acholis*] Scribe *Ætoliæ*. B.

PROLOGVS LIBRI XXXII.

S Ecundo & tricesimo volumine continentur hæc. Defectio ab Achæis Lacedæmoniorum & Messeniorum, qua Philopœmen interiit. Romanorum in Asia (a) ducem ambo, (b) adversum Gallos bellum. Regis Philippi propter ablatas sibi civitates, alienatus in Romanos animus; & ob hoc alter filiorum Demetrius occisus: Concitatique ab eo Bæsternæ, transire conati in Italiam. Inde in excessu dictæ res Illyricæ: ut Galli qui occuparant Illyricum rursus (c) redierunt in Galliam, originesque Pannoniorum, & incrementa Daciorum, per Rubobosten regem. In Asia bellum à rege Eumene gestum adversus (d) Gallium Ortiagonem, Parnece Ponticum, & Prusiana adjuvante Prusiam. Annibale Pœno. Res gestæ Annibalis post victum (e) Antiochum. Et mox mortuo Seleuco filio magni Antiochi successit regno frater Antiochus.

(a) *Ducem ambo*] Legendum, *duce Manlio*. Livius 38 12. Florus 2. 11. Miror in historia miscella Pauli Diaconi 4. 5. Fulvio hoc tribui: cum Fulvius, qui collega erat Manlii, pæne eisdem diebus cum Ætolis bellum gesserit, quibus Manlius cum Gallis. Plutarchus de virtutib. mulierum *Εὐχόων* vocat, quod Manlii prænomen est: Interpres nostras de Cnæo Scipione Plutarchum loqui arbitratus est. B.

(b) *Adversum*] Mod. ed. *adversus*.

(c) *Redierunt*] Mod. ed. *redierunt*.

(d) *Gallium Ortiag.*] Emenda, *Gallum Ortiagontem*, & *Pharnacem Ponticum*, & *Prusiam*. Florus. 2. 11. illum *Ovgiaco* ita vocat. ita est in Ms. B. *Gallium* tamen rectum videtur: huc Sallustius Hist. 4. *Gallias mulieres* dixit pro *Gallicas*, quam Substantivorum enallagen exemplis bonorum autorum firman, Auf. Popma de usu antiq. locut. 2. 1. & D. Vechnerus Hellenol. 1. 3.

(e) *Antiochum*. Et mox] Modii editio rectius, *Antiochum*, & *mox*.

PROLOGVS LIBRI XXXIII.

Tertio & tricesimo volumine continentur hæc. Vt cum Perse Philippi filio rege Macedonum, Romani bellum gesserint: quo capto deleta est (a) Epiros: (b) Ætolicæ civitates ab unitate corporis deductæ, inter Achæos & Lacedæmonios certamine orto: Bellum rursum in Macedonia gestum à Romanis cum (c) seu Philippo.

(a) *Epiros*] De direpta Epiro Plutarchus Æmilio cap. 49. Eutropius 4.8. B. Adde Po'lybii fragment. lib. 7.

(b) *Ætolicæ*] Scribe *Achæicæ*. B.

(c) *Seu Philippo*] Scribe *Pseudophilippo*. B.

PROLOGVS LIBRI XXXIV.

Quarto & tricesimo volumine continentur hæc. Bellum Achaicum quod Romani per (a) Macellum & Mumium gessere: quo diruta est Corinthus. Bellum regis Eumenis cum Gallogræcis, & (b) in Pisidias cum Selegenfibus. Res quas gessit Syriæ rex Antiochus, & rex Ægypti (c) Ptolemæus. Repetitæ inde origines regum Cappadocum. Epiphanes ut mortuo Ptolemæo, relictæ ab eo filii duo Filometor & Euergetes, primum cum Antiocho habuere bellum, quod per Romanos finitum est: deinde inter se, quo major est expulsus: restitutoque, Romani inter fratres regna diviserunt. Vt mortuo rege Syriæ Antiocho, Demetrius cognomine Soter, qui Romæ fuerat obses, clam fugit; occupataque Syria bellum cum Timarcho Medorum rege habuit, (d) Ariarathe rege Cappado-

padocum. Ut habita inter Ariaten & Orpher-
nem regni certamina. Ut mortuo rege Asiæ Eu-
mene, suffectus Attalus bellum cum Selegenfi-
bus habuit, & (e) cum rege Prusia.

(a) *Mace'um*] Repone *Maceellum*.

(b) *In Pisidia cum Selegenfib.*] Scrib. *in Pisidia cum Selgen-*
fib. Selga urbs Pisidiæ. Strabo lib. 12. Stephanus B.

(c) *P'olemeus Rep.*] Scribe, *Ptolemaus Epiphanes. Repetita*
inde orig. reg. Cappadocum. Ut mortuo Ptol. B

(d) *Ariarathes &c.*] Lege, & *Ariar. rege Cap. Ut habita inter*
Ariarathem & Orophernem &c. B.

(e) *Cum rege Prusia*] Meminerunt hujus belli excerptæ è
Polybio legationes 133. & 135. Memorabile autem est quod
notat Athenæus 11. 13. ex ejus nomine poculi genus *Prusianum*
vocatum.

PROLOGVS LIBRI XXXV.

Q Vinto & tricesimo volumine continentur
hæc: bellum (a) Ripaticum inter Cretas &
Rhodios: seditio (b) Chidiorum adversum Ce-
rinenses. Et adversus Demetrium Sotera sub-
ornatus est Alexander, tanquam genitus Epi-
phane Antiocho: quo bello victus Demetrius,
invisum stultitia c Alexandrom bello vicit ad-
juvante Ptolemæo Filometore, qui eo bello in-
teriit. Ut deinde orta Demetrio bella sint cum
(d) Diotoro Tryphone: expulsusque à Trypho-
ne regno Syriæ Demetrius. Repetit inde supe-
rioris Asiæ motus, factos per (e) Aretheum &
(f) Asacen Phartum.

(a) *Ripaticum*] Litterarum ordine inverso lege *Pirati-*
cum. B.

(b) *Chidiorum*] Mod. ed. *Cnidicrum.*

(c) *Alexandrom*] Mod. ed. *Alexandrum.*

(d) *Diotoro*] Leg. *Diodoro.*

(e) *Areteum*] Mod. ed. *Aretheum.* forte legend. *Aretam*, qui
Arabiae rex est Iosepho 13. 21.

(f) *Asacen Phartum*] Leg. *Asacen Parthum.* B.

PROLOGVS LIBRI XXXVI.

Sexto & tricesimo volumine continentur hæc. (a) Vt Cypro pulsus Syria Demetrio; captaque à Parthis, bellum gessit cum fratre ejus Antiocho cognomine, sed ut Antiochus interfecto Hyrcano, Iudæos subegit. Repetita inde in excessu origo Iudæorum. Vt rex Asiæ Attalus Cenostracas subegit: successoremque imperii Attalum Philometora reliquit. Mortuo denique Philometore (b) regno Asiæ occupato, bellum cum Romanis gessit, (c) qua pactus est.

(a) *Vt Cypro &c.*] Leg. *Vt Trypho pulso Syria Demetrio captaque à Parthis, bel. gess. cum fr. ejus Ant. cognomine Sedete. Vt Antiochus &c.* B.

(b) *Regno Asia*] Fort. *Aristonicus regno Asia.* B.

(c) *Quâ pactus.*] Scrib. *quo captus.* B.

PROLOGVS LIBRI XXXVII.

Septimo & tricesimo volumine continentur hæc. Repetitis regum Ponticorum originibus, ut (a) ultimum Mithridatem neupatora series imperii deducta sit: Atque ut ingressus ille regnum, subegit Pontum & Paphlagoniam, priusquam in bella Romana descendit. Dictaque in excessu regum Bosphoranorum & Colchorum origines, & res gestæ.

(a) *Ultimum Mithrid. neupatora*] Leg. *ut ultimum ad Mithrid. Eupatoria.* B. Modius edidit. *ultimum in Mithr. Eupat.* Ex vestigiis Bongarsianæ scripturæ non difficile est eruere, ut ad ultimum Mithrid. in Eupat. *Ad ultimum* est tandem, sive, ut Iulianus solet loqui, ad postremum.

PROLOGVS LIBRI XXXVIII.

Octavo & tricesimo volumine continentur hæc. Vt Mithridates (a) eupatore occiso
(b, Ara-

(b) Aratho Cappadociam occupavit; victoque Nicomede & Malthino Bithyniam. (c) Ut mortuo Ptolemæo Philometore. Ac frater ejus Ascon(d) accepto regno Ægypti seditione populi: deinde bellum cum uxore sua Cleopatra & cum rege Syriæ Demetrio habuit. Inde repetitum ut Demetrius captus sit à Parthis, e) (bellumque, intulerit, qui cum exercitu suo deletus est.

(a) Eupatore] Leg. Eupator. B.

(b) Arathe] Mod. ed. Ariarathe, ut supra correxit Bongarsius.

(c) Ut mortuo &c.] Leg. Ut mort. Ptol. Philometore, frater ejus Physcon accepit regnum Æg. Si mavis accepto regno, deerunt quædam. B.

(d) Accepto regno] Modius etiam edidit, accepit regnum, ut supra videtur Bongarsio. Locum ita scribo: accepto regno Ægypti, seditionem populi; deinde bellum &c. Habere seditionem, eadem phrasin, qua dicitur habere bellum. Iustin. 38. 4. 1. &c. Liv. 36. 39. 7.

(e) Bellum] Locus hic ita suppleri potest, bellumque intulerit Antiochus, qui &c. B.

PROLOGVS LIBRI XXXIX.

N Ono & tricesimo volumine continentur hæc. Ut extincto à Parthis Antiocho(a) Sидete, frater ejus Demetrius dimissus regnum Syriæ recepit: subornatoque in bellum adversus eum Alexandro Zabbineo interiit: filiusque Antiochus (b) Gryppos, victo (c) Zabbinæo regnum occupavit. Dehinc cum fratre suo Antiocho (d) Yzigeno bellum in Syria Ciliciaque gessit. Ut (e) Alexandria, mortuo rege Ptolemæo Physcone, filius ejus Ptolemæus (f) Lathyros, accepto regno expulsus est à matre Cyprum; & in Syria bello petitus ab eadem, suffecto in locum ejus (g) Alexandrone, occisa per Alexandrum matre recepit Ægypti regnum. Ut post (h) Laphyrum filius Alexandri regna-

regnarit, expulsoque eo suffectus sit (i) Ptolemaeus Nothus. Vt Syriam Iudæi & Arabes terrestribus latrociniis (k) infestarent. Mari Cilices piraticum bellum moverunt, quod in Cilicia Romani per Antonium gesserunt. Vt in Syria (l) eracleo post mortem regis occuparint imperium.

(a) *Sidete*] Mod. ed. *Sedete*.

(b) *Gryppos*] Mod. ed. *Gryppos*.

(c) *Zalbino*] *Zabinam* vocant Iosephus 13. 17. & Zonaras tom. 1.

(d) *Tyrieno*] Leg. *Cyriceno*. B.

(e) *Alexandria*] Malim *Alexandria mortuo* &c.

(f) *Lacyros*] Mod. ed. *Lathyros*.

(g) *Alexandriose*] Fort. *Alexandro*, donec occ. B.

(h) *Labyrinthum*] Emenda *Lathyrum*.

(i) *Ptolemaeus Nothus*] ὁ Κόκκνος ὁ παρείσαν] Est Straboni lib. 17. ubi tamen multo convenientius fuerit reponere ὁ Κόκκυξ, ex avis natura, Plin. 10. 9. dicacitate Alexandrina, cum subditio, notho, & avaro rege comparatâ.

(k) *Infestarent. Mari*] Ita leg. & dist. *infestarent*; *mari Cilices Pir. bel. moverunt*. Nimirum terra marique latrocinia eo tempore exercita, vult dicere.

(l) *eracleo*] Mod. ed. *Eracleo*. Leg. *Heracleo*, ex Iosepho Antiq. 13. 21.

PROLOGVS LIBRI XL.

QUADRAGESIMO volumine continentur hæc. Vt mortuo (a) Cyprio rege, Cizycenus cum filiis ejus bello congressus, interiit. b Hii deinde (c) à filio Cizyceni essebe extinctaque (d) regubi Antiochorum domo, Tigranes Armenius Syriam occupavit. (e) Quo mox victo, Romani abstulere eam. (f) Vt Alexandriam post interitum Ptolemæi Latirii substituti sint: ejus filia alteri data Cypros, cui post (g) Claudii rogationem Romani abstulerunt eam; alter, seditione (h) flagitatus Alexandræ Romæ profugit: belloque per Gabinium gesto recepit

pit imperium : quo mortuo successit filius, qui cum sorore Cleopatra certamine *i)* insumpto & Pompejum Magnum interfecit, & bellum cum Cæsare Alexandria gessit. Ut successit ejus soror regno Cleopatra, quæ inligato in amorem suum M. Antonio, belli Actiaci fine extinxit (*k*) regem (*l*) Ptolemeicorum.

(a) *Cipro*] Leg. *Gryps*. B.

(b) *Hii*] Mod. ed. *Hi*.

(c) *A filio &c.*] Leg. à filio *Cyziceni Ensele* interfecti: extinguitur regali (aut regum) *Antiochorum &c.* B. Adde Appian. *fin. Syriac.*

(d) *Regubi*] Mod. ed. *regali*.

(e) *Quo*] Malim *Quoi* aut *cui*. B.

(f) *Vi Alexand. &c.*] Legendum videtur, *Vi Alexandria post. iat. Ptol. Latyri* subst. sint ejus filii, aliter, &c.

(g) *Claudii*] Vide Vellejum lib. 2. cap. 47.

(h) *Flagitatus Alexandria Roma*] Leg. *exagitatus*, *Alexandrea Roman.* B. Modius edidit, *agitatus Alexandria Roman.* Possit etiam legi, *agitatus Alexandrea Roman.* sed parum interest.

(i) *Insumpto*] Forte *sumpto*.

(k) *Regem*] Scribe *regnum*. B.

(l) *Ptolemeicorum*] Mod. ed. *Ptolemaicorum*.

PROLOGVS LIBRI XLI.

V No & quadragesimo volumine continentur res Parthicæ & Bactrianæ. (a) In Partilis, ut est constitutum imperium, per Assacem regem. Successores deinde ejus Artabanus, & Tigranes cognomine Deus: à quo subacta est Media & Mesopotamia. Dictusque in excessu Arabiæ situs. In Bactrianis autem rebus, ut à Diudoto (b) rege constitutum est: deinde quo repugnante Scythicæ gentes (c) Saranæ & (d) Aliani Bactra occupavere Socdianos. Indicæ quoque res additæ, gestæ per Apollodorum & (e) Menandrum reges eorum.

(a) *In partilio &c.*] Leg. *in Parthiis*, ut est const. imp. per *Assacem*. B.

(b) *Reg*] Leg. *regnum*. B.

(c) *Sa-*

(c) *Saranga*] Plin. lib. 6. cap. 16. *Saranga*. Herodot. lib. 3. *Σαργάσιοι*. lib. 7. *Σαργάσαι*, B.

(d) *Asiani Gra*] Leg. fortasse, *Arriani Bactra occupaverunt* & *Socdianos*. B.

(e) *Memandrum*] De hoc vide Strabonem lib. 11. pag. 355. fin.

PROLOGVS LIBRI XLII.

Secundo & quadragesimo volumine continentur Parthicae res. Ut praefectus Parthis Aprateus (a) Messenis bellum intulit in Babylonios & Seleucinisse victusque (b) Phyratis successit rex Mithridates cognomine Magnus, qui (c) Armeniis bellum intulit. Inde repetitae origines Armeniorum, & situs. Ut varia complurium regum in Parthis successione, imperium accepit Orodes, qui (d) Grassum delevit; & Syriam per filium Pacorum occupavit. Illi successit (e) Phraates, qui & cum Antonio bellum habuit, & cum Tiridate. Additae res Scythicae. Reges (f) Thoclarorum Asiani, interitusque (g) Sarducarum.

(a) *Messenis*] *Messoniani*, Plinio lib. 6. cap. 7. sunt circa Maotin. Est & *Messene* regio apud Stephanum ex Asiano Quadrato, intra duos Tigridis alveos: cujus meminit & Plinius lib. 6. cap. 27. B.

(b) *Phyratis*] Fortasse *Phrahati*. B.

(c) *Armenis*] Mod. ed. *Armeniis*.

(d) *Grassum*] Mod. ed. *Craffum*.

(e) *Phraates*] Mod. ed. *Phraates*.

(f) *Thoclarorum*] Nescio an legendum *Tochariorum*, de quibus dixi ad Iustin. 42. 2. 2. Ita, lector, haec argumenta paulo meliora reddidi. Omnia sanare, non est ingenii mei. Sed nemo unquam reprehensus, qui è segete, ad spicilegium reliquit stipulam. B.

(g) *Sarducarum*] an *Carduchorum*?

PROLOGVS LIBRI XLIII.

Tertio & quadagesimo volumine continentur origines (Priscorum) Latinorum, situs urbis Romæ, & res usque ad Priscum Tarquinium. Origines (deinde) Liguriæ, & Massiliensium res gestæ.

PROLOGVS LIBRI XLIV.

Quarto & quadagesimo volumine continentur res (a) Hispaniæ & Punicæ.

(a) *Hispaniæ*] Mod. ed. *Hispanica*. Sed illud æque probum est. Vide supr. Prolog. 32. not. d.

FINIS.

THE END

THE END OF THE WORLD

The end of the world is not a date
but a process. It is the end of
the world as we know it. It is the
end of the world as we have known it.
It is the end of the world as we have
known it.

THE END OF THE WORLD

The end of the world is not a date
but a process. It is the end of
the world as we know it. It is the
end of the world as we have known it.
It is the end of the world as we have
known it.

The end of the world is not a date
but a process. It is the end of
the world as we know it. It is the
end of the world as we have known it.
It is the end of the world as we have
known it.

The end of the world is not a date
but a process. It is the end of
the world as we know it. It is the
end of the world as we have known it.
It is the end of the world as we have
known it.

The end of the world is not a date
but a process. It is the end of
the world as we know it. It is the
end of the world as we have known it.
It is the end of the world as we have
known it.

The end of the world is not a date
but a process. It is the end of
the world as we know it. It is the
end of the world as we have known it.
It is the end of the world as we have
known it.

MARCI ZVERII
BOXHORNII
BREVES ALIQVOT
IN
IVSTINVM
ANIMADVERSIONES.

Q

THE UNIVERSITY OF
CHICAGO
TO THE
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CHICAGO

2

MARCI ZVERII

BOXHORNII

BREVES ALIQVOT

IN

I V S T I N V M

ANIMADVERSIONES.

I B. 2. cap. 2. *Lanae iis usus ac vestium ignotus: & quanquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen ferinis aut murinis utuntur.*] Locus sine dubio corruptus. Quanquam enim & tamen non bene hic opponuntur. quod quivis videt. Bondalius vulgarfius pro *tamen* rescripsit *tantum*. Ac igatam lectionem retinet, & *tamen*, idem hic quod *tantum*, esse existimat: Neuter eorum recte. Ex mala interpunctione & *est*, *in*, & *est*, mutato laborat locus. Itaque, me auctore, sic lege: *Lanae iis usus ac vestium ignotus est, quanquam continuis frigoribus urantur: pellibus tamen ferinis aut murinis utuntur.* Nihil planius.

Lib. 1. cap. 9. *Igitur magi ad favorem populi conciliandum tributa & militia vacationem permittunt.*] quid hic est, permit-

tere tributa? Certe, permissis tributis favor populi non obtinetur. Eruditissimus Gronovius noster pro *tributa*, legit, *tributi*. *tributi*, nimirum, vacationem permittunt. Recte, si quid iudico.

Lib. 2. cap. 15. *Scribit præterea Xerxi, quoscunq; ad se nuncios misisset, interficeret, ne res loquacitate hominum proderetur.*] Mss. omnes melioris notæ ignorant *nuntios*, proque eo habent, *potios, pontios, pontion, nuncios pontios*. Vnde suspicatur magnus Bongarsius, vocem hic Barbaram, aut Iustini ævo usurpatam, aut Persicam latere. Proinde Gronovius noster legit, *portitores*. *Quoscunque ad se portitores misisset*. Monstra illa vocabulorum, ex contracta scribendi ratione, *pōtiōes*, nata possint videri. Vocabulo igitur ævi sui usus fuerit Iustinus. *Portitores* γράμματα φέρεις appellabant. Sed hæc viderint eruditi. Causam nondum video cur vulgata lectio debeat mutari.

Lib. 3. cap. 2. *Parcimoniam omnibus suavit.*] Pro, *suavit*, plerique Mss. habent, *item*. Codex Bibliothecæ Leydensis; *item suavit*. Forsan Iustini scriptura est, *Parcimoniam omnibus utilem suavit*.

Lib. eod cap. 5. *conspiratius ad arma concurrunt.*] Ms. Leydensis; *concinitius*.
Viderint

Viderint eruditi an non ab auctoris manu sit, *concitatus*. Certe hoc placet præ illo, *conspiratus*.

Lib. 4. cap. 1. *Nam aquarum ille concursus.*] Ms. Leydenfis; *mille*. Non male. Paulo post, vulgo legitur: *Promontorium altitudo ipsa ita similis est*. In Ms. Leydenfi disertim exaratum invenio, *ita simul est*. Et ita legendum postulat sententia loci. Statim enim subdit; *coeuntibus in se promontoriis solida intercipi absumique navigia*. Pro *intercipi* idem Ms. habet, *intercidi*. Elegantius, ut opinor. Sed & sub finem ejusdem capitis dicit; *discedere ac sejungi promontoria, quæ juncta fuerant, arbitrere*.

Lib. 4. cap. 4. *Ab his mittitur Gylippus solus, sed in quo instar omnium auxiliorum erat.*] Ms. habet, *Ab his mittitur Gylippus classem Lacædemoniorum solus, sed in quo, &c.* Supra τὸ, *solus*, scriptum est à librario, V A C A T. Adeo ut laborantem & hiulcum locum notet. Illud, *solus*, in lectione vulgata mihi non placet.

Lib. eod. cap. 5. *Ex animi à prioris fortune procella.*] Liber noster habet; *animata*. Alii, *à nimia*. Rescribo, *ab irata prioris fortune procella*. Forfan tamen Iustinus scripsit, *animati*. Magnitudo enim ac

ceptæ cladis sæpe animos ad ultionem accendit.

Lib. 5. cap. 6. *Tanta virtus animorum erat, ut cum paullo ante salutem desperaverint, nunc non desperent victoriam.*] Non tentarem hunc locum nisi in optimæ notæ codice Leidensi, longe aliter hæc exarata invenirem: nempe hoc modo. *Tanta virtus animorum erat, ut paullo ante salutem, post speraverint victoriam.* Venuſto & recto ſenſu. Primo de ſalute, mox de victoria certavere. Non aliter Tacitus in Agricola de Britannis; *Tum de ſalute, mox de victoria certavere.* De ſalute certat, qui tantum hoc agit, ut diutius non ſit ſub victore; de victoria, qui cum victore mutare fortunam contendit, talemque ſibi eſſe vult, qualis ipſi victus fuit.

Lib. 5. cap. 9. *inde pro aliena dominatione ſecurius pugnaretur.*] Cauſſa non eſt, ob quam *ſecurius*, in, *incurius*, vel, *incurioſius*, debeat mutari. *Secure*, id eſt, ſegniter, non ſerio pugnât ille, qui alienæ dominationis conatus bello cogitur promovere. Et ita loquuntur optimi Scriptores.

Lib. 6. cap. 3. *Summa igitur non tam ducum in eo prælio, quam militum emula-*

tio fuit.] Pugnant sequentia, in quibus & ducum & militum par alacritas extolluntur. Quomodo alii hæc aut transposuerint aut correxerint, apud alios videatur. Non dubito quin scribendum sit: *Summa igitur non tantum ducum in eo prælio, etiam militum æmulatio fuit.*

Lib. 8. cap. 4. *Græciam etiam nunc & viribus & dignitate terrarum orbis principem.*] Falsum id Iustini ætate. Nec de sua ætate auctor loquitur; adeo aut malo exemplo *nunc*, in, *tunc*, mutaverint eruditi. Ego expungo τὸ *etiam*, ex præcedenti; *Græciam*, sine dubio natum, servato τῷ, *nunc*. *Nunc* idem est quod, illo tempore. Mirum est, inquit, Græciam illo tempore, cum jam magnitudine virium par omnibus esset aut major, ad tam abiecta devenisse.

Lib. 12. cap. 4. à *Philippo illum patre tantum degeneravisse, ut etiam patriæ nomen ejuraret.*] Magno conatu nihil hic agunt eruditi. Lego; *patriæ morem*. Nihil planius, aut cum historia convenientius. Ipse Iustinus paullo post, eodem modo; *Maxime indignabatur carpere sermonibus suorum, Philippi patris patriæque mores subvertisse.* Proxime sequentia, quos propter tales mores vicerat, quin à mala

la Glossatoris manu sint, noli dubitare.

Lib. 12. cap. 15. *ita omnes in emulationem consurgunt.*] Pro, *ita*, aliquando, *ira*, legendum arbitrabar. Iudicent alii, an recte. Paulo post, pro, *ambitione vulgi*, (quod sine dubio aut transpositum aut corruptum) vide an non legendum, *ambitione multi*.

Lib. 13. cap. 3. *Et ipsi pedites terrere ceperunt.*] Sic Tacitus, lib. 1. Annal. de militibus, *nisi paveant, terrere*.

Lib. 21. cap. 2. *adeo ut non solem, non pulverem, non denique splendorem ferre lucis ipsius posset.*] Merito mihi suspectus est hic locus. Quid enim sibi vult *pulvis*, quem etiam oculi recte se habentes ferre non possunt? Ms. Leydensis pro, *pulverem*, disertim habet, *fulgurem*. Unde, *fulgorem*, legendum esse quivis facile videt. Nec obstat huic lectioni quod statim Iustinus subjiciat, *splendorem*. Aliud enim fulgorem, aliud splendorem esse Philosophi docent. Et qui accurate loquuntur, pariter etiam distinguunt.

Lib. 22. cap. 2. *Tunc Hamilcari expositis ignibus, cereis tactisque in obsequia Penorum jurat.*] Locus corruptissimus. Ego vestigia lectionis vulgatæ sequutus, corrigo ac lego: *Tunc Hamilcari expositis condi-*

*conditionibus fœderis pactisque, in obsequia
Pænorum jurat. Vel melius pro pactis-
que fuerit, pacisque. Sic lib. 30. cap. 3.
Deinde cum expositæ conditiones pacis à Ro-
manis essent. Certe melius se habet ita
emendatus hic locus.*

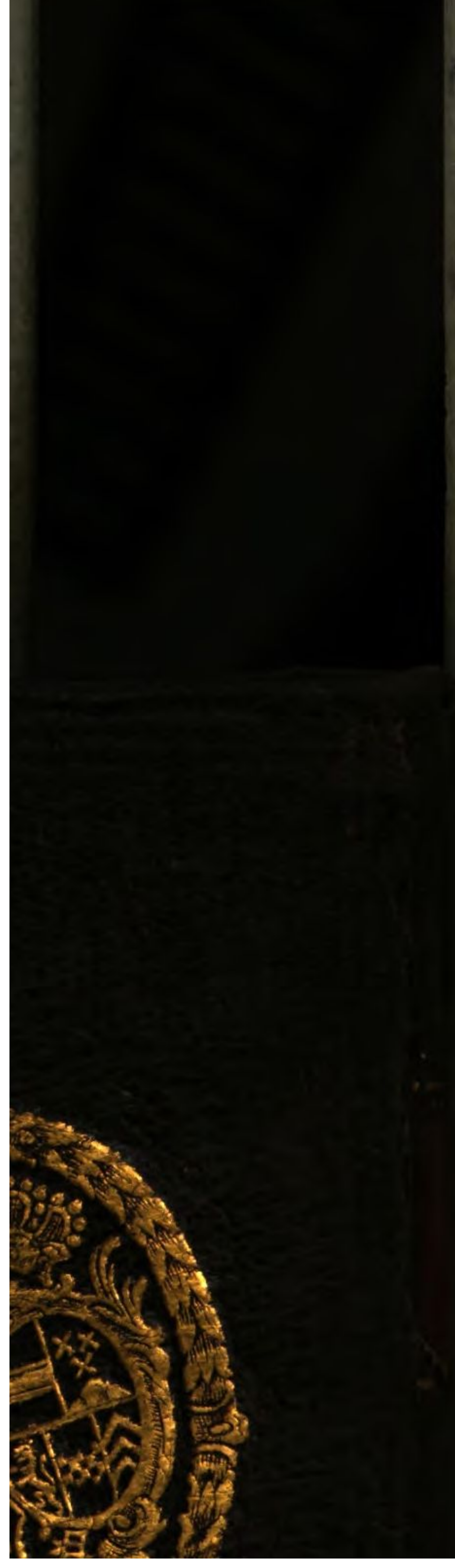
*Lib. 27. cap. 3. Humiliorum semper
mercenaria manus.] Nihili est lectio vul-
gata. Nec enim humiliorum, sed superio-
rum mercenaria manus semper erant
Galli, nunc horum, nunc illorum pro-
speram fortunam sequuti. Satis id indi-
cant verba postrema capitis præcedentis.
Itaque legendum arbitror. Horum omni-
um semper mercenaria manus.*

*Lib. 38. cap. 4. sed etiam prælio con-
gressis.] Ms. Leydensis; sed etiam prælii con-
gressu. Ita & alii. Nec male.*

*Lib. 38. cap. 5. & rapienda incremen-
ta virium.] Quis Latine dixerit, rapere
incrementa virium? Nemo, quod sciam.
Ms. Leydensis; rapienda marnica virium.
Ex quo quid elicere possint, videant cru-
diti.*

FINIS.

Iustinus, Marcus Iunianus, / Pompeius / Boxhorn, Marcus Zuerius,

Epitoma historiarum Philippicarum Trogi Pompeii

Amstelodamum 1638

A.lat.b. 1170

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10245458-3